HAIDUCII

PREZENTAREA HAIDUCILOR
DOMNIȚA DE SNAGOV

PANAIT ISTRATI

PANAIT ISTRATI

HAIDUCII

Prezentarea haiducilor (1925)
Domnița din Snagov (1926)

Încheind prima parte a povestei lui Adrian Zografi, o dedic celor doi oameni care, fără să se cunoască, și-au dat mâna îndemnându-mă să scriu:

– scriitorului francez ROMAIN ROLLAND
– pantofarului român GEORGE IONESCU

PANAIT ISTRATI
Nisa, 1926

PREZENTAREA HAIDUCILOR

ADĂPOSTUL DIN VÂLCEAUA ÎNTUNECATĂ

— Și acum, Adriene, zise Irimia, iată Haiducii. Iat-o mai întâi pe Floricica, căpitanul nostru, care din mândrie femeiască și-a lepădat numele și s-a chemat:

FLOAREA CODRILOR

Căpitan de haiduci

— Voi vreți să aruncați greul răspunderii pe umerii mei de femeie și prețul pierzaniei pe capul meu. Primesc și una și alta… Pentru asta, însă, trebuie să ne cunoaștem: o să-mi spuneți fiecare cine sunteți. Ca să vă dau ghes, o să încep cu…

Floricica tăcu o bucată de vreme și se plimbă, îngândurată.

A doua zi de la sosirea noastră în *Vâlceaua Întunecată*, se împlinise șase săptămâni de la moartea lui Cosma. Și în această dimineață cețoasă din mijlocul lui octombrie, cuvintele căpitanului căzură grele, ca prăbușirea lui Cosma, ca risipirea unei jumătăți din ceata lui, în frunte cu vătaful, – grele, mai ales, ca singurătatea noastră în inima acestor munți înalți, neștiuți și neumblați.

Cei paisprezece inși care se juruiseră unei *vieți noi*, zăceau trântiți, printre armele și boarfele aruncate claie peste grămadă, înfășurați în cojoacele lor gros îmblănite, în timp ce caii pășteau slobozi, – fericită tihnă animală. Sfatul (alcătuit din călugărul misterios, *Spilca*; noul vătaf, *Movilă*; *Ilie* și eu) trebuia să hotărască asupra acestei „vieți noi”. Dar, dorința neașteptată de adineauri, a căpitanului, îl ului oleacă. Optsprezece perechi de ochi se ațintiră asupra femeii cu inima dintr-o bucată, bogată în încercări și gata de ispravă.

Cu un turban de cașmir pe cap, cu șuba de vulpe aruncată pe umeri, foarte sprintenă în mișcări, deși purta șalvari, Floricica se plimba înfrigurată, de la un cap la altul prin *Peștera Urșilor* – adăpostul nostru de iarnă – unde intrasem de cu seara. Vătaful se sculă și puse ceaunul la foc, să prepare cafeaua turcească, lux introdus de Floarea, pe care-l socotea trebuincios vieții, chiar și în haiducie.

Și fie ca să-și adune gândurile, fie ca să ne dea răgaz să ni le adunăm pe ale noastre, Floricica tăcea, se plimba și privea în neștire, când la mica-i ceată, când la pereții vâlcelii cotropiți de ceață. Fața-i prelungă era puțin palidă, ochii trași, iar buzele sale, de obicei asemănătoare cu doi fragi gemeni, erau arse și crăpate. Tovarășii o urmăreau cu o privire îngrijorată și respectuoasă în același timp. Această moștenire de la Cosma li se părea plină de mister și mai ales de noblețe. Se știa că hoinărise în lung și în lat și cunoștea cu de-amănuntul țara și călăii ei, cărora dânsa le jurase un război neînduplecat și îndreptățit.

Asta plăcea voinicilor. Totuși, era *femeie*. Femeie cu șalvari, e drept, dar *femeie*. Și, pe deasupra, frumoasă. Ce va face cu frumusețea ei în munții ăștia cu urși? E drept că de la moartea lui Cosma nimeni nu știuse să-i încalece telegarul mai abitir decât dânsa, nici să înfrunte mai bine oboseala și lipsurile, nici să se arate mai bărbătoasă în hotărâri. În fața sicriului *singurului* ei iubit, rostise: „De-acum încolo, voi fi *Floarea Codrilor* și răzbunătoarea nedreptății, cu ajutorul vostru”.

Movilă, vătaful, îi întinse feligeana cu cafea fumegândă și tabacherea sa, la vederea cărora privirea Floarei se însufleți. I se făcu în grabă un scăunel. Floricica bău și fumă și-și continuă vorba lăsată:

POVESTEA FLOAREI CODRILOR

— O să vă spun eu, cea dintâi, cine sunt:

Sunt o femeie prefăcută, care poate fi sinceră când vrea și când celălalt merită osteneala. Tată n-am avut, ceea ce înseamnă că am fost făcută din flori. Maică-mea, păstoriță de când s-a născut până a murit, n-a cunoscut, cât a trăit, decât câmpurile, vânturile, fluierul său, câinii săi, oile ce păzea și râia ce-o spăla. Afară de râie – care adesea îi umplea chiar mâinile – totul îi plăcea. Ei, dar viața nu-i făcută numai din plăceri. Biata femeie suferi un necaz, unul singur, dar care îi zdruncină toată viața: copilă, jucându-se, își scoase un ochi.

De obicei, ne uităm beteșugurile, mai ales cele ce ni se întâmplă în copilărie. Mama, nu trecea zi, să nu-și amintească de această nenorocire.

Nu se văicări, dar, de-atunci, nu mai râse niciodată din toată inima. Ceea ce uită fu lumea, – lumea care habar n-a avut nici de necazul ei, nici de socotelile ei cu viața. Mama căută și-și găsi alinarea în ființele și lucrurile de care pomenii adineauri.

Până la treizeci de ani fu liniștită. Totuși, o săgetau unele neliniști, tulburări, fierbințeli. Ca să se răcorească, mama socotea de ajuns să-și frece iarna trupul cu zăpadă. Vara se da de-a rostogolul, ca un trunchi de copac, pe câte-o coastă înverzită. Dar toate astea îi ațâțau slăbiciunile, până într-o zi când, rostogolindu-se, căzu peste un cioban și ăsta-i fu leacul.

Lecuirea, dar nu și liniștea. Fiindcă dracul ăsta de cioban cu căpățână de „berbec de Astrahan" avea, ca și mama, un beteșug. Nu c-ar fi fost chior sau ciung; dimpotrivă, întreg, prea întreg, avea nevoie de-un harem, când nu păzea vreo stână. Mai mult, meteahna i se mărea, fiindcă era năzuros, trufaș, disprețuitor în gusturile sale. Mama, care n-avea nevoie de bună ziua nimănui, trăi în bună prietenie cu flăcăul până-ntr-o zi de april, când, din pricina primăverii năvalnice, el se plânse „chioarei" de viața de călugăr ce-i silit s-o ducă. „Chioara", împletind la cârlige, întrebă ca o bună tovarășe, la curent cu dragostele prietenului ei:

— Nu te mai joci cu Sultana, fata rotarului?

— Ba da, dar o doare burta…

— Și Maria după care te prăpădeai?

— Nu se mai poate mișca…

— Dă-te, atunci, pe lângă Catrina. Te mănâncă din ochi.

— M-o fi mâncând ea din ochi… dar nu se lasă mâncată. I-e teamă…

— Cu toate astea, știi vorba cântecului ăla:

Femeia-i o cățea mereu gata la iubit,
Bărbatul o fiară ușor de zgândărit.

…Așa că tu poți găsi cât îți cere inima.

Ciobanul se supără:

— Și de ce aș fi, mă rog, „o fiară"? Pentru că-mi place aia? Și atunci ce să-mi placă? Gura unei știuci? Pielea unui arici? Ori ai vrea, poate, să mă plimb gol prin urzicile înalte până la bărbie? Sau să mă frec, ca tine, cu zăpadă? Sau să mi se întâmple să-mi intre vreun par în burtă, dându-mă de-a berbeleacul pe coaste, ca tine, care încă n-ai pățit nimic?

În sfârșit, iată – după spusa mamei – cum se scurseră clipele tulburătoare care urmară după supărarea ciobanului cu căpățână de „berbec de Astrahan". Fu clipa când „clopotul ceresc" bătu începutul vieții mele.

Aveam treizeci de ani, fără vreo două săptămâni… Venisem pe lume cu două săptămâni înainte de Sfântul Gheorghe, care cade totdeauna în aceeași

zi. Ne aflam acum în prima săptămână a lui Prier. Trecându-i mânia, Achim prinse a-mi privi lung gleznele și zise:

— Bag de seamă, Rado, că ai niște glezne de căprioară, care, pe legea mea, sunt destul de frumoase… N-ai vrea să-mi arăți un genunchi? De-o fi tot așa de frumos ca gleznele, te iau de nevastă, Rado!

Când Achim rosti vorbele astea, stam jos pe iarbă și împleteam la cârlige, în timp ce el sta-n picioare, sprijinindu-se în bâtă. De când nu mai aveam decât un ochi, nu-l privisem, în cinci ani, de trei ori în față, nici pe el, nici altă lume. Auzindu-l, însă, îndrugând că m-ar lua de nevastă dacă aș avea un genunchi frumos, da! am ridicat capul, crezând c-a-nnebunit. Atunci văzui că Achim avea o mustață neagră, frumoasă și niște ochi minunați de armăsar întărâtat. Nu l-am privit decât o clipă. Nici nu poți privi așa ceva o veșnicie. Dar puținul ăsta mi-ajunse ca să mă hotărăsc să-i arăt genunchiul, zicând în sinea mea: „Acum, Rado, fata mea, s-a sfârșit cu zăpada și cu berbeleacul. Acum o să fie cu totul altceva”. Totuși, știindu-mă umilită de beteșugul meu, spusei ca să-l întărât:

— Of, sărman Achime… De-ar fi fost să iei de nevastă pe toate câte ți-au arătat genunchiul, ți-ar fi trebuit o cazarmă.

— Rado, mă jur că te iau de nevastă!… Să-mi mănânce lupii oile, de nu te iau!

— Nu-i nevoie să te juri, Achime… Bărbatul trebuie să făgăduiască totul, fiindcă femeia cere câte-n lună și-n soare, de cum și-a arătat genunchiul. Dar eu nu sunt de alea. Poftim, Achime…

Și i-l arătai, fără să-l privesc în față. Apoi continuai să împletesc la cârlige. Atunci Achim își luă căciula, mare cât o baniță, și-o izbi de pământ cu atâta putere, că ea plesni ca o bășică de porc. Pe dată mă simții ridicată, încleștată de mijloc de un braț tare ca lemnul. Mă lăsai îmbrățișată, dar, cum mă puse jos, o rupsei la fugă, nu ca să scap de el, ci ca să-l întărât și mai mult și să-l fac să uite că-s chioară.

Uită așa de bine, încât după ce fugii valvârtej peste câmpuri și coline, fără să mă prindă, mi-aruncă bâta între picioare și căzui. Dealtminteri, n-așteptam decât asta: să cad din pricina lui. Bărbatul trebuie să iasă pururea vinovat, căci altfel, cu vânjoșenia lui, de-ar mai avea și dreptate, ce ne-am face noi, femeile? Dacă Achim n-ar fi fost el vinovatul în seara aceea, în crângul de ulmi – când oile behăiau ca-n pustiu, iar cei doi măgari păreau mirați de lunga noastră lipsă – ce m-aș fi făcut eu, biata Rada, cu Floricica

în brațe, iarna următoare, cu durerea de burtă ca Sultana, fata rotarului și neputând să mă mișc ca Maria, după care se înnebunea Achim?

Pe când așa, trebui să se descurce aproape singur cu amândouă turmele de oi ale stăpânilor noștri, să facă brânză, să caute vreascuri uscate, să facă mămăligă și borș de pește și chiar să spele rufele în zer, ca să nu se prindă păduchii.

Curând, însă, bietul Achim se sătură până peste cap și de muncă și de femeie bolnavă. Eu, la rândul meu, mă săturasem și de pat și de un bărbat peste măsură de voinic. De aceea, după doi ani de căsnicie, într-o zi îmi zise ceea ce voiam eu însumi să-i spun:

— Ascultă, Rado: am brodit-o prost amândoi. Eu te-am îmbolnăvit, tu m-ai robit. Ori, acum doi ani, amândoi eram mai bine ca acum. Hai să îndreptăm greșeala. Iată: am douăzeci de oi, toată averea mea. Ai și tu, tot cam atât. Ți le dau pe-ale mele drept zestre pentru fata noastră, dar lasă-mă să mă duc în plata Domnului. În chipul ăsta, Floricica o să aibă curând o mamă zdravănă, care s-o îngrijească. Eu m-oi duce în lume după alt stăpân. Și-ți jur, Rado, că n-o să mai cer femeilor să-mi arate genunchiul, nici n-o să mai azvârl cu bâta între picioarele celor ce-or fugi de mine.

Așa glăsui sărmanul meu Achim. Mă sărută. Își sărută prelung copilul, care-i apucă părul din creștet cu mânuța sa și-l făcu să plângă întâiași dată-n viața lui. După care se duse în plata Domnului și nu mai auzii nimic despre el.

Floarea Codrilor se opri să-și alunge un năduf. În tot timpul povestirii sale de până acum, ca și de-acum încolo, cinsti cu privirea sa pe fiecare din cei ce-o ascultau, fie el cel mai neînsemnat dintre haiduci. Dar, mai degrabă asupra mea se îndreptau ochii ei, părând să spună: „Tu, Irimio, copilul pădurii și al meu, tu ești viața mea întreagă… Pentru tine sunt aici”.

Haiducii, respectuoși în fața sincerității ei, ascultau tăcuți. Spilca o privea cu atenție încordată, îi sorbea vorbele, în vreme ce Ilie, totdeauna de-o liniște neclintită, i-arăta fața-i de apostol, într-o uimită înmărmurire. Mai puțin priceput, mai prostuț, dar tot așa de lacom ca să știe, ca și noi, Movilă, vătaful o urmărea cu luare aminte, îngrijind să nu se stingă un foc de vreascuri.

Întâia mea patimă, de când am deschis ochii asupra vieții, fu să alerg, desfătându-mă, cu pieptul desfăcut în vânt. Acest tovarăș al copilăriei mele n-are decât doi prieteni ce se împătimesc de dânsul: omul liber și câinele. Ei fură primii mei prieteni. Omul meu liber era un băiat din sat, cu vreo trei ani mai măricel ca mine, îndărătnic și crud, dascălul meu în tainele libertății. O să cădeți de-a berbeleacul, când vă voi spune că el este în clipa asta căpitanul de haiduci care stăpânește munții Buzăului, la o poștă de noi, băgând spaima în mișeii care făuresc legile. Numele lui: *Groza*.

— Groza?! strigară haiducii.

— Groza cu inima de piatră? întrebă vătaful.

— De ce „cu inima de piatră”? Pentru că a jupuit de viu pe unul din ceata lui și pe un gospodar? Haiducul care a murit în felul ăsta era un trădător, dovedit cu o nelegiuire ce era cât pe-aci să-l coste viața pe Groza. Cât despre gospodar, pe legea mea, a căpătat ce-a meritat. Duceți-vă numai de vorbiți cu oamenii, îngroziți de acest strigoi. O să dați peste femei care aprind lumânări și se roagă de sănătatea vajnicului haiduc.

L-am cunoscut copil și băiețandru. Era crud, dar bun la inimă. Aveam nouă ani, el, doisprezece, când într-o zi, pe când alergam cu pieptul desfăcut în bătaia vântului, cu câinele după mine, mă întâlni, mă luă de mână și mă făcu s-alerg mai tare. În vârful coastei, unde ne oprirăm gâfâind, vântul îmi ridică rochița atât de nesocotit, că mă rușinai în fața acestui băiețaș frumos. Dar, spre deosebire de alții, nu se uita pe furiș la pulpele-mi goale, ci sta de vorbă cu câinele meu, ceea ce-mi alungă stinghereala.

Nu-l cunoșteam, nu-l mai văzusem până-n ziua aceea și observai că era curat, tot așa de curat ca și mine. Asta-mi plăcu, fiindcă niciodată n-am putut suferi murdăria. În picioarele goale, cu pulpele goale, dar spălate și numai prăfuite. Mâinile, gâtul, fața, proaspăt spălate. Izmenele și cămașa, la fel de curate, deși cârpite. Toate astea îmi plăcură, ca și ochii lui albaștri ca seninul. Numai roșeața părului, a genelor și sprâncenelor nu-mi fură pe plac.

Dânsul păru la fel de mulțumit de înfățișarea mea, asemănătoare cu a lui, dar pentru încredințare îi fu de-ajuns o aruncătură scurtă de ochi. Fiind curioasă să știu de unde era, îl întrebai!…

— De la Cârligi, spuse c-o voce aproape bărbătească, fără să mă privească și mângâind capul dulăului meu.

Se numeau Cârligi, vreo treizeci de case răzlețe, așezate cam la vreo doi kilometri de noi, pe șoseaua care duce de la Râmnic la Buzău și se

încrucișează în locul ăsta cu un drumeag. Nu fusesem niciodată la Cârligi, fiindcă se spunea că băieții de-acolo aruncau cu pietre în spatele trecătorilor.

— Și cum te cheamă? Mie mi se spune Floricica.

— Ai nume frumos, zise, sculându-se în picioare și privindu-mă în față. Ești tot atât de frumoasă ca și numele ce-l porți. Al meu e Groza… Și, odată și odată, o să fiu haiduc.

— Ce-i aia haiduc?

— Nu știi? Ei bine, haiduc este omul care nu suferă asuprirea, nici slugile; trăiește în pădure și omoară pe gospodarii cruzi, apărând pe cel sărac.

— N-am văzut niciodată pe haiducii tăi.

— Nici n-ai să-i poți vedea… Sunt hăituiți de potere.

— Și potera ce-i?

— Poterașii sunt vrăjmașii haiducilor și ai libertății, oastea care-i apără pe gospodari, pentru o simbrie de Iudă. Acum trei ani, am fost de față la o bătălie între haiduci și poterași, aproape de noi, în pădurea Cerbului. Haiducii au fost bătuți. Eu când o să fiu haiduc, n-o să mă biruie nimeni. Dar, să nu spui nimănui, nici chiar maică-tii, că eu „țin” cu haiducii. Nici la ai mei n-am spus-o. Hei, drace! așa trebuie. Părinții sunt toți flecari, iar pereții au urechi.

Și zicând asta, Groza a făcut un gest de dispreț, pentru părinți și pereți. Atunci văzui că avea un fluier vârât pe mâneca dreaptă a cămășii. Întrebai:

— Cânți din fluier?

— Da, cânt din fluier!… Dar nici asta să n-o spui nimănui.

— De ce?… Nu-i un păcat să știi cânta din fluier.

Groza mă cercetă o clipă furios:

— Nu! Nu-i o nelegiuire să cânți, dar să bați toba la toți este una, și încă una mare… pentru cine-i place fluierul.

— Tuturor le place…

— Ești o proastă, Floricico! Îi place lumii fluierul, cum îi place câinelui ca să fie pus în lanț; cum îi place privighetorii, ca s-o puie-n colivie; florii, ca s-o rupă de unde Dumnezeu a lăsat-o să crească și libertății ca să fie schimbată-n sclavie. Dacă toată lumea ar iubi fluierul ca mine, n-ar mai fi nici haiduci, nici poterași, nici gospodari, ci numai frați. Ori, frați, nu se află nicăieri…

— Cum știi tu toate astea, Groza?

— Of, prea vrei să afli totul… Ți-o voi spune doar ție, căci de când te măsor cu privirea, mi-am dat seama că ești la fel ca mine… tu, singura din opt sate câte cunosc. Dar ai nevoie de-un dascăl, și voi fi dascălul tău. Vrei ca Groza să-ți fie dascăl, Groza care va fi într-o zi haiduc?

— Da, Groza, vreau! Fii dascălul meu. Spune-mi cum de știi toate astea?

— Iată cum. Am un frate mai mare, de vârsta însurătorii. E mare și prost. Cântă din fluier la hora satului și face pe proști să joace. A avut un câine pe care-l ținea în lanț, o privighetoare pe care o puse-n colivie. Sărmanele făpturi au murit de inimă rea. Atunci i-am spus lui frate-meu că-i un măgar, un măgar care cântă din fluier. Pentru că i-am spus asta, primii o palmă atât de puțin frățească, încât îmi învineți obrazul. Și-i trase înainte cu fluierul, ca să țopăie proștii, vârî în colivie altă privighetoare și puse în lanț alt câine. Dar eu sfărâmai colivia și aruncai lanțul în puț. Atunci crezui că o să fiu ucis. Nu mai era un măgar, ci un bun poteraș, ceea ce o să fie, desigur. Eu o să mă fac haiduc și atunci o să-l fac „să-și aducă aminte de laptele ce l-a supt de la maică-sa”. Asta-i.

Până-n ziua când l-am cunoscut pe Groza, eram singură. Mama mă silea să-mi trec copilăria brodând la gherghef, cu ochii întruna pe o canava, petec minunat și ticălos care înghite cei mai frumoși ani ai unei fete și care la rândul lui e mâncat de molii, după ce a fost minunat două generații de nepricepuți. Mă războii cu mama și cu satul; treceam drept o puturoasă.

Ei, și-apoi ce? Să nesocotești raza de soare ce lasă pete de argint pe drumul din pădure? Să nu știi niciodată cum își face privighetoarea cuibul? Să te lipsești de alintarea vântului ce-ți umflă cămașa? Să renunți la murmurul pârâului, care galopează surd la chemările primăverii, vestind viața nouă; la ale verii gemând sub povara belșugului; să uiți de toamna cea plină de tristețe și să trăiești fără să te uimească zăbranicul alb al iernii? Și pentru ce, oare, atâta renunțare totală?

Ca să țeși ștergare lungi de borangic pentru labele unui bărbat care o să-ți pălmuiască fața; sau macate frumoase numai din in și horbote pentru un bețivan de bărbat ce-o să se trântească peste ele cu ciubotele pline de noroi; sau scoarțe de lână, groasă ca pe mână, pentru „alesul inimii” care o să-și verse vinul negru și pastrama peste anii tinereții tale, petrecuți țesând aceste minunate daruri și visând în așteptarea acestei zile frumoase? O! ispititoare nădejde a oricărei sărmane copile de la țară, sunt fericită că n-ai

fost și a mea. N-am vrut să-mi pironesc ochii pe un gherghef, de dragul unui vis pe care viața-l tăgăduia în jurul meu.

Ochii mei, care ar fi trebuit să lăcrimeze, aplecați pe un gherghef, i-am lăsat să se umple de lumina câmpiilor, pe unde îmi mânam oițele; i-am lăsat să cerceteze albastrul cerului, adâncul prăpastiilor și desișul brazilor. Și dacă am lăcrimat, a fost din pricina asprimii primului meu iubit: vântul!

Vântule! Vântule!
Putere prietenă a omului liber!
Crainic ce străbați depărtările cu valul tău primenitor;
De-ai fi zefirul ce mângâie fața,
Sau crivățul ce biciuie obrajii,
Ori de-ai bate-n vijelie
Ca să ne mărturisești inima-ți bună,
Rămâi pururea puterea prietenă a omului liber,
Care unește inimile!

Vântule! Vântule! Prietenul omului,
De ți-ar fi cărarea cu dragoste plină,
Presărând petale în loc de sărutări;
Sau fie că avânturile tale ar umfla buciumul
Tuturor mâniilor, tuturor bucuriilor,
Ești pururea crainicul tristeții mele,
Al suspinului meu după doru-mi îndepărtat.

Tu ești purtătorul strigătului de durere
Al lacrimei fierbinți, al râsului răsunător…
Tu ești puterea, prietenă omului liber,
Vântule! Vântule!

— Știi tu, îmi zise într-o zi Groza, după o goană nebună peste câmp, știi că odinioară vântul era cât p-aci să devie socrul șoarecelui?

— Nu, nu știu!…

— Da, vântul a fost la un pas ca să-și dea frumoasa lui fată după animalul cel mai fricos de pe pământ și care nu scăpă decât datorită unui vicleșug.

Într-o zi, șoarecele merse la Sfântu-Soare și-i vorbi cam așa:

— Ascultă, Prea-Puternice. Sunt făptura cea mai nenorocită de pe fața pământului, veșnic hăituit de oameni, de câini și de pisici, zi și noapte stând cu ochii-n patru, gata oricând să cad într-o cursă și murind de frică. Și care-i crima mea? Că rod, uneori, cu prețul vieții mele, vreun știulete de porumb sau un burduf de brânză.

— Asta, dragul meu, spuse soarele, căruia nu-i plac șoarecii, asta-i de neiertat.

— Haida de! strigă pretendentul. Uiți oare că stăpânii lumii fac la fel? Și încă fără nici o teamă sau primejdie. Numai că, vezi, am observat că pentru a se pune la adăpost de orice primejdie, se însoară totdeauna cu fata vreunui puternic al pământului și se pun sub pavăza socrilor lor. Ei bine, m-am hotărât să fac la fel ca ei și te-am ales pe tine, cel mai puternic dintre toți. Dă-mi pe fiică-ta de nevastă și ocrotește-mă… M-am săturat de viața asta.

Soarele, înspăimântat, făcu îndată pe niznaiul:

— Te înșeli. Nu-s eu cel mai puternic în univers!

— Atunci, cine?

— Norul. Ai văzut: în miezul zilei, când mi-ar fi pofta să prăjesc pământul, Norul îmi acoperă fața și mă dă gata. Du-te, dragul meu, la Nor. Cere-i fata; el e cel mai tare.

Șoarecele, cu coada în aer, dă fuga până la Nor și-i destăinuie necazul:

— Tu ești cel mai puternic! Dă-mi-o pe fie-ta!

— Eu?! Eu, cel mai puternic? Îți bați joc de mine?

— Nicidecum, Soarele mi-a spus-o. Și așa e. Numai să vrei și-l întuneci!

— Eu să-l întunec? Pentru câtă vreme? Un vântuleț, și praful se alege de mine. Vântul, firește, este cel mai puternic. De altfel, îndată ce o să-i vorbești, va fi mulțumit, căci e tare îngâmfat. Dar bagă de seamă că-i foarte nestatornic în sentimente. Un ușuratic!

— Oricât de ușuratec ar fi, va trebui totuși să-mi dea fata.

Și iată-l pe șoarece la Vânt, care tocmai se distra, dându-și fata într-un leagăn. Îi spuse păsul și scopul venirii lui.

— Să nu mă iei drept o secătură, conchise șoarecele. Vreau să muncesc ca să-mi câștig pâinea, dar văd că fără sprijinul unui puternic viața o să-mi devină cu neputință. Tot porumbul, toată brânza, sunt în mâinile celor tari; cei slabi n-au decât să-și strângă cureaua.

— Dar tu nu ești cel mai slab pe lumea asta! strigă Vântul. Dimpotrivă, ești mai tare ca mine!

— Ce? făcu șoarecele, foarte măgulit.

— Vezi tu stânca aia din mare? Înainte de-a fi unde o vezi, era cățărată pe muntele ăsta, ce se înfige ca un colț în mare. Acum vreo câteva mii de ani, niște boieri puternici, dar tâmpiți, se-apucară să dureze, colo sus, o cetățuie puternică și tâmpită, ca și stăpânii ei. Frumosul munte fu jefuit de vânatul său, marea pustiită de acest cuib de prădalnici, iar zidurile înalte sluțiră mândra priveliște. Tu știi că nu-mi plac stavilele puse libertății. Îmi place să gonesc și să gonească, odată cu mine, tot ce-mi iese-n cale. Mă pusei, dar, să suflu din toate puterile asupra acestui cuib de jecmănitori. Erau înfipți strașnic! Ah! câte mii de ani de trudă risipii ca să nărui această viermuială. Din veac în veac, se tot înmulțeau și deveneau mai sfidători. Nici chip să-i clintești. Stânca nu se urnea de fel, cu mare greutate, ici-colo, se rostogolea o bucățică de zid, dar era dres îndată. Mâhnit, doborât, mă odihneam într-o dimineață pe celălalt țărm al strâmtorii, când, deodată, un huruit îngrozitor mă făcu să săr în sus!… Marea se ridică precum un zid și era cât p-aci sa mă înghită! Era stânca pe care stătuse cuibul jecmănitorilor, care se prăvălise singură! Singură? Vorbă să fie! Alergai, scotocii și mă cătrănii când văzui că ceea ce nu fusesem în stare, în câteva mii de ani, săvârșiseră-ți voi, șoarecii, în câteva generații. Pricepi: boierii de-acolo îngrămădiseră în beciurile lor tot belșugul pământului și când zici *boieri* și *belșug*, zici șoareci. E tot un drac! Și neamul șoricesc lucrase așa de bine la împărțeala belșugului cu șoarecii-boieri, încât stânca, sfârtecată de unii ca să se cuibărească, iar de alții ca să-i stârpească, sfârși prin a se nărui!

Iată de ce-ți spuneam adineauri că tu ești mai tare ca mine! Întoarce-te de unde ai venit, prietene, ia de nevastă o fată din neamul tău și află că Dumnezeu a împărțit așa de bine puterea printre făpturile sale, încât, cu nițel obraz, toată lumea ar putea fi mulțumită!

*

Groza ajunse curând sufletul zilelor mele și avui bucuria să observ că-i eram singura prietenă. Amândoi ne dam seama de-un lucru despre care habar n-avea nici un copil din preajma locului, de un lucru neobservat nici chiar de înșiși mai-vârstnicii noștri. Era vorba despre josnicia acestei vieți țărănești, făurită în întregime din muncă de rob și plăceri mărunte. În

vremea marilor munci de vară să te cocârjești, din zori și până-n noapte, asupra unui ogor a cărui roadă se ducea, trei părți din cinci, să umple hambarele stăpânului; din toamnă și până primăvara să-ți frângi mijlocul la războiul de țesut, a cărui nesfârșită pânză devenea un fel de fruct oprit, care trebuia păstrat totdeauna pentru viitor; sau să petreci seri lungi și plicticoase pălăvrăgind pe la clăci, tot curățând la porumb, dezghiocând la fasole sau scărmănând lână la un vecin; să coși la zestrea vreunei surate proaste și mândră de cârpele ei. Și, drept orice plăcere, hora tâmpă de duminică, la care te plictisești după o scurtă vreme de joc, mereu aceleași; sau întâlnirea la fântână cu vreun iubit, care să-ți toace verzi și uscate, cu un anume scop.

O scârbă înnăscută ne-ndepărta, pe mine și pe Groza, de trudele astea și de plăcerile ce le răsplăteau. Dar nu te poți abate nepedepsit de la viața hotărâtă de cei mărginiți, îndată ce fu observată înțelegerea noastră, devenirăm ținta tuturor zeflemelelor, prilej de zavistii. Fiindcă prostimea, fie că nu te amesteci în ciorba ei, fie că te dai în lături din cale-i, nu îngăduie ca cineva să i se deosebească. Ea nu se împacă decât cu ea însăși, nu-și suportă decât propria-i piele.

Of, Dumnezeule! nu sfătuiam pe nimeni să trăiască în felul nostru, nu rugam pe nimeni să ne facă seri de clacă. Groza, la șaptesprezece ani, își avea brișca și calul, câștigate prin sudoarea frunții. Era, pe atunci, singurul mijloc prin care omul se dezrobea de muncă de slugă și-și dădea o umbră de libertate. De două ori pe săptămână, prietenul meu ducea la târgul Buzăului rodul muncii noastre în devălmășie: lână, caș, miei, grâne, legume, ouă, pometuri, păsări, – după anotimp.

Această duioasă frăție între doi copii care nu voiau să sărute mâna popii, unealta boierului, nici să-și scoată căciula când ar fi trecut cine știe ce slugoi de la „curte”, fu socotită drept o crimă, nu numai de cei cointeresați, ci chiar și de cei care, ei înșiși robi, ar fi trebuit să urmeze pilda noastră. Ne învinuiau că trăim împreună, fără să avem vârsta. Cu toate astea, deși prea bine împlinită pentru cei cincisprezece ani ai mei, nu eram decât o fetiță, iar Groza, de-o nevinovăție cu adevărat copilărească. Rătăcirile prin pădure, lungile lipsuri din sat însemnară pentru cei răi tot atâtea șiretlicuri desfrânate.

Duceam o viață minunată, înjghebată de noi până în cele mai mici nimicuri, o insulă însorită în mijlocul unui ocean de întuneric. Fură anii când Groza mă învăță să cânt din fluier și să gust, cu mintea, viața în haiducie, pe care o simțeam doar cu inima.

Când, prin desișurile de mesteceni și pini, degetele lui se-nduplecară să cânte pentru prima oară în fața mea doinele noastre vrăjite, mi se păru un Făt-Frumos din poveste. Uitai de roșeața părului său, îmi uitai mândria, mă prăvălii la picioarele lui și i le sărutai.

Doină, doină, cântec dulce
Cin-te-aude nu se mai duce,
Doină, doină, cânt cu foc,
Cin-te-aude șade-n loc.

Mărite Doamne!… Sunt sigură că ți-ai început desăvârșita operă, cântând din fluier celor în neființă!… Căci, oricât de puțin au ascuns tainele întunericului, un grăunte din geniul tău neîntrecut, Necuprinsul ce ieșea din mâinile tale trebuia, fără doar și poate, să pară un cântec minunat, sub strunirea acestui iureș de imnuri vrăjite.

Tot în vremea acelor ani, mă deprinsei a citi și scrie în grecește. Și tot lui Groza îi datorai și-acest dar.

Învățase în limba asta, departe de sat și mulțumită călătoriilor lui la Buzău.

— Vrei, îmi zise într-o zi, să înveți grecește? Limba noastră nu-și are încă alfabetul ei. Ca să citești și să scrii trebuie să alegi între slavonă și grecească. Eu am învățat grecește și acum parcă aș avea patru ochi. Fă ca mine. O să afli lucruri nemaiauzite!

— Vreau, dar unde? Cum?

— Cu ajutorul vestitului cântăreț Ioachim, de la *Mânăstirea dintr-un lemn*, la Buzău. Mi-i prieten, cu toate că gurile rele șoptesc c-ar fi un desfrânat. Eu n-o cred și nici tu n-ai s-o crezi. Drept e că părintele Ioachim e un om învățat, ce-ți dă fiori, când îl vezi și-l asculți. Dar numai proștii n-au în ei nici un fior. Dealtminteri, cu toate șoaptele, a rămas victorios și prețuit. Mai de mult, i-am vorbit de tine. Te-ar primi cu bucurie. O să fie mulțumit să aibă o prietenă, căci și dânsul e ca noi: n-are pe nimeni.

Duminica următoare, zi frumoasă de primăvară, mă urcai în brișca lui Groza. Era mândru de calul lui, frumos, într-adevăr, iar eu mândră de Groza, care mâna ca un stăpân și sta nemișcat, ca un bărbat în toată firea.

Eram amândoi gătiți, ca de sărbătoare. El, cu cizme lustruite, cămașă de borangic, cojoc înflorat și căciulă țurcană; eu, în fustă albă cu fote,

brodate cu mâna, ilic și pantofi de catifea, încărcați cu desene în culori vii, cu capul gol. Eram frumoși ca niște tineri după nuntă.

Priveliștea ce ni se înfățișă dinaintea ochilor, pe un drum de aproape o poștă, necunoscut mie, mi se păru tot așa de frumoasă precum eram și noi. Și anume: gătită și ea, tot ca de sărbătoare. Era primul meu drum lung și nu mai conteneam minunându-mă de coastele împodobite cu vița de vie, de podurile acelea nemaivăzute, de râurile și pâraiele, de potecile întortocheate și chiar de păsări și dobitoace. Totul, lucruri și vietăți, apăreau ca după niște șiruri de perdele, pe care o mână nevăzută le ridica una după alta, la apropierea noastră.

Stăteam în leagănul brișcii, alăturea de prietenul meu care tăcea. Dar când vorbi – pe coasta unui deal pustiu – fu ca să-mi sădească în suflet sâmburele răzvrătirii lui firești, coaptă, gata să țâșnească.

— Tot cât vezi și ce-ți place așa de mult, rosti el, învârtindu-și biciul pe deasupra capetelor noastre, întreg acest minunat pământ, larg și întins, trebuie să fie al nostru, al tuturor, căci venim pe lume goi și el se dăruie ca să-l lucrăm și să ne bucurăm de roadele sale. Nu-i încă al nostru. Trebuie să fie. Trebuie să-l smulgem din mâinile celor care-l țin, fără să-l lucreze. *Trebuie!*

Asta-i tot ce mi-a spus Groza vreodată despre sclavia pământului sub călcâiul gospodarilor. Atunci am priceput că dânsul va fi într-o zi haiduc, căci numai haiducii cugetă alt fel decât toată lumea. Luându-te după lume, Dumnezeu a lăsat să fie robi și gospodari, săraci și bogați, biciuiți și biciuitori. Dar haiducii trec peste această voință a lui Dumnezeu, nu-i mai calcă pragul bisericilor și se cuibăresc în păduri, de unde ies, dând iureșe fulgerătoare în averile asupritorilor și chiar într-ale bisericilor, prădând, ucigând și ajutând pe cei nevoiași.

Buzăul, orașul isprăvnicesc al județului, mi se păru ca o fată care nu face altceva, decât să se gătească întruna. Se aflau acolo două ulițe drăgălașe, parc-ar fi fost două sprâncene încondeiate. Noroiul și praful erau cu îngrijire date la o parte; peste tot, pământul era podit cu lemn. Prăvăliile, rânduite unele lângă altele, aveau ferestre cu geamuri mari, înapoia cărora stăteau în galantar, și puteau fi admirate: într-unele, lucruri de-ale noastre; într-altele, mătăsuri străine de mare lux, foc de scumpe; mai departe, o expoziție de armurării cu încrustături de mare preț; în altă parte tutun tăiat, ca tivul de mătase, risipit printre ciubuce și narghilele de Stambul. Prăvălii înțesate cu scoarțe. Altele oferind icoane, candele de argint bătut, patrafire,

potcapuri, cărți sfinte. Într-o puzderie de cârciumi se bea și se mânca. Cafenelele erau ticsite de lume, care sorbea din cafeaua înmiresmată, fuma din ciubuce și vorbea tot felul de limbi.

Toate prăvăliile astea aveau firme cu felurite numiri, potrivite cam așa: „La țăranca buzoiancă”, „La cașmirul de aur”, „La pușca de Damasc”, „Covorul persian”, „Ciubucul Vizirului”, „Hanul bun sosit”, „Cafeneaua micului Bei”, și așa mai departe.

Groza își lăsă brișca în grajdul unui han țărănesc de la marginea orașului. Trecerea căruțelor de rând era oprită pe podeaua de lemn. Numai trăsurile puteau să pătrundă acolo. Speriați de atâtea bogății și nesimțindu-ne în largul nostru, mergeam minunându-ne printre plimbăreții înfumurați care veneau și se duceau, vorbeau, învârteau între degete mătănii mari de chilimbar și se uitau la noi ca la alte alea. Cei mai mulți dintre boierii ăștia erau îmbrăcați în caftan și işlic, împodobite cu cele mai frumoase motive. Alții aveau o îmbrăcăminte care nu se purta decât prin țările lui „Soare-apune”. Ăștia erau mai degrabă tineri feciori de boieri, întorși de pe la școlile înalte din străinătăți. Aveau mustățile rase și câte un geam la ochi, ceea ce mă făcu să cred că au chiorât cu toții din pricina învățăturii.

Femei, puține, dar dumnezeiesc de frumoase, cu meșteșug drese, toate în capul gol, cu părul lins pe spate și lăsat pe tâmple, fața ușor acoperită cu văluri subțiri și străvezii, cu talia foarte strânsă și rochii largi, mari ca niște clopote, atingând pământul. Își târau pașii, galeșe, la brațul bărbaților lor și vorbeau pe nas, ca niște papagali.

— Aici, îmi zise Groza, nu poți intra nicăieri, dacă n-ai în pungă atâția bani cât câștigăm noi într-o vară. Pentru ca gospodarii ăștia și neamurile lor să poată trăi în asemenea orașe, ca și-ntr-altele și mai mari, trebuie ca noi, șerbii, să le aducem apa la moară. De aceea au poterași care să-i apere și ne silesc pe noi să muncim pentru fericirea lor. Eu unul nu vreau să fiu șerb. Curând, o să mă fac haiduc. Atunci noi, toți haiducii, o să ridicăm satele și o să punem capăt nedreptății!…

Mânăstirea dintr-un lemn se zice că fusese făcută dintr-un singur stejar, de la acoperiș până la tâmpla altarului.

Era vremea liturghiei, puțin înaintea prânzului. La-nceput nu îndrăznirăm să pășim înăuntru, întrucât intrarea în această casă a lui Dumnezeu, întocmai ca și în a prăvăliilor bogat încărcate, nu era îngăduită decât gospodarilor.

Docare, calești, cai de călărie, vizitii, servitorime, așteptau, într-un talmeș-balmeș nemaivăzut, ieșirea stăpânilor. Aceștia se rugau într-o biserică a lor (fie ea „dintr-un lemn”), după cum se duceau la desfrâu prin anumite case d-ale lor, cu fățărnicie numite „cocioabe”.

Așteptarăm sfârșitul slujbei și plecarea acestor vrednici creștini care îndulceau poruncile lui Christos, însușindu-și pământurile. Ieșiră cu aere de cârnățari smeriți și se urcară în trăsurile lor, în sunetul clopotelor împărătești și a freamătului de spaimă pricinuit de apariția lor în rândurile slugilor istovite. Noi ne strecurarăm pe după aceste brezăi[1] și, ținându-ne de mână ca niște vinovați, Groza și cu mine pătrunserăm în biserica goală, unde mirosul de mosc, lăsat de veșmintele desfrâului, lupta din răsputeri cu cel de tămâie.

Aici, uimirea mea fu și mai mare decât aceea din fața prăvăliilor bogate. Ce deosebire între sărăcia bisericii din satul nostru și bogăția acesteia! Era tot așa de regesc încărcată ca și prăvăliile din târg.

În lumina ferestrelor cu geamuri pictate, văzui mai întâi tâmpla întunecată a altarului, încărcată de sculpturi și ciubuce. La mijloc și drept deasupra, un Dumnezeu țanțoș, strălucind de sănătate, cu toată barba-i albă, ținea în mâna stângă un biet glob pământesc, făcut după chipul și asemănarea sa, în vreme ce cu degetul arătător al dreptei sale ne amenința cu nu știu ce pedeapsă. Pe cele două canate ale ușii de la altar, sfinții apostoli Petru și Pavel, tot așa de grăsuni ca și stăpânul lor, făceau pe temnicerii, unul susținând fabrica de credință, celălalt cu cheile raiului în mână. Apoi un șir întreg de sfinți, cu priviri de polițiști, mucenici și jandarmi ai bisericii, ale căror veșminte erau de argint și aur plin. Două rânduri de jilțuri, bogat sculptate, având fiecare scris pe spetează numele fericitului mirean; trei candelabre, spânzurate de tavan, două candele arzând în fața lui Christos și a Sfintei Fecioare și două sfeșnice mari în fața stranelor, – toate încărcate cu lumânări de ceară curată, multe dintre ele uimindu-mă prin mărimea lor și făcându-mă să cred că păcatele celor care au adus atare daruri trebuia să fi fost tot atât de mari.

Groza mă lăsă o clipă în mijlocul fabricii de credință și se duse să bată la ușa sacristiei. Dascălul Ioachim își arătă fața. Era un om cam de vreo patruzeci de ani, mărunt, chel, cu ochii mari, bulbucați, față voioasă, gros în grumaz.

— Iat-o pe Floricica, prietena noastră, zise Groza, arătându-mă de departe dascălului.

Acesta se înțepeni pe picioarele-i scurte și rămase o clipă încurcat. Fața lui de ștrengar popesc scapără sub năvala unei raze de lumină portocalie. Își ridică mâinile în sus și rosti, c-o putere de se cutremurară ferestrele, această vorbă în grecește:

— *Evloghimeni!…* (Adică: Fii binecuvântată!)

Mă înfricoșai și-mi veni să fug, dar îl zării pe Groza că-mi zâmbește și-mi face cu ochiul. Dascălul îi trăgea însă înainte și cu toate că teama îmi creștea încetul cu încetul, pe măsură cu plăcerea de-a auzi acest glas, despre care se zicea c-ar fi printre cele fără pereche în Țara Românească, rămăsei pironită locului.

— Binecuvântați fie ochii tăi umezi… binecuvântate buzele tale umede… și binecuvântate să fie toate umezelile pământului, care fac să crească atare roade!…

Mă simții roșindu-mă la binecuvântarea atâtor umezeli, dar Ioachim vorbi îndată despre secetă. Cântă pe „glasul al optulea”:

— Căci, o, Doamne! umeze-e-lele tale fac pă-ă-mân-tu-ul să îndure seceta, o, Doamne, Atotputernice!

Groza îi puse mâna pe umeri și-l opri.

— Mai las-acum psalmii tăi mincinoși, plini de secetă și ajut-o să silabisească alfabetul. Ai uitat că n-o să tragem la hanul „Bun-venit”, ci c-o să ne ducem la colibele noastre!

Cântărețul îl privi o clipă cu nevinovăție, apoi reîncepu mai cu foc:

— Mai vârtos simți-vor căldura cei ce se vor culca împreună într-o coli-i-bă, decât cel ce doarme singur într-un pal-a-at!…

— Dar noi nu ne culcăm împreună, nebunule! strigă Groza.

— Tot pârî-îul me-erge la-a râu… Bă-ăr-ba-a-at și fe-me-ie me-erg…

— Merg la naiba! urlă prietenul meu, scuturându-l pe cântăreț de braț. Vrei sau nu s-o înveți alfabetul? Mi-ai făgăduit-o!

— Da! făcu Ioachim, apropiindu-se de mine ca un lunatec, da! am făgăduit și încep.

Apoi fixându-mă în ochi, cu privirea cea mai cinstită din lume:

— Floricico, neagră porumbiță… zi după mine: *Al-fa… Vi-ta… Gam-ma… Delta… E-psilon…*

Silabisii după dânsul, fără nici o sfială, până la sfârșitul alfabetului.

— *Ehtahtos… Ehtahtos* – (Minunat! minunat!) – prinse să strige în grecește. O singură greșeală, o nimica toată, trebuie îndreptată. Sunt cele trei slove greu de rostit: *gamma, delta* și *thita*. Pentru *gamma* trebuie să faci

din gât ca și când ai vrea să gâlgâi. Pentru *delta* să bâzâi ca crivățul. Cât despre *thita*, așa cum sâsâie un gâscan înfuriat. Așadar, spune-le și arată-mi gura în timpul ăsta. Am să te ajut.

Mă supusei. El îmi privea de-aproape gura și-mi atingea, cu degetul, bărbia. Dar, ca fript de o arsură, îl văzurăm dându-se deodată înapoi și alergând prin biserică, văitându-se, cu mâinile împreunate pe chelie.

— Săracu' de mine!… Săracu' de mine!… Gura asta este însuși izvorul din care vechii zei au scos nectarul lor amețitor! E gura făcută nu să buchisească un alfabet, ci să împartă viața și moartea!… De bună seamă, despre o atare fetișcană a vorbit înțeleptul, în extazul său: „*Porumbița mea, care stai printre crăpăturile stâncii, prin ascunzișurile locurilor prăpăstioase, arată-mi fața ta și lasă-mă să ascult glasul tău*”… Da, privirea, glasul tău… și, de asemenea, gura ta, ar fi putut zice. Dar, Solomoane, la ce bun să ai o inimă care cere s-auză și să vază aceste lucruri încântătoare, când ești așa de slut, ca țâncul pământului?… Și de ce să fiu vinovat, dacă inima *mi-i pusă la stânga, ca la cel nebun și nu la dreapta, cum spui tu că trebuie să fie la cel înțelept? O, Doamne, tu cunoști nebunia mea, iar greșelile mele nu-ți sunt tăinuite…*

Dup-aceea, Ioachim veni repede la mine și mi se adresă cu vorbe hotărâte și alese, ca între boieri:

— *Cori-mu… Corițachi-mu. (Fata-mea, fetița-mea.)* Să nu-mi faci ocara, socotindu-mă neam prost! Nebunia mea nu-i primejdioasă și păcatul meu nu-i decât în vorbă… Asta-i toată vina mea… Să nu mă lipsești, așadar, de priveliștea harurilor tale. Acum du-te sănătoasă și să te întorci sănătoasă. Te voi învăța grecește cu priceperea învățatului și uitarea de sine a prietenului. Și vei fi înarmată c-o sabie, ce puțini sunt în stare s-o mânuiască.

Îl sărutai pe cântăreț pe amândoi obrajii și-i zisei:

— Ioachime, ești primul om pe care l-am sărutat în viața mea.

*

Vreme de un an încheiat, cântărețul de la *Mânăstirea dintr-un lemn* mă-nvăță greceasca și alte lucruri, – dascăl când politicos, copilăros, aproape rușinos, când scos din minți, îndrăzneț, aproape nebun. Totuși, felul lui îmi dezvăluia colțuri din firea omenească, vrednice de luat în seamă și cum mintea și firea mea erau cu totul altele decât ale fetelor de vârsta mea, îi

făceam toate hatârurile – dealtminteri nevinovate – doar din plăcerea de a încerca dacă neprihana lui era adevărată sau numai chip mincinos.

Era adevărată.

Lecțiile le făceam de două ori pe săptămână și numai în biserica pustie, după slujba leturghiei de la ceasurile unsprezece. Adesea era de față și Groza. Câteodată ne lăsa singuri. Dar, fie că eram singuri sau cu el de față, Ioachim era același. Știind că glasul lui de psalt îmi plăcea atâta, dacă nu chiar mai mult decât învățătura limbii grecești, își începea regulat lecția cu o năvală de cântece bisericești, ce se revărsau peste sufletul meu, ca o cascadă de lumină. Era neobosit în cântece, în psalmi, în născociri ca și-n întorsături de voce. Cinstea lui sufletească mergea până la uitarea de sine, cum se-ntâmplă într-o zi, când, după ce cântase, măsurând biserica din prag până-n altar, uită de mine și fugi în sacristie, unde-l găsii plângând. Dar această cinste sufletească avea de asemenea și ieșiri, ce mă puneau în încurcătură. Căci, uneori, fără să-și întrerupă lecția, tot privindu-mă cu ochii săi buni ca de bou, îmi punea mâna pe pântece sau pe sâni, cerându-și iertare cam așa:

— N-am pus niciodată mâna pe atari lucruri plăcute și nu vreau să mor fără să simt căldura lor. Floricico, îngăduie-mi!… Toți neghiobii le cunosc, fără să le prețuiască, câtă vreme eu le prețuiesc, fără să le cunosc!… Tu mă faci fericit cu puțină cheltuială. În curând o să te risipești, fără să fii prețuită. Și nu te teme c-o să merg mai departe în fericirea mea, căci dacă *Eclesiastul* are dreptate să spună că *sfârșitul unui lucru prețuiește mai mult decât începutul lui*, nu-i mai puțin adevărat că-n viață multe începuturi fac mai mult decât sfârșitul lor. E drept iarăși că, pentru asta, trebuie să privești viața cu alți ochi decât ai *Eclesiastului*.

I-am îngăduit această fericire totdeauna, așteptându-mă că o să meargă mai departe. N-o făcu. Nu numai că nu-mi ceru mai mult, dar nu mai reveni asupra acestui fel de plăcere, îl uită, nu mai pomeni nimic. Cu toate acestea, cunoscând demult tainele vieții animale și dezgustată de minciuna voluntară ce se răsfăța în jurul meu, m-am întrebat adesea dac-ar fi trebuit să stau la tocmeală pentru un fapt atât de obișnuit, c-un om care mă făcea să trăiesc clipe atât de unice, încât nu le-am mai întâlnit în restul vieții mele. Aș fi vrut să-i arăt recunoștința mea, să-i dăruiesc ceva, să-i las o amintire, ca să mă ție minte.

Dar îmi spunea:

— Ce? Un paner cu ouă proaspete? Pui de găină? O oală cu unt? O doniță de miere? Casa mea e ticsită! De-ai putea să-mi dăruiești un sfânt cu cunună de aur bătut, sau niște metanii din cel mai prețuit chihlimbar, sau chiar și o narghilea scumpă de Smirna și nu le-aș primi. Gospodarii, cărora nu știu de ce Dumnezeu le-o fi plăcând glasul meu, mă copleșesc cu atari nimicuri. Ceea ce aș vrea, ceea ce m-ar face să mor de fericire, nici tu, nici Dumnezeu nu puteți să-mi dăruiți. Aș vrea să am un trup, o față mai vrednică de glasul și inima mea. Asta mi-ar îngădui să trăiesc viața, în lipsa căreia îmi dau sufletul în această hârcă de măgar! Asta, însă, Dumnezeu n-a vrut să-mi dăruiască. N-a vrut să-i dea privighetorii penele păunului. Poate c-o fi făcut bine, căci *de-ar avea porcul coarne, ar răsturna pământul…*

Astfel era omul ce-l descoperii în cântărețul Ioachim, ținta atâtor bârfeli. Pe la mijlocul verii ce urmă după anul de învățătură, îmi fu dat să cunosc într-însul un alt om. Această descoperire fu o surpriză de necrezut, atât pentru oraș ca și pentru mine și chiar pentru însuși Groza.

Aveam acum aproape șaptesprezece ani. Și frumoasă precum mă vedeți. Această frumusețe îmi aduse între alte atâtea atenții și pe aceea a feciorului gospodarului nostru, Boenarul, stăpânitor a peste patruzeci de mii de pogoane de pământ și păduri, ca și-a nenumărate herghelii și turme de vite. Pentru acest domnișor cu sticlă la ochi, de curând întors de la învățătură, nu eram decât o frumoasă oiță cu două picioare, ușor de păpat, fericită poate de a fi iscat o poftă așa de-naltă. Era departe să-și închipuie cea mai mică împotrivire din parte-mi. El era cineva; eu eram un lucru oarecare, care sta în picioare întâmplător și care trebuia să se răstoarne la primul semn al stăpânului. Și atât de zadarnică îi fusese învățătura, încât nu găsi nimic mai nimerit decât să-nceapă prin a mă înjura.

Într-o duminică din vara asta, hotărâtoare pentru soarta lui Groza, conașul Manolache – așa îl numeau robii lui – veni la hora satului, întovărășit de sora lui mai mică și conducând singur un cal minunat, înhămat la docarul lor. Venea acolo, el, Stăpânul nostru de mâine, ca să-și asigure popularitatea, cât și pentru a cerceta turma cealaltă, care-i da carne pentru plăceri. Stăpân atotputernic, din mila lui Dumnezeu și prostia oamenilor, își luă îndată un aer zeflemitor și de prost gust. Soră-sa, tot așa de proastă ca și el, nu se sinchisi, iar poporul o primi ca pe-o mană cerească. Bătrânii își scoteau căciulile, arătându-și frumoasa chică argintie. Tineretul se mulțumi să-și continue jocul, dar ceva mai acătării, ca să placă cinstiților musafiri, pe când pomojnicul[{2}], făptură slugarnică, străjuindu-și

stăpânul, îl copleșea cu temenele josnice. Din porunca lui, cârciumarul dădu de băut mai multe ocale de vin și băutorii urară, unul după altul, darnicilor oaspeți „sănătate și viață lungă”. Apoi aceștia coborâră și ciocniră jur împrejur, cu jucătorii, lăsându-și trăsura în paza unui țăran tânăr.

În clipa asta, folosindu-mă de lipsa lor, îl părăsii puțin pe Groza, nețiînând seama de povața lui, și mă dusei să mângâi frumosul dobitoc, care trăgea după el acele hoituri omenești. Mi-erau prea foarte dragi caii frumoși, ca să mă pot împotrivi plăcerii de a-mi plimba mâna pe greabănul lor. Plătii scump această plăcere, căci fui surprinsă de întoarcerea neașteptată a celor două lipitori și obligată să le ascult vorbele. Vorbeau despre frumoasa mea înfățișare și de dragostea ce aveam pentru cai. Vorbe politicoase. Dar „coconașul” nu se mulțumi numai cu atâta. Crezu că mă copleșește, aruncându-mi la picioare, de la înălțimea scaunului său, un ban de aur, hărăzit, zicea dânsul, „plăcerilor nevinovate”. Mi-acoperii fața cu mâinile și fugii, lăsând galbenul acolo unde picase, spre mirarea șerbilor și-a stăpânului lor.

Întins pe iarbă, departe de horă, Groza nu află de cele petrecute decât prin zarva ce se iscă printre săteni, după plecarea boierului. Alergă și mă găsi înecându-mă plânsul. Vărsăm primele lacrimi de durere.

Altele trebuiau să le urmeze, în curând.

Împotrivirea cinstită a femeii rămâne fără urmare în fața poftelor omului de rând. El nu pricepe până unde merg necazurile femeiuștii și unde începe adânca scârbă a mândriei femeiești. Totul îi pare îngăduit acestei bestii care stăpânește pământul.

În două luni, acest dobitoc încercă de patru ori să mă încredințeze că rostul vieții mele era să-i satisfac plăcerile. De patru ori mă întorsei, scuipându-l în față. Atunci vru să mă ia cu zorul. Întâmpină brațului gârbaciul lui Groza.

Păzeam acum aproape o sută cincizeci de oi, dintre care o treime erau ale prietenului meu din copilărie, celelalte ale mamei și-ale mele. Eram fericită, deși îngrijată de șerbia ce se întindea împrejurul nostru și neliniștită de apariția acestui monstru. Știam că mai curând ori mai târziu se va năpusti asupra mea, ca un erete asupra păsărilor. Groza mă înarmă cu un pistol și cu un junghi, ce le țineam ascunse la brâu. Pentru mai multă prevedere venea și Groza de la Cârligi, să-și petreacă un ceas-două serile cu mine, ajutându-mă să aduc oile acasă. Zile frumoase de prietenie duioasă, împărțită cu cei trei câini ai noștri, înveselită de inimile noastre darnice, înflăcărată de

nădejdile noastre, legănată de fluierele noastre, – cât de departe-mi păreți voi astăzi…

Într-o seară de august, scăldat în raze aurii, sosi nenorocirea. Coconașul era singur, călare. Nesinchisindu-se că Groza era de față, se îndreptă spre mine, îmi dete bună-seara și mă întrebă:

— Astăzi mai ești rea?

Nu-i răspunsei deloc și mă îndepărtai, întorcându-i spatele. Groza, care sta la marginea unei bălți, începu de îndată să șfichiuiască apa cu un gârbaci. Ghicii că voia să-i întărească sfârcul, ca să se înfășoare mai bine pe șalele musafirului obraznic. O voluptate nemărginită îmi umfla pieptul, la gândul că voi fi răzbunată îndată de un prieten puternic și curajos. Dar, cugetul meu, năucit de mânie, habar n-avea de urmările unei atari fapte înfricoșătoare.

Boierul descălecă, dădu drumul calului și vru să se ia domol după mine. Groza îi răsări în față, drept ca un brad și liniștit ca un înțelept. Și celălalt era de asemeni drept, dar nicidecum liniștit. I se ridicase tot sângele în obraz.

— Ce vrei?

— Nimic, zise Groza, numai că nu știu ce vrei tu, *tu…*

Turbat de mânie, văzându-se tutuit de un mojic, nenorocitu-și duse mâna la pistol. Cât ai clipi din ochi, fu trântit la pământ, arma luată și, până să se dezmeticească, Groza încălecase pe calul stăpânului. Ceea ce se petrecu apoi, îmi dete măsura urii ce clocea în sufletul prietenului meu. În loc să fugă, cum o credeam, prinse a-l biciui pe coconaș, șfichiuindu-i mai ales capul, cu sfârcul de curea al gârbaciului său ud, fugărindu-l de colo până colo, peste câmpul pustiu, a cărui liniște era sfâșiată de țipetele celui biciuit, îndârjindu-se să-i sfârtece trupul, chiar atunci când a căzut la pământ și nu mai era decât un maldăr însângerat și fără viață.

Groza m-ajunse în goana calului. Nu mai era același om. Fața lui, lățită și neclintită, îmi păru galbenă ca ceara. Ochii înroșiți nu mai aveau nimic omenesc în ei. Vinele gâtului stăteau să-i crape. Buza de jos i-atârna, încă grea de mânie. Nici glasul nu-i mai era același, când îmi zise:

— Am sorbit prima înghițitură de răzbunare. E tot așa de răcoritoare precum e apa rece, pe care o sorbi când ești ars de friguri. Acum, Floricico, te părăsesc pentru totdeauna. Mă duc în haiducie. Nu sunt singur. Șapte flăcăi, toți din satul Cârligi, cu nume deocheate, mă întovărășesc. Nu sunt prieteni cu sufletul plin de duioșie, ca tine și ca bietul nostru Ioachim, și-

asta mă întristează. Sunt necruțători, însetați de viață haiducească. Cunosc pădurile ca și mine și, la un semn al meu, ei sunt gata să se-arunce în foc. Pregătirile noastre sunt gata. Mâine, în zori de zi, ne vom găsi în pădurea Cerbului, în spatele stâncii povârnite. Vino să mă vezi. Acolo ți-oi vorbi mai pe îndelete despre ce-ți rămâne de făcut. Acum mă grăbesc să dau o fugă până la Buzău, să-l vestesc pe Ioachim și să-l îmbrățișez pentru ultima oară.

Apoi, arătându-mi prima sa jertfă, adăugă:

— Dihania nu-i moartă și nici n-am ținut să fie. Vreau ca domnișorul ăsta frumușel să-și aducă aminte de mine cât o trăi, ori de câte ori și-o vedea mutra în oglindă. I-am dres-o bine!… Calul său îl păstrez pentru mine. Câți-or mai trebui tovarășilor mei, îi vom găsi în hergheliile lui taică-său.

Aproape se întunecase… Turma, împrăștiată de goana lui Groza, behăia de ridica munții. Prietenul meu făcu un ocol cu calul, o strânse grămadă și-mi ajută să mă înapoiez. Foarte mâhnită de această întâmplare, parcă străină de ținut și de oi, mă despărții în seara ceea de Groza, înlănțuind gâtul câinelui meu drag. Plânsei mult, toată noaptea.

A doua zi, în zori, mă dusei la stânca povârnită. Groza și cei șapte tovarăși ai lui se aflau acolo. Mai era și un mare negustor de oi de la Buzău și Ioachim. Arătându-mi pe negustor, Groza îmi zise:

— Floricico, ca măsură de prevedere, m-am gândit să-l chem pe prietenul ăsta. Te sfătuiesc să-i vinzi turma de oi. Partea mea am și băgat-o în pungă. Restul, de vrei să-l vinzi, dumnealui se prinde să ți-l lase cât o să vrei, ca să trăiești din ea. Dacă însă asupritorii noștri ar vrea să se atingă de averea ta, n-ai decât să spui că nu mai e a ta, că turma-i a baciului Zamfir.

Primii cu dragă inimă. Baciul plecă, unchiaș bănuitor, dar, firește, de folos. Și iată sosită clipa despărțirii pentru totdeauna, când privii pentru cea din urmă oară pe cel mai bun prieten al vieții mele. Ochii i-se umplură de lacrimi. Glasul său, sugrumat de turburare, îi făcea vorbirea anevoioasă:

— S-a isprăvit, Floricico, cu viața noastră. Am fost prieteni adevărați… cum numai câinele singur știe să fie. Tu n-ai să mai întâlnești un alt Groza, iar eu, niciodată, o Floricică… Ce păcat că femeii nu-i e dat să ducă viața de haiduc!… Hei! să simt lângă mine, colo sus, în munți, în codru, prietenia și ura ta… Nu, Dumnezeu n-a vrut să fie așa… Am fi înnebunit amândoi…

Rămâi, așadar, însă ascultă: haiduc nu-i numai acela care ia drumul codrului, în oraș, printre gospodari, poți fi foarte bine haiduc și răzvrătit ca

și cel ce trăiește „în creierul munților”, dar cu legământul de-a fi fățarnic cu cei mari și cinstit cu cei asupriți. Tu știi să fii prefăcută și sinceră. Haide dar, încearcă să mergi în mijlocul lupilor, să urli ca ei, observă-le obiceiurile, cunoaște-le slăbiciunile și pe urmă lovește-i în spate și fă bine norodului, răzbună-l… Cu alte cuvinte, ajută-mă! Tu ești mai înțeleaptă decât mine, mai isteață, mai vicleană și, pe deasupra, femeie frumoasă. Fă ca mine: jertfește-ți tinerețea, cum o jertfesc și eu pe a mea!… Poporul e nevolnic și laș, pentru că tot ce se ridică din sânul lui devine nevolnic și laș. Cei buni nu se ridică niciodată. Niciodată, de la zapciul Iancu Jianu și slugerul Tudor Vladimirescu – un boier cu inima bună, celălalt țăran inimos, amândoi haiduci și răzvrătiți, amândoi uciși mișelește – de atunci nu s-a mai ridicat nimeni din popor, decât ca să-l îngenunche și mai mult. Cei câțiva haiduci care pustiesc pe ici, colea, nu sunt decât niște răzvrătiți cu vederi înguste și despre ei se vorbește ca de niște pleșcari. Ar avea ei înșiși nevoie de un căpitan, care să le lărgească câmpul de activitate. Trebuie lovit sus!… Și nu numai în greci și turci, ci mai ales în boierul român. Dacă n-ai putea ierta străinului că suge sângele țării noastre, cum să-l ierți pe gospodar că se face unealta asupritorului venetic?

Iată. Am așteptat ziua asta, ca să-ți spun în ce scop te-am îndemnat să înveți a citi și a scrie, la Ioachim, și în ce scop am făcut-o eu însumi. Cărțile ne arată ceea ce mintea noastră singură nu-i în stare să ne facă a pătrunde. Trebuie să cunoaștem trecutul și prezentul, ca să ne dăm seama ce trebuie să dorim în viitor. Lucrează, așadar, pentru acest viitor mai bun. Nu învață nimeni grecește, doar ca să păzească oile. Fă ce te taie capul. Ești destul de șireată. Cu-n fir de păr din capul ei, femeia e în stare să spânzure un tiran. Cu-n deget pus pe-o gură, ea o poate face să vorbească sau să amuțească. Fii femeia asta!… Aur, o să-ți dau în curând.

Acum las locurile astea. Mergem prin părțile Brăilei, către îmbucătura Buzăului și a Siretului, unde trebuie să mă întâlnesc cu Cosma. Dar n-o să lucrez cu dânsul. De la el am unele lucruri de-nvățat. Încolo, vreau să fac ce m-o tăia capul. Așadar, oricare ar fi ziua când vei avea nevoie de mine, adresează-te la cârciumarul Ursu, care ține locandă la ieșirea din Vădeni, spre Galați. Iar dacă vrei vrea să vii și tu ca să trăiești în partea locului, fi-va și mai bine. Astă-seară, potera va fi aici. Ție nu-ți poate face nimic. Cât despre mine, n-are decât să mă caute.

Pe când îmi vorbea Groza, cercetai puțin fața tovarășilor lui. Da, precum o spusese, erau oameni cruzi, hotărâți, poate credincioși, dar nimic mai mult. Oh! dragoste! dragoste! De-ai stăpâni tu în inima omului, răzvrătirea ar fi o vorbă de neînțeles. Bietul Groza! Îl compătimeam, știindu-l înconjurat de oameni răzvrătiți, oameni numai răzvrătiți. Să urăști, e bine. Să iubești, e și mai bine. Numai cine știe să urască și să iubească cunoaște întreaga valoare a vieții!

Din fericire pentru Groza, dragostea veghea. Era lângă dânsul și, cu toate astea, n-o bănuia nimeni.

Băgai de seamă că Ioachim avea o înfățișare ciudată, îmbrăcat cu ghebă lungă până la călcâie, cu o căciulă țurcană ce-i cădea aproape pe nas, ținea la subsuoară o cutie mare de abanos, grea, după cât se vedea, întrucât o tot schimba întruna. Fața lui, de obicei colorată, era posacă, îngrijorată, suptă. Îl crezui mișcat de această despărțire și-i șoptii:

— Dragul meu Ioachim… ești tot așa de mâhnit ca și mine…

— Nu… făcu dânsul, scuturându-și capul cât o baniță. Nu… nu sunt mâhnit ca tine, ci ca Groza.

Haiducul mă privi nedumerit, dar nu pricepurăm nimic din taina asta.

— Ce vrei să spui, Ioachime? întrebă prietenul meu.

— Vreau să spun, Groza, că sunt mâhnit ca tine, nu ca dânsa.

— Bun… Auzirăm asta, dar lămurește-ne.

— Să vă lămuresc!

Ne lămuri cântând, serios, domol, cu voce joasă, fața alungită, ochii bleojdiți și tot trecându-și cutia dintr-o mână într-alta, în vreme ce noi îl ascultam, gâtuiți de uimire.

— Durerea mea-i ca a ta-a-a, voinice Groza-a-a, căci și eu o las pe Floricica-a-a… și eu plec în haiducie!… Ca și tine!… Cu tine-e, de mă vrei și pe mine-e… Iac-așa-a! De biserică, mi-e leha-ami-i-i-te!… Po-opi, protopo-opi, tămâie, parastas, porcărie, eh! Născuți și morți, dă-i dracului pe toți… Botez, cununii; nimicuri, prostii-i-i… Dumnezeul sfânt, lăcomie de gologani!… Dragoste de Dumnezeu, adio!

Sudoarea-i șiruia cu picături mari pe sub căciulă; se opri o clipă; deschise apoi cutia – plină de galbeni mari și mici, de pietre scumpe: diamante, rubine, safire, smaralde, topaze – o plimbă pe la nasul tuturor și strigă într-un elan de firească ciudă:

— Iată, asta-i tot ceea ce biserica, gospodarii și însuși Dumnezeu pot dărui omului care are nevoie de dragoste! Pentru că fusei înzestrat cu-n glas

ce-naltă sufletul, fui smuls din munții mei, din plaiurile mele, de la oițele și câinii mei, și-n schimbul acestei întregi bogății mi-a dat metal, despre care se zice că e scump și pietre prețioase, nestemate!… N-aveam pe-atunci decât șaptesprezece ani. Multă vreme răbdai în așteptarea nobilei comori divine, despre care mi se vorbise atât, dar observai că totdeauna era vorba de metal și pietre. Iar dragostea? Dragostea duioasă și prietenia, pe care le părăsisem odată cu ciobăncuțele mele, oițele și diminețile mele minunate, cerul și pădurile mele? Despre această comoară, despre această avere adevărată? Nimic!… Un cuvânt măgulitor, o bătaie pe umăr, uneori o strângere de mână curtenitoare sau un zâmbet înalt-proteguitor și atât!… Iar eu, cu gura lăsându-mi apă în fața sânilor frumoși, zălogiți în ii frumoase, în fața acelor ochi care sunt opera unui diavol grațios, în fața unor buze gata să rostească cuvântul păcătos, care mișcă sufletul cuvios, eu, bietul Ioachim, înghițeam în sec și mă gândeam la zgârcenia casei lui Dumnezeu. Când și când ajungeam să nu mă mai pot stăpâni în fața acestei nedreptăți a vieții, care-ți cere ce ai mai bun și nu-ți dă în schimb decât ceea ce nu-i folositor sau de prisos. Atunci puneam mâna pe sânul ispititor și glăsuiam buzelor și ochilor cu prihană: „Și eu aș vrea să sorb din vinul ăsta și să gust din roadele astea”. Atunci suna sfârșitul. Nu mai eram „cântărețul nostru Ioachim, cum nu mai este altul decât la Mitropolie”, ci „un om scârbos”. Și de ce, „altarul și candela lor…!” de ce era scârboasă, la mine, o poftă pe care popii și gospodarii și-o îndestulau în toate zilele?

Vai, așa era!… A trebuit să mă încredințez însumi, că pofta mea era dezgustătoare, dacă nu caraghioasă. Dumnezeu mă făcuse să cânt, nu ca să fiu iubit de lumea în care cântam. Cred chiar că Dumnezeu cu bună-știință dăduse un glas de serafim unui trup de măgar. Neprihănitul nu poate rămâne curat, decât dacă-i înconjurat de urâțenie. Astfel, când cântam și-i transportam în cer, oamenii mă slăveau și mă copleșeau cu favoruri reci, dar pe dată ce mă atingeam de bunurile lor vii, mi-aduceau aminte că sunt un măgar. Îngerașii care veneau la biserică, ca să-l aducă pe dracul acolo și către care serafimul Ioachim își îndrepta glasul și dorințele sale, mi-o reamintii de asemeni că sunt un măgar. Căci femeia este ca soarele: se oglindește-n toate țestele de pe drum.

Mă-ntorc, așadar, în împărăția ce-o părăsisem din trufie, ca râul ce se revarsă și trebuie să vină totdeauna la matcă. Și glasul meu, care se irosea în pustiul orașului fudul, fără a zgândări cea mai mică milă, răsuna-va de acum încolo în inima oamenilor care se pun în afara legii și-și impun o viață

aspră, spre binele semenilor lor. Și voi spune: „*O! Doamne, Dumnezeule!… te caut în revărsatul zorilor. Sufletul meu e însetat de tine, carnea mea te dorește pe pământul ăsta pustiu, ca să-ți vază puterea și strălucirea, așa precum te-am contemplat în altar… Căci bunătatea ta e mai bună decât viața. De aceea buzele mele te vor lăuda. Cei trufași batjocoritu-m-au pân-la ultima împunsătură, dar nu mi-am întors fața de la tine. Alungă de la mine ocara și disprețul, căci am păzit mărturiile tale*”.

După care iată-mă: cântărețul Ioachim, care nu găsea nici un pic de milă la *Mânăstirea dintr-un lemn*, va purcede cu Groza în haiducie, ca să-l reamintească acolo pe Dumnezeu și să caute dragostea!

*

Prietenul de care te desparți pentru veșnicie, ni-e mai scump decât cel care revine pentru totdeauna. Când mâinile iubite îmi trimise din depărtare ultimul semn de bun rămas, mă prăbușii peste câinele meu și-mi îngropai fața-n blana frunții lui cu ochi mirați. Apoi făcui calea întoarsă, care îmi păru ca o înmormântare. Îmi regăsii casa, pădurea, oile și toate-mi părură pustii, ca o țară prăpădită de-un pârjol.

Tristețea, care-mi era aproape necunoscută pân-atunci, se înstăpâni în inima mea. Tot ce fusese bucurie cu nesaț, deveni suferință cu nesaț. Doamne! unde-ai turnat mai multă voluptate? În bucuria sau în durerea sufletului împătimit? Foșnetul frunzișului, cântecul cocoșilor, lătratul câinilor, behăitul oilor, șoaptele nesfârșite ale vântului – prietenul meu – fură tot atâtea junghiuri pentru inima mea chinuită de dor. Umbră în căutarea sufletului său, rătăceam zi și noapte prin pădurea de pini și de mesteceni. Fluierul meu, care nu știa ce-i singurătatea sfâșietoare, umplea pădurile cu triluri prelungite, uimind păsărelele.

Dor singuratic, melancolie
A sufletelor bogate în dragoste.
Când norocul ni-i răpit,
Norocu-n dor ne-am regăsit!

Acest „nou noroc” nu-l aflai numai în dorul meu. Avea să fie întruchipat în chipul unui om, care fu un vis înșelător. Dar eu știam că e

înșelător și sorbii acea amăgire cu setea unui suflet ce se pregătește pentru dezamăgire.

Într-o zi, un crainic trimis de Groza veni să-mi spună că Cosma o să treacă peste o săptămână să cerceteze ținutul nostru și să vadă de nu-i cu putință *o lovitură*. Răvașul prin care-mi vorbea de Cosma se sfârșea astfel: „Îți trimet o sărutare pe obrazul bărbos al acestui frate. *Ia-o cum te-o-ndemna inima*”.

Inima mă-ndemna să caut aceasta sărutare pe amândoi obrajii bărboși ai lui Cosma, ca să fiu sigură că o găsesc. Am găsit-o, firește, fiindcă omul nu are decât doi obraji și mai găsii și altceva, ce nu căutai, dar care veni nechemată, precum vine furtuna, de care nimeni nu e vinovat.

În săptămână aceea, fluierul meu răsuna prin pădurile de pini și de mesteceni, cum numai un dor turbat e-n stare să facă să răsune o biată țeavă de soc cu opt găuri, pe când ochii mei răscoleau pământul și deslușeau urme de copite cu potcoave, neobișnuite în părțile astea. Mă luai după ele și într-o dimineață dădui pe negândite peste poiana în care Cosma și frate-său Ilie își fumau pipele, fericiți și nesinchisindu-se de existența mea. Cosma făcu pe mândrul, iar eu îl luai peste picior. Totuși, îmi simții numaidecât stăpânul. Ca să-l ațâț, fugii. Se luă după mine, căci așa e scris. „Femeia care fuge de bărbat, se face și mai dorită” – și chiar în seara aceea, după ce se înflăcărase Cosma și pădurea de pini, mă lăsai cuprinsă peste mijloc de mâna care răspândise spaima printre gospodari.

Cosma mă luă, dar eu mă dădusem inimii lui Groza. Cosma avu ceea ce oricare om poate să ia. Groza îmi avea sufletul, la care dânsul ținea. Astfel trăii un vis neînchipuit într-o clipă de uitare. Apoi, *încercai marea cu degetul*. Cerui vieții, ceea ce nu poate să dea. Vrui pe Cosma, pe Groza și toată fericirea numai pentru mine. Și n-avui parte de nimic. Atunci îmi fărâmai fluierul de soc. Și urmă o altă viață ce ținu aproape trei ani, la capătul cărora mă dusei să dau pădurii, ceea ce culesesem din pădure.

Apoi, mi-am luat o înfățișare prefăcută și dispărui în lume, de unde mă reîntorc cu sufletul cinstit, gata să săvârșesc tot binele și tot răul trebuincios lumii ăștia.

Asta sunt eu.

ILIE ÎNȚELEPTUL

— Tu, ILIE ÎNȚELEPTUL, fratele lui Cosma și sfătuitorul meu, e rândul tău să ne spui cine ești și ce păsuri te-au făcut să-mbrățișezi viața de haiduc, zise Floarea Codrilor, căpitanul nostru.

Ilie își puse căciula domol la pământ. Să-și fi dat, oare, seama că dezvelindu-și fruntea-i netedă și chica-i de haiduc, ne-arăta un cap fără pereche, prin liniștea lui? Avea o figură de mitropolit războinic, știind să ucidă între două rugăciuni, să bea și să mănânce între două bătălii. Ochii săi negri, senini, hotărâți, deloc sfioși sau îndrăzneți, grăiau cu tărie: *pace vouă sau vă ucid*. Cu toate astea, o lumină de mucenic, șovăind între viață și moarte, plutea veșnic peste această barbă învârstată cu negru pana corbului și albul argintiului, în care se pierdea o mustață stufoasă, straje năprasnică a unei guri gata oricând să rostească acest cuvânt neînțeles: *Dreptate…*

Îl rosti, începându-și

POVESTEA LUI ILIE ÎNȚELEPTUL

— Am venit să stau în pădure, ca să aflu aici dreptatea alungată din oraș.

La Brăila, unde am deschis ochii, tata avea un han. Acest tată – dracu să-l ia – era-ntr-un fel om bun. Dar mulți care sunt într-un fel foarte cumsecade, la ei în casă sunt niște tirani, mai ales dacă țin cârma gospodăriei. Tata o ducea pe-a casei lui, corabie pântecoasă, ce ținea s-o vadă la adăpost de orice amenințare de furtună. Ca să fie-ncredințat de asta, o ancorase în niște ape moarte, cu toată împotrivirea unor călători cărora una ca asta nu le venea la socoteală.

— Nu vă place! zicea dânsul. Aveți răbdare, până ce o să mă cheme Allah la el. P-ormă, o să faceți cum v-o plăcea…

— Da, răspundeam noi – frate-meu Cosma, soru-mea Chira și eu – da, o să facem după gustul nostru, din ziua când te-o chema Allah la dânsul. Dar când o să te cheme?

— Asta-i treaba lui Allah!

Treaba lui Allah… Cam foarte plicticoasă treabă, căci ne ardea călcâiele să ne facem de cap, iar tata n-avea poftă să plece la cer și să lase

cârma-n mâinile noastre. Deși bătrân, ținea cârma cu putere, călăuzindu-se după reguli făurite de dânsul.

Credea cu evlavie în Dumnezeu, în toți Dumnezeii și-i temea pe toți. Ca să le fie tuturor pe plac, și-aduse-n harem femei frumoase, înfățișând cele trei mari religii: musulmană, evreiască și creștină. În casa lui lăsă libertate desăvârșită întru alegerea credinței, dar cerea neapărat să faci această alegere, uitând că cea mai bună din toate credințele – aceea de a nu avea nici una – nu era înfățișată de nimeni.

Credea cu inima curată-n Dumnezeu, dar zicea după vorba românească: „Până la Dumnezeu, te mănâncă sfinții".

Prin urmare, ca să fie și pe placul sfinților, le deschidea larg ușa cârciumii și-i găzduia pe toți. Firește, dânsul le cerea plata, ceea ce nu era ușor, întrucât acești diavoli de sfinți erau cam căpcăuni. Tata, însă, nu era omul să nu priceapă că, spre a-i place lui Dumnezeu, duhovnicește, era bine să le aducă sfinților fete mari și pungi doldora de mahmudele. Ceea ce era și mai bine.

Leacul era fără cusur. Stăpânul – care nu era altul decât Marele Vizir – îi dădu tatei un firman, numindu-l Hangiul Sublimei Porți, cu dreptul de-a zălogi și de-a vinde la mezat calabalâcul oricărui mușteriu rău platnic. Totuși, cum uneori veneau și mușterii răi, care poposeau fără nici un calabalâc, tata îi dăruia pe-atare musafiri cu câte-un calabalâc ciudat. De cum ticălosul își lua tălpășița, fără să-și ia măcar rămas bun, dânsul alerga la aga cel atotputernic, i se arunca la picioare, și-i punea dinainte un pachet, zicându-i nevinovat:

— Un efendi oarecare și l-a uitat la mine, când a plecat ieri-dimineață. A scăpat din vedere să-mi plătească, pentru cât l-am ospătat o lună, dar asta nu face nimic!…

Asta nu însemna nimic pentru tata, dar însemna foarte mult pentru bietul călător. Aga, ca toți aga, răscolea în pachet, afla lucruri buclucașe și tăia căpșorul efendiului uituc.

Da, tata era om de treabă, în gând.

Ca să ne asigure o avere, în viitor, ne silea să trăim în felul lui, însă numai partea obositoare a vieții lui. Toată casa trebuia să facă rugăciuni cu dânsul, să ție posturile lui, să facă salamalecuri, ca și el, în fața mai-marilor, după care se ducea apoi singurel să petreacă ceasuri plăcute în tovărășia prietenilor săi, fie la noi, fie la cârc-serdar sau la zapciu, unde se jucau

nesfârșite partide de ghiulbahar, în pufăitul narghilelelor. Pentru noi, adevărata plăcere, adevărata sărbătoare, nu era decât o dată pe an, de bairam. Și-apoi și sărbătorile astea ne costau scump, întrucât veneau după ramazan, care ne strica burta, din pricina nesăbuitelor mâncăruri din timpul nopții și amarnica postire de peste zi. Dealtminteri, asta ne și făcu să pornim război împotriva căpeteniei casei.

Cosma, în vârstă de numai cincisprezece ani, cuteză cel dintâi să mănânce, să bea și să fumeze de cum începea ramazanul, ceea ce însemna începutul unei certe fără sfârșit. Mă folosii de această pricină și-i urmai pilda. Eram doi care să-i ținem piept tatei, care, mai întâi, cercă să ne facă să intrăm în rânduiala legii, spunându-ne că Profetul „nu ne va milostivi cu viața veșnică”.

— Cu atât mai rău pentru viața veșnică!

— Însuși Profetul a postit în luna asta! ne lămurea tata.

— Da, dar el ziua dormea. Îi convenea, deci, îi era lesne, câtă vreme noi, noi trebuie să muncim.

— Și dânsul muncea noaptea, să scrie *Coranul*, lumina noastră.

Cosma spunea atunci că vrea să devină creștin:

— E credința mamei și nu-i așa de aspră. Profetul creștinilor a mâncat barem în toate zilele!… Și-a făgăduit și el o viață veșnică. De bună seamă c-o fi la fel…

Tata, care se temea să nu supere pe ceilalți dumnezei, se îndupleca. Cosma și cu mine devenirăm creștini. Cu alte cuvinte, fără să se fi schimbat ceva, pentru că poți trece de la o credință la alta și să rămâi același. Dar iată-ne ajunși la postul mare dinaintea Paștilor creștinești, când trebuie să te hrănești cu ciorbă de fasole și mămăligă, timp de șapte până la opt săptămâni. Socotirăm asta o prostie. Prilej de ceartă și furtună:

— Să păziți legea care v-ați ales-o! tună tata…

— Da! noi am ales-o, răspunse Cosma, dar și aici trebuie să fie o greșeală. Nu se poate ca, pentru a dobândi viața veșnică, să fie nevoie să te îndopi cu fasole uscată, vreme de aproape două luni!…

— Trebuie!… Să mâncați numai fasole uscată fiartă-n apă. Altfel s-a dus credința creștină, s-a dus raiul!…

— Foarte bine, răspunse fratele meu. Ne lipsim și de una și de alta!… Fasolea, fiartă numai cu apă, nu-i de mâncat!…

Tata striga, scos din fire:

— De speriat!… De bună seamă, o să-mi atrag asupra capului mânia vreunui atotputernic ceresc. Aceștia doi nu vor să rămână în nici una din cele trei credințe pe care le-adăpostesc sub acoperișul meu!…

Primii doi nu voiau. Și, din doi, devenirăm în curând trei, cu sora noastră Chira, apoi patru, cu bietul frate-meu Ismail, care se spânzură-ntr-o zi din lăcomie. Murea după orice lucru bun de pus în gură, și cum toate bunătățile erau făcute să-i mulțumească pe mușterii, bunul Ismail le șterpelea din nasul bucătarului, urla de plăcere, înfulecându-le, și de durere, mistuindu-le, fiindcă tata-l biciuia tot timpul acesta.

Dar traiul nostru în această casă trebuia să se înrăutățească, odată cu ivirea poftelor trupești. Eu fui scutit. Niciodată n-am simțit nevoia să ridic năframa de pe fața unei femei. Cosma în schimb ridica partea lui de năframă, partea mea, partea lui frate-meu spânzuratul și a tuturor strămoșilor neamului, care fuseseră sfiicioși ca mine, sau care s-or fi spânzurat ca Ismail. Cosma ridica tot. Dealtminteri, avea și dreptul și nu m-am supărat niciodată.

Hanul era plin de femei. Ale tatei, ale prietenilor lui și cadânele ce le țineau chiaburii găzduiți la han. Mirosul lor umplea casa. Cosma, ca un ogar, umbla toată ziulica, adulmecând cu nasu-n vânt, așa precum făcea Ismail, când da târcoale pe lângă bucătărie. Dar dacă pagubele făcute de Ismail erau răbdate, cele ale lui Cosma se pare că nu.

În tot cazul, așa spuneau bărbații, cu taica-n frunte. Numai ei se plângeau de năpastă. Femeile nu se văitau deloc. De asta-i dam dreptate lui Cosma și femeilor, întrucât Cosma avea de partea lui Coranul, care-i dă bărbatului mai multe femei, iar femeile aveau cu ele pe-nțeleptul din Biblie, care spune: „*Trei lucruri sunt prea minunate pentru mine, dacă nu chiar patru și pe care nu le cunosc: dâra vulturului în văzduh, dâra șarpelui pe stâncă, dâra corăbiei în apa mării și dâra bărbatului în femeie*”.

Dacă, așadar, nu-i nici o dâră, de ce atâta zarvă? Căci din două lucruri, unul; sau Profetul a citit pe-nțeleptul din Biblie și i-a dat dreptate în Coranul lui, sau credincioșii nu respectă deloc învățăturile sale și atunci, fiind dânșii primii vinovați, n-ar trebui să se supere.

Totuși, se supărară. Cosma fu bătut. Sării să-l apăr. Fui bătut, la rândul meu. Frate-meu întrebă de unde-ar putea să-și ia ceea ce toate credințele-i îngăduiau. Deocamdată, de nicăieri. Femeia ăsta-i o mamă. (Erau acolo și mame!) Astălaltă-i o soră. (Erau de asemeni și surori!) Celelalte erau ale

bărbaților lor. (Iar ele nu cereau altceva decât să fie și ale lui Cosma!) Fu lămurit:

— Toate femeile de-aici sunt ale casei și hrănite de bărbații lor. Tu trebuie să-ți cauți pe-afară, să le cumperi, să le hrănești cu banii tăi, când o să-i ai!…

Cosma nu pricepu nimic și veni să-mi spuie:

— Ilie, lămurește-mă de ce mă trimit ei pe afară? Cum? Nu sunt mai vrednice de iubit femeile din casă, decât străinele?

— Ba da, Cosma, tu ai dreptate. Femeile casei ne sunt mai scumpe.

— Nu-i așa? Acuma, mai lămurește-mi și asta, Ilie: de vreme ce femeile din casă sunt hrănite de stăpânii lor și nu-mi cer mie decât să le iubesc, pentru ce vor ei să-mi pierd vremea pe afară, s-alerg după cele care nu mă cunosc deloc și să lipsesc de această plăcere pe cele care mă cunosc și mă cheamă…?

— Ai dreptate, Cosma. Nu alerga pe-afară, nu lipsi de nici o plăcere oricui ți-o cere, lasă totul în casa-n care ești iubit.

— Nu-i așa? Să te mai întreb ceva, Ilie. Ei mă opresc să m-apropii de femeile care nu mă costă nimic și vor să cumpăr altele cu banii mei, când îi voi avea. Ce trebuie să faci, ca să ai bani?

— Știu eu, Cosma? Ar trebui, poate, să întrebi despre asta pe popă, pe hogea sau pe cârc-serdar. Ăștia-s toți de-ăi care nu fac nimic și au bani.

Cosma merse de-i întrebă. Câteșitrei îi răspunseră că numai munca îl face pe ban.

Răspunsul ăsta îl scoase pe frate-meu din sărite. Și eu mă mâniai, căci ăștia trei oameni nu se țineau decât de ghiulbahar cu tata, câtă vreme muncile de pe moșiile lor erau săvârșite de robii beilicului. Totuși, Cosma o luă drept bună și-i spuse tatei:

— Iată, trei din prietenii matale care întrupează stăpânirea și credința, pretind că munca ți-aduce banii. Ei bine, eu muncesc la matale. Dă-mi banii trebuincioși să cumpăr și să țiu trei femei. Am nevoie de trei femei!…

Tata ne vorbi atunci despre planurile lui:

— Da, tu muncești, Cosma, și frații tăi muncesc, și eu nu mai puțin, dar tot bănetul ce se adună-n senduc e pentru ziua de mâine. O să-l găsiți la moartea mea și-o să vă prindă bine!…

Cosma-i tăie vorba:

— Dă-mi pace cu prinsul d-tale de bine, de mai târziu… Eu am nevoie de trei femei acuma. Spui că trebuie să le cumpăr și să le hrănesc. Dă-mi,

așadar, banii muncii mele!…

— Dar ești prea crud, copilul meu. Trei femei, la nouăsprezece ani. Nu… Trebuie să mai aștepți…

— Nu pot! Acum am mare nevoie!

Grăia adevărul… Îi trebuia… Câte? Trei sau șase, nu știu, dar văzui cu ochii mei pe toate femeile din han venind la Cosma și plecând toate voioase. Asta era nevoia care-l rodea.

Mai erau și-alte nevoi în casă. Cele ale Chirei, mai întâi. După spusa tatei, ruinătoare. Nu voia să se-mbrace decât cu mătase din Asia, nu-ntrebuința decât miresme, care se plăteau cu aur greu și voia o trăsură tot așa de bogată ca și a agăi. Numai cheltuielile ei se ridicau la zece galbeni pe lună. Tata o iubea și-o răsfăța mai mult decât pe noi ceilalți, dar țipa de atâta risipă.

— Tu mă duci la ruină. Cheltuielile tale sunt ca și-ale unei fete de bei, în timp ce rugăciunile tale către Dumnezeul tău creștin sunt de ștrengăriță… Nu-n felul ăsta am ajuns eu să vă strâng avere.

Chira, aproape toată ziulica în fața oglinzii, îi răspundea peste umăr:

— Nu mă privește ce-ai făcut ca să ne strângi avere, dar devreme ce ea există, îți voi arăta, în ce mă privește, că sunt vrednică de ea: ceea ce ușor vine, tot ușor se duce. Tu cunoști proverbul românesc: „Banii strângătorului, în mâna risipitorului”. La bănet mult sunt și lacrimi mai multe. Mă însărcinez să ți se ierte păcatele, presărând puțină bucurie pe unde bănetul d-tale a semănat deznădejdea. Asta va fi cea mai bună rugăciune a mea. Cât despre celelalte, de care nu fac risipă, fiindcă sunt zgârcită, Dumnezeu n-o să-mi poarte pică, deoarece știe ce suflet bun am.

Astea erau nevoile Chirei.

Veneau, în sfârșit, nevoile mele. La drept vorbind, nu erau ale mele, ci ale dreptății. În casă, pentru mine, aveam tot ce-mi trebuia, pentru că de lucru mare nici n-aveam trebuință. Blidul, patul și narghileaua, aceste trei fericiri nelipsite vieții, le dobândeam ușor, în schimbul muncii mele… Ce nu puteam căpăta lesne era dreptul de-a nu ține seama de ființa unui dumnezeu, care-mi cerea să nu mănânc când mi-era foame și să-l proslăvesc, cu pântecul gol. E drept că dumnezeul ăsta, mofturos și neghiob, niciodată nu a cerut așa ceva de la mine. Tata, popa și hogea se rosteau în numele lui. Mă ridicai împotriva lor și atunci mă pedepsiră, numai ca să-i fie pe plac dumnezeului lor.

Dar dumnezeul ăsta, așa de pretențios față de mine, nu găsea cu cale să spuie nimic despre cruzimea slujitorilor lui, care săvârșeau în jurul lor cele mai strigătoare nedreptăți. Oamenii bisericii, uitând că toate făpturile omenești sunt deopotrivă-n fața Domnului, îl robeau pe țăran la beilic, făcându-l să muncească jumătate de an, de pomană. Bietul cojan crăpa lângă vita lui. Popa îi arăta calea răbdării, îi făgăduia o viață mai bună în cer, și-l canonea cu postul și rugăciunea. Așa era vrerea lui Dumnezeu.

Zapciul, omul stăpânirii, care trebuia să vegheze buna rânduiala în ținutul lui, își trimitea ticăloșii săi să șterpelească vitele locuitorilor, le făceau „găsite” de aceiași ticăloși, apoi, drept participare la cheltuielile pricinuite de urmărirea „hoților”, îl silea pe țăran să-și răscumpere vita. Firește, caii și boii cei mai frumoși nu erau găsiți niciodată. În fața acestei crime, Dumnezeu rămânea nepăsător.

Cârc-serdarul pleca cu potera lui, alcătuită din două sute de simbriași, să hăituiască pe haiducii care-l răzbunau pe țăran. Foarte bucuroase, când nu-i întâlneau, lăcustele astea se năpusteau asupra satelor, prădau, pângăreau, schingiuiau, aruncau în deznădejde o grămadă de sate nevinovate, apoi se-ntorceau de la atari plimbări ca să-și primească simbria și să-și vază de ciubucul lăsat la plecare. Dumnezeu vedea și nu zicea nimic.

Atunci m-am mâniat pe acest Dumnezeu și pe acești asupritori. În privința asta, nevoile mele fură mari.

Cosma nu vedea nedreptățile astea decât cu jumătate ochi, iar Chira cu unul singur. Restul privirii lor era îndreptat numai asupra nevoilor lor. I-am rugat într-o zi să-și mai lase în pace, unul haremul, cealaltă dichiselile și să privească nedreptatea-n față, cu amândoi ochii. O priviră și se înfiorară, dar repede nevoile lor reveniră în frunte. Cosma nu putea trăi nici un ceas fără haremul lui, iar Chira fără gătelile ei. Rămăsei singur și devenii trist. Ești tare amărât, când ai dreptate și rămâi stingher.

Totuși, deși deosebiți prin firea gusturilor noastre, eram înțeleși asupra mijloacelor prin care să ni le satisfacem. Cei tari furau pe cei slabi. Hotărârăm să-i furăm și noi pe cei tari, oricare ar fi ei. Observarăm un fapt uimitor: pe când cei slabi se-mpărțeau după neamuri și credințe, ca să

blesteme răul, cei tari – turci, greci sau români – trăiau în bună-nțelegere și striveau fără deosebire. Eu fui primul care îmi dădui seama de asta.

Potera era aproape în întregime alcătuită din venetici, însă zapciul era român neaoș, pasă-mi-te patriot și, cu toate astea, cârc-serdarul n-avea alt prieten mai bun decât pe zbirul ăsta care pustiia ținutul dat în paza lui. Tot așa de nemilos, ca și căpitanul poterei, bașibuzuc{3}. Și unul și altul își cumpăraseră slujbele de la Divanul din București, cu prețul multor pungi doldora de aur și amândoi nu aveau decât un singur scop: să jefuiască țara, să-și scoată banii, să se-mbogățească cât mai repede cu putință, știind că erau la cheremul mai marilor de la centru, care, la rândul lor, atârnau de cheful celor de la Sublima Poartă.

Vlădica Dunării de Jos, tâlhar de drumul mare, ocrotea un număr de mânăstiri ce prădau țara, cu patima nebună pe care o au călugării la desfrâu. Vlădica ăsta, vrednic de spânzurătoare, venea adesea pe furiș la boierul Dumitrache Cârnul, din Brăila, stăpânitor de moșii întinse și sfetnic în Divan. În tovărășia agăi orașului, se-nchideau câteșitrei, până-n zori, într-o aripă mai dosnică a hanului nostru. Acolo erau îngăduite numai stârpiturile agăi să slujească: mâncarea, băutura și carnea trupului, pentru plăceri. Boier Dumitrache se mulțumea cu fetițe de câte treisprezece-paisprezece ani, însă bine făcute. Aga și vlădica, mai mofturoși, cu gusturi mai alese, aveau nevoie de agemoglani{4}. Ca să nu fie stingheriți de țipetele nenorociților, se dedădeau păcătoșeniei lor, în fața slugilor, gata să înăbușe cel mai mic vaiet.

Fetițele îndurau ceea ce un copil de vârsta asta trebuie să-ndure-n ghearele unei bestii ca sfetnicul Divanului, cu faima lui de „om zdravăn” și „tată de familie”. Sărmanii agemoglani își blestemau însă ziua în care s-au născut, pentru că mai marele poliției și prea sfinția sa, istoviți până-n măduva oaselor, aveau nevoie de ațâțări și mai meșteșugite. Astfel, cei jertfiți lor erau siliți, prin caznele cele mai drăcești, să mănânce turte înmuiate nu în miere sau unt, ci-n scârnăviile proaspete ale călăilor lor. Cei mai mulți supraviețuiau acestui canon. Totuși, unul muri de-a binelea. Altul înnebuni. Un al treilea se aruncă pe fereastră și fu ucis în ogradă.

Această ultimă victimă prilejui izbucnirea tărăboiului. Aflarăm totul. Chira își ieși din minți și făcea pe grozava. Nu se mulțumi numai să fure de la tata și să dea aurul săracilor, ne ceru să răzbunăm jertfele, cu sângele schingiuitorilor.

Socotirăm că avea dreptate. Cosma, care se deda singur la lovituri primejdioase asupra drumeților, se lăsă păgubaș. Eu, care scormoneam prin

lăzile din hanul nostru renunțai și eu. Din parte-mi, n-aveam nevoie de această culme a ticăloșiei. De mult ochii mei nu mai vedeau altceva decât pe cei puternici hălăduind în belșug, iar pe cei slabi încovrigați sub bici. Și mie și lui Cosma se jeluiau toți cei care aveau un păs. Eu eram acela care străbăteam câmpurile, ascultam gemetele și alinam rănile.

Frate-meu Cosma și sora mea Chira alinau și ei de asemenea rănile, dar când ai tu însuți grele suferințe de-ngrijit, nu poți face mare lucru pentru alții. Nu poți ține doi pepeni într-o mână, nici alerga după doi iepuri deodată, precum nu poți găzdui bucuria și durerea, de-a valma, în suflet. Între două întâlniri cu mulțimea de femei ce ținea, Cosma-și pleca urechea la țăranul ce-i grăia despre durerile lui. Apoi își golea buzunarele-n mâinile tremurânde ale nevoiașului, îi întorcea spatele și-l uita. Chira, împopoţonată și sulemenită ca o cadână de sultan, ieșea la plimbare în trăsura ei, tot așa de mândră ca a agăi, dar dacă jelania vreunui năpăstuit îi smulgea lacrimi, în timpul plimbării, știam că necazul de a-și fi stricat fața era la fel de mare ca și cel ce pricinuise nenorocirea calicului.

Grozăviile ce se petreceau în hanul nostru, îi răscoliră pe amândoi. Chira făcu valvârtej din locuința ei, își sparse oglinzile venețiene, își sfâșie rochiile. Când veni tata înspăimântat, îi azvârli cu borcanele ei de pomadă-n cap. Cosma se închise trei zile-n pivniță, propti ușile cu butoaie, înecă pământul cu vin licoros și rachiu. Eu nu făcui nimic. Îmi fumam narghileaua în hambar. În sfârșit, câteșitrei ne hotărârăm să-l omorâm pe episcop, pe aga și pe boier. Chira, îmbrăcată toată-n negru, ca o călugăriță, ne chemă-n odaia ei și ne zise:

— Priviți. Am distrus tot ce aveam mai scump. N-o să mai pui rochii colorate, nici dresuri pe obraz, până în ziua când aceste fiare nu vor fi ucise. Vă voi ajuta. De va fi nevoie să luați chiar și calea codrului. Eu o să vă fac rost de bani. Dac-o să trebuiască, voi merge cu voi.

Cosma, fierbând de mânie, răspunse:

— Iar eu jur că n-o să mai pun mâna pe nici o femeie, până ce nu mi-oi scălda cuțitul în sângele acestor trei bestii.

Era atât de frumos să-i vezi pe cei doi în culmea răzvrătirii, încât nu putui să scot o vorbă și mă simțeam prost. Îmi luai narghileaua să fumez și așteptai.

Trebuia așteptat, căci nu se omoară trei boieri, înarmați până-n dinți, cum ai tăia trei curcani. Dar, mă rog, dacă eu puteam s-aștept, frate-meu și

soră-mea nu puteau. A doua zi chiar, îmi reamintiră de răzbunare.

— Ei, frate Ilie, ce facem?

— Așteptăm, Cosma, așteptăm clipa prielnică.

Chira, tot în negru-mbrăcată, se oțărî:

— Și de ce s-așteptăm, Ilie?

— Pentru că, vedeți voi, vlădica, aga și boier Dumitrache nu știu că noi vrem să-i omorâm, și când vor afla, n-o să vie să ne întinză gâturile să le tăiem.

— Ce plictiseală! făcu Cosma.

— Ce canon! întări surioara.

Cu drept cuvânt, era și plictisitor și canon. Biata soră nu ținea la îmbrăcămintea cernită, iar Cosma nu putea sta prea mult fără să-și alinte femeile.

Mi se făcu milă de ei.

— Haide, dragii mei, luați-vă din nou viața de toate zilele. Nimeni nu v-a impus nici posturi și rugăciuni, nici să vă chinuiți trupul până în ceasul când se va-mplini dreptatea. Nimic nu-i mai dureros, decât să vrei binele altuia, cu prețul jertfelor tale. Prea multă virtute otrăvește inima, și inimile otrăvite nu cunosc bucuria jertfei. Așadar, înapoiați-vă la obiceiurile voastre. Eu mă țiu de ale mele.

Se înapoiară și se simțiră foarte bine. Cel care nu se simțea bine fui eu. Prilej să fiu încă o dată singur și trist ca mai-nainte.

Mai era cineva care nu se simțea bine: tata. Își dase seama că proverbul „ce naște din pisică șoareci mănâncă”, nu se cam potrivea-n casa lui. Astfel, întâia lui grijă, după isprava păgubitoare a Chirei și a lui Cosma, fu să-i caute ei un bărbat strașnic. Cât despre noi, făcu ce-i stătu în putință: ne dădu-n paza stăpânirii. Strălucit viitor pentru trei răzvrătiți ce vroiau să purceadă la război împotriva celor puternici!…

Încrucișai brațele în fața imposibilului. Nu mai era chip s-alin o durere. Veneau năpăstuiții să-și povestească amarurile și să ceară ajutor lui „Ilie cel bun”, și Ilie nu le putea da decât firimituri. Răutatea domnea stăpână, de la cel mai mișel poteraș până la sfetnicii Divanului. Noapte fără stele. Întuneric sfâșiat de gemete.

Așa cunoscui nenorocirea de-a nu-i fi semănat tatei. Fui mai nenorocit decât robii beilicului. Ăștia îndurau, fiecare, necazul său. Eu, pe al tuturora. Și-aveam o soră, care vărsa lacrimi la auzul unei dureri. Și-aveam un frate, care-și deșerta buzunările în mâinile tremurânde ale asupritului. Vai! una-și

prăpădea toată viața cu cârpele de mătase, celălalt purta-ntr-însul fiorii tuturor armăsarilor din întreg ținutul!

Nu, nu se poate cineva lega de rănile altora, când el însuși are răni mari de îngrijit.

Cu toate astea, într-o bună zi buba crăpă. Cosma îmi spuse:

— Ilie, hai să sărim în cârca tatei. Să-i luăm toți banii!… Tu vrei? Chira vrea.

— Vreau, Cosma, dar ce-om face cu atâta bănet? Să ținem iepe care să fete raiale pentru beilic? Să cumpărăm cârpe scumpe? Să strecurăm câteva milostenii pe ici, pe colo? Apoi să ne bage la gherlă zapciul? Mi-e lehamite de asta!…

— Nu, Ilie, n-o să facem nimic din toate astea. Și eu m-am săturat. Chira la fel. Tata vrea s-o mărite c-un ticălos de rotar, negru la inimă. Să plecăm cu toții în haiducie!… Vom răzbuna pe cei umiliți. Și vom trăi liberi, până-n ziua când ne vom legăna într-o spânzurătoare… Vrei, Ilie? Am zece oameni, gata să ne urmeze.

Primii. Ne îmbrățișarăm, ne sărutarăm frumoasele noastre bărbi negre. Dar nu fui de părere să meargă și Chira cu noi. Dânsa trebuie să rămâie în oraș și să ne dea de știre despre planurile dușmanului. Primiră.

Ca să sărim în cârca tatei și să-i smulgem cheile senducului unde-și ascundea aurul, trebuia așteptat să-l apuce din nou durerea de măsele. În clipele alea înnebunea pe toți din casă, trimetea slugile după vracii care se pricepeau în fumuri și unsori descântate.

Răul îl apucă într-o zi ploioasă, de primăvară. Ca să ocolim orice bănuială asupra surorii noastre, o sfătuisem să plece în oraș, de cum o începe tata să se vaite. Dânsa se duse să-l aline. El o trimise la toți dracii și o făcu paceaură. La sosirea noastră, crezând că venim tot cu gândul acesta, zbieră la noi:

— Pieriți din ochii mei, pezevenghilor… N-am nevoie de mila voastră!…

— Se poate, grăi Cosma, dar noi avem nevoie de cheile d-tale…

Și zicând aceasta, i le smulse de la brâu. Pe dată, durerea de dinți îi trecu. Tata se sculă-n picioare. Atunci Cosma îl turti sub greutatea trupului său de șaptezeci de ocale, îi vârî un căluș în gură și-l legă fedeleș.

În seara acestei zile de pomină eram doisprezece care sărbătoream, în desișurile Dobrogei, ruptura noastră cu legea care apără numai pe cei care o

fac. O traistă cu patru oca de aur trebuia să ne deschidă o viață nouă.

*

Aurul n-aduce nici o schimbare în sufletul omului. El nu schimbă aproape nimic în viața noastră cea nouă.

Cosma se avântă în contrabandă, treabă foarte bănoasă pentru cine vrea să se primejduiască puțin și să câștige mult. Dar asta nu era o viață de haiduc. Este drept, alinările pe care le aduceam asupriților, făcuseră numele lui Cosma vestit de la un cap la altul al Țării Românești. Pungile cu aur se topeau cu aceeași ușurință cum le și câștigam. Totuși, toate acestea erau numai leacuri trecătoare. Răul de care suferea țăranul, nu cerea numai bani, ca să fie tămăduit.

Să alini omul care trudește, înseamnă să-i faci truda în stare s-o rabde. Cosma nu vedea acest adevăr. Tovarășii noștri nu-l vedeau nici ei, cu toate că erau cei mai îndrituiți să vadă drept. Dar ce mi-e un om care suferă, de vreme ce nu simte decât suferința lui? Îndată ce suferința lui a trecut, a dispărut și răul de pe fața pământului. Așa că viața noastră cea nouă nu era decât o repetare a celei de până mai acum, însă cu mijloace de trai mai multe.

În vremea asta, sora noastră era dată omului iabraș, căruia o hărăzise tata. Copilul ei dintâi fu un dobitoc, ca și tată-său. Soră-mea îl tăgădui și-l depărtă de dânsa. Din fericire, urmă o fetiță, o Chiră, leit maică-sa, ca și un al treilea copil, un băiat. Amândoi copiii întruchipau pentru nefericita femeie o familie după gustul ei. Își trăiră viața ce le sta în fire, îndurară suferința pentru ea și muriră tustrei, fiindcă n-au vrut să renunțe la nimic.

Nu e nevoie să vă spun că, în ce mă privește, trecutul nu-mi dă dreptul să mă chem haiduc. Eram niște borfași. Răzbunările noastre erau josnice și prea de pricopseală. Cu toate astea, făcurăm o ispravă, una singură, la începutul activității noastre. Ne aduse mult bine în ochii norodului, iar eu mă umflai în pene, căci eu îl împinsei pe Cosma s-o săvârșească.

Iată despre ce-i vorba:

Pe vremea aceea, răpirea copiilor era în toi. Dintre toate nelegiuirile care apăsau poporul, această pacoste era cea mai greu îndurată. Țăranul le îndura pe celelalte, cu o inimă mai mult sau mai puțin sfâșiată: dări, clăci, bătăi, violuri. Dar, să-i răpești bucățica lui de carne nevinovată, era mai

grozav decât dacă i-ar fi luat însăși viața, mai cu seamă că se știa ce soartă-l păștea pe micul nenorocit. Auzisem vorbindu-se de părinți care-și lăsau bordeiul, plecând razna ca niște câini turbați, în căutarea copilului lor și pierzându-și urma, la rându-le.

În ținutul nostru, aga de la Brăila era marele căpcăun. Prietenul său, vlădica de la Galați, făcea chef cu dânsul și-i plăceau mai mult băieții decât fetele, pe când al treilea prieten, boier Dumitrache Cârnu, avea – v-am mai spus-o – alt soi de gusturi. După zaiafet, micile victime erau încărcate pe corăbii pentru Țarigrad. Câte mame nu se prăpădeau, cerșind milă, pe la ușa puternicilor… Erau aruncate ca niște zdrențe de nimic.

Cum să nu te faci haiduc? Față de aceste trei fiare aveam una din acele uri ce-ți bucură inima în fața morții. Și iată că într-o zi – doi ani după cearta noastră cu legea și biserica – Chira ne trimise cuvântul acesta: *Astă-seară, la noi, copiii vărsa-vor lacrimi de sânge. Fiți haiduci!… Ei vă cred tare departe și nu se tem de voi.*

Eram, într-adevăr, tare departe de Brăila, pe malurile Babadagului. Și când omul ne-aduse vestea, era pe la toacă.

Îl privii pe Cosma în ochi. Păru că stă la îndoială. Atunci, îmi desfăcui pieptul și i-l întinsei:

— Străpunge-l, Cosma… O să curgă venin.

Cosma se sculă, încălecă calul și strigă:

— Hei, haiducilor sătui!… Cine vrea să mă urmeze zece ceasuri nemâncat? Cine vrea să-și primejduiască viața pentru o mamă care-și smulge părul? Pentru copii ce-și blesteamă viața.

Eram douăzeci. Toți douăzeci încălecasem pe cai, înainte să-și fi sfârșit Cosma vorba. Și la-ntâia cântare a cocoșilor, după o cale grea prin hățișuri și băltoace, ajunserăm la șanțul ce-nconjura Brăila.

Hanul era cufundat în somn. Nici o lumină, nici un semn de viață. O ploaie măruntă, ce ținea de cu seară, desfundase pământul clisos. Casa nenorocirii, albă ca zăpada, arunca o pată de nevinovăție blestemată pe cerul cernit. Streșinile largi își întindeau aripile lor negre și umede, ca ale unei păsări grozave de pradă, clocind un cuib blestemat, pe când balcoanele de lemn se înșiruiau pe albul pereților, ca niște pântece gata să nască un furnicar de aga și vlădici căpcăuni.

Niciodată hanul nostru nu mi s-a părut atât de înspăimântător. Mă cutremurai la gândul că m-am născut și am crescut în casa asta. A fost asta

un act de dreptate dumnezeiască, pe care soarta o rezervase copiilor și nepoților acelui tată, ce voia să făurească fericirea alor săi, închizând ochii asupra crimelor ce-i aduceau foloase?

Luarăm cele mai dârze măsuri. Hanul era așezat în colțul pe care-l face podișul cu șanțul cel mare, ce împrejmuiește orașul ca într-o jumătate de cerc uriaș, ajungând la Dunăre cu capătul dinspre Karakioi. Caii fură pitiți în șanț și lăsați în paza a patru inși.

Urcușul podișului este, în partea asta, foarte repede, dar are folosul că este acoperit cu mărăcini și drobiță, care te ajută să-l urci, agățându-te de ei. Ai noștri se ascunseră în hățișul ăsta, înșiruiți pe malul ce învecinește peretele casei. Departe, portul dormea. Numai un turc îndrăgostit cânta de tristețe, pe puntea unei caravele ce nu se vedea. Din partea asta, nu ne temeam de nimic. În schimb, dinspre cetate, primejdia era mare, întrucât straja agăi veghea strașnic, câtă vreme stăpânul petrecea. Din fericire pentru noi, vremea rea ne veni în ajutor. Ceaușii, retrași sub streșinile porților, tremurau ca niște câini plouați, rostind încetișor *hep-hep*-ul lor monoton. Dar Cosma, cu îndrăzneala lui nemaipomenită, se duse de-a-dreptul să stea de vorbă cu unul din ei, îl atrase spre un altul, scoase plosca cu rachiu, băură împreună. Apoi, numai noi doi în mijlocul ăstor lupi, ne continuarăm plimbarea prin mahala și mai adunarăm câțiva paznici de noapte, cărora Cosma le vorbi glumeț, le dădu de băut. Un paznic român strigă, nu departe de noi, parola obișnuită:

— *Te văd, te văd…*

Cosma îi răspunse, în hazul ceaușilor:

— Nu vezi nimic, fac caca, acum! Vino mai bine să bei un rachiu, haide!…

Omul ieși din ascunziș, veni la noi, râse și bău. În sfârșit, împingând cu umărul ușa de care sta rezemat și care era locuită de un prieten credincios, Cosma zise:

— Și dacă ne-am încălzi un pic la adăpost?… N-ar fi oare mai bine?…

Cei cinci paznici ne urmară, recunoscători. Ne trezirăm într-o tindă mare, în fața bunului nostru Ibrahim, care ne ură „sănătate veșnică”. El aruncă câteva găteje peste jăraticul aproape stins din vatră și ne pofti pe câte un scăunel sau pe o rogojină mare pentru cei care voiau să se lungească.

Rachiul și căldura îngreuiară pleoapele. Sforăielile întocmiră cântecul cel mai nevinovat al vieții.

O șterserăm. Cocoșii cântau pentru a doua oară.

Cu multă părere de rău, furăm siliți să-l ucidem pe paznicul nostru de noapte, sluga ce ne văzuse venind pe lume, dar vina a fost numai a lui. Cosma bătuse la poarta cea mare. Portarul deschise cu felinarul în mână. Îi aruncarăm o ghebă în cap și-l sfătuirăm să tacă și să se lase legat. Nu vru și se zbătea. Anevoie-l împiedicarăm să nu urle. Atunci Cosma, înfuriat, îl înjunghie.

— Nici nu știm măcar dacă are loc desfrâul sau de nu s-o fi amânat! zise necăjit fratele meu. Te pomenești că l-am omorât degeaba.

Nu era așa. Crime și mai cumplite se petreceau în casa păzită de credinciosul portar. Pe când ne socoteam, fără să vrem, cu portarul, doi lefegii cruzi ai agăi cădeau în mâinile alor noștri, puși de pază la portița din dos, din partea cealaltă a porții celei mari, pe care o zăvorârăm pentru mai multă chezășie. Acești doi lefegii ai ispravnicului erau morți, la sosirea noastră. Situație proastă. Am fi vrut să le smulgem mai întâi ceva știri despre cele ce se petrec înăuntru. O a treia brută nu întârzie să ne facă pe plac. Fu târât în mărăciniș și tras de limbă! Era un grec de la Ianina, care zicea că nu știe defel altă limbă. De la dânsul aflarăm că și aga era de la Ianina. Ne-nțelegeam greu, dar lui Cosma nu-i venea să creadă că șarpele nu știe turcește sau greaca obișnuită. Vârfurile cuțitelor noastre îi dădură dreptate lui Cosma. Odioasa creatură vorbea bine turcește, iar mărturisirile făcute ne zbârliră părul.

Sus, spuse el, desfrâul era pe sfârșite. O fetiță și doi băiețași zăceau în nesimțire pe dușumea. Aga, vlădica și boier Dumitrache, beți morți, cerură trăsura ca să meargă să doarmă la isprăvnicie. Dintre slugi se mai aflau acolo alte trei, însărcinate să care cele trei victime, după plecarea stăpânilor.

Drept preț pentru aceste destăinuiri, fostul cioban de la Ianina ne rugă să-l iertăm:

— Nu sunt vinovat cu nimic… Fac ce mi se poruncește. Ca și mulți alții, am venit și eu în Valahia să-mi încerc norocul. Se povestește pe la noi c-aici e-o țară unde un bragagiu poate ajunge pașă, numai să…

— Numai să primească să înăbușe țipetele copiilor, pe când de-alde aga le sfâșie trupul, nu-i așa? întrebai eu, strângându-l de gât.

El fu cea dintâi fiară pe care mâinile mele o sugrumară cu sete.

Așteptarea ne fu lungă, până să pice vânatul cel mare. Nu mai cobora nimeni. Să fi năvălit în casă, s-ar fi putut să ne trezim cu o oaste de argați,

să încingem o bătălie, să înfruntăm, poate, toată potera. Știam că înainte de revărsatul zorilor desfrâul se sfârșea. Tâlharii nu dormeau niciodată la han, de unde la ziuă orice urmă a blestemăției era ștearsă. Trebuia, așadar, să așteptăm ca sluga următoare să apară, ca să caute trăsura.

Ne pitirăm în mărăciniș, de unde puteam supraveghea portița din dos, aflată cam la vreo treizeci de pași de noi. Timp de mai bine de un ceas, frigul acelei nopți de aprilie ne-ngheță sângele în vine. În sfârșit, apăru un om și dispăru ca înnebunit. S-o fi ducând după trăsură sau stăpânii lui, cuprinși de îndoieli, i-or fi poruncit s-o aducă împreună cu straja? Orice s-ar fi întâmplat, hotărârăm să deschidem focul, oricât de mari ar fi fost întăririle ce-ar veni.

Temerile noastre se dovediră pe jumătate întemeiate. O strajă de zece până la douăsprezece pușcași călări se opri în fața ieșirii din han. Ea înconjură într-o clipă trăsura. Răsuflarăm mulțumiți și ne luarăm măsurile pregătitoare. Clipele ni se păreau lungi. Și iată că cei trei tartori apărură, unul după altul, trei putregaiuri mătăhăloase, înfășurate în șubele lor, târându-se cu greu, sprijinite de argățime. Poarta se închise după cel din urmă, trăsura era gata să pornească, în clipa când sute de cocoși întâmpinau zorile cu cântecele lor nesfârșite.

Ca un singur om, țâșnirăm ca din pământ, pe marginea platoului. Șaisprezece flinte scuipară în grămadă, alte șaptesprezece pistoale trântiră la pământ trei sferturi din ceată, pe când trăsura se răsuci în loc și se răsturnă izbită de un copac. În noaptea pătată de albul dimineții dinspre răsărit, doi lefegii călări și unul pe jos fugeau rupând pământul. Ceilalți zăceau la pământ, morți sau răniți. Cu o smucitură de mână, sfinția sa vlădica, puternicul aga și „vrednicul” sfetnic al Divanului, Dumitrache Cârnu, fură smulși din trăsură și din beția lor. Trei ștreanguri le fură petrecute pe după gât și iată-ne, vinovați și răzbunători, rostogolindu-ne claie peste grămadă, la vale, pe costișă, cu singura grijă să ajungem cât mai repede la cai.

He! He! Hei! Părinți îndurerați, copii care tremurați în poala mamelor voastre! Și voi căpcăuni care spurcați obrazul dat omului de Dumnezeu! Veniți, alergați să vedeți goana drăcească a haiducilor care mătură malul mlăștinos al Dunării, târând de coada cailor lor trei stăpânitori ai pământului! Treziți-vă țărani din bordeiele voastre și voi călăilor din iatacele voastre aurite… Priviți puțin la acești puternici sfârtecați, ale căror orbite, gură și urechi sunt astupate cu noroi.

Răzbunare!… Fii binecuvântată pentru binefacerile pe care le reverși în inima haiducilor!

Astfel își sfârși Ilie povestea sa.

Răspunse ropotului de aplauze ale tovarășilor lui, ploconindu-se în fața Floarei Codrilor, își luă căciula, se acoperi. Fața lui n-arăta deloc a martir.

SPILCA, CĂLUGĂRUL

— Îți trec cuvântul, Spilca. Ridică vălul care te-ascunde ochilor noștri, deschide-ți inima cinstit, povestește-ne viața, bucuriile, suferințele, urile tale!

Spilca păru luat pe neașteptate de vorbele Floarei Codrilor. Tresări ca omul rușinos ce-aude o vorbă de măscară! Ochii săi rotunzi, cenușii, întâmpinară bărbătește privirile ațintite asupra sa, dar asta ținu numai o clipă, apoi își îndreptă capul spre intrarea peșterii, cu un aer de neliniște disprețuitoare. Cercetă îndelung, în gând, pustiul cețos de afară, în timp ce bustul său, bine clădit, îmbrăcat în zdrențe călugărești, părea că nici nu respiră. Mâinile lui, sprijinite pe genunchi, nici nu clinteau; pulpele și picioarele stângaci acoperite, ascunse în obiele și opinci, stăteau și ele țepene. Spilca-și lepădase, parcă, făptura lui trupească. Numai fața-i cărnoasă, curată, cu barba roșie, pieptănată frumos, ca și țeasta lui descoperită, erau pline de viață. Numai capul lui, pe jumătate luminat, mărturisea lupta ce i se da în suflet.

Apoi, domol, își întoarse fața spre căpitan. Buzele cărnoase se mișcară, dar erau uscate. Gâtlejul răgușit bâigui ceva nedeslușit. Încurcătura asta păru că-l îndărătnicește pe haiducul-călugăr. Își umezi, cu demnitate gura cu scuipat și începu plin de curaj:

POVESTEA LUI SPILCA, CĂLUGĂRUL

— Mai înainte de-a fi Spilca „călugărul”, am fost un plutaș voinic pe Bistrița. Pe atunci, capul nu-mi chelise. O frumoasă chică bălaie mi se revărsa pe umerii ăștia largi, care mi-au rămas tot așa. Nu purtam barbă. Fața îmi era ca a unui flăcău neprihănit. Ochii mei n-aveau nici o pricină să se închidă triști, la trecerea vreunei amintiri. Buzele mele știau să râdă fără sfială. Eram Spilca „plutașul”.

Din locul unde-și încep plutele mersul pe Bistrița și până la vărsătură, plaiurile moldovenești mi-erau cunoscute ca pe degete. Bistrița, mândra, sălbatica domniță, râvnită de Prut și Siret, era ibovnica mea. Patul ei: un leagăn neastâmpărat, presărat cu stânci. Malurile ei, două brâie șerpuinde, împestrițate, pline de minunății. Primul o necăjește, face răni în trupul stăpânii. Celelalte două se apropie, adesea amenințătoare, o strâng, o

sugrumă, îi smulg țipete. Apoi, ca într-o înțelegere, câteșitrei o lasă în voia ei. Atunci, cel mai minunat râu moldovenesc, unul din cele mai frumoase din lume, se desfășoară în voie, se oglindește într-un cer vrednic de ea, zâmbește drăgălaș locuitorilor săi.

Spilca, plutașul îndrăzneț, trăia viața stăpânii sale. Era ea strânsă, sfâșiată, mă luptam împreună cu ea în vârtejul curentului și urlam laolaltă. Descătușată, potolită, priveam cerul albastru, ne întindeam ciolanele la soare și, pe ici, pe colea, urmându-ne ursita, prindeam gust de cele ce se petreceau în jurul nostru.

În jurul nostru, țară binecuvântată de Cel-de-Sus, pământul făgăduinței! Fie că era vorba de trecători abrupte și întunecoase, unde pensula amurgului trăgea mii de culori vederii ochiului; sau că priveliștea creștea prin podoaba sa, amețitor de luminoasă, bogată în pajiști și turme de vite, țâșnind din toate zările, de peste dealuri, de peste păduri, – sufletul plutașului e pururea gata să se minuneze. E bucuria ce-o simți când cobori în cursul ei. Urcând la deal, în tovărășia cărăușilor, sufletul meu se înfiora de o altă bucurie, ce nu se lăsa mai prejos de prima. Lemnele vândute, banii la chimir, sănătate tun, poftă de mers la drum, de băut, de mâncat, de dormit. Ce-i trebuie omului mai mult?

Ei, sărmane Spilca!… De ce n-ai rămas tu la fericirea asta?

N-am rămas. N-am putut. Nu se putea.

Pe malurile Bistriței cristaline se aflau fete ce ghileau pânză de in și-și cântau dragostele împărtășite sau neîmpărtășite, cât le ținea gura. Totdeauna au fost fete care-și ghileau pânza, dar eu nu le vedeam decât cu ochi de băietan nevinovat: făpturi omenești cu fote în loc de ițari. Atâta tot. Așa merse ani de zile. Chiuiam la ele, când treceam cu pluta lin, la vale. Cele mai multe răspundeau. Altele rămâneau mofluze. Iar eu treceam. Într-o zi nu mai trecui.

Aveam aproape douăzeci și cinci de ani. Voios. Mușchi și sănătate de mistreț. Fiindcă trăiam pe apă, beam vin, mâncam două oca de carne pe zi și clinteam din loc copaci cât muntele. Nasul meu nu suferea alt miros decât al lemnului.

Într-o zi, un cârd de fete chiuiră ele întâi la mine. Îmi zisei: „Haide, Spilca, să privim mai de-aproape *dihăniile astea!*”…

Și, cu o lovitură de ghionder, îmi aruncai pluta cu putere la mal. Fugiră cu toatele, luându-și pânza sau lâna ce și-o spălau, afară de una, înaltă cât o gămălie. Era însă „ceva” atât de nou pentru mine, că nu mă săturam

privind-o. Se ridicase de jos. Picioare goale, catrință scurtă, cămașă albă pe care o strângea cu amândouă mâinile la piept, părul bălai, micuță și niște ochi albaștri, mari, adânci, bătând din gene, ca niște aripioare de fluture. Asta fu acel „ceva” nou, pe care-l întrupa Sultana mea.

Mă măsură din ochi, fără sfială, ceea ce-mi plăcu și-mi zise îndată:

— Tu nu vii să ne faci rău. Ești de-ai noștri.

— Să vă fac rău? Sigur că nu!… Voi m-ați strigat. Am venit.

Sultana zâmbi.

— *Ele* au strigat, așa, ca să glumească. Ni se urăște, singure!

— Ai strigat și tu?

— Nu, n-am strigat. Dar te cunosc de astă-vară. Nu cred să fii om rău. De-asta am și rămas.

— Sunt și răi?

— Mulți, aproape toți.

— Chiar plutași?

— Adesea.

— Atunci mă duc. Numai spune-mi, cum te cheamă.

— Sultana.

— Pe mine, Spilca. Și de ce crezi tu, Sultano, că n-aș fi un om rău?

— Pentru că-ți vezi totdeauna de drumul tău și nu dai atenție la strigătele femeilor.

Răspunsul ăsta al Sultanei îmi plăcu nespus. Nu mai zisei nimic, împinsei pluta din nou pe apă și-o luai la vale, luat de curent, pe când dânsa-mi zâmbea.

De cum plecai, nu mai fui același om. Nu mai ești la fel, de îndată ce ți se cuibărește un gând în cap. Viața mi-era liniștită: un copac căruia nici o frunză nu i se mișcă. Acum, un vânt neașteptat prinse să bată. Și înfățișarea Bistriței se schimbă cu totul. Nu mai vedeam lumea decât printr-un chip de fată. Frumusețea nu-și pierdu nimic din strălucirea ei, dar aveam în ochi o privire ce nu mai era a mea.

Nu suferеam. Nici măcar astăzi nu cunosc ce-i durerea dragostei, care-ți încleștează inima. Mi-era dragă Sultana, cum i-i dragă copilului pasărea din colivie, căreia îi închină toate gândurile lui. „Dihania” asta plăpândă, îndrăznind să înfrunte singură o namilă ce-și repezea pluta la mal, mă cuceri în întregime. Știa că nu-s om rău. Era încredințată că nu i-aș face nimic rău. Tăria ochilor ei se măsurase cu tăria mușchilor mei și ieșise biruitoare.

Trebuii să mă gândesc la Sultana, și nimic altceva. E oare puțin, să te muncești cu gândul, fără să iubești și fără să suferi? Poate, pentru cei ce iubesc și suferă cu ușurință. Pentru mine fu ceva nou. Mă zgudui. Abia despărțit, doream s-o văd iarăși, dorință ce-mi alungă pe toate celelalte, mă chinui, îmi nimici tabieturile. Nu mai mă sculam cântând, ci cu gândul dus la Sultana. Nu mai vedeam copaci, vite, zări… Sultana le înlocuia pe toate. În susul sau în josul râului, coborând pe cursul apei sau urcând împotriva curentului, totul îmi deveni lipsit de interes. Din toată această mare și frumoasă lume, un singur colț mă atrăgea, ținutul Sultanei. Și deodată mintea mi se tulbură, fapt ce nu mi se întâmplase până acum: începui să-mi uit treburile, pricină de supărări pentru mine și pentru ceilalți.

Spilca nu mai era un om liber.

Vreme de câteva săptămâni, tot credeam că ochișorii ei albaștri și nevinovați o să-mi dea pace, în cele din urmă.

Căpșorul ei bălai mă urmărea și mai stăruitor. Atunci îmi zisei:

„Spilca, băiete, nimeni nu poate fugi de ursita lui. Orice om trebuie să se lovească într-o zi de bolovanul care-l va abate din drum. Hai și-om da și noi peste bolovanul ăsta. O să vedem pe urmă, ce-o să se aleagă de noi".

Așa că, spre sfârșitul verii aceleia, în ziua de Sfântă Mărie, mă îmbrăcai ca de sărbătoare și mă dusei să dau târcoale prin sătucul Sultanei. Sat de munte, ascuns în văgăuna dintre două dealuri și străbătut de-un pârâu, nu prea departe de pădurile de brazi bătrâni. Căsuțele toate albe, cu ferestrele date cu albastru marin, păreau o poiană smălțată cu margarete. Plăcute la vedere, curate, proaspăt văruite, acoperișul lor de șindrilă putredă și acoperit de mușchi trăda marea sărăcie a țăranului. Nu mă miră. Trăiam în vremea grozavă de robie și sărăcie, ce pecetluia sfârșitul cotropirii turcești. Și se mai știa că ținuturile ocrotite de munți erau cele mai puțin atinse de jecmăneală. Numai omul care se putea lipsi de vecinătatea aproapelui său, care lua poteca muntelui și trăia în tovărășia urșilor, era scăpat de beilic, de bici și de dăjdiile împovărătoare.

Ajunsei acolo în vremea leturghiei. Locuitorii erau cu toții la biserică. Mersei și mă închinai, ca un bun creștin ce-am fost totdeauna. Asta mă ușură. Preotul și dascălul, fiecare la locul lor, citeau și cântau cu tragere de inimă, cu smerenie, în mijlocul unei tăceri desăvârșite.

Nu-i puteam vedea la față pe credincioși, fiindcă mă oprisem în ușa bisericii, ticsită de lume. În schimb, la ieșire, îmi fu ușor ca să descopăr

chipul iubit. Sultana era însoțită de-o bătrânică, pe care o crezui maică-sa, îmbrăcată simplu, cu o ie și-o fustă de pânză albă strânsă într-o catrință de stofă neagră, puțin brodată. Trecând pe lângă mine, îi dădui binețe cu capul, cam stânjenit. Dânsa-mi răspunse fără mirare, netulburată, cuviincioasă și cu un calm natural.

Ivirea unui străin într-un sătuc e remarcată totdeauna. Ne-au văzut, pe când ne dădeam bună-ziua. A fost de ajuns ca să ațâțe șoaptele, ochiadele, clevetirile, chiar în pragul casei lui Dumnezeu. Asta-mi răni curățenia gândurilor și mă sili să mă însor. Hotărâre luată-n pripă: voi merge să cer mâna Sultanei. Oricum, de-asta nu scapă nici un flăcău. Ce-o fi, să fie!…

Mă luai după cele două femei. Dânsele ieșiră din sat, urcară o coastă și intrară într-o casă așezată cam pe la jumătatea dealului din spatele muntelui. Tot timpul drumului, nici una din ele nu se uită îndărăt. Această bună-cuviință îmi dădu curaj. Urcai și bătui la ușă. Sultana deschise.

Nu fu mirată că mă vede, ceea ce mă cam încurcă. Ca și acum două luni, pe malul Bistriței, sta dreaptă și-mi puse aproape aceeași întrebare:

— Bună ziua, Spilca… Ce vânt te-abate pe la noi? De-ai venit cu gânduri curate, fii oaspetele nostru!…

— Curate, Sultano, ți-o jur în fața lui Dumnezeu. Am venit să te întreb dacă vrei să-l iei pe Spilca de bărbat…

Atunci îi văzui obrajii îmbujorându-se.

— Poftim în casă… Nu se cere o fată de nevastă, din pragul ușii.

— Mătușă!… Ăsta-i un lucrător voinic de pe Bistrița, Spilca plutașul.

Mătușa mă măsură c-o privire năucă și-mi făcu semn să m-așez.

— Tușica n-aude bine, îmi zise Sultana, și-i oarecum căzută „în mintea copiilor”. N-o să-ți fie ușor să vorbești cu dânsa. Biata femeie e văduvă de multă vreme. Acum trei ani și-a văzut pe singurul ei fecior pierind într-o încăierare. Din cauza geloziei. Băiatul ăsta era toată viața ei, singurul sprijin la bătrânețe. Atunci și-a vândut casa și-a venit să stea la noi. Îi aveam și pe tata și pe mama. Au murit în anul următor. De-atunci suntem singure. Trăim de pe urma mâinilor noastre, cu mare greutate. Vezi tu, Spilca, nu-i tocmai vesel pe la noi… Și dac-ar fi numai asta…

Nu putui răspunde nimic. Îmi spusese lucrurile astea „nu tocmai vesele”, aproape zâmbind. N-aveam în fața mea o fată tânără, sfioasă, fără vlagă, ca multe altele, ci un suflet viguros, călit în nenorocire. Și, totuși, duios.

Încă de la intrare, dintr-o aruncătură de ochi, mi-am dat seama că înăuntru totul era ținut în ordine. Nu era ca acele case țărănești, care, dacă nu-s ca un grajd de vite, sunt de o curățenie respingătoare, ordine severă, făcând ca musafirul să se simtă stingherit. Cele două odăi ce dădeau în tinda mare de la mijloc – unde familiile țărănești își fac veacul – aveau ușile deschise. Paturi mari și înalte, fiecare cu câte o velință vărgată, în care borangicul auriu se-nvrâsta cu albul și cu bagadelele late care aproape atingeau pământul. La căpătâiul fiecărui pat, câte un senduc cu desene simple, înghesuit sub un munte de läicere, așternuturi, perne. De jur împrejurul pereților, pe lângă paturi, pernițe brodate, scoarțe de lână, grele, înflorate în tot felul. Pe jos, tot scoarțe, însă de calitate mai proastă. În fiecare odaie, câte-o oglindă mare, sprijinită pe o masă din lemn, acoperită cu fețe de masă, țesute la fel cu velințele. Scaune de lemn lustruit. Chipuri săpate în lemn, înfățișând felurite momente din viața țăranilor. În colțul dinspre răsărit, icoane împodobite cu busuioc, fiecare cu candela ei aprinsă. Icoanele, cadrele, ca și oglinzile erau împodobite cu ștergare, încărcate cu bagadele, impresionante prin lucrătura lor și bogăția borangicului. Pe la ferestre, perdele din pânză de in, aproape tot așa de mândre ca și fețele de masă. Și-n fiecare din aceste două odăi încăpătoare, câte un război în mișcare.

Se afla în căminul Sultanei, ceea ce se vede în orice casă țărănească de pe la noi, pe unde n-a pătruns sărăcia. Nimic mai mult. Dar orice lucru, orice dichis avea pecetea unei mâini, care dase un aer de gingășie, de vino-ncoace, lucruri rar de întâlnit prin casele noastre țărănești, unde găteala odăilor „curate” te-nghează, unde totul îți mărește stinghereala, teama de-a nu strica tabietul cuiva.

Mă simții la largul meu, ca la părinții mei acasă, morți de pe când eram copil. Și-i mărturisii Sultanei ce gândeam.

— Sultana, lipsește aici o mână vânjoasă de voinic. Iat-o, și totul va fi vesel!…

Mă privi drept în albul ochilor, cu o privire ce-mi răscoli măruntaiele, dar mă ținui bine, căci aveam gânduri curate.

— Spilca, îmi zise dânsa cu o voce cristalină, toate nenorocirile noastre nu vin numai din nimicul ce-ți povestii și care, la urma urmei, a trecut. Mai sunt și altele. Nu vreau să ți le spun. La ce bun? Cei care, ca și tine, au dorit

să mă ia de nevastă și le-au cunoscut, s-au dat înapoi. E mai bine să ne plecăm în fața ursitei.

Rămăsei puțin îngândurat. „Doamne, gândii, ei și ce?! Sărăcuța, o fi fost «înșelată» de vreun ticălos, care și-a râs de ea și-a părăsit-o. Sau poate o fi lăsat-o cu vreun copil din «flori» în brațe!… Și-apoi?”. Îi spusei:

— Nu, Sultano, nu mă crede așa de puțin omenos. Știu. Lumea se înverșunează pe fata tânără. Eu nu gândesc ca toată lumea. Dacă numai asta ți-i vina, toate bârfele care împiedică pe alții să te ia de nevastă, apoi putem să ne pregătim de logodnă, de acum în opt zile, numai să vrei și tu ca mine.

La vorbele astea, o văzui ridicându-se de pe scaun, ochii ei strălucitori clipiră repede:

— Bănuielile tale, Spilca, n-au temei. N-am greșit cu nimic; n-am nici o mustrare de cuget. La douăzeci și doi de ani, sunt tot așa cum m-a făcut mama. Răul e mai mare decât dacă aș fi așa cum bănuiești tu. Mai mare chiar decât dacă aș fi avut un „copil din flori”.

Așteptai să-mi grăiască despre ce rău era vorba, dar dânsa tăcu, neslăbindu-mă cu privirea-i fățișă, limpede ca cerul lui august.

Mătușa veni să ne cheme la masă. Sultana o luă de mână și-i strigă la ureche:

— Tușă… Spilca mă cere de nevastă. Mata ce zici?

Adusă de spate, cu părul cărunt, cu fața ciupită rău de vărsat, bătrâna mă privi o clipă cu milă și zise:

— Păcat!… Bietul băiat!… Nu-i de făcut nimic. Cine-ar îndrăzni să-i stea în cale logofătului?

— Cine-i logofătul ăsta? întrebai. Și despre ce-i vorba cu dânsul?

La întrebarea asta, fața Sultanei se umbri de amărăciune. Privirea i se întunecă, încadrată de părul ei, pieptănat pe spate și împletit într-o singură cosiță, fruntea-i albă, senină, păli:

— Este logofătul Costache, rosti sugrumată. Oi fi auzit, poate, vorbindu-se despre cruzimea și isprăvile lui. Atârnăm și noi de el, ca toţi sătenii. Ne poate lăsa să trăim sau să ne omoare, dacă îi e placul. Iar fata care îi atrage privirea, nu poate să-i scape. Are de ales între necinstirea ei sau pierderea alor săi. Am avut nenorocul să-i cad cu tronc acestei fiare, acum doi ani. De atunci nu mai am pace. Până acum, am reușit să-i scap. Dar primejdia-i mai mare decât forțele mele, căci omul ăsta n-are nici inimă, nici rușine. E stăpânul nostru. Într-o zi sau alta, îmi va veni rândul ca să fiu pusă să aleg. Alegerea mea-i făcută. Un timp, am crezut într-un bărbat

care să mă apere. Nimeni nu îndrăznește să stea în fața tiranului. Sunt socotită ca o pacoste. Iar pentru cei care, ca și tine, au venit de departe să mă ia de nevastă și apoi să mă ducă la ei acasă, s-a ivit un alt necaz mare. Mătușa nu vrea să plece cu mine; are toți morții îngropați aci. Vrea să se odihnească între ei. Acum, Spilca, știi tot, fără a cunoaște grozăvia în toate amănuntele ei. Îți foarte mulțumesc de gândurile tale bune, ele ar fi salvarea mea. Dar, precum a spus mătușa, nu-i nimic de făcut. Aș fi nenorocirea ta. Și de ce să-l înfrunți, când îți spun că asta n-ar sluji la nimic. Trebuie să ispășesc vreun blestem. Ei bine, o să-l ispășesc.

*

Stâncile pe care destinul le presară în această mare, care-i viața noastră, îndeamnă pe mulți oameni să-și ducă viața târâș-grăpiș, în niște luntrișoare ce plutesc cu grijă aproape de țărm. Spilca – „Spilca plutașul”, de pe Bistrița – cunoștea stâncile și nu-i păsa de ele. Și decât să piară cu nasul într-o baltă, îi plăcea mai bine să fie zdrobit de valuri.

Felul cum se moare, nu mă lasă nepăsător. Am gusturile mele. Ca atare, fără să șovăi pe gânduri, mă dusei, în după-amiaza duminicii următoare, să înfrunt stânca de care se temeau atâția voinici.

Mândra horă moldovenească își mlădia șirul în cântecul a trei dible țigănești. Treizeci de fete mari, printre care Sultana. Douăzeci de flăcăi. Era cam zăduf, căci soarele ardea, dar puțin le păsa dănțuitorilor.

Ținându-se de degetul cel mic (din respect pentru părinții ce-i priveau de pe lături) și având în mână câte o batistă frumos brodată, hora se avânta spre mijloc. Un voinic strigă: „Tot pe loc, pe loc!”… Piciorușele și picioarele izbesc pământul ca o grindină, mâinile aspre trag mânușițele în sus, deasupra capetelor, le lasă în jos spre genunchi, apoi cercul se desface într-un avânt, ce depărtează trupurile, întinde brațele și cununa omenească face câțiva pași la dreapta, apoi câțiva la stânga, toate picioarele bătând „tot pe loc, pe loc!” Mai trag un pic de aer în piept și o pornesc iarăși. Asta e hora românească. Trebuie să fii român și țăran, ca să-ți fie dragă. Nu-i cine știe ce, dar e plină de însuflețire mărinimoasă, învrâstată în fel de fel de culori, ca un curcubeu. Marame de borangic aurii sau albe, după soiul gândacilor de mătase, crescuți cu grijă de mamă. Iii și fote din pânză de in, albe ca neaua. Pestelci de catifea sau de lână neagră. Și broderii și dantele

ce-au văzut lacrimi și au auzit suspine. Râsetele și cântecele n-au lipsit deloc, căci le place să treacă de la plâns la râs.

Frumoasă, frumușică sau urâtă, fata ieșită la horă este pururea plăcută privirii băieților. Ei știu că fata vine acolo să-și caute un bărbat, câtă vreme dânșii vin mai degrabă să caute femeia, rareori o nevastă. De unde și marea atenție la gesturi și șușoteli din partea mamei fetei. Flăcăii știu că sunt supravegheați și ăsta-i tâlcul batistei ce desparte mâinile, care mulțumește pe părinți și nu slujește la nimic, decât doar să întețească și mai abitir dorințele.

Îmbrăcat în zăbun înflorat, cu ițari albi strânși pe coapse, încălțat cu iminei lustruiți și pe cap cu o pălărie de pâslă, cu marginea lată și panglicuțe tricolore, flăcăul, mai întâi de toate, e mândru că-i bărbat. E *bărbat* și se crede *voinic*. Asta place mult fetei, care nu se crede decât frumoasă. Nevinovăției sale chibzuite, puțin vicleană, el îi răspunde cu o făgăduială imprudentă, categorică, care nu-l costă nimic. Dacă se prinde, cu atât mai bine. De nu, se pleacă legii, se înhamă la jug, întemeiază un cămin și devine paznicul dârz al obiceiurilor, mai ales când este tată de fete mari, care se duc la horă să-și caute acolo un bărbat.

Obișnuit, hora se face în apropierea vreunei cârciumi. Și-i firesc. Jocul te înfierbântă, trebuie să bei un pahar. Bei de sete, de fudulie, dar bei întruna. Și în timp ce bei, vorbești, ca să nu taci sau ca să faci pe grozavul. Numai bătrânii, cu pletele de zăpadă, stau la umbra vreunui nuc străvechi, beau de-adus aminte, vorbesc de dragoste și privesc, cu un ochi depărtat, frământările unei vieți ce nu-i mai turbură.

La sosirea mea, tot ce vă spusei până acum erau aidoma. Numaidecât, priviri cu înțeles mă făcură să pricep că satul trâmbițase vestea logodnei mele cu Sultana. Ca să întăresc zvonul, mă dusei să dau binețe viitoarei mele neveste și mătușii sale, după care singur, retras la o masă sub niște pruni, cerui o oca de vin și priveam liniștit la horă și la pălăvrăgelile mușteriilor în fața cârciumii.

Mă aflam destul de departe de ultimii dintre ei. Ocrotiți de gălăgia celor de la horă, vorbeau despre mine. O parte din vorbele lor, care nu erau rostite cu răutate, le auzii, pentru că depărtarea nu era prea mare. Unii ziceau: „*El* o să vie, de bunăseamă”, „*el* a aflat”. Acest *el* nu era altul decât logofătul Costache, stânca din cărarea mea, spaima ținutului. Îmi ziceam: „Să vie!”…

Veni. Goana unui cal ridică un nor de praf pe uliță, făcând să treacă un fior prin toți cei de față. Capetele băutorilor ca și ale celor de la horă și țiganilor lăutari se întoarseră repede, cu priviri îngrijorate, către călăreț, care, apropiindu-se de horă, își lăsă calul în buiestru. Toată lumea se minuna de cal. Mă minunam și eu, din toată inima. Era un armăsar vrednic de un stăpân mai bun.

Bondoc, negricios, cu mișcări neastâmpărate, ca argintul viu, stăpânul aruncă dârlogii frâului pe un trunchi de salcâm tăiat și se avântă printre tinerețea din fața cârciumii. Toți își scoaseră pălăriile de pe cap. Câțiva de-ai lui îl înconjurară îndată și-l înștiințară, fără zăbavă, că mă aflam acolo. Atunci mă înturnai să-l privesc drept în față. Voiam luptă dreaptă.

Logofătul, proțăpit pe picioarele lui slăbănoage, asculta ce i se toca la ureche, nepăsător și nu sufla o vorbă. Din când în când, arunca câte o privire furișe spre mine, apoi auzii deodată această sfidare, care mă privea, rostită c-o voce spartă:

— Trebuie să zdrobim țurloaiele veneticilor fără căpătâi!…

Drept orice răspuns la această sfidare pe față, mă dusei la hora ce începuse iar, o despărții pe Sultana de prietena care-o ținea de mână și începui să joc între cele două fete. Era cinstit. Ce făcu logofătul nu era tot așa.

Se știe că un flăcău, intrând în horă, nu trebuie să despartă un băiat de fata preferată. Când n-are loc între două fete, el nu poate intra decât între doi flăcăi. Asta-i regulă sfântă pentru toată lumea care nu caută gâlceavă. Logofătul Costache socoti că-i bine să calce regula, sub privirile încremenite ale tuturor. Când nici prin gând nu-mi trecea, cineva din spate îmi luă mâna de pe umărul Sultanei. Mă răsucii pe loc. Hora se opri. Țiganii tăcură. Vânăt, în fața mea, șarpele mă măsură cu niște ochi dușmănoși și-mi zise cu o voce sugrumată:

— Mă lași să mă prind și eu aici?

— Prinde-te într-altă parte.

— Eu aici vreau!

— Dacă vrei aici, poftim!…

O lovitură de genunchi în burtă îl rostogoli la pământ. Un geamăt de vită înjunghiată și voinicosul își pierdu cumpătul. Nimeni nu-i sări într-ajutor, cârciuma se goli. Femeile fugiră. Un bătrân glăsui:

— Mare dandana și asta!…

Strigai lăutarilor:

— Pe Duminica viitoare!… Vă tocmesc să-mi cântați la logodna mea cu Sultana…

Și o luai spre casa prietenei mele. O mamă, care-și ducea copilul de mână, își făcu cruce și rosti:

— Doamne, apără-ne de nenorocire!

Toată săptămâna următoare, n-a fost plutaș mai fericit pe Bistrița, ca Spilca. Logofătul nu se mai arătase prin sat. În toate serile mă duceam să-mi petrec câteva ceasuri cu Sultana. Și în fiecare seară, la despărțirea de mine, îmi spunea:

— Spilca, eu nu cred în fericirea la care visăm… „Câinele” n-o să ni-o îngăduie. Și mă gândesc că poate vreun blestem îmi apasă pe umeri.

O ridicam în brațe până în dreptul ochilor, mi-adânceam privirea în albastrul senin al ochilor ei vioi, îi sărutam fruntea neprihănită și plecam:

— Fii pe pace, Sultano!… O să hotărâm pe mătușica să meargă cu noi, departe de aici, în ținutul Sucevei, unde am o casă. Acolo o să fim fericiți.

Dânsa zâmbea cu tristețe:

— Tu nu știi cât e de tare legătura dintre ea și cei pe care i-a îngropat. Mătușa s-ar lăsa mai degrabă arsă de vie, decât să-și părăsească cimitirul cu mormintele celor dragi.

În duminica logodnei noastre, cârciumarul opri hora de teama scandalului. Mă dusei, pe la toacă, să vorbesc cu țiganii să fie gata să ne cânte la masa de seară, după ce ne-o schimba popa inelele. Mă întâmpinară mai mult decât prietenește. Flăcăii din sat beau și discutau liniștit. O parte din ei rămaseră în rezervă; dar alții îmi șoptiră că „tot satul se bucură de lecția dată câinelui”…

— *El* ți-a luat frica. Voi, ăștia, plutașii și pădurarii, sunteți o ceată tare de oameni liberi, prin frăția voastră, câtă vreme noi suntem îngenuncheați. Viața voastră aspră, sălbatică, vă pune la adăpost de asuprirea și biciul stăpânului. Noi… noi avem cinghelul în jurul gâtului. Dacă logofătul vrea să ne dea, primăvara, câteva prăjini de loc, ca să semănăm și noi, trebuie să ne socotim fericiți; dacă nu vrea, trebuie să mergem cu ziua, tot la el. De-asta nici un sătean nu îndrăznește să i se împotrivească. Cele mai frumoase fete ale noastre trec mai întâi prin mâinile lui. Apoi le luăm de neveste, uneori cu burta plină, din cauza lui.

Seara, în fața a două mese împreunate și acoperite c-o față de masă strălucitor de albă, câteva perechi de neamuri și prieteni – afară de bătrânul

preot – aveau lacrimi în ochi când deschisei cutia cu darurile mele de logodnă. Beteala, o beteală bogată din treizeci de bobine, se revărsa ca un șuvoi de foc împrejurul micii comori primită ca moștenire de la biata maică-mea și care se alcătuia dintr-o pereche de cercei cu diamante, din două inele prețioase, două brățări bătute cu rubine și safire și mai ales vestita salbă, ce număra trei lefturi[5] mari, doi galbeni imperiali austrieci, patru galbeni venețieni, patru poli de aur, șase lire turcești și zece galbeni.

Toți cei de față fură mișcați, afară de mătușa, care se gândea la morții ei scumpi, și logodnica mea care nu credea în visul fericirii noastre. Sultana, îmbrăcată în alb, își plimba privirea ațintită de la cutia cu daruri la ochii mei zâmbitori, ca o porumbiță neîmblânzită. Fiecare se căznea să-i alunge presimțirile urâte. Preotul rosti o rugăciune înflăcărată și binecuvântă dorința noastră de a ne uni. În vremea mesei se făcură glume. Țiganii cântară și ziseră de-ale lor. Nașa o puse pe Sultana să-și arate zestrea. Se supuse, fără tragere de inimă. Femei îndrăznețe se năpustiră la senducuri; cămăși brodate, de zi și de noapte, ștergare, fețe de pernă, cearceafuri, fețe de masă, prosoape, fură scoase, risipite prin odăi. Sultana avu bunătatea să zâmbească din când în când.

Plecând, către miezul nopții, îmi întrebai logodnica:

— De ce, Sultano, toate aceste gânduri negre?

— Nu sunt gânduri negre, Spilca. *Știu* c-o să-ți aduc nenorocire. *O presimt venind*.

O strânsei cu putere la piept. Dânsa se ghemui cu dragoste. O lacrimă fierbinte mi-alunecă pe mână. Apoi adierea înmiresmată cu miros de brad și noaptea umedă a unui sfârșit de august îmi învăluiră drumul.

A doua jumătate a lui septembrie vestea pe săraci că iarna va fi timpurie și aspră, când, într-o după-amiază rece, ploioasă, ajunsei într-o comună, cale de o jumătate de poștă de satul logodnicei mele.

Ardeam de dorul s-o văd, după o lipsă de șase zile. Eram încărcat cu tot soiul de cumpărături în vederea nunții, hotărâtă pentru prima duminică din octombrie. În tot timpul săptămânii ce trecuse, Sultana nu-și schimbase felul. Prevedere, asprime, lipsă de avânt, chiar răceală, în toate apucăturile ei. De n-aș fi fost încredințat despre curățenia ei sufletească și de dragostea ei față de mine, aș fi învinuit-o de nepăsare. Dar eram încredințat că suferea. Renunțase s-o convingă pe mătușa ca să vină cu noi, să părăsească satul. Toate încercările mele fură zadarnice: nefericita încăpățânată nu

vorbea decât despre morții ei. Mă resemnasem, nădăjduind că n-o să mai trăiască mult, zi ce nu putea fi prea departe.

Un fapt, ce-l socotii îmbucurător, era dispariția logofătului. Din ziua în care primise lovitura în burtă, nu-l mai văzuse nimeni. Se zicea că-i bolnav. Alții spuneau că frica îl ținea departe. Numai Sultana era încredințată că „câinele” urzește o răzbunare cumplită.

— Mă tem de orice, dar nu sunt sigură decât de nenorocire. Din orice parte ar veni, știu că o să lovească în fericirea noastră și că tu o să fii cel care o să pătimești mai mult.

Acestea fură cuvintele cu care mă despărții de Sultana, în duminica dinaintea nunții. Nu mai puteam să ne revedem decât sâmbăta următoare. Un transport mare cu lemne, pe Bistrița, limpezirea unor socoteli încurcate, la capătul călătoriei, ca și cumpărarea de felurite lucruri, greu de găsit, mă forțau să lipsesc atât de mult. Urcam, acum, prin partea locului, ținând malul Bistriței. Mi-era foame. Eram obosit. Două lumânări cât lumea, fiecare cântărind câte trei ocale de ceară și care trebuiau să fie aprinse la slujba nunții noastre, mă copleșeau peste măsură. Niciodată grinzile ce le duceam pe umeri nu mă istoviseră atâta. E drept că grija să nu se rupă făcea să-mi crească oboseala. Cu toate că nu sunt superstițios, povara lumânărilor îmi dădu de gândit. Mi-adusei aminte de o credință a mamei: când „se lasă grele” lumânările de nuntă, e semn rău; care dintre soți va avea lumânarea mai mult arsă în timpul cununiei, acela o să moară primul. Și iată-mă gata să dau ascultare nu știu cărui glas lăuntric. Ca să-mi alung acest potop de gânduri negre, poposii într-un sat. Să mă odihnesc, să îmbuc ceva, să mă înveselesc puțin. O brodii: cârciumarul mi-era cunoscut ca om vesel. Haide!… Ducă-se pe pustii gândurile negre.

Da, ducă-se pe pustii!… Numai că se întâmplă uneori în viață să nu poți alunga ceea ce se petrece în jurul tău.

Deschid ușa cârciumii. Înăuntru, vreo șase săteni și negustorul. Toți șapte își înghițiră vorbele și amuțiră, la vederea mea. Totuși auzii pe unul care zicea:

— Bietul băiat!… El e cel de plâns…

Îmi lăsai desagii, lumânările și întrebai:

— Cine e de plâns?

Cârciumarul îmi ieși înainte, vesel:

— Bună seara, Spilca… Merge, merge?

— Merge, Lache, zic, dar ce-i de plâns?

— Ce să fie… s-a întâmplat o mică nenorocire în partea locului. Nevasta unui cojan și-a frânt un picior. Acum el trebuie să facă toate treburile femeii.

Mă gândesc: „Hm!… De ce ăilalți nu adaugă nimic? Și de ce privesc ciudat la lumânările lungite pe masă?”

— Ce-aveți, mă! de vă uitați la lumânările astea? Lumânări de nuntă!… S-ar spune că n-ați mai văzut!…

— Mari sunt! făcu un sătean, ocolindu-mi privirea.

— Da, mari…

— Și grele, poate…

— Destul de grele…

Nu mai adăugă nimic. Încerc să înghit puțină pâine, să beau un gât de vin. Nu merge. Mă ridic și pornesc la drum.

Afară, aproape noapte. Mă simt odihnit, dar lumânările sunt iarăși grele. Le schimb fără-ncetare dintr-o mână într-alta, dar nimic! Și mai e cale bună până acasă. Drumul e pustiu și desfundat. Urechile îmi țiuie, când una, când alta, semn că mă vorbește cineva de rău. Îmi trag cuțitul din teacă și-l las să atârne lângă pulpa dreaptă. Dar cât e de obositor să privești întruna, pe furiș, în jurul tău. Cuțitul, atârnat de cureaua lui, îmi lovește pulpa la fiecare pas. Îmi pare că o să-mi sape o gaură în locul acela. Îl vâr în teacă și-l pun la brâu. Tocmai în clipa aia, în noaptea neagră, un țap, tot așa de negru, răsare la doi pași de mine, îmi taie drumul și piere. Și deși știu bine că nu poate fi decât un țap, ca toți țapii, unul adevărat, pe care stăpânul l-o fi căutând prin toate părțile, rostesc cu glas tare.

— E dracu!…

Dau să-mi fac cruce. Mâna-mi cade grea, ca de plumb. Mă gândesc. „Era dracul. Din cauza lui, nu pot să-mi fac cruce! Și lumânările astea, ce se lasă grele, de nu știu cum să le mai țiu”…

Vreau să-mi trag din nou cuțitul din teacă, dar nu pot; degetul cel mare nu poate birui tăria arcului. Alt semn de prezența necuratului! Și noaptea care e atât de neagră, încât mă dor ochii.

În sfârșit, îmi las desagii jos, sprijin lumânările de un copac, lângă drum. Atunci îmi dau seama că apucasem un drum greșit, alăturea de cel bun. Copacii sunt niște plopșori tineri, drepți și aproape tot așa de lucioși ca și lumânările. Lumânări și iar lumânări! O pădure întreagă de lumânări!… Lumânări triste, stinse și negre!

— Nu, îmi zic, în noaptea asta s-a sfârșit cu mine… N-o să mor înghițit într-o vâltoare, ca un plutaș curajos; ci ca o babă, de frică.

Ajung, în cele din urmă, să-mi trag cuțitul din teacă și să-mi fac de trei ori semnul crucii. Iau din nou toată povara. Și iată-mă bălăcindu-mă prin noroiul unui câmp, ce-l tai de-a curmezișul ca să ajung la drumul cel bun. Deodată sticlesc doi ochi și vin spre mine. Simt că-mi îngheață inima. Desagii și lumânările-mi scapă din mâini. Urlu.

— Ma-mă-ă-ă!

Îmi răspunde un *be-e-e-e!…* Ochii ce sticleau pieriseră.

Târziu, noaptea, ajung, plin de noroi și lac de nădușeală. Casa Sultanei este foarte luminată, ard lumânări multe. De departe văd tinda deschisă și plină de lume.

— Asta-i, zic, a murit mătușa!… Acum pricep toate acele semne rele din drumul meu!…

Nu pricepeam nimic. Bătrâna sta în picioare, acolo, în odaia cea mare, îndeletnicindu-se, cu ochii storși de lacrimi, să tot așeze beteala logodnicii mele, care era întinsă pe două mese, așternute cu fețe de masă albe, gătită în hainele ei de mireasă, mai frumoasă ca niciodată, înconjurată de lumânări tremurătoare ce-i luminau fața trasă, albă, suptă de pliscul morții. Lungile ei gene nu mai clipeau. Ochii ei senini și sinceri n-aveam să-i mai privesc vreodată. Cununa de lămâiță îi încorona fruntea-i ca de ceară, pe care credeam să pun, în duminica următoare, în fața altarului, sărutul de nuntă. Părul, desfăcut și dat în două, se revărsa de-a lungul trupului rece, amestecându-se și pierzându-se în beteala de aur. Între mâinile puse pe piept, batista cu băncuța cerută morților la trecerea „vămilor”, spre a le deschide porțile spre lumea cealaltă. Deasupra ei, lințoiul.

Iar eu, Spilca, rămas înmărmurit în prag, privind totul, la fel ca ceilalți.

— Așa a fost scris! îmi zice mătușa. Dealtminteri, sărăcuța, o știa. S-aștepta. Și alaltăieri-seară, pe când Sultana strângea singură fânul pe câmp, el a venit fără veste, a târât-o în pădure și a „râs de ea”. Mititica mamei, n-a putut îndura necinstea. Noaptea, Dumnezeu știe cum, a topit gămăliile de la opt tocuri de chibrituri și a băut otrava. A murit ieri-seară, după toacă, nevrând să bea lapte ca să verse. Așa a fost scris!… Cel puțin o să se hodinească alăturea de părinții ei. Ei au chemat-o, poate. Morților nu le place să stea singuri.

Rostind astea, bătrâna luă lumânările de nuntă, le desfăcu, le aprinse și le puse la capul Sultanei, a cărei față de ceară se făcu și mai albă, când cele două mari flăcări luminară odaia. Apoi, îngenunchind, rosti cu glas lămurit: *Tatăl nostru, carele ești în ceruri, facă-se voia ta…*

Toți cei de față o imitară. Rămăsei singur în picioare, fără o vorbă, privindu-mi logodnica scăldată în lumină.

De șase zile, trăiam ca o sălbăticiune prin pădurea deasă ce-nvecinează conacul boieresc de pe moșia Bistriței de jos, unde domnea ca un stăpân logofătul Costache, călăul Sultanei și al altor altele. Nu era chip să fie văzut. Nu știu dacă mâncam, dacă beam, dacă mă hodineam. Știu că straiele mi-erau zdrențuite. Mâini, picioare și față, totul mi-era însângerat din pricina goanei, zi și noapte, de pe un drum pe altul, străbătând desișul.

Aceste nelegiuiri erau destul de departe de locul crimei. Logofătul nu se temea de ele. Era pădurea pe unde se întorcea din raitele ce le făcea pentru paza pădurilor, totdeauna singur și călare, pururea înarmat cu pistoale. N-aveam, drept armă, decât ura mea, sângele meu fierbând de dorul răzbunării. Cuțitul nu mi-ar fi fost de cine știe ce folos. Ca să cadă în mâinile-mi goale, aveam o frânghie, ce-o țineam gata s-o întind de la un copac la altul.

În seara a șasea, era ajunul primei duminici de octombrie, când trebuia să aibă loc nunta mea cu Sultana. În loc să mă aflu în frigurile celei mai fericite zile din viața mea, stăm într-o groapă, cu frânghia în mână, cu urechea ațintită, fără suflet, fără Dumnezeu, fără speranță. Erau clipe când nu mai știam nici eu cine sunt. Un țipăt sau bătaia aripilor vreunei păsări de noapte îmi trezeau creierul din toropeală. Atunci, întâiul gând, singura mea dorință, era el. Mi-l închipuiam apropiindu-se-n trapul sau galopul calului. Frânghia, întinsă la înălțimea genunchilor calului, aținea drumul. Dobitocul se împleticea. Dușmanul, în mâinile mele, îi săream în spate. Ce mai moarte grozavă îi pregăteam.

„Of, Dumnezeule!… Dacă exiști și vezi nedreptatea, lasă-mă să sorb din acest pahar cu apă răcoritoare!… Apoi voi îmbrăca anteriul și n-o să mai trăiesc decât ca să-ți cânt imnuri de slavă!”

Așa m-am rugat în seara ceea și Dumnezeu mi-ascultă ruga.

Locul ce-l alesesem pentru împlinirea planului meu era cel mai potrivit. Înainte de-a deveni netedă, îngăduind călărețului să se avânte, șoseaua făcea, puțin mai sus, o cotitură repede, îngustă și greu de trecut din pricina unui pârâiaș. Aici călărețul era silit să descalece și să meargă pe jos, cel puțin ca la vreo două sute de pași. În atare împrejurare, puteam să-l recunosc prin întuneric, ca să nu ucid vreun nevinovat, cu toate că eram încredințat că singurul călăreț ce bătea pustiurile astea era numai logofătul.

În amurgul înnorat, ce se lăsa domol peste pădurea de stejar, ascultam, tupilat în groapa mea, murmurul pârâiașului, când trapul unui cal se opri în loc, în fața stavilei. Călărețul sări jos. Calul strănută. Eu țâșnii cu inima nebună de bucurie. Din câteva sărituri, luând-o de-a dreptul prin hățișuri încâlcite, încercai să mă apropii, atât cât să pot deosebi bine statura mică a dușmanului meu. Calul, însă, îl ascundea vederii mele, deoarece mergea slobod, călărețul aflându-se de partea cealaltă a locului unde mă aflam. Noaptea se adâncea și mai mult, pe măsură ce ne-nfundam în desișul arborilor uriași. Trebuia, cu orice preț, așadar, ca aici să mă încredințez dacă era sau nu el. Ieșit din drumul ăsta îngust, mi-ar fi scăpat. Ce-i de făcut, ca să-i încetinesc mersul? Cea mai mică nesocotință din parte-mi, mi-ar fi fost fatală.

„Doamne, mă gândeam, să fii tu oare pavăza călăilor?”

Și repede rupsei o creangă uscată. Pocnitura opri în loc cal și om. O clipă rămaseră ca pironiți, apoi își continuară coborâșul. Nu înaintasem mare lucru.

Atunci, tot urmărindu-i de aproape, trecui poteca în urma lor. Întârzierea asta le îngădui să se depărteze. Îmi pierdui cumpătul, îmi vârâi două degete în gură și fluierai cu putere. Răspunsul fu o pocnitură de pistol. Urmă o înjurătură. Recunoscui glasul logofătului.

Niciodată n-a fost om mai fericit în nenorocire, ca mine în clipa aia!… Alergai ca un tigru în josul drumului și-l închisei cu frânghia, întinsă din toate puterile mele înzecite de ură.

Clipele mi se păreau veșnicii; noaptea, un iad. Și iată că în răstimpul acestei așteptări, neagră ca și ura mea, mi-aud dușmanul venind pe jos. Nu încăleca, înainta dibuind, ducându-și calul de dârlog, cu pistolul, negreșit, gata. Dumnezeule făr-de-inimă! la asta nu m-așteptam… O să-mi descopere frânghia. Adio, răzbunare!…

Scot frânghia și sar, ghemuindu-mă cu fața la pământ, de-a curmezișul drumului. „Poftim, logofete, descarcă-ți pistolul în capul meu, trimite-mă

lângă Sultana!… Dar, dacă nu-ți vei nimeri ținta, vai ție!”…

Cu urechea lipită de pământ, ascult pasul legănat al calului ce se apropie, apoi îl deslușesc pe al stăpânului său. Țiu fața înfundată în podul palmei. Nu vreau să mai văd nimica. Nu mai răsuflu. Trăiesc clipa osânditului care, cu gâtul pe butuc, așteaptă căderea securei. Nu de moarte mă tem, ci de fuga neașteptată a logofătului.

Sosește, se oprește. Un pas, doi pași… Mâna lui o atinge pe a mea. Îmi ridică brațul și zice:

— Ei, n-auzi? Ești mort, rănit sau numai beat?

Nu răspund nimic, dar dintr-o săritură îi cuprind brațele și trupul, i le strâng, față-n față, răsuflet în răsuflet, amândoi în genunchi, pe când el strigă ajutor, iar oasele-i trosnesc, glasul i se stinge… Pieptul i se frânge ca o scândură și se dă pe spate.

Mânăstirea Pantelimon de la Sfântu Munte este o cazarmă întărită, care închide șase sute de călugări. A fost zidită de împărăteasa Caterina a doua a Rusiei. La târnosirea ei, împărăteasa nu fu îngăduită să-și puie piciorul în ținutul ăsta, de unde partea femeiască este izgonită până și la dobitoace și păsări.

E o cazarmă, Are tunuri pentru apărarea stareţului, a sfetnicilor săi și a bogăției lor. Are soldați în comănac, ce-i numesc „frați”, dar care tremură în fața mai-marilor, ca orice soldați. Care-i prost și credincios, precum eram eu, taie lemne, prinde pește, pregătește untdelemnul și murează măslinele, lucrează via, îngrașă claponii, se roagă pentru el și pentru deștepții care pălăvrăgesc despre ființa lui Dumnezeu, care mănâncă de toate, beau de toate și-și descarcă trupul la Karea, unde sunt femei tăinuite sau între dânșii în dreaptă frăție. Cei care nu fac ca ăștia, se canonesc într-o pustnicie duhovnicească. Cu toți nădăjduiesc în iertarea Mântuitorului, care o dă tuturor, întrucât el însuși a fost răstignit.

Acolo am devenit eu haiduc!

MOVILĂ, VĂTAFUL

— Movilă, vătaful!…
— Ascult, căpitane!…
— Vorbește…
— Eu?
— Da, tu… Tu ești din statul nostru major. De ce te-ai făcut haiduc? Vorbește, în numele tău, în al tovarășilor noștri de care tu ești mai aproape decât noi și care sunt mai aproape de tine decât de noi. Povestea ta trebuie să fie aproape și a lor. Vorbește, Movilă…

Un murmur de mulțumire străbătu rândurile haiducilor, față de acest semn de atenție din partea căpitanului. Dintr-o mișcare cu capul, își dară căciulile pe ceafă. Fețele se înveseliră. Movilă se ridică, puțin stângaci, cam sfios, dar destul de chipeș, prin frumusețea lui neaoș românească, prin fața lui tăbăcită, privirea lui dârză, sprâncenele lui stufoase, ce-i porneau de la o ureche la alta, bărbia lui, fremătând de vigoare și neastâmpăr. Vătaful nostru era impunător, mai ales prin nasul său zdravăn, care în clipa primejdiei se lărgea și se ridică în văzduh ca o trompetă. Râdea rar, pe sub mustățile lui stufoase. Fruntea lui era încondeiată, între sprâncene, de o cută adâncă, ce stăruia și în vremea somnului, ceea ce-i făcea pe haiduci să spună că Movilă visa neîncetat potere și răzbunări. Adevărată sau nu, spusa asta îl lăsa rece pe Movilă. La ce visa, la ce gândea, nimeni nu-și bătea capul să știe. Om de cuvânt, retras, îndatoritor, Movilă nu-și dădea părerea decât dacă-și făcea socoteala că n-o să „vorbească în vânt”. În loc să-și facă de lucru cu cine știe ce destăinuri, mai de grabă i-ar fi plăcut să spele rufele la toată ceata, – corvoadă obositoare care strica dispoziția flăcăilor.

Curiozitatea fu foarte mare când își începu povestea:

POVESTEA LUI MOVILĂ VĂTAFUL

Am ajuns haiduc, fără să vreau.

La Stănești, aproape de Giurgiu, unde m-am născut, eram moșneni. Tata moștenise de la părinți peste treizeci de pogoane. Vite, vie, pomi roditori, pătule doldora de porumb, păsări, nimic din ce aduce buna-stare într-o mică gospodărie nu ne lipsea. Asta venea de-acolo că alde bunicu’ avusese fericirea să fie vecin c-un boier cum rar se-ntâlnește pe fața

pământului. Pe acest boier, demnitar cu mare trecere în țară, l-am cunoscut și eu către sfârșitul zilelor sale, pe când aveam aproape cincisprezece ani. Era bun și se temea de Dumnezeu. Cu toate că făcea parte din protipendadă, coborâtor dintr-un strămoș care s-a luptat sub Mircea cel Bătrân, își făcea o plăcere să intre în bordeiul cojanului, să stea de vorbă cu el, să-i cunoască neamul, copiii, pe care-i boteza cu duzina în fiecare an.

Eu sunt finul lui. Movilă era numele unui frate al dânsului, mort de holeră. Mă îndrăgea, îndrăznesc s-o spun, ca pe fiu-său, întrucât semănăm la chip și suflet cu fratele său. Ne duceam cu toții, băieți și fete, finii săi sau nu, să-i urăm „la mulți ani”, cu sorcova. Ne primea pe toți, cu o figură frumoasă, pe care ședeau întipărite boieria și bunătatea. Toată liota sărea pe dânsul și-l bătea cu sorcova pe spate, chelălăind ca niște cățeluși flămânzi:

Sorcova, morcova,
Să trăiești, să-mbătrânești,
Ca un păr, ca un măr,
Ca un fir de trandafir,
La anu-și la mulți ani!…

În mijlocul acestei larme, în pridvorul lui mare, mozolit tot de opincile noastre pline de zăpadă, boierul sta în picioare, drept ca un stejar, ridica mâinile în sus, se apăra glumind de acest potop de urări și striga la rândul lui:

— Și eu, vă urez, copii, sănătate bună, viață frumoasă și ani mulți să trăiți!…

Apoi, chemându-și chelarul:

— Ia să le umpli traistele mititeilor ăștia, cu nuci, roșcove și covrigi…

Apoi, așezându-se pe divanul său, ne punea să trecem unul după altul prin fața lui, ne mângâia și ne punea în mânuțele noastre înghețate câte-un galben de aur, darul lui de Anul nou.

Galbenul ăsta nu era ceva rar în casele cojanilor din vremea aceea. Cu toate astea, fiecare țăran îl păstra ca pe niște moaște.

Am văzut acest suflet bun îngrijindu-se de traiul din casă și de afară al țăranului. Nu putea suferi pe omul care bea din patimă, dar știa să ierte mult. Astfel, când un locuitor scăpăta, îi adăpostea pe sărmana-i nevastă, îi da un petec bun de loc din pământurile lui, câteva vite și uneltele

trebuincioase ca să-și refacă gospodăria. Cu cârciumarii ducea un război necruțător. Datoriile ce le făceau sătenii la el, dânsul le ștergea cu de la sine putere. Și dacă vreuna din aceste păsări de pradă se întrecea cu gluma în cămătărie, îi trimetea mumbașirul[6], care o bătea la tălpi cu temutul topuz[7].

*

Cu puțin înainte de moartea lui, acest mare boier veni să ne vadă pentru ultima oară. Sărbătoream primul an de la nașterea celui de al șaisprezecelea copil al nostru, toți șaisprezece în viață. Era finu-său. După obicei, tata îl vesti ca să vie să-i taie moțul cu foarfecele, cinste păstrată nașului, îl vestise din datorie, dar nu s-aștepta să vie, din pricina multelor sale treburi. Spre marea noastră bucurie, un călăreț de la curte veni să ne spuie că boierul ținea să taie cu mâna lui moțul finului său.

Fu o îndoită sărbătoare. Mama, ajutată de cele patru fete mari, se așternu pe lucru, la vatră și în casă. Fericitul prichindel fu scăldat, pieptănat, îmbrăcat ca o păpușă și șters necontenit la nas. Nașu-său veni, încărcat cu daruri bogate. Fu primit ca un Vodă. Tata-i înfățișă mănunchiul de șase fete și zece băieți, dintre care cel mai mare era de douăzeci de ani, iar prâslea în fașă, la mama în brațe.

Două surori și doi frați erau gemeni. Doisprezece din cei șaisprezece erau finii boierului.

La masă, mama fu așa de fericită, că bolborosi vorbe fără căpătâi, călcă pe caftanul boierului și-i răsturnă paharul. Om cumsecade, rosti atunci cuvinte ce mi-au rămas întipărite în minte: „Nu-ți pierde niciodată cumpătul în fața unui muritor, oricare ar fi el. Boier sau opincar, pe lumea cealaltă suntem o apă și un pământ. Aici, pe pământ, amândoi sunt la fel. Și dacă, de pildă, «Stan» e Domn, iar «Vlad» trage la jug, asta nu-i pentru că Dumnezeu o vrea, ci fiindcă omul o vrea, omul care-i nedrept, crud și lacom, împotriva acestui om trebuie, chiar cu prețul vieții, să ne răsculăm și să-l zdrobim, căci răutatea nu-i lucru de la Dumnezeu”.

Avui prilej să-mi duc aminte despre vorbele astea, nu mai târziu decât la o lună de la moartea boierului. Unicul său fecior și moștenitor veni din străinătate, să-și ia averea în primire. Fu omul nedrept, crud și lacom, despre care vorbise răposatul boier.

Pe vremea primei sale plimbări prin sate, nu știam cât îi poate osul. Îl primirăm cu toată cinstea cuvenită moștenitorului unui părinte pe care toată lumea-l regreta. Trecu, disprețuitor, în trăsura lui, ne ținu la distanță, nu vorbi nici chiar cu bătrânii și nici măcar nu le întinse mâna, așa cum făcea taică-su. Întovărășit de-un ispravnic, se mărgini să-i ceară lămuriri despre averea locuitorilor, însemnând-o în condicuța lui. Urmarea fu îndoirea haraciului în galbeni, pe care fiecare cap de gospodărie îi plătea pașei de la Rusciuc.

Acest haraciu ajunsese un obicei. Era plătit din tată în fiu. Boierul cel bătrân strângea partea noastră, o dubla cu a sa și trimetea totul laolaltă tiranului de peste Dunăre, ca să ne dea pace. În felul acesta, furăm scutiți de încălcările și prădăciunile ce pustiau alte ținuturi dunărene, din pricină că nu plătiseră atât cât trebuia puternicului.

Bine-nțeles că nici un boier nu plătea haraciul, nici Sultanului, nici lui Vodă, precum nici un alt soi de dare. Se știe că erau scutiți de orice sarcină de dajdie. Dar, de vreme ce bogatul nostru apărător se-nsărcinase, de la sine, cu jumătate din haraciu, sătenii luaseră această mărinimie drept o faptă de dreptate firească, fiindcă, la drept vorbind, de ce cel care avea treizeci de pogoane de pământ să fie strâns să plătească toate dările, iar cel ce-avea treizeci de mii să nu verse nici un ban în toate acele haznale, mari și mici? Astfel cugeta omul drept, care fusese fostul proprietar. Ca atare, traiul fericit al părinților noștri cuprinsese până și pe cel din urmă locuitor, până la țiganii robi, care trudeau pe pământurile stăpânului. Acești nenorociți, deși cumpărați și vânduți ca vitele, erau îngrijiți omenește. Boierul pedepsea, fără cruțare, pe oricine i-ar fi spetit cu munca. Veghea ca hrana lor să fie sănătoasă și îndestulătoare. Când se îmbolnăvea, le da pe datorie. Mi-aduc aminte de o întâmplare deosebit de mișcătoare:

Bântuia de câtăva vreme o molimă de friguri. Într-o zi, ducându-mă la conac să împrumut o grapă, nimerii în clipa când boierul cerceta starea robilor săi. Firește, din pricina molimei, cea mai mare parte dintre țigani căzuseră bolnavi. Ca să-i prinză în cursă pe cei cu ocaua mică, logofătul scornise un vicleșug prin care pururea-și atingea ținta. Le da să bea rachiu, știind că „țiganul nu mai bea, decât când este mort”. Cei care se prefăceau bolnavi, cădeau în cursă, beau și erau trimiși la muncă. Dar, în fața stăpânului, logofătul nu îndrăzni să recurgă la tertipul său. Un țigan, cu înfățișarea năucită, se prăjea la soare cu capul în mâini. La sosirea noastră, se aruncă la picioarele stăpânului său, care-l întrebă:

— Ce ai?

— Sunt bolnav, măria ta…

— Nu-i bolnav, se preface! zise logofătul.

— Mă prefac? strigă robul. Iaca, dă-mi să beau rachiu, și-ai să vezi că n-o să-l beau!… Când îți spun că sunt bolnav!…

Sinceritatea nenorocitului îl mișcă pe stăpân.

— Vrei să te fac om slobod? îi zise țiganului.

— Slobod? făcu acesta ca trăsnit. Vrei să mă alungi, stăpâne? Și unde o să mă duc? Să sar din lac în puț?

Depărtându-se, boierul înălță din umeri și zise ca pentru sine: „Vai de capul nostru! Un dobitoc lăsat slobod, se descurcă singur. O făptură omenească cată să se vândă din nou!”…

Iată omul căruia îi datorau propășirea zece sate, dacă nu un ținut întreg, într-una din vremurile cele mai dureroase din câte a petrecut țara noastră. Acest boier fu unul din ultimii care meritau numele de român. Își iubea neamul, trăia în sânul lui, împărtășea bucuriile și suferințele lui.

Moștenitorul nu călca pe urmele lui taică-său. Ne socotea prea fericiți. Deși bogat „să-și mănânce aurul cu lingura”, lăcomia lui n-avea margini. Străin de inimă și chiar de limbă – o vorbea-ncâlcit – ros de viața destrăbălată ce-o dusese prin părțile Apusului, urmă pilda acelor români sau străini pentru care țăranul nu era decât o vacă de muls.

La zarva pricinuită de dublarea haraciului, bătrânii ținutului se întruniră în casa preotului din Stănești. Mă aflam și eu acolo, tânăr, cu mustățile nemijite, și-i văd, parc-ar fi fost ieri, cu fețele lor îngândurate, încadrate de părul lor alb care li se revărsa pe umeri. Ne mărturisiră, pe dată, că vremea de pace și fericire s-a dus.

— Vindeți-vă vitele!… Nu mai arați și semănați decât cât vă face trebuință!… Făceți-vă care cu coviltir, ca acelea ale strămoșilor noștri, și țineți-le gata de înjugat, cu câte patru boi zdraveni, încărcate cu cei din casă și cu lucrurile mai de preț ce aveți. Voi,ăștia tinerii, o să luați calea muntelui. Cei care vor rămâne, sunt sortiți robiei. Noi, bătrânii, ne vom duce la odihnă veșnică. Facă-se voia Domnului!…

Și voia Domnului fu făcută. Noul stăpân își arendă moșiile unui grec, care deveni pecingenea ținutului. În mai puțin de-un an, toate autoritățile locale, conduse de băștinași, fură înlocuite printr-un stol de fanarioți, mai lacomi de sânge decât păduchii de lemn din casele pustii. Fu ca o ploaie de

lăcuste peste-o holdă. Chipuri lihnite de oameni, cu ochii-nsângerați, se iveau pe la porți, bolboroseau o românească neînțeleasă, speriind femeile și copii. Totdeauna întovărășiți de lefegii armați, mereu întăriți de câte o poruncă domnească, acești lupi, flămânzi de hoituri, cutreierau satele și cereau plata a tot soiul de dăjdii noi: văcărit, oierit, vinărit, țuicărit, grânărit. Apoi, pe rând: pomărit, albinărit, asupra pescuitului, a vânatului, asupra gândacilor de mătase, asupra stupilor de albine, asupra abalelor, asupra uleiului, a ferestrelor și a hornurilor.

Piereau vitele ziua-n amiaza mare. Poterele se iveau, în treacăt fie zis, să-i pedepsească pe hoți. Trebui să le găzduim și să le hrănim. Ăle mai frumoase din fetele noastre fură necinstite de aceste fiare. Trimiserăm jalbe la Divan. Jălbarii se aleseră cu oasele sfărâmate de topuz.

Atunci aflarăm că grozăvia care abia acum se dezlănțuia asupra ținutului nostru, era demult lege obștească în toată Țara Românească, fie că o cârmuiau grecii ori românii. Dacă n-o cunoscusem mai devreme, asta se datora silințelor și cuvântului cu greutate al răposatului gospodar. Feciorul lui, ajuns în Divan, negustorea sângele și sudoarea neamului său însuși, vindea dregătoriile la mezat și da mână liberă cumpărătorilor să se despăgubească. Mai mult, arendașul lui, în înțelegere cu dânsul, băgă plugul în ogoarele oamenilor, bătându-și joc de răzoarele și hrisoavele noastre. Știa că la plângerile ce le vom trimite la Divan, copărtașul lui va răspunde cu topuzul.

În trei ani de zile, județul nostru ajunse de nerecunoscut. Teroarea singură făcu mai mult prăpăd decât molima, seceta, pârjolul și revărsarea de ape la un loc. Locuitorii tăiară și arseră până și pomii roditori. Păsările cântătoare și berzele dispărură. Nu se mai auzea decât zumzetul albinelor. Nu se mai zăreau marile paturi albe, acoperite de mii și mii de viermi de mătase, gata să ronțăie frunzele de dud. Nu se mai vedeau cirezile de vaci, ce se-ntorceau seara de la pășune. Nici nunți vesele, care să ție câte-o săptămână. Nici cumetrii, la care și trecătorii erau poftiți să se-nfrupte din curcanul fript și plosca cu vin bun. Nici parastase cu pomeni!… Neuitatele nopți din toamnele copilăriei noastre, pe care le petreceam făcând floricele și ascultând greierul, deveniră un priveghi. Odată pierdut pământul lui scump, casa lui pângărită, țăranul cel mai cumpătat se deda băuturii, își

petrecea vremea prin puzderia de cârciumi răsărite ca ciupercile după ploaie. Topuzul, odinioară hărăzit numai cămătarilor, zdrobea în fiece săptămână mădularele vreunui locuitor ce nu mai era în stare să-și plătească angaralele. Bietul om abia putea să-și târască restul zilelor, în cârji. Alții erau spânzurați de picioare, cu capul în jos și afumați cu ardei roșu, aruncat peste jar aprins. Li se puneau ouă coapte, fierbinți, la subsori. Li se prindeau vârful degetelor în clește, li se înfigeau ghimpi pe sub unghii.

Ai noștri din casă fură înjumătățiți. Cum treceam drept bogați, urgia păgână se aruncă asupră-ne, cu furie de năvălitori. Tata muri sub loviturile topuzului, caznă mărită prin sufocarea cu ardei. Cei trei frați mai mari au fost uciși, voind să-l apere pe tata. Două surori pieriră într-o zi, fără urmă. Alte două, răpite și necinstite, se înapoiară acasă după șase luni, ca să cadă la pat bolnave de oftică, de unde nu se mai sculară. Prâslea se înecă din întâmplare. Astfel devenii la douăzeci de ani cel mai în vârstă din casă, înconjurat de cinci frați, două surori și-o mamă, ce nu mai conteneau zi și noapte din plâns.

Acum ne-ajunse, în sfârșit, cea mai mare dintre toate nenorocirile ce-l poate lovi pe român, nenorocire așteptată de altfel de toată lumea și care fu provocată de neplata haraciului pașei din Rusciuc. Hoardele turcești, slobozite de tiran, cotropiră țara.

Știți că țăranul nostru aduce mult cu câinele. A primi lovituri de picioare, a rămâne flămând zile întregi, asta nu-l descurajează, numai să-i fie lăsat căminul. Și acest cămin poate să fie chiar fără foc, prăpădit, o casă fără ferestre, bătătură fără uluci, soarta nemiloasă, el rămâne totuși pironit locului, îi dă târcoale, se frământă, nădăjduiește. E cuibul lui. Dar în ziua când soarta îl silește să se despartă de-acest cuib cu amintiri și să plece în lume, atunci s-a isprăvit cu credința în Dumnezeul strămoșilor săi.

Într-o dimineață posomorâtă de aprilie, văduvită de priveliștea arăturilor nesfârșite și de ciripitul ciocârliei, sosi, în goana calului, un om cu capul gol, zdrențăros, care striga la lume:

— Creștinilor!… Fugiți!… Repede!… De când a răsărit soarele, turcii trec Dunărea în fața Zimnicei și se îndreaptă spre noi. În calea lor, adună tot ce mai găsesc, omoară oamenii, necinstesc femeile, dau foc caselor!… Dați de veste mai departe și fugiți. Eu mă întorc de unde am venit. Amar de cel ce nu s-o afla printre băjenari, mai înainte de căderea nopții…

Dacă li s-ar fi spus că valurile Dunării, înalte cât casa, veneau să-i înghită, deznădejdea sătenilor n-ar fi fost atât de mare. Femeile alergară după copii. Bărbații ridicau pumnii la cer.

— Milostivule, Doamne!… Ce păcate săvârșit-am de ne pedepsești cu-această năpastă!…

Clopotele bisericii începură a suna fără întrerupere. Glas plângător de înmormântare, ce se-amesteca cu bocetele femeilor, cu plânsetul copiilor, cu înjurăturile bărbaților, cu lătratul câinilor întărâtați de nebunia stăpânilor. Tăiau purcei, păsări, să-și facă de-a-le gurii la drum. În tingiri și ceaune mari fierbeau mămăligile bejeniei, cu sare puțină, ca să nu le fie sete, pe Dumnezeu știe ce drumuri lipsite de apă. Făcându-le, femeile amestecară în ele multe lacrimi sărate.

Multe case erau lipsite de bărbat sau era beteag. Trebuia să le venim într-ajutor și să ajutăm femeilor la încărcat. Cei mai fericiți în această nenorocire fură cei care n-aveau nici car, nici vite, nici calabalâc de dus. Își luară traista și bățul.

Satul înfățișa o priveliște nemaipomenită pentru cei tineri. Toate casele se goleau, ca în fața pârjolului, dar nu ardea nici una. Femeile, neîndurându-se să se deslipească de lucrurile ce le costase atâtea trude, încărcau peste măsură carele. Bărbații aruncau la pământ ceea ce socoteau de prisos. Izbucneau certuri. Multe femei erau bătute. Preotul alerga din casă în casă, încuraja pe cei slabi, potolea pe cei furioși, zorea pe cei întârziați. Foarte bătrân și prea încercat în nenorociri, a fost pururea un om cu suflet. În ziua aceea fu trimisul lui Dumnezeu. Cu capul gol, părul alb, împletit în coadă și strâns la spate în coc, cu antiriul suflecat, cu fața luminată de focul credinții sale, cutreiera satul, sprinten ca un tânăr și striga din ogradă în ogradă:

— Primiți ceea ce vă trimite Cerul!… Ne aflăm în săptămâna Patimilor. Aduceți-vă aminte de chinurile Mântuitorului nostru!… Îndur și eu alăturea de voi… Nu vă părăsesc… Voi fi în fruntea băjenarilor pe drumul Golgotei noastre.

Se ținu de cuvânt.

Pe la amiază, șirul de care prinse a se urni. În frunte, carul preotului, devenit biserica noastră. Pe coviltirul lui se vedea crucea, ce stătuse timp de șaizeci de ani atârnată în odaia de culcare a preotului. Dânsul, îmbrăcat în odăjdii, cu cădelnița într-o mână, cu crucea în cealaltă, făcu semnul plecării, mergând înaintea boilor lui voinici și albi ca zăpada. Singurul său fecior și care, pentru a veni pe lume, răpise viața mamei lui, ducea boii de coarne.

După carul preoțesc urma gloata băjenarilor, pe jos, cu traista în spate, cu toiagul în mână. Apoi căruțele familiilor, ai căror capi erau betegi, văduvele și orfanii. În sfârșit, veneau neamurile mai puțin încercate, fiecare având mai mulți bărbați vânjoși în sânul lor.

Toate carele erau acoperite cu coviltire și încărcate să se rupă. Afară de calabalâcul lui, fiecare primise câte ceva de la vecinul nevoiaș, ce trebuia să meargă pe jos: veșminte, senducuri, mălai. La colțurile leucilor fiecărei căruțe atârnau știuleți de porumb uscat, hrană păstrată la nevoie pentru câini, când n-ar fi avut ce să le arunce. Aceste biete animale, prietene credincioase omului – spre deosebire de pisici, care nu presimțiră nimic și rămaseră prin casele pustii – se înfiorară repede, ghiciră prăpădul și-și urmară stăpânii. Acum, adăpostiți între roatele dinapoia carelor, mergeau triști, cu capul în jos, cu coada între picioare, cu urechile asurzite de scârțâitul osiilor neunse, în ciuda doniței ce se bălăbănea la crucea căruțelor.

Țipetele copiilor, suspinele femeilor, înjurăturile oamenilor ce mergeau pe jos și adunau lucrurile căzute, – asta era tot ce mai rămăsese din viața unui sat dintre cele mai înfloritoare odinioară în județul nostru. Viață de țigani, mergând ca o cireadă rătăcitoare, pe drumuri fără țintă. Și toate astea, din vina unui singur om, a unui boier, un român, coborât dintr-un strămoș vestit. Mi-aduc aminte de cuvintele rostite la masa noastră de către mărinimosul tată al acestui fiu neomenos: *„Împotriva omului nedrept, crud și lacom, trebuie să te ridici și să-l zdrobești… Răutatea nu-i lucru de la Dumnezeu”*.

Hotărârea mea fusese luată, dar mă dusei oricum să cer sfatul conducătorului sufletesc al băjenarilor, bătrânul preot, căruia-i spusei cuvintele boierului răposat.

După șase ceasuri de drum, ne aflam la cel dintâi popas mare, pe ridicăturile de la Călugăreni, ce predomină Dunărea. Noaptea cădea grea, întunecată ca și ursita noastră. Fiecare car avea câte un felinar aprins… Fiecare suflet căuta câte un sprijin… Chiar câinii cerșeau o privire mai blajină. O femeie și-l goni pe al ei, cu o lovitură de picior. Bietul dobitoc se depărtă puțin, în bezna nopții, se opri locului, privi înapoi umilit, nepricepând parcă nimic.

Preotul văzu această întâmplare și fu, ca și mine, îndurerat:

— De ce-i alungi, copila mea?

— Pentru că n-am ce-i da să mănânce, nici măcar un știulete de porumb!

— Dar el nu-ți cere de mâncare… El vrea să te urmeze… Ai, oare, inima să-l lipsești de-această mângâiere?

Față de-această dojană, femeia începu să plângă. Îl luai deoparte pe preot și-i mărturisii gândul meu de a pleca în haiducie.

— Vreau să răzbun pe tata, frații și surorile… și pe alți nenorociți…

— Cine vor fi cei pedepsiți?

— Toți. Ca la moară: români, greci, turci, – toți cei care sunt *nedrepți, cruzi, lacomi.*

Bătrânul nu răspunse nimic. Ședea, cât era de înalt, drept, în noaptea neagră. Ochii săi erau ațintiți asupra Dunării, asupra bisericii lui, a satului, pe când barba lungă îi flutura în vânt. Își întoarse domol capul către luminițele tremurânde, agățate la spatele căruțelor și cugetă. În clipa asta, flăcări izbucniră în zare, la început slabe, apoi tot mai mari. Îi atinsei umărul:

— Privește, părinte. Putineiul și Stăneștii ard…

Tresări ca trezit din somn și privi pârjolul, în mijlocul bocetelor ce se revărsau de prin toate căruțele. Atunci, punându-mi mâinile pe umeri, preotul îmi spuse cu glas înăbușit:

— Du-te, fiule, du-te în haiducie!… Și pedepsește-i pe cei răi… *Este adevărat: răutatea nu-i opera lui Dumnezeu.*

*

Am plecat, după ce-i pusei pe-ai mei la adăpost bun. Dar, în cincisprezece ani de haiducie, sub poruncile lui Cosma, n-am pedepsit decât niște răi neînsemnați. Cei mari stau mereu neclintiți pe picioarele lor.

Și, pentru numele lui Dumnezeu, nu vreau să mor, până nu voi tăia ciozvârta mea din ei!

Toți haiducii se sculară în picioare:

— *Trăiască Movilă!… Să-ți ajute Dumnezeu… Iar de n-o vrea Dumnezeu, te-om ajuta noi!…*

IRIMIA, FECIORUL PĂDURII

În tăcerea tuturora, Floarea Codrilor mă măsură cu o privire îngrijorată, dar drăgăstoasă:

— *Irimio, feciorul pădurii!* Feciorul lui Cosma și-al meu. La haiduci nașterea nu dă nici un drept de întâietate, nici o deosebire, afară de aceea de-a fi, la luptă, în rândul întâi. Așadar, aici n-ai să faci pe beizadeaua. Dacă, în ciuda vârstei tale fragede, te număr printre sfetnicii mei, asta se datorește numai însușirilor și curajului tău, pe mărinimia sângelui tău, în ceasurile de restriște ce ne-așteaptă.

Cine ești, o știm cu toții. Spune-ne ce gândești, ce crezi.

Mă ridicai. Cam mândru de ceea ce mi se recunoștea, puțin țanțoș de cele ce nu mi se îngăduiau, foarte mulțumit de ceea ce eram.

Drept e că beizadea nu eram, deși avem aerul. Obârșia, la fel: Cosma fusese sultan din cap până-n picioare. Cele trei metehne ale lui Cosma le-au avut sultanii în toate vremurile, adică: trufie, neveste multe, nesocotință. Eram de neam.

Răspunsei invitației:

POVESTEA LUI IRIMIA

— Dumneavoastră spuneți că știți cine sunt. Habar n-aveți…

Sunt haiduc *născut*, iar nu *făcut*. Maica mea: pădurea. Viața mea: libertatea. Copilaș de doi ani, fui găsit de Cosma pe-o cărare neumblată. Nu plângeam. Eram doar uimit. Cosma mă bagă în dăsaga lui și mă hrăni cu suc de carne și vin. La șase ani știam să înot ca un pește. La unsprezece, slobozii întâiul foc de flintă (ceea ce-mi pricinui o strașnică durere la falcă); la doisprezece, înfruntam potera și căzui prins.

În vremea ăstor doi ani de grozavă zălogire, viața îmi făcu ucenicia. Da, prins la curtea arhontelui Samurakis, învățai să cunosc lumea. Și ceea ce gândeam atunci, ceea ce gândesc astăzi, pe legea mea, zău, n-o să vă facă multă plăcere.

Mai întâi de toate, dragostea mea de libertate merge până la nerecunoștința. Nu-mi place să datorez cuiva nimic, oricine ar fi el. Viața mi-a fost dată, fără să fiu întrebat. Și dacă făuritorii acestei vieți s-au putut

bucura de toate bucuriile mele, le-ar fi fost peste putință să îndure o cât de mică parte din suferințele mele. Când fui rănit, Cosma mă părăsi și scăpă. Puteam să fiu ucis, el ar fi continuat să trăiască. Și a continuat-o foarte bine, pe când eu tânjeam la arhonte. Robia mea, mai rea ca moartea, nu-l împiedica nici să mănânce cât patru, nici să gonească după femei, ca un cotoi.

Același lucru pentru mama. Întâmplările vieții o aduseseră în casa care de doi ani devenise pentru fiul său un iad, dar unde dânsa trăia ca o domniță. Erau totuși părinții mei, iar eu copilul lor. De ce *al lor* și nu al oricărei alte ființe de pe pământ? Pentru că dânșilor le-ar fi plăcut mai bine să mă știe în libertate, decât în robie? Dar care-i ființa omenească vrednică de acest nume, căreia nu i-ar plăcea să-și vadă semenul sănătos decât bolnav? Sau în plinătatea trupului decât beteag? Asta-i, gândesc eu, ultima dintre virtuțile ce pot fi cerute omului. Și asta-i tot, căci încolo, cine are capul tăiat, singur poate să-și dea seama.

Atunci, pentru ce toată această poveste cu înrudirea? Nu cred să fie între părinți și copii legătura ce-i între cap și trup. Iar celelalte legături nu sunt decât înșelătorie. Mă lăsă rece. Nu-mi place să fiu înșelat, ca acei orfani cărora li se dau părinți vitregi.

Asta în ce privește înrudirea.

Sunt la fel de puțin milostiv și față de norodul pe care vreți să-l liberați sau să-l răzbunați. Nici în astă privință, sufletul meu nu cunoaște un pic de tragere de inimă. Nu-i nici o legătură între mine și turma omenească, ce behăia la curtea arhontelui Samurakis. Eu sunt haiduc pentru mine, nicidecum pentru semenii mei. Aceștia n-au decât să devină, dacă nu sunt născuți haiduci. Dealtminteri, stau și mă întreb: cum să fii haiduc pentru aproapele tău? O vorbă românească spune: „Omului poți să-i iei cu sila, dar să-i dai cu sila nu poți”. Și o alta. „Popa nu toacă de nouă ori pentru o babă surdă”.

La fel cu acest popă, tocați pentru surzi, până nu veți mai putea. Și dacă vă îndeamnă inima, haiduci, tocmiți-vă cu ziua la ăl care nu vrea să se scarpine în cap, când îl mănâncă. Poate că voi sunteți apostoli. Eu n-am nici o poftă de-a fi.

Cu toate astea, vă voi dovedi că nu mi-a lipsit dorința de a-l ajuta pe cel căzut.

Când am văzut că s-a scurs un an întreg și Cosma nu dădea nici un semn de viață, nu făcea nimic să mă scoată din închisoarea arhontelui, îmi trecu prin cap un gând nebun: să arunc sămânța răscoalei printre robi, să-i ridic să lovesc straja în toiul nopții, să dau foc la casă și să ne mântuim cu toții, tulind-o în pădure!

Îmi spuneam: oamenii ăștia, fie ei cea din urmă vită din cireadă, trebuie că preferă viața liberă în locul robirii. Se știe că sunt mișei. Dar dacă se ridică în fruntea lor un șef și-i împinge, ei vor merge. Voi fi eu acest șef.

Ah! Visule frumos! Vedeam straja nimicită; palatul, ruine fumegânde; arhontele la picioarele mele, rugându-mă să-i cruț viața. Toată țara în picioare, la auzul acestei isprăvi fără pereche. Cosma, uimit, umilit. Eu, viteaz, la paisprezece ani…

Îmi dam seama că viața-mi era în joc. Dar viața asta de captiv, într-o curte cu ziduri înalte, nu-mi ținea de cald. Zi și noapte, cugetul meu rumega întruna planul care deveni ținta vieții mele. În sfârșit, după o săptămână de înfrigurare, mă hotărâi să-mi încredințez gândul la doi oameni, aleși pe sprânceană. Erau doi tovarăși de la grajd, tot așa de isteți ca și mine, nu prea slugarnici, adesea răzvrătiți împotriva stării lor. Îi priveam cu oarecare stimă. Erau singurii cărora mă plânsesem de căderea mea în captivitate și care ascultaseră lacomi isprăvile mele cu haiduci. Crezui că-i cunosc.

Îndată ce pricepură despre ce e vorba, bieții prieteni îngălbeniră, li se lungiră mutrele, ochii lor spăimântați îi ocoleau pe ai mei. Cel mai îndrăzneț cuteză să zică:

— S-ar putea s-o pățim!… Vom fi descoperiți și spânzurați. Tu nu cunoști oamenii. Aici, toată lumea se roagă de sănătatea stăpânului ce le dă de mâncare și are grijă de toți. Nu poți merge prea departe cu oameni care toată ziulica spun: *E rău cu rău, dar mai rău e fără rău!…*

Minte de rob din naștere… Căzui din nori. Mă închisei în chilia mea și mă lăsai pradă deznădejdii.

A doua zi, la prânz, mă cheamă arhontele și, spre marea mea uimire, îmi spuse că are cunoștință de tot planul meu.

— Sărmane băiat… Te plâng, dar n-am ce-ți face! încheie dânsul.

Această îngăduință domnească, această milostivenie de sus, îmi mări peste măsură disprețul pentru pleava omenească. Răspunsei:

— Da, am vrut să te pui în lanțuri și să te târăsc în fața lui Cosma, dar asta nu se poate face decât cu oameni liberi, nu cu robi…

Și, îndârjit de liniștea lui, smulsei două pistoale dintr-un perete al odăii unde mă aflam și mă repezii la fereastră, ca să trag în gloata vitelor încălțate, adunată prin ogradă. Arhontele mă opri, zâmbind.

— Ce vrei să faci? Să-i sperii, nu-i nevoie de armă. Privește!

Privii. Își luă fesul brodat cu aur, puse o greutate în fund și-l aruncă-n furnicarul robilor. Căderea fesului în mijlocul ogrăzii fu ca o bombă. Fiecare-și acoperi fața cu mâinile și o luă razna în toate părțile. Se auziră strigăte:

— Păziți-vă!… S-a mâniat stăpânul!…

— Vezi? îmi zise arhontele, ascuns după perdea. Nu cu robi ai vrut să pornești război contra mea, ci cu niște vite!… Astea sunt. În hrisovul meu de stăpânire stă scris: „optzeci de mii de pogoane de pământ; două mii de vite cornute; *patru sute de robi*”. Ceea ce-i totuna. Iată de ce te căinam adineaori. Cine se pune în fruntea unei cirezi îndârjite, nu-i căpitan, ci un văcar. Și tu ești haiduc, iar haiducii sunt viteji. Să-i ia dracu, nu mi-s dragi; dar nu pot să nu-i prețuiesc, nici să nu-mi fie teamă de ei. Cum crezi că m-aș teme de oamenii care se înspăimântă de un fes? Zău, prostia ta mă jignește! Dacă n-aveam pentru tine respectul ce se cuvine oricărui voinic care desfide moartea, ei bine! te-aș fi aruncat ca hrană acestor haite și ai fi fost sfâșiat într-o clipită. Află de la un tiran că nu se poate cere robilor să se bată pentru o credință!… Cere-le să crape de frică, și vor crăpa cu toții. Asta e temelia puterii Sultanului, a lui Vodă și-a arhontelui Samurakis. Du-te acum în chilia ta și vezi-ți de treabă! Așteaptă-ți ceasul. O să vie…

Plecai umilit și-mi așteptai ceasul. A venit, precum știți, dar a venit cu ajutorul voinicilor.

De-atunci m-am vindecat de visul ce leagă soarta oamenilor liberi de-a robilor. Nu suntem făcuți toți din același aluat. Acela care îndură mai cu ușurință jugul decât pierderea libertății lui, să rămâie la jug. Eu unul nu i l-oi scoate. Libertatea cere să fie apărată. Și, zău, nu știu pe cine să urăsc și să disprețuiesc mai mult, pe cel ce sugrumă libertatea, sau pe cel căruia îi e frică s-o apere?

Eu nu sunt haiduc decât pentru haiduci!

UN HAIDUC

— *Iar eu sunt haiduc, pentru a apăra pe robi!*

Această replică neașteptată, pornită din rândurile tovarășilor noștri, ne atrase privirile în acea parte. Un om se ridicase în picioare:

UN HAIDUC

Era cel mai vârstnic dintre noi, dar n-ar fi putut-o spune nimeni, întrucât coama lui stufoasă, neagră ca pana corbului, n-avea decât puține fire argintii. Avea niște dinți să sfarme sâmburii de măsline. Sub pasul lui semeț se zguduia pământul. Avea un trecut de om neînvins.

Ochilor uimiți ce-l fixau, le răspunse astfel:

REPLICA UNUI HAIDUC

— Aș vrea să-i răspund acestui tânăr, așa de mândru de obârșia lui și care nu vrea să apere decât libertatea haiducilor.

Sărmanii robi… Le plâng soarta. Așadar, nu-și vor mai găsi sprijin nici printre apărătorii tuturor asupriților? Și să spui că ei îl adoră pe Dumnezeu și că se roagă pentru toată lumea: pentru stăpânii care-i strivesc, pentru haiducii care-i disprețuiesc. Atunci e adevărat că inima robului cunoaște generozitatea, că numai el știe să ierte!…

După o întreagă săptămână de muncă silnică, robul mai poate să râdă duminica, să cânte, să joace. După o viață întreagă de speranțe spulberate pe pământ, el știe să se mângâie, nădăjduind într-o viață mai bună pe lumea cealaltă. Ranchiuna și ura nu-l otrăvesc mult. Ca și câinele, un cuvânt bun din partea stăpânului, și uită loviturile de bici. Ba mai uită că plaiurile sunt stăpânite de boier, pădurile de haiduci și că el îndestulează cu pâine și trup de plăceri, și pe unii și pe alții.

La drept vorbind, e de întrebat, ce le-ar trebui mai mult stăpânilor ca să devie mai buni și haiducilor mai iertători?

Iată un tânăr fiu al pădurii ce se-mpăunează cu numele de haiduc, dar care ar fi putut tot așa de bine să se nască într-un palat. Codrul care luptă, zi

și noapte, cu furtunile, cu iedera și găunoșenia, „codrule frate cu românul” nu l-a învățat nimic, nici despre luptele și frățietatea lui, încă mai puțin despre mărinimia lui. Atunci pentru ce să fii mândru de această naștere nobilă? De ce să te mândrești cu o mamă roabă, care dă, fără precupețire, umbra și căldura ei, hrana și adăpostul, celui nedreptățit, ca și răufăcătorului, dacă-i vorba s-o împroști cu dispreț și s-o zvârli cotropitorilor? Pădurea este marea sclavă, care trăiește pentru fericirea unei lumi nerecunoscătoare. La nenumăratele ei daruri, răspunsurile nu sunt decât nerecunoștințe, începând cu copilul care rupe tânăra mlădiță, cu vita ce-i roade mugurii, până la oaspeții ei într-aripați care o acoperă cu găinați, și cerul care-i trimite fulgerele sale. Și, cu toate astea, întocmai acestei turme omenești, urâtă de Irimia, ea nu încetează o clipă lupta cu viața dușmănoasă care o pustiește; nu încetează o clipă ca să adore acest Dumnezeu care-i mai binevoitor cu păduchii, decât cu cea mai măreață dintre operele lui.

Adică: pe când mărăcinele se înarmează cu o puzderie de ghimpi, ca să-și apere nefolosința și ticăloasa-i existență, pădurea, supusă menirii sale pe pământ, își îndeplinește destinul. Iar când toporul o lovește la rădăcină, vârful doinește cele din urmă cântări de laudă soarelui.

Irimio!… Haiducul ce-ți vorbește acum este copilul din flori al unei roabe, plodul unui fecior de boier (căci poate tu nu știi că boierii sunt oameni ca și noi; își leapădă sămânța pe unde se-ntâmplă).

Ei bine, n-am primit să-i slujesc pe boieri; am luat drumul pădurii la vârsta de zece ani și iată cincizeci de ani de când trăiesc în sânul ei. M-am bătut sub poruncile haiducului Jianu, l-am slujit pe marele pandur Tudor Vladimirescu, ca să cad la urmă în ceata lui Cosma, tatăl tău. Câteșitrei au fost niște tirani, iar eu robul lor. E drept că tirania lor a fost nobilă, dar robia mea n-a fost mai puțin aspră. Fie că ești spânzurat de Tudor ori de arhontele Samurakis, ești tot spânzurat. Și vezi tu, m-am plecat. Am îndurat adesea nedreptăți strigătoare. Am făcut-o, fiindcă era pentru o „idee”. Am făcut-o și pentru că… mi-era frică. Îmi ziceam: *Rău cu rău, da’i mai rău făr’ de rău*. Nu uita că sunt născut dintr-o mamă roabă, și robii sunt mișei. Dar cum ai vrea tu ca ei să fie viteji? De veacuri le-a intrat frica în sânge, de veacuri sunt bătuți și spânzurați, când de alde Tudor, când de arhonți.

Mă înțelegi, micul meu voinic; fie la câmp, fie în codru, pretutindeni se află stăpâni care domnesc.

Noaptea, pătrunsă de negură, se lăsa domol asupra Vâlcelei întunecate. În „Peștera Urșilor” nu se mai vedea față de haiduc.

DOMNIȚA DIN SNAGOV

SPRE SNAGOV

I

CÂNTEC HAIDUCESC

Primăvara acelui an, deși timpurie și blajină, se arăta foarte ploioasă. Faptul acesta ne înlesni să părăsim bârlogul de iarnă, ceva mai de vreme de cum au obiceiul haiducii; dar, ca să ne apropiem de șes, nici pomeneală pentru un moment; drumurile erau desfundate, greu de trecut și ocolite de cărăuși. Or, *Floarea Codrilor*, căpetenia noastră, hotărâse ca toate marile deplasări să le facem travestiți în cărăuși. Ea ne spunea, pe bună dreptate, că poterele ne căutau mai de grabă pe potecile munților decât prin orașe sau la câmp deschis. Trebuia să ne dezbărăm de obiceiurile prea de tot „răsuflate”, care, odinioară, îndepărtau pe haiduc de hotarele pământului, unde gemea fratele său, țăranul. Acum, se simțea nevoia ca să ne apropiem de această ființă, îndobitocită prin patru secole de jupuială, și să-l facem să priceapă că haiducii nu vor putea să-i scuture jugul, câtă vreme va zăcea în animalitate. Iată de ce revoltații se travesteau în cărăuși cumsecade, se amestecau în nesfârșitele convoiuri de căruțe ce străbăteau Principatele dunărene, de-a lungul și de-a latul, transportând marfă adevărată sau camuflată, beau, râdeau, flecăreau cu tovarășii lor, țăranii, se lăsau, la nevoie, biciuiți odată cu ei, dar oricând gata să zgâlțâie, să trezească din trista amorțeală pe animalul cuvântător, *care întrece boul în răbdare și iepurele în fecunditate*. Și dacă se brodea ca, tot urmărind această încercare de redeșteptare, să nu ne putem înfrâna pofta de-a prăda sau pedepsi, din întâmplare, pe câțiva mari vinovați, nu socoteam aceste acte câtuși de puțin secundare, dimpotrivă, bune ca să țină poporul treaz și în stare să potolească setea de răzbunare a unei haiducii primitive și mărginite.

Astfel era planul, pe care o femeie cu inima nobilă și mintea ageră îl întocmise cu încetul și-l adâncise cu chibzuială, toată iarna dinaintea primăverii lui 1854.

Floricica făcu minuni. Cu ajutorul mai multor credincioși, trimiși în cele patru colțuri ale țării, înștiință de planurile ei pe câțiva mari căpitani de haiduci, printre care și Groza, prietenul ei de copilărie și le dădu întâlnire la începutul lunii mai, în munții Tazlăului.

Pentru prima oară, un atare gând licărea în mintea unui haiduc. De obicei, fiecare căpitan și ceata lui se învârteau numai în ținutul care le era obișnuit, străluceau o vreme, ca meteorii, și dintr-odată se stingeau, fie spânzurați, fie într-o răfuială cu poterele.

Acum, însă, o femeie – „cea mai frumoasă muiere din Țara Românească”, strigase Cosma – îi îndemna la unire:

„*Veniți, prietenilor, pe culmile Șoimului, aproape de izvorul Tazlăului*, le spunea ea în scrisoare. *Nu vă chem eu, ci suferința poporului. Vă iubiți țara ca și mine. Aveți sub comandă viteji care vă ascultă de bunăvoie. Eu de asemenea. Dar ce faceți cu toate aceste suflete generoase? Nimic, afară dacă nu le împingeți pe calea crimei. Ei și? Omuciderea, singură, a urnit cu vreo șchioapă plugul iobagului? S-a văzut cândva vreun om devenind mai deștept, mai curajos, mai demn, fiindcă a tăiat capul cuiva? Suntem eroi, dar ne purtăm ca niște ucigași și murim mai rău decât câinii! Ajunge-vă! Piară dușmăniile personale! Uitați-vă la zâmbetul ochilor mei negri și a dinților mei albi! Voi fi sora voastră, drăgăstoasă ca o iubită! Și, laolaltă, ne vom supune unei îndatoriri mult mai anevoioase decât un iureș răzbunător, dar în aceeași măsură mult mai folositoare pentru ridicarea fraților noștri învinși. Floarea Codrilor, căpitan de haiduci, vă așteaptă fără zăbavă în prima săptămână a lunii florilor!*”

Toți răspunseră cu entuziasm acestei chemări. Iar noi pornirăm îndată spre întâlnirea fixată.

Patrusprezece voinici, patru sfetnici și Floarea, iată pâlcul de călări care cobora spre Valea Bâscei. Slabă ceată pentru a te încumeta în haiducie! Ne aruncam unul altuia priviri galeșe. În ochii tuturora puteai citi același gând: *Care dintre noi o mai apuca să vadă primăvara viitoare?*

Îndeobște, haiducul nu prea se gândește la primejdia morții, dar primăvara i-o reamintește. Vântul este foarte zglobiu, de curând împrospătat de zăpadă și îndrăzneț ca tinerețea. Își râdea de respectabila barbă a lui Ilie, luându-i-o în răspăr, potopea cu dezmierdări pe Floarea, care călărea în

frunte, gânditoare, lăsându-se în voia lui, deoarece îi era „primul iubit”. Câteodată, strășnicia lui ne zbura căciulile țuguiate, iar părul lung al căpitanului flutura ca o flamură. Străbătând pădurile, copitele cailor noștri striveau cu cruzime frumoșii și drăgălașii ghiocei ce atârnă ca niște clopoței de zahăr la gâtul primăverii, veșnic tinere.

Așa că, lăsând în urmă crestele acoperite ale Carpaților, ne apropiarăm, într-o zi însorită, de podișurile semețe ale Penteleului, unde sunt cele mai mari stâne din țară.

Ciobanii sosiseră de mult acolo, cu miile de oi și miei. Tărăboiul tălăngilor, melodia fluierelor, cântecele și strigătele înmiresmau aerul și dădeau ținutului un suflu de viață ce nu-l mai gustasem mai bine de șase luni.

Floarea Codrilor stătu locului și ne spuse:

„Priviți făpturile fericite! Iataganul turcilor și harapnicul boierilor n-au curajul să se aventureze pân-aici! Ah! Păcat c-o țară întreagă nu poate să se retragă la munte și să trăiască acolo!…”

Chiar în acea clipă, observarăm lângă noi un cioban tinerel ce se căznea să împlânte două cruci de lemn, grosolan cioplite. La picioarele lui se aflau niște cruci vechi, putrezite. Flăcăul, cu sarica aruncată jos, muncea cu o hărnicie impresionantă, neluându-ne în seamă.

Floarea Codrilor i se adresă. El îi răspunse cu un glas cam morocănos:

— Astea-s mormintele haiducului Gheorghiță și al ibovnicii lui, amândoi împușcați de potere chiar aci.

— Dumnezeul meu! strigă Floarea, scoțându-și căciulița de astrahan.

Și îngenunchind:

— Am auzit, în copilăria mea, vorbindu-se de acești viteji.

— Ea a murit înaintea lui; iar el în timp ce o apăra.

— Și cine te-a însărcinat să le schimbi crucile? se amestecă unul de-ai noștri.

— Nimeni! O facem de la noi. Cine vrei să ne puie? Zapciul?

Apoi, ridicându-și sarica, ciomagul și fluierul, adăogă cu-n aer de prevestire rea:

— Deh! poate că-ntr-o zi o să ne facem și cu voi milostivirea asta!

— Cu noi? se miră Floarea. Deci știi cine suntem?

— Ba bine că nu!

— Ei, ia spune-o, atunci!

— Ha! Haiduci! Nu-i de-ajuns?

Și îndreptându-se spre turma lui, se așeză pe un bolovan din stâncă și începu, c-un glas bărbătesc și ca pentru sine, lunga baladă a haiducului Gheorghiță[8], al cărui mormânt îl îngrijise adineauri:

„Foicică de crăiță! Cine-mi suie la Istriță? E chiar căpitan Gheorghiță, feciorul lu' Negoiță, Negoiță din Cislău, strănepot de solgbirău[9].

Foaie verde de dudău! La munte, pe drumuri grele, Gheorghiaș rătăcește din stână-n stână. Pretutindeni, el gustă din brânză și smântână, iar de bagă-n gur'o dată, scuipă că prea e sărată și zice că e stricată. Apoi, iată-l scotocind prin perdea… Își cată o pelcea, să-și facă cușmă din ea, – cușmă neagră mocănească, nimeni să nu-l recunoască. – După miercuri, joi trecea: voinicul se tot suia, la Istriță ajungea. Acolo, sus, se ducea drept la fântâna bradului, la pășunea Radului, Radului mocanului, pe care îl întâlnea și astfel îi glăsuia:

— Foaie verde d-o răsură! Hei, moș Radule cu barba sură, cu stână sus în pădure și coliba din trei bârne, făcută pe-o rădăcină; of! habar n-ai de păsurile mele! Cunoști tu pe Macovei, feciorul lu' moș Matei, de la vârful lu' Ursei?

— Desigur, cum să nu-l știu; de vestit l-am cunoscut, și când eram în floarea mea, oile i le-am păscut.

— Și eu de copil l-am slujit, cu credință și cișit; în vremea asta o mică avere am agonisit, da' el la mine a râvnit și de tânăr m-a însurat cu una din nepoatele lui. Ah! spurcatul! Mi-a tocat zestrea, nevasta mi-a luat-o, înlesnindu-i s-o șteargă cu unul din feciorii lui. Dar cu atâta nu s-a săturat; ci m-a prădat de bani, lăsându-mă sărac lipit, că fui silit să plec în haiducie. Și după toate astea, mă cătă cu potera, puse mâna pe mine, mă legă fedeleș și la trecătoarea Cislăului, când mă plecai să beau apă, mă păli cu cizma-n ceafă, că băui apă sângerată, cu măsele amestecată. Acuma știu că s-a pitit pe meleagurile astea; ia spune-mi, moș Radule, nu l-ai văzut? De mine n-a pomenit? Adăpost nu ți-a cerut?

— De, mă, căpitan Gheorghiță! L-am văzut pe Macovei, acum două zile, trei; da' deloc n-am auzit, de tin' să fi pomenit și nici gazdă nu mi-a cerut.

— Ah! dușmanul înverșunat. Uite, sunt șapte ani, de când băjenesc pe Bâsca făr' de cale. Dac-oi pune mâna pe el, s-a șters dintre vii. Da', ia spune-mi, frățioare: pe aicea, la stâna ta, n-ai nimica de vânzare? N-ai vrea tu să mă însoțești, sus, pe colo?

— De! mă, căpitan Gheorghiaș! Nu zic ba, dar vezi tu? deși ești tânăr și gingaș, ți-a cam ieșit nume rău, că umbli neîncetat din stână-n stână și nu faci altceva decât gust la brânză și smântână; o scuipi îndată jos și zici că prea e sărată sau stricată; apoi scotocești prin perdele, dar nu cați o pelcea pentru cușmă ci te ții de pozne: vrei să afli unde-i Macovei.

— Așa-i, Radule, așa-i, dar nu e din vina mea: inima nu mi-e pizmașe și dacă-l urăsc pe Macovei, e că dânsul m-a jecmănit.

Foaie verde ș-o lalea!… Vorbiră, ce mai vorbiră, Radu măre că-mi pleca spre stână, cu Gheorghiț' alăturea și odată sus, Gheorghiaș ocoli stâna, îndată… Scotoci totul… Nimic nu scăpa ochilor lui.

— Moș Radule, barbă sură! N-ascunzi pe cineva la stână? Nu vreau ca să-ți fac pricină!

— Ba să nu-mi faci vr'o pricină, că să vezi, mai aseară pe-noptat, mânatorul meu a bătut lapte dulce și l-a pălit frigurile. Acuma zace, trântit printre burdufele de brânză, în cojoace: să nu-l iei, pentru Dumnezeu, drept cine știe și să-mi faci o istorie!

Bine vorba nu sfârșea, turma lu' Gheorghiță-i arăta. Gheorghiță lua foarfecele și încerca lâna, dar deloc nu mițuia. Lâna nu-l prea mulțumea, că de ea nici zor n-avea. Ochii săi negri-l căta pretutindeni pe Macovei și-l descoperiră! Ah, în sfârșit, îl aflară pe Macovei! Cu mare caznă, Gheorghiță își înghiți o sudalmă, da' nu-și pierdu cumpătul și ceru lu' moș Radu să-i arate lâna. Nu prea era arătoasă. Gheorghelaș o pipăi cu mâinile, o purică pe toate fețele, și când chiti c-a sosit ceasul, dintr-un salt se aruncă asupra lui Macovei, de chică-l înhață și astfel îl judecă:

— Frunzuliță foi de tei, fir-ai jurat Macovei! Cin-te scoase-n ochii mei? Zile scurte de-ale tale, ori păcate de-ale mele? Șapte ani te-am argățit… Fusei topor de oase[10] *la copiii tăi! Apoi, cu nepoată-ta m-ai însurat, ca să mă jefuiești mai lesne. Și ocara ce mi-o făcuși la nuntă, silindu-mă să joc, beat mort, cu spuză fierbinte-n cizme? Și ziua, când m-ai plesnit cu gura de-o piatră, fărâmându-mi dinții? Îți mai aduci aminte de toate nelegiuirile tale care m-au calicit?*

Macovei se văicărea. Macovei se tânguia:

— Mă, Gheorghiță, Gheorghelaș! Voinic tânăr și gingaș! Ia-mi calul și armele, da' lasă-mi viața și-mi lungește zilele, că am copii să hrănesc și să-mpețesc nepoate, care s-or ruga pentru iertarea păcatelor mele!

— Ba, am să-ți iau totul! Chiar și viața pentru ca nepoatele și copiii tăi să-și amintească oricând de păcatele tale!

Dacă moș Radu văzu că gluma se-ngroașe, se băgă-n vorbă și zise:

— Mă, Gheorghiță, Gheorghelaș! La chip tânăr și gingaș! Nu mai fi așa vrăjmaș! D-aia-mi veniși la stână? Ci lasă-i, mă, zilele, că ți-o da toată averea ce și-a îngropat-o colo, după ușă!

La aste cuvinte, Gheorghiță se-nțepeni în fața lui și strigă lui moș Radu:

— D-alei moș cu barbă sură, rău de treabă, bun de gură, mincinos fără măsură! D-aia mi te tot codeai? D-aia pizmaș mă făceai, că tu gazdă de hoți erai?!

Și, trăgându-și iataganul, îl despică în patru pe Macovei, apoi, ducându-se să-și întâlnească flăcăii, aprinse focuri, își plimbă calul, dar… semn rău i se făcea!…

Foaie verde de lipan! Uite-l pe căpitan Ștefan… Cumătru lu' Gheorghiță, fiindcă odinioară îi botezase unul din copii și primise de la haiduc un inel frumos, dar acuma el e căpitan de poteră – bată-l Maica Precista! Pătrunde-n codru și se apropie de poiana unde Gheorghiaș și tovarășii lui a poposit. De departe, Ștefan grăi așa poterii sale (poterei de pe Buzău, prăpădi-o-ar Dumnezeu!):

— Ia să-mi stați copii pe loc, să dăm lu' Gheorghiț'un foc, că e foarte primejdios și în stare să ne facă de petrecanie la toți!

Apoi își ridică pușca ghintuită, încărcată cu trei gloanțe de argint, la catare mi-l luă pe haiduc și-l atinse la casa sufletului, puțin în josul buricului, unde-i păs voinicilor.

Gheorghelaș duse mâna la rană, un inel din ea scotea și așa grăia:

— Legea ta, ce n-ai Ștefane (și cumetre de vânzare!) un inel ți-am dăruit și cu el m-ai prăpădit, da' să mor eu până mâine, de nu mânc carne din tine!

Flinta în cătare lua, d-o piatră se rezema și pe Ștefan mi-l ochia, dar moartea-l apuca și așa încremenea!

Vreme de trei zile zăcu acolo, de el nimeni nu s-apropia, tuturora fiindu-le frică. Apoi, Beșg Ilie se scula, capul iute-i reteza, de creieri îl golea și la București-l trimetea: câți în cale îl întâlnea și capul lui Gheorghelaș vedea, lacrămile-i podidea, de frumos ce-mi mai era!…"

*

Ascultaserăm pe cioban cu smerenie, ca la biserică. Balada odată sfârșită, o porni la drum în urma turmei, fără să se uite îndărăt. Asta ne întristă: l-am fi vrut mai simțitor față de interesul ce-l arătasem povestirii sale, fiindcă, la urma urmelor, ceea ce istorisise era însăși viața noastră.

Floarea Codrilor părea foarte mișcată. Vreme îndelungă pironi temătoare cele două cruci proaspăt înfipte. Apoi, îndreptându-se spre calul ei, oftă din rărunchi și spuse:

— În lumea asta, totul sfârșește printr-un *cântec haiducesc…*

II

MURIBUNDUL DIN BISOCA

Ca să trecem în Moldova, n-aveam decât să traversăm un singur judeţ, Râmnicul-Sărat. Prudenţa ne sfătuia să nu prea pierdem din vedere lanţul munţilor, şi codrul, frate cu el, adăposturi sigure în caz de primejdie, deoarece Floarea Codrilor era neclintită în hotărârea de-a nu mai întreprinde nimic, de-a nu mai risca nimic, înainte de-a se fi înţeles cu căpitanii de haiduci, la întâlnirea de pe Tazlău, unde ea spera să îndrumeze haiducia pe căi noi. Afară de asta, nici nu eram numeroşi: abia vreo douăzeci. Ne trebuiau cel puţin încă pe atâtea „puşti călări”, ca să putem ataca pe cineva şi să ne apărăm.

Dar, nu omul este stăpânul faptelor sale. Ceva neaşteptat, o întâmplare, se iscă la plecarea noastră, împingându-ne pe făgaşul unei aventuri ce avea să ducă faima despre femeia pe care ne-o alesesem căpetenie.

În seara primei zile de drum, după ce părăsisem păşunile Penteleului, sosirăm la nordul satului Bisoca, regiune muntoasă şi tare împădurită, unde trebuia să ne petrecem o parte din noapte. Ceata poposi, asigurându-se mai întâi că nimic n-avea s-o tulbure. Un mic conac dărăpănat şi pe care-l crezurăm părăsit, ne sluji de adăpost. Caii fură îndată sloboziţi să se odihnească, fiecare cu traista de ovăz atârnată de gât. Un foc straşnic, pe care-l aprinserăm în mijlocul curţii, avea să ne dezmorţească ciolanele rebegite. Movilă, bucătarul nostru, fripse la iuţeală doi miei de lapte. Cu o bucată gustoasă de brânză şi o cană cu vin, pe deasupra, fiecare putu să-şi astâmpere foamea.

Ceea ce şi făcurăm în mai puţin de-o oră; cei patru tovarăşi care erau de strajă, veniră să prindă puteri, apoi, tot câte patru, din jumătate în jumătate de oră, ne făcurăm unul după altul rondul.

Noaptea era mai degrabă umedă decât rece. Se vorbea puţin, se curăţau armele, unii moţăiau pe vine dinaintea jeraticului. Din când în când, flăcările vreascurilor uscate pâlpâiau, luminând curtea întreagă şi ruinele cu acoperişurile găurite, fără uşi şi ferestre. Atunci puteai zări toate amănuntele acestui loc pustiu.

Floarea, care scruta fără-ncetare un ungher întunecos al curţii, zise:

— Pare-mi-se că locuiește cineva pe-aci, sau stă măcar în timpul zilei. Ia priviți odăița de colo, pitulată în adâncătura zidurilor: e spoită proaspăt; ușa îi e în bună stare și un topor se află trântit, alături, la pământ.

Ne aruncarăm privirile spre locul arătat, dar nimeni nu catadixi să se scoale spre a cerceta mai de aproape. Ne simțeam mult mai bine în apropierea focului. Și apoi cine să se teamă de nenorocitul care zăcea în pat, acolo? Chiar Floarea nu-i mai dădu nici o atenție, se înfășură în gheba ei și se întoarse cu spatele la foc; dar, peste puțin, ea ne spuse că a auzit un geamăt slab.

Mă sculai și făcui un pas în noapte.

— Căpitanul nostru are dreptate! Acum e lumină-n cocioabă! O zăresc printre crăpăturile ușii!

Alergarăm cu toții. Floarea crăpă ușa, cu precauțiune și deodată ni se înfățișă înaintea ochilor un moșneag slab și bărbos, lungit pe un pat de scânduri, cu fața-n sus, cu mâinile încrucișate pe piept și ținând o lumânare aprinsă.

Jumătate pe piept și jumătate pe bărbie se afla o iconiță a sfintei Fecioare Maria. Omul zăcea, îmbrăcat ca vai de el, cu capul pe un sac cu paie. Lângă pat, un urcior. Într-un colț, un cufăr doldora de bulendre. Vatra părea de multă vreme stinsă.

La vederea noastră, bătrânul își întoarse spre noi ochii pierduți în orbite și se miră:

— Nu v-am simțit intrând, ne lămuri el, cu voce cristalină… Sunt surd.

— Surd, asta n-ar fi nimic, îi strigă Floarea, dar mai ești și oropsit: ce ai? cine ești?

Fără să se clintească, răspunse:

— Degeaba îmi vorbești… Sunt surd ca pământul.

Înciudată și neputincioasă, Floarea îi dădu să înțeleagă, prin semne, că voia să-l ajute sau măcar să-i dea să mănânce.

— Prea târziu! Prea multă osteneală pentru nimic… Acuma nu mai aștept decât moartea, frumoasă domniță.

Floarea ne porunci s-aprindem focul în vatră și să preparăm un blid de vin fiert cu zahăr. Omul refuză cu încăpățânare ca să guste băutura și ne spuse că focul era zadarnic:

— Nu mai simt nimica… mor… Vedeți bine că-mi țin singur lumânarea, să nu-mi dau sufletul ca un câine. Și poate că moartea chiar o fi aci, de vreme ce nu mi-e teamă c-o să ia foc țoalele după mine. De trei zile,

nu fac altceva decât să aprind și să sting lumânarea… De opt zile zac în pat, fără să mănânc sau să beau… S-a sfârșit: mor.

Stinse lumânarea și și-o culcă pe piept:

Tot ce mai puteți face pentru mine, pentru că Dumnezeu v-a îndreptat pașii încoace, să-mi privegheați sfârșitul și s-aprindeți lumânarea… Astfel, nu mai am nici o teamă că am să ard de viu și voi închide ochii împăcat, chiar astă-seară. Faceți asta pentru sărmanul meu suflet, îngropați-mă apoi și aibe-vă Dumnezeu în grijă. Sunteți haiduci, – o ghicesc după ființele și omenia voastră.

Muribundului, cu toată înfățișarea-i sărăcăcioasă, nu-i lipsea oarecare distincție în trăsături, înnobilate poate de grozava suferință, voinicește îndurată. Vorbirea îi era demnă; se exprima cu ușurință. Vedeai cât de colo că era un țăran sau un fost mic moșier. Dar de unde-i picase pe cap nenorocirea? Ce poveste înfricoșătoare ascundea această viață gata de ducă?

Căpitanul nostru se istovi, făcându-l să priceapă dorința sa de a ști. Așezată pe cufăr, lângă pat, Floarea îi dezmorțea mâinile înghețate și-l copleșea cu semnele. Pricepu:

— Ehei!… Frumoasă domniță… Nu-i ușor să-ți depeni viața, atunci când ți-e sufletul la gură. E ceva prea lung… Și răsuflarea mi-e scurtă. Viața și nenorocirile mele sunt ale unui popor întreg. Voi, ca haiduci, le știți tot așa de bine ca și mine.

Moșneagul se opri. Părea că-și adună gândurile. Ochii săi pironeau flăcările din vatră, ale căror reflexe jucau pe fața lui trasă și nebărbierită. Apoi își întoarse capul spre noi, care ne pironiserăm în prag, buluc, curioși să aflăm cine-i muribundul atât de oropsit că trebuia să-și țină singur lumânarea.

Prin gesturi, Floarea îl rugă să continue. Și atunci, ne povesti cele ce urmează:

— Acum, că știu c-o să mă ajutați să mor creștinește și că o să mă îngropați, am să-ncerc a vă povesti din viața mea, cât mi-o da răgaz moartea.

N-am fost totdeauna oropsitul care mă vedeți. Ca și a mai mare parte a locuitorilor din vremurile de altădată, scobor dintr-un neam de ostași ce și-au apărat brazda patriei, sub bunii noștri Domni de odinioară; mă trag din părinți răzeși. Pe acea vreme, nu se afla în țară decât Domnul care ocârmuia

și se bătea în războaie, sfatul boierilor săi, aproape toți oameni cinstiți, noi ăștia, răzeșii și, pe ici, pe colo, câțiva gură-cască, pe care puteai să-i numeri pe degete. Strămoșii mei aveau țarina, pădurea și pășunile lor, mai mult decât le-ar fi trebuit.

Dar vremurile ce urmară schimbară fața lumii. Bunii domnitori au pierit. Boierii s-au înmulțit ca iarba rea, au devenit nedrepți, jecmănitori și pofticioși să domnească fiecare barem câteva luni. Tronul țării, fiind ca și azi la cheremul turcilor, se vindea cui da mai mult; proaspeții boieri avură nevoie de mulți galbeni, ca să-și facă partizani puternici în țară, iar la Stambul să cumpere pe favoriții sultanului. De-aici, jafuri și asupriri. Boierii nu mai simțeau nevoia răzeșului, ci cât mai mult pământ și robi care să-l muncească.

Tertipul era simplu: din când în când, slugile lor împingeau înapoi pietrele de hotar după proprietățile noastre. Moșia boierului se-ntindea astfel ca o râie. Hârtiile noastre erau totdeauna pierdute. N-aveam cu ce să probăm. Priveam cum se împuținează, văzând cu ochii, drepturile noastre pe pământul lui Dumnezeu. Să te jeluiești? Cui? Cei care ne jefuiau erau, în același timp, și judecători în Divan. Cumpărau câțiva martori mincinoși: un subprefect, un popă, doi sau trei bețivani. Martorii noștri nici nu erau băgați în seamă.

Acestui tertip i se adăugară două pecingeni care ne dădură gata: birurile „pe tot ce mișcă sau nu” și bătaia pentru cei care nu puteau să plătească. În mai puțin de două generații, ne uitarăm originea. Omul demn de odinioară deveni un animal sfios, care-și scotea căciula înaintea nu importă cărei arătări ce se proțăpea înjurând în pragul casei sale. Cel mai harnic gospodar nu mai fu decât un trândav; cel mai cumpătat, un bețiv. Astfel, țara se împărți în boieri și iobagi și câțiva dintre acești boieri stăpânesc astăzi până la douăzeci de moșii, mare de la zece până la o sută de mii de hectare.

Vai! Urgia asta a târât cu sine o alta și mai înspăimântătoare. Turcii și grecii din Stambul, știind că boierii români își privesc țara ca pe-o raia, se abătură asupră-ne ca lăcustele. Nu doreau decât să-ncheie târgul cu cei care ne jupuiau de atâta amar de vreme și să ne sugă sângele în bună tovărășie. Boierii noștri li se plecară, fără multă codeală, fiindcă, înainte de toate, era vorba de salvarea lor.

În schimbul bietelor noastre piei, mulți dintre boierii noștri pământeni intrară atunci în grațiile Sublimei Porți, arendând grecilor, atotputernici, una sau mai multe moșii și primindu-i, uneori, chiar ca gineri. Aceste arendări

ne făcură să blestemăm ceasul când văzuserăm lumina zilei. Căzusem pe treapta țiganilor robi. Ba chiar mai jos, deoarece robii erau hrăniți, iar noi crăpam de foame.

Și turci și greci, care mai de care, tăbărâră pe fetele și nevestele noastre.

Oh! Dumnezeule neîndurător! Vai de nenorocita, măritată sau nu, care se-ntâmpla să fie frumoasă și să placă cotropitorului! Vai de sărmanul băiețaș care ieșea în calea turcului! Necinstea, chinul și moartea îi așteptau, adesea chiar sub ochii părinților, câteodată ei înșiși măcelăriți.

Și-acum, iată povestea mea:

Pe la 1821, când Ipsilanti și Eteria lui răsculă pe greci împotriva turcilor, eram încă un gospodar cu stare. Locuiam într-un județ de lângă Dunăre, cu nevasta și doi copii: o fată de douăzeci de ani și un băiețaș de doisprezece. Un alt fecior, primul născut, se însurase și trăia într-o comună învecinată cu a noastră.

Pe-atunci încă puteam să-i mulțumesc lui Dumnezeu. Deși foarte strâmtorați cu averea și reduși la strictul necesar, n-aveam să ne plângem de nici o pierdere printre ai noștri, nici nu îndurasem niscaiva bătăi. Dar iată că grecii declarară război turcului, „dușmanul nostru comun”, ziceau ei. Trebuia să ne bucurăm. Erau creștini ca și noi, și cauza lor, dreaptă. O slăbire a puterii otomane n-avea decât să ne prindă bine.

Oh! vorbele! Vraja vorbelor, hrana săracului și huzureala tiranilor!

Hoardele grecești, oameni fără lege și patrie, confundară revoluția cu jaful, luară Țările române drept o raia turcească și, până să zărească hangerul căpeteniei lor, avură destul elan ca să se năpustească asupra femeilor și acareturilor noastre.

Degeaba Ipsilanti, singurul om cinstit, singurul patriot adevărat al Eteriei, decretă sfințenia pământului nostru și pedepsi cu severitate pe câțiva vinovați.

Și cum ar fi putut să fie oare alt fel, când înșiși vitejii panduri ai lui Tudor Vladimirescu, n-au putut rezista, în ciuda spânzurătorilor, ca să nu ne siluiască fetele și să nu dea iureș în tot ceea ce le cădea în mână? Și dacă nereușita Eteriei în Principatele dunărene n-a pricinuit generalului grec decât o mare deziluzie, de care se răzbuna în văzul tuturor pe capul secăturilor sale, greșeala bietului Tudor, vândut de ai lui, îl costă capul.

Sunt mulțumit că mor, să nu mai văd lumea asta. Cumplită turmă ce lovește sau se lasă lovită, dar care nu cunoaște deloc mijlocia între aceste

două ticăloșii. Azi știu că dacă stăpânii lumii sunt lipsiți de omenie, lumea nu-i mai bună decât ei. Vai de drepții de pe pământ!

Cu chiu cu vai, scăparăm de bandele eteriste. Satul nostru nu prea avusese de suferit: doar câteva violuri, jafuri, dar nici un omor. Îmi apărai căminul, ca o lupoaică puii. Fiul meu, la rândul lui, se alese cu stricăciuni materiale. Și când socoteam pacostea îndepărtată, într-o bună dimineață sătenii fură vestiți că soldații turci au pătruns în țară, cu scopul de-a urmări pe greci și de-a desființa Eteria.

Ocupația ne lipsea! Deși n-avusesem nici un amestec în răzmerița grecilor și în ciuda asigurărilor Padișahului care „garantase viața și averea raialelor credincioase”, noi plătirăm oalele sparte.

Pentru întâia dată, țăranul român avu prilejul să-și dea seama că lumea se împarte în tari și slabi, că cei tari nu se mănâncă între ei și că cei slabi n-au nici o patrie pe pământul ăsta.

Îndată ce oștirea turcească poposi în țară, cea mai patriotică grijă a boierilor fu de a-și pune averea la adăpost de prădăciunile așteptate din partea soldaților musulmani. Faimoșii otuzbiri erau vestiți prin cruzimea lor. În schimbul pungilor grele de galbeni, fiecare boier obținu de la comandamentul turcesc un agă drept *zălog*.

Asta fu liniștea pentru stăpânii noștri, dar această liniște a lor de câte vaiete omenești avea să fie umplută, numai scâncetele copiilor noștri au spus-o!

Din toate ruinele, din toate zăbranicele acestei întunecate epoci, nimic nu întrece suferințele răbdate de carnea copilașilor.

Nu mai vă spun prețul în bani și în natură, plătit de țăran pentru întreținerea armatei turcești; mulți rămaseră fără cămașă și trăiră, schilodiți de topuz; fugiră în munți, după ce pierduseră cămin și familie. Mă numărai și eu printre dânșii; dar pierderea acareturilor nu-mi dădu o lacrimă; averea poți s-o refaci, în timp ce ființele care-ți fac bucuria vieții rămân pe vecie pierdute. Ori tocmai aceste ființe, furtuna mi le-a nimicit până la ultima!

Dumnezeule, mare ți-e puterea, dar n-ai pic de inimă! Unde-i mărinimia ta?

Ascultați, haiducilor, ce s-a petrecut într-o săptămână cu viața unui om și spuneți-mi apoi dacă dobitoacele pot să întreacă neamul omenesc în cruzime.

Într-o sâmbătă seara, aga boierului nostru, întovărășit de doi otuzbiri, a năvălit în bătătura mea; fioroșii bașbuzuci speriară pe nevastă și copii. Cum îi așteptam, apucai o bardă, strigându-le pe turcește că voi răpune pe cel care va trece peste pragul casei mele. Abia rostii amenințarea asta, că o lovitură cu latul hangerului mă doborî la pământ, unde leșinai.

Când îmi revenii în fire, cu gura plină de sânge, îmi văzui nevasta zăcând, întinsă în colțul odăii, sugrumată. Una din mâinile ei încleștase între degete fire de păr, smulse dintr-o mustață. Fata și băiatul, nicăieri. Îmi pierdui iarăși cunoștința, apoi trezindu-mă, noaptea târziu, îmi simții corpul scăldat într-o sudoare rece și pricepui, din durerea care-mi săgeta pieptul, că tot ceea ce luasem drept coșmar era adevărat.

Noaptea se scurse astfel.

În dimineața următoare, o duminică, clopotele bisericii vesteau trist agonia unui popor măcelărit. Apăru un vecin, care-mi dădu o înghițitură de rachiu. Sosea din partea băiatului meu, care locuia împreună cu femeia lui într-un sat megieș și se oferea să mă ascundă în hambarul său. Nu puteam mișca un deget, darmite să mă scol și să merg pe jos doi kilometri.

Țăranul plecă și trimise niște femei să se îngrijească de moartă. Un alt sătean veni a doua zi și-mi istorisi cum otuzbirii prădaseră biserica, își băgaseră acolo caii, spărseseră icoanele și furaseră obiectele prețioase, pe care le vindeau apoi pe drumuri. Foile cărților sfinte sfâșiate, ca și vechile documente, le găseai risipite pretutindeni. Bunul nostru preot, pe care turcii îl credeau bogat, fusese chinuit până-și dădu sufletul.

— Ăsta-i sfârșitul lumii! adăogi țăranul. Satul e ca și pustiu. Singur boierul o duce bine: aga îl apără și nu-l costă decât galbenii. Pe când pe noi, zălogul ăsta ne costă viața.

Mă ridicai cu greutate și mă târâi pân-la ograda stăpânului nostru, care era poreclit *unul din cei șapte stâlpi ai țării*. Frumosul „stâlp” nici nu se osteni să m-asculte. Logofătul său îl chemă pe agă și cuteză, sfios, să-i reproșeze crima săvârșită în familia mea. Îl rugă să-mi înapoieze cei doi copii.

— Cum? strigă așa-zisul *zălog*: să nu mai iau nici fete, nici băieți! Asta nu se poate, bre!

Logofătul, milos din fire, mă încredință că va face totul spre a înlesni fuga fiicei mele, închisă de agă chiar la curtea boierului. Cât despre băiat, rămăsese în ghearele otuzbirilor.

Mă-ntorsei acasă, unde nevastă-mea se odihnea pe două mese, înconjurată de lumânări și femei care o boceau. Băiatul meu cel mare se ocupa singur cu d-ale îngropării. Eu nu puteam sta în capul oaselor. Pieptul mi-era vânăt, mă înecam mereu și credeam c-o să mor. Asta-l hotărî pe fiu-meu să mâie în seara aia la noi. Plânse toată noaptea.

A doua zi, pe la prânz, eram singur, când un creștin năvăli în curte, strigând:

— Mă Vasile, mă Vasile, aleargă iute: în piața bisericii, otuzbirii vor să-ți turcească băiatul.

Sării de parcă nu m-ar fi durut nimic. În fața bisericii, în mijlocul unei gloate, copilul meu era în picioare pe un scaun. Cu privirea năucită și fața plină de vânătăi. Un turc îi înfășa capul c-un ștergar lung, țărănesc, și striga: *„De azi încolo, acest copil va fi turc; cine-l va atinge, va pieri*”.

Pe jumătate mort, ridicai brațele și urlai:

„Păgânilor!… Copilul ăsta e al meu!”

În clipa ceea îmi văzui feciorul ăl mare gonind cât îl țineau picioarele, în capul gol, cu ochii holbați și cu câte un pistol cu două țevi în fiece mână. Trase de patru ori în otuzbiri și doborî trei.

Atât putui să mai văd, căci sângele mă podidi pe gură și pe nas și mă prăbușii leșinat.

Timp de două zile, mă zbătui între viață și moarte, neștiind ce se petrecea în casa mea. Oameni de inimă mă transportaseră acolo.

Ar fi fost mai bine, dacă mi-ar fi rămas ochii închiși pentru vecie, deoarece, acasă, cei doi copii ai mei, măcelăriți îndată după leșinul meu, așteptau clipa regăsirii cu maica lor.

Mă aflam în joia săptămânii pătimirii mele, acasă. Vineri sosi rândul fiică-mii, ca să se ducă lângă ceilalți trei. Nu plecă singură: scăpând din ghearele agăi, se ascunsese la cumnată-sa, văduva fiului meu; fură spânzurate împreună.

Nu-s oare umerii unui biet om prea neputincioși, ca să rabde toate astea într-o săptămână?

Ei bine, o să vedeți că la o depărtare de douăzeci și șapte de ani, adică acum șase ani, o altă nenorocire mi-a strivit umerii de moșneag.

Îmi rămăsese o fată de șaisprezece ani, care locuia în acest conac, azi dărăpănat și pe care o înfiase fratele meu cel mare. Bietul Mihai, deși drăgăstos și mai înstărit decât mine, nu voise ca să se însoare niciodată.

Spunea, pe bună dreptate, că „cu cât te lipești de ființele iubite, cu atât ești mai nenorocit când le pierzi”. Pierderea unui câine îl adusese în starea asta.

Totuși, nu-și putu stăpâni dragostea ce i-se năzări pentru fi-mea, Măriuca, dragoste împărtășită și de copil, și mi-o ceru:

— O s-o mărit c-un flăcău pe sprânceană și-i voi lăsa moștenire toate acareturile mele.

I-o dădui. Avea pe vremea aia abia doisprezece ani. De atunci nu-i mai revăzui, deoarece timpurile deveniră grele pentru mine, iar Bisoca era la o depărtare, cale de opt zile cu căruța, de ținutul unde trăiam.

Dar, îndată ce îmi pieri familia, averea micșorată la câteva boarfe, înhămai doi cai, părăsii meleagurile nenorocirii și zburai în brațele lor.

N-avusesem parte decât de-o viață de lacrimi, timp de zece ani. Ochii mi se uscaseră, nemaiputând să se închidă. Devenii, pentru țăranii din Bisoca, „strigoiul pădurii de fag”.

Fiică-mea, tânără, plină de viață, răzgâiată de moșu-său și însetată de fericire își dădu partea ei de lacrămi scumpilor morți și se întoarse iute la imboldurile tinereții, care-i dădeau ghes. Ar fi fost păcat, să ai pică pe ea. Bunul Mihai, dimpotrivă, lovit în suflet de nenorocirea mea și întărit în dreapta-i părere asupra vieții, împărtăși frățește durerea mea, își sfâșie sufletul cu înverșunarea omului născut ca să sufere laolaltă cu tot ce este suferință și se stinse ca un sfânt, doi ani după sosirea mea la Bisoca.

Rămăsei singur cu lacrămile, pădurea și oile mele. Uitai de Măriuca, care, văduvită de mângâiere, își însuși ideile unchiului ei asupra primejdiilor dragostei, și le aplică de-a-ndoaselea: refuză astfel să-și întemeieze un cămin, din lipsă de dragoste maternă și pentru a se deda, fără stavilă, unei desfrânări din cale-afară de pătimașe. Așa că, pe când eu băteam pădurile, Măriuca bătea clăcile.

Nenorocirea a fost aspru pedepsită, deoarece, pe la douăzeci și cinci de ani, rămase grea și născu un copil care o costă viața.

Moartea ei nu mă atinse peste măsură. Mă obișnuisem să trăiesc fără ea. O socoteam ca pe o străină de neamul meu. În schimb, mă înnebunii după copilul ei, o fetiță drăgălașă care-mi umplu viața de veselie și milă.

Nici o lacrimă. Nici o deznădejde. O sarcină dulce începea să dea acum un sens bătrâneții mele. Toți morții mei reînviară; toată iubirea lor sclipea în ochișorii negri ai micuței mele Anghelina. O ferii de orice griji, că și o prințesă ar fi invidiat-o, și ea, la rându-i, îmi copleși inima cu o tulburare care făcu pe săteni să creadă că-mi pierdusem mințile. În ciuda celor șaizeci

de ani ai mei, mă cocoțam în vârful pomilor, de unde imitam pentru ea cântecul cucului; mă încotoșmănam cu blana unui urs împușcat de mine și țopăiam dinaintea Anghelinei, care, numai de șase ani, îmi bătea toba pe spate cu mânuța și cânta în felul țiganilor care-și joacă urșii dresați:

Joacă bine, moș Martine,
Că-ți dau pâine și măsline!

Oh! Dumnezeul meu! Câte maimuțăreli, de dimineață până seara, ca s-o înveselesc! Glasul ei avea gingășia notelor înalte ale armonicei. Chiar oboseala îmi părea o voluptate, când, iarna, cu Anghelina în cârcă și săniuța la subsuoară, suiam de-o sută de ori colina acoperită de un strat de zăpadă în care înotam pân-la brâu și care-mi tăia răsuflarea; dar, oare, care alt bunic era mai fericit decât mine, în clipa alunecușului cu nepoata pe genunchi?

Am trăit, robit de Anghelina, cei mai frumoși ani ai vieții mele, ai vieții mele întregi. Numai că vârsta înaintată începu să-mi dea, când ea împlini cincisprezece ani, oarecari griji asupra sorții micuței, în cazul c-aș muri. Era frumoasă, ca orice fruct al unei dragoste ascunse. O puteai asemui cu una din acele faimoase ștrengăroaice, născută dintr-o roabă țigancă, frumoasă, și un chipeș fiu de boier, amândoi scoși din minți într-o noapte de vară. Firea ei semăna cu a noastră și deloc cu a mă-sei; mă iubea, mă dezmierda, se arăta deșteaptă, gospodină. Plimbările ei se mărgineau la împrejurimile cele mai apropiate: pe jos, călare, în brișcă, eram nedespărțiți. Și cum frumusețea nu-i era întrecută decât de sărăcie, deveni numaidecât îngerul tuturor acelora pe care iarna îi apucă lipsiți de lemne, făină și provizia de brânză.

Cum aș fi putut, Dumnezeule neîndurător! ca-n mijlocul acestei nemăsurate fericiri să mai gândesc la un dușman, care de departe își ațintise ochii asupra singurului meu rost în viață, asupra Anghelinei mele.

Și de ce oare nu mi-a fost dat să uit nenorocirile de altădată, să mă bucur de ceea ce socoteam drept o răsplată a cerului și să nu mai mă tem de cruzimea omenească, pe care o scăldasem din belșug cu sângele alor mei?

Și totuși, de-aș fi putut birui măcar o clipă încântarea mea de bătrân smintit, mi-ar fi fost ușor să deslușesc dușmanul, căci de multe ori îi cercetasem sufletul și-i auzisem glasul.

Era starețul mânăstirii Orbu, un tâlhar de cuțovlah din acea Macedonie ai cărei băștinași își schimbă naționalitatea ca și cămașa și care nu-s nici

români, nici bulgari, nici greci, nici oameni. Era vestit ca intrigant iscusit și puternic ocrotit, dar asupra purtării sale de satir nu circulau decât șoapte. Mânăstirea era dintr-acelea care prădase obștiile sătești de ultima sfoară de pământ și munți împăduriți.

Țiganii robi furnicau pe proprietățile sale.

Uneori, stărețul de la Orbu binevoia să ne cinstească prin prezența sa vecerniile duminicale. Mă aflam întotdeauna cu Anghelina. Stărețul observă porumbița și-o învălui în privirile sale pătimașe. De-atunci, vizitele lui se îndesiră, până ce într-o duminică, apropiindu-se de noi, îmi vorbi, duse dosul palmei drepte la buzele noastre, apoi, împreunându-și mâinile deasupra căpșorului auriu al fetei, o binecuvântă cu căldură:

— Fie ca *Pronia* cerească să te aibe în paza sa, frumoasă Anghelina, și ca ea să-ți călăuzească pașii pe drumul fericirii. *Amen!*

Țăranii, martori ai acestui semn de atenție, ne pizmuiră. Le pieriră însă pofta, când, opt zile mai târziu, ieșind să dau o raită prin pădure cu Anghelina, furăm atacați de o bandă înarmată, care, cât ai clipi, îmi răpi copilul, lăsându-mă încremenit locului. O lovitură de măciucă în cap îmi luă piuitul, de crezui că lumea s-a sfârșit odată cu mine.

N-am murit, pentru că oi fi având poate „șapte suflete”, ca pisica, dar de-atunci urechile mi-au rămas surde, nesimțitoare la cele din jurul meu.

Au trecut șase ani.

Mânăstirea Orbu, cuib de desfrânare lumească și maimuțăreală divină, adăpostește încă între zidurile ei un monstru, cu numele de „stareț”.

Anghelina mea nu mai e!

Trei luni după răpire, părăsind patul, luai – moșneag surd și prăpădit – drumul spre București, ca să mă jeluiesc Divanului țării. Divanul, puțin plictisit de istoriile mânăstirești, îmi soroci o anchetă, care constată că: *numita Anghelina, fiind fiica unei haimanale, nu era poate chiar așa de neștiutoare cum susținea bunicu-său…*

Așa că, tot ce putui obține, fu ca porțile mânăstirii să se deschidă, după șase luni din ziua când îmi zălogiseră copilul și ca Anghelina să-mi cadă în brațe. Dar nici urmă de fetișoara mea. Ci o stafie.

Glasul nu i-l mai auzeam. Nici nu fu nevoie, căci nu mai vorbea, deoarece își pierduse pe jumătate mințile și muri la capătul a trei săptămâni.

M-am retras din lume, am renunțat la pământuri, n-am mai băgat în gură decât pâine goală și apă, ca s-o sfârșesc mai iute.

Dar, vedeți voi, până și moartea e anevoioasă pentru nenorociți!

*

Calul, se spune, n-așteaptă rugăciuni ca să mănânce ovăz; cu atât mai puțin haiducul, când e vorba de o răzbunare.

Când ne adunarăm iarăși în jurul focului, iar căpitanul nostru cercetă cu o privire fețele hotărâte ale voinicilor, nu citi decât un singur răspuns de la un capăt la celălalt al șirului:

— Da! strigau toate aceste figuri de aramă, să-l pedepsim pe starețul de la Orbu. Trebuie!

— Bine-nțeles, tovarăși, încheie Floarea Codrilor. Dar vă înștiințez că, dintre toți puternicii pământului, popii sunt cei care știu să-și apere strașnic pielea!

— Cu atât mai rău! Cu atât mai rău! strigarăm, în frunte cu călugărul Spilca.

Ilie înțeleptul, în timpul acesta, nici nu se clintise. Toate privirile se ațintiră asupra lui.

— Ce spui tu, Ilie?

— La fel ca Floarea: popii știu să se apere pe pământ, ca și-n ceruri…

— Dar asta nu-i totul, reluă căpitanul. Mai întâi, voi nu știți că starețul de la Orbu e chiar fostul stareț al mânăstirii Snagov, fiorosul părinte Chiriac…

— Părintele Chiriac?… Monstrul ăla?

— Chiar el, desigur, omul prin ale cărui uneltiri au căzut capetele celor trei boieri cinstiți, patrioți sinceri și care apoi a dezlănțuit o teroare ce a secerat populația unui județ întreg. Apoi, ceea ce voi nu știți, e că bestia mă cunoaște de la o poștă. Am trăit la Snagov pe vremea lui, i-am fost gazdă, iar el mie oaspete, înainte de a-și da pe față ce trebuia să fie mai târziu. Când ne-am destăinuit unii altora viețile, n-am crezut necesar să-mi înșir toate pățaniile. Ca și voi, de altfel. Bănuiam c-o să se afle cu vremea.

Ei bine, uite, înainte să plec la Constantinopol, am ținut la Snagov, lângă București, o casă care fu des vizitată, pe atunci, de ceea ce se cheamă „crema țării”. Casa mai e și azi, și-mi aparține. Acolo am haiducit în felul meu, adică: cât mai mult bine poporului și cât mai mult rău dușmanilor lui, fără să ies de sub scutul legii. Dimpotrivă, ocrotită de ea. Chestie de

vicleșug femeiesc. Sper s-o revăd împreună cu voi, dac-o să vreți, fiindcă cea mai bună haiducie este aceea care supune legile, cauzei ei.

Deci, trebuie să venim de hac unui *popă*, acest popă e *părintele Chiriac* și acest părinte Chiriac *mă cunoaște*.

Se mai află un al patrulea punct și cel mai greu: *neprevăzutul*, capul tuturor belelelor în viață.

Nu e vorba numai de vitejie. Vă cred destul de curajoși, ca să mergeți să vă spargeți capetele de porțile ferecate ale mânăstirii Orbu, care e o fortăreață. Da’ p-ormă?

Nu! tovarăși. Să mori, e ușor. Să trăiești, mai puțin. Și acum, în drum spre Orbu, mă voi gândi la toate piedicile astea; gândiți-vă și voi, la rândul vostru.

Patru ore de mers obositor, pe o noapte întunecoasă, ne ajutară să atingem pădurea deasă ce străjuiește Orbu. Oameni și animale eram plini de zgârieturi, din cauza mărăcinilor și a crăcilor. Nici caii, nici noi nu ne simțeam bine. Și umezeală! Umezeală! Până și buzunarele ni-erau umede! Blestemat anotimp!

Zorile mijeau posomorâte ca și nesiguranța expediției noastre. Întreaga întindere a văii administrată de stareț era cufundată într-o mare de ceață, deasă, tot pe atât de sinistră ca și înfricoșătoarea mânăstire, a cărei arătare cenușie, înfiptă pe-o ridicătură, se ivea obraznic din ceață.

Movilă, vătaful nostru, îi arătă pumnul său amenințător. Un dangăt de clopot, abia auzit, îi răspunse. Călugării, unul după altul, plecau să se roage Domnului ca domnia lor pe pământ să nu înceteze niciodată.

Voirăm s-aprindem focul, acest prim tovarăș al haiducului, după flintă, cal și vin. Floarea se opuse:

— Nici fir de foc! Ne aflăm, doară, la marginea pădurii și fumul ne-ar putea trăda. Dar, cum trebuie să stăm aci toată ziua, până noaptea târziu și cum nu putem să dârdâim cincisprezece ore în șir, știți voi mijlocul de-a face foc fără fum?

Nimeni nu răspunse.

— Ei bine, porniți la doi kilometri de-aci și veți găsi acolo o cărbunărie. În schimbul acestei plosci cu rachiu, cărbunarii o să vă lase să luați cât mangal poftiți. Dosiți-vă bine armele și nu fiți prea grozavi.

Fețele mohorâte se înseninară:

— Să ne trăiești, căpitane! strigă Movilă. Eh! acu sunt sigur că mâine noapte starețul n-o va scoate la capăt cu astfel de ibovnică!

Doi oameni plecară pe fugă și se reîntoarseră în mai puțin de o oră, aducând fiecare câte un sac de cărbuni în spate.

— Aprindeți puțin câte puțin și hrăniți focul cu chibzuială, porunci Floarea.

Apoi – după ce căldura și cafeaua fumegândă din plosci ne întărise inima – Floricica ne dezvălui planul ei:

— Voi știți că haiducii au meteahna de-a se năpusti asupra dușmanului și de-a ucide fără să se sinchisească de sângele nevinovat ce-l varsă. Obiceiul acesta trebuie păstrat numai la ananghie. Niciodată să nu pierdem din vedere că slugile care-și apără stăpânul n-o fac totdeauna cu tragere de inimă. Trebuie să le cruțăm, pe cât se poate.

Astă-seară n-o să fie vorba de un atac, dacă lucrurile vor merge cum le presupun. Iată: pe la ora zece, o să mă anunț starețului, împreună cu fiul meu, Irimia, cerându-i azil pentru o noapte. Încă doi oameni vor face la fel. Unul va fi Ilie. Celălalt?

— Eu! strigă Spilca; am fost călugăr și le cunosc tabieturile.

— Foarte bine… Ilie și Spilca vor fi codița noastră. Acum, ascultați! Treaba se va face cu noi patru: toată mânăstirea are un călugăr portar, care veghează noaptea și un ajutor de portar, un țigan rob, bărbat vânjos, cutezător, periculos. După primirea noastră. – care-i sigură, fiindcă-mi voi da numele adevărat – acești doi inși vor fi supravegheați îndeaproape de către Ilie și Spilca, rămași jos, la trapezărie. Dacă devin bănuitori – adică daca starețul le strecoară vreun consemn special cu privire la noi – atunci vor fi uciși amândoi cu dibăcie și poarta va fi a noastră. Pe portarul țigan să nu-l omorâți, decât după ce-o refuza propunerea voastră de-a ne urma.

Cam asta, pân-aici. Cât despre stareț, mă însărcinez eu, singură sau ajutată de Irimia, după împrejurări. Sper să izbutesc, sprijinindu-mă pe cele trei puncte care adineaori erau împotriva noastră: *un popă*, deci un ins oricând măgulit să aibă de-a face cu o femeie frumoasă; acest popă e *părintele Chiriac*, o dihanie, care cu siguranță nu se teme de nimic, fiindcă-i puternic; apoi, *mă cunoaște* ca pe femeia galantă, de demult, de la Snagov, mare negustoreasă de mătăsuri din Levant.

Dar iată și-al patrulea punct care votează împotriva noastră: *neprevăzutul*. Asupra lui, în zadar orice discuție. Tot ceea ce putem face, e să-l înfruntăm cu băgare de seamă.

În cazul că acest neprevăzut îmi va răsturna socotelile, Movilă, care va aștepta aci cu patrusprezece oameni, va fi gata de orice, dacă nu vom reapărea până după miezul nopții. Poate că n-o să cădem morți, ci numai prizonieri. Atunci, să vie să bată în poarta mânăstirii, cerând tot găzduire, să dea prin surprindere paznicii peste cap și să atace fără sfială…

În cazul ăsta extrem, așteptați-vă la orice!

Hotărât, nu! Vechii tovarăși ai lui Cosma nu erau obișnuiți cu un căpitan cu socoteli atât de drămuite. Le plăcea mai mult să-și înfierbânte capul cu vin, să nu prevadă nimic și să cuteze mult. Cât despre grija unei aventuri: chestie de noroc. Și pe urmă, nu mori de două ori!

În loc de asta, li se cerea acum să devină cărăuși, să lumineze un popor pe de-a-ntregul îndobitocit și de a-și pune mănuși, spre a stârpi un cuib de vipere.

Și averea mânăstirii? Trebuia să nu te atingi de ea? Floarea Codrilor o trecuse, cu noblețe, sub tăcere. Dar haiducii nu se împăcară deloc cu astfel de nobleți.

Din care cauză, Ilie îl și luă la o parte pe Movilă, șoptindu-i:

— Ba, să n-aștepți cu oamenii tăi până la miezul nopții. Mânăstirea asta-i una din cele mai bogate. Dacă nu ieșim dintre zidurile ei legați fedeleș stăpânirii, trebuie să ieșim plini de aur. Veniți, deci, după noi, la o oră după plecarea noastră și țineți-vă ca la o bătaie de pușcă: la primul țignal, alergați și lucrați ca și cum căpitanul n-ar fi cu voi.

Movilă trecu acest cuvânt de ordine haiducilor, care-și curățau armele, și-i îmbărbătă puțin. Ilie, înțelept cum era, se pricepu cum să-i înveselească încă și mai mult: luă trei oameni, plecă, dracul știe unde, și se-ntoarse pe înserat cu un berbec frumos pe umeri; cei trei tovarăși aduceau fiecare câte o damigeană de zece ocale de vin.

Toate aceste bunătăți stârpiră golurile sufletești, care, desigur, nu sunt făcute ca să-ți dea curaj. Haiducii nu prea iubesc posturile și rugăciunile. Însăși Floarea ne ținu hangul, deși de felul ei se purta ca o domniță adevărată.

În acest timp, soarele ne făcea bezele, străpungând deodată stratul de ceață. Fâșii roșii suprapuse brăzdară cerul la orizont. Câteva raze se prelinseră printre trunchiurile arborilor, poleindu-ne fața. Ilie le întâmpină cu sunetele înăbușite ale fluierului său.

Căpitanul nostru se sculă, își deschise sacul și scoase veșmintele cele mai scumpe: manta de hermină, șalvari de mătase brodată, așa cum poartă turcoaicele în locul fustelor, gheroc scurt de catifea, năframă persană împodobită cu fluturi de aur. Se împodobi cu toate inelele și diadema, și-și strecură la cingătoare un mic pumnal cu vârful otrăvit.

Ca fecior al unei doamne atât de nobile, fui poftit să-mi pun căciula de astrahan, cizmele din teletin lustruit și să-mi potrivesc îmbrăcămintea, după cum cerea împrejurarea. Spilca și Ilie își ascunseră, de asemeni, înfățișarea, izbutind să pară, pe cât posibil, niște „țărani de treabă”, dar își înțesară brâiele cu pistoale și junghiuri. Pe deasupra mantalelor, numai ei aveau să poarte flinte în văzul lumii și fără să dea de bănuit, ci așa cum le poartă cutare ins din garda unui bogătaș în călătorie pe drumuri nesigure.

Noaptea cufundă toată suflarea în beznă.

— Trageți cenușa pe jeratic! zise căpitanul.

Puțin după aceea, cei patru cai ai noștri apucau drumul mânăstirii Orbu.

Mânăstirea era o clădire foarte întinsă, străjuită de ziduri, ridicată pe o înălțime, departe de orice așezare omenească. Nu se zărea nici o lumină în curtea muncilor sau în cea de onoare.

Ciocănirăm la poarta acesteia din urmă, care se deschidea oricărui drumeț dornic să petreacă o noapte la arhondărie. Un clopot sună, anunțându-ne, apoi ușa ferecată cu drugi grei scârțâi în balamale și un călugăr cu felinarul în mână ne deschise calea.

Ținând caii de căpestre, pășirăm în curte, când deodată, la lumina palidă a felinarului, un blestemat țâșni pe dinainte-ne, încât crezurăm, oricât de haiduci eram, că-i într-adevăr dracul. Călugărul, încurcat de spaima noastră, ne lămuri:

— E un țigan rob, care o zbughise; prins, a fost băgat în fiare, după cum e obiceiul în țara asta.

Aceste fiare și acest obicei – despre care auzisem vorbindu-se – erau pur și simplu o barbarie: țiganul din fața noastră, o namilă de om, nu mai păstra nimic omenesc. Două coarne mari de fier îi atârnau de o parte și de alta a capului. Ele erau înțepenite într-un cerc, tot din fier, care-i strângea țeasta la nivelul frunții și acest cerc, ca să nu poată fi scos, era, la rândul lui, înțepenit, cu ajutorul a două bare verticale, de un alt cerc care-i înconjura gâtul.

Sărmanul târa, pretutindeni, după sine, un lanț lung, legat de glezna piciorului drept; celălalt capăt al lanțului era prins în zid, lângă culcușul lui. Și nenorocitul era nevoit să trăiască în halul acela, să slugărească și să doarmă noaptea, chinuit de coarne și aparatura lor.

Prietena noastră îl privi îndelung, fierbând de mânie. Ne privi și el, de asemenea, cu ochi omenoși, dar Dumnezeu știe ce se petrecea în mintea lui. Trupul său de Hercule, tăiat parcă în stâncă și aproape gol, era respingător de murdar. Mustăți mari, negre ca și restul feței sale, îi cădeau până pe piept.

Călugărul închise poarta cea mare, îndreptă animalele noastre spre grajd și ne ceru să-l urmăm. Floarea îl rugă să ne anunțe stareţului.

— Prea sfinția sa nu mai primește azi, răspunse portarul.

— Fii atât de bun și-l înștiințează că jupâneasa Floricica de la Snagov îi face o vizită. O să ne primească.

Trimisul porni cu pași mărunți, cu felinarul în mână, dar când fu în mijlocul curții, se întoarse deodată din drum.

— Haideți după mine în sala de așteptare; e prea lung drumul, ca să-l fac de două ori, în caz că v-o primi.

Traversarăm un lung gang, care mirosea a mucigai, apoi o nesfârșită galerie ce da într-o sală de mâncare, plină cu afișe și dulapuri și, după puțin timp, ne trezirăm în sala de așteptare, o încăpere rău luminată de două candele.

Aci, grozavul neprevăzut, despre care ne vorbea Floarea, căzu ca un trăsnet: când să ne părăsească spre a intra la stareț, călugărul ridică felinarul în dreptul figurilor noastre și ne cercetă bănuitor. Privirea sa întâlnind pe a lui Spilca, amândoi holbară ochii și tresăriră, dar numai cât ai clipi din ochi, apoi portarul plecă fruntea la pământ și dispăru pe o ușă.

Rămași singuri, Spilca își plesni obrajii cu amândouă mâinile și ne șopti printre dinți:

— Haiti! sunteți pierduți! Călugărul ăsta mă cunoaște de la Muntele Athos, unde mi-am ucis starețul, care era și al lui. O să mă dea în vileag!

Spaima sa ne amuți câteva clipe… Ilie avu însă răgazul să sufle căpitanului:

— Ține-ți firea, o să facem ce-o trebui; oamenii noștri vor fi în curând sub zidurile mânăstirii!

Ușa se deschise. Părintele Chiriac apăru înfășurat într-o manta lungă de aba, în capul gol. Era un om burtos; față roșcovană, congestionată; privire

de epileptic.

Simulând o curtoazie care-i ascundea cu greu neliniștea, exclamă cu voce spartă, de bețiv trândav:

— Ia te uită!… Floricica! Sau precum te strigau țăranii și boierii: *Domnița din Snagov!* Hai, poftește! Cât despre *compania* doamnei, să binevoiască a-l urma pe fratele portar.

(Rostind cuvântul „companie", își adânci privirea în ochii lui Spilca).

— Din această companie, replică Floarea, tânărul este feciorul meu, Irimia; dacă nu te supără, mi-ar plăcea să-l am lângă mine.

— Ah! Feciorul dumitale! Aveai unul? Nu știam. Ei bine, s-aștepte o clipă, aci, în sală. Intră mata, întâi!

Înțepenit în pragul ușii, nici nu ne dădu binecuvântarea.

Floarea păși, cu sânge rece, în odaia starețului, care închise ușa.

Acum știam ce ne rămânea de făcut; dar portarul o bănuia?

Nemișcat, o clipă, cu bărbia în piept, avea aerul că gândește privind pământul ce trebuia să-l înghită, înainte de-a reapărea starețul, – și deodată o luă la goană cu pași mărunți, urmat de Spilca și Ilie, traversă sala de așteptare, sala de mâncare și, când să deschidă ușa galeriei…

Hop!

Cu un salt de panteră, Spilca îi sări în cârcă, astupându-i gura. O clipă mai apoi, inima îi fu străpunsă de pumnalul lui Ilie, fără un strigăt, fără un geamăt.

I se luă cheia de la intrare. Trupul, încă zbătându-se, fu aruncat iute într-un dulap. Și cei doi prieteni o tuliră spre scăpare.

Din sala de așteptare – temându-mă, dintr-o clipă într-alta, să nu apară starețul – priveam scurta scenă a omorului, cu liniștea celui care urmărește jocul unei pisici zburdalnice, cu un ghem. Când totul se sfârși, închisei ușa sălii de mâncare și mă așezai pe scaun.

La capătul unui sfertuleț de oră, „Prea sfinția sa" deschise ușa și mă chemă:

— Cred că nu te-am făcut s-aștepți prea mult? îmi spuse cu un aer ursuz, rece, că mă uimi, atât îl simțeam de răutăcios.

Aruncase după față masca bunăvoinței silite. Ce se petrecuse? Aș fi dat cerul și pământul ca s-o știu, dar din aruncătura de ochi ce-o schimbai cu Floarea, ca s-o vestesc *că totul era în regulă*, nu putui ghici nimic.

Ne aflam într-o sală de primire-bibliotecă, a cărei simplitate fără margini, mai de grabă stânjenitoare, nu dovedea altceva decât fățărnicia sărăciei, proprie fețelor bisericești, în mijloc, o masă mare, din lemn mâncat de cari și scaune șchioape.

Starețul se așeză, poftindu-mă să fac la fel, apoi adresându-se Floarei:

— E multă vreme de când te-ai întors de la Constantinopol? o întrebă el, privind-o dușmănos pe sub sprâncenele stufoase și roșcate.

— De câteva luni…

— Pare-mi-se, dacă nu mă-nșel, te-ai reîntors în tovărășia arhontelui Samurakis?

— De ce această întrebare?

— Pentru că arhontele a fost unul din bunii mei prieteni…

— Ei bine, da! Am venit împreună…

— …Și tot împreună ați locuit în casa lui de lângă Siret, nu?

Prietena noastră adulmecă nenorocirea și-o înfruntă cu liniște:

— Observ, părinte Chiriac, că după ce până mai adineaori mi-ai propus să mă culc cu d-ta, acum mă supui unui interogatoriu în toată regula!

— Cam așa, scumpă „domniță din Snagov”… Dumneata o să-mi dezvălui misterul acestei aventuri care a costat pe arhonte viața!…

— N-am ce să-ți explic…

— O să vedem noi!

Cum stătuse lângă ușa pe care intrasem, se sculă agale, răsuci cheia în broască și-o băgă în buzunar – gest care mă făcu să duc mâna la pistoale, dar Floricica mă opri, printr-un semn, la repezeală. Și pe bună dreptate, fiindcă imediat se deschise înapoia noastră o ușă cu două canaturi și apărură patru inși. Ne legară fedeleș, cât ai clipi din ochi. Nu opuserăm nici o împotrivire.

În picioare, în mijlocul sălii și încruntat ca un călău, starețul crezu că ne răpune cu ochii lui de gâscă. Floarea îi spuse:

— Ai cunoscut, cumva, acum șase ani, o tânără din Bisoca, pe nume Anghelina?

— Poate…

— Folosind aceleași mijloace, ca cele de-acum, i-ai biruit împotrivirea dinaintea poftelor dumitale?

— Nu chiar așa…

— Și dumneata nu crezi că, luându-mă drept o Anghelina, ți-ai putea rupe dinții?

— Nu văd cum, căci în ceasul de față cei doi tovarăși ai voștri vor fi mărturisit scopul vizitei voastre la mânăstirea Orbu. Mă voi purta cu voi mai puțin aspru decât s-au purtat cu ei, dacă o să destăinuiți, de pe acum, partea voastră de nelegiuire în omorârea arhontelui Samurakis.

— Partea mea de nelegiuire? Dumneata vorbești de nelegiuire? Dumneata care răpești fete tinere, le siluiești și le omori? Dumneata care ai uneltit să cadă capete și care strivești mulțime de nevinovați? Dumneata care pui coarne de fier ființelor ce te slugăresc și pe care Dumnezeu le-a înzestrat cu grai? *Tu* vorbești de nelegiuiri, *tu*, gunoi popesc!

Niciodată n-o văzusem pe Floarea Codrilor mai frumoasă ca-n clipa aceea, cu mâinile la spate, cu fața aprinsă de mânie, capul împodobit cu diademă, cu mândrie dat pe spate, ochii ei negri, măriți și scăpărători.

Foarte palid, starețul ceru foarfeci. Stând pe scaun, haiduca nu se clinti. El îi scoase diadema și mantaua, îi tăie veșmintele de la ceafă până jos, dădu la o parte fâșiile și, arătând spre spatele-i gol, porunci unuia dintre gealați, care ținea o vână de bou în mână:

— Trage-i una!

Apoi, privind pe Floarea în albul ochilor:

— Zadarnic, orice zgomot: aci nu se aude decât ceea ce voiesc eu, care sunt ascultat orbește.

Bestia lovi fără milă. O dâră roșie, care se învineți numaidecât, apăru de-a lungul omoplaților.

Nici un suspin. Doar corpul îi tremura… Mă simții mândru de a fi feciorul unei asemenea femei!

— Mărturisește, aventuriero! urla prea sfântul.

Nimic.

Un semn al starețului fu urmat de a doua lovitură, care clătină pe osândită. Prima umflătură plesni în două, sângele țâșni în lături din abundență.

Totuși nici un strigăt. Oh! cât de mare mi-era dorința de a fi în locul ei și de a-i dovedi, la rându-mi, că eram un haiduc.

Cu fața spre dulapul cu geamuri întesat de cărți sfinte, căpitanul nostru medita, poate, la atâtea înțelepciuni milostive, răstălmăcite în instrument de tortură, când clanța ușii ce da în sala de așteptare se mișcă încetișor.

Călăul prinse zgomotul slab al broaștei și tresări:

— Tu ești, Marcule? Ce s-a întâmplat?

În loc de răspuns, o bubuitură care zgudui temeliile; ușa zbură spre stareț, care fu dat de-a berbeleacul, și în prag se văzu lungindu-se statura neagră a țiganului „încornorat”, în urma căruia năvăleau haiducii. Lovitura și uluiala fură atât de puternice, că nimeni n-avu timp să se întrebe ce se petrecuse. Înarmați cu saci și frânghii, țiganul deoparte, tovarășii noștri de altă, legară în grabă pe stareț și cei patru ticăloși, le înfofoli capetele, cât p-aci să-i înăbușească. Și abia sfârșite acestea, robul, lăsând în plata Domnului pe stăpânul său, să dădu îndată unui măcel, fără pereche în viața mea de haiduc: învârtind în mână, ca pe-o praștie, lanțul greu ce-l târa de gleznă acum o oră, îl repezi de câteva ori în capul celor patru zbiri ce zăceau la pământ. Saci, oase, creieri, fură pe curând o tocătură groaznică. Apoi, fără să sufle o vorbă, înspăimântătorul diavol se întoarse la stareț, răzbunarea sa cea mare. Îi smulse hanțele, îi descoperi fața și c-un genunchi pe piept, față în față, labele sale mari începură un soi de sugrumare, prin opinteli scurte. Călugărul tiran părea pe jumătate mort; când apăsarea ținea prea mult, ochii îi rămâneau o bucată de vreme închiși, până să-i redeschidă, în acel răstimp, țiganul țopăia prin odaie, se arunca asupra victimei, îi mușca nasul, urechile, gâtlejul și-l înțepa cu atâta furie cu coarnele lui de fier, că se răni el însuși cu aparatura și sângele i se prelingea pe față.

La urmă, înhățându-și lanțul îi strivi capul.

În timpul acesta, tovarășii noștri ne slobozeau mâinile și scotoceau încăperea părintelui Chiriac, unde-i aștepta o pradă bună.

Clopotele mânăstirii Orbu chemau pe călugări la rugăciunea de la miezul nopții, când ceata noastră, îmbogățită cu zece mii de galbeni și un fost rob scăpat de coarnele sale, își luă calea destinului.

Singură Floricica avea de ce se plânge puțin…

III

TAZLĂU

— Mii și mii de tristeți rod, într-o viață, sufletul generosului; dar nimic nu-i este mai dureros ca suferința aproapelui său: așa e *sufletul haiducesc!*

Pământul este atât de minunat, simțurile noastre atât de nestăvilite, nevoile gurii atât de josnice, încât, pe bună dreptate, ar fi trebuit să vii pe lume fără ochi, fără inimă, fără nimic altceva decât nevoia de-a sfâșia, pentru ca să ne mărginim numai în a strivi pe semen și de-a urâți viața, în loc să iubim, mai degrabă, dreptatea, mila și dreptul altuia la fericire.

Iată în ceea ce haiducul se desparte de ceilalți oameni, de turma proștilor, devenindu-le dușman.

Haiducul nu e crunt. Nicidecum sângeros. Dacă uneori ucide, e din vina cruzimii dușmanilor, care-l silesc.

Haiducul este omul născut bun și numai bunătatea ne deosebește de animalitate: ea este unica distincție a vieții omenești.

Ștergând-o în pădure și ieșind de sub scutul legii, orice haiduc adevărat rămâne bun, deloc hain, îngăduitor în fața greșelii. El nu uită că, ceea ce definește măreția unui conducător, este mai ales înțelegerea. Altminteri, și gospodarii ar ști să poruncească, la rândul lor. Haiducul nu uită, mai cu seamă, că e un răzvrătit generos: pentru dânsul, crima și jaful nu sunt un scop.

Haiducul nu este un tâlhar.

Pentru ca lumea să devină mai bună, orice om trebuie să fie un haiduc!

Cu aceste cuvinte, Floarea Codrilor deschise sfatul haiducilor, pe Tazlău.

Erau de față patru din cele mai frumoase figuri ale acelor vremi: Groza, Jianu, Codreanu și Bujor. Oamenii care îi întovărășeau, erau cam la vreo două sute – mișcătoare regăsire de frați, legați prin aceleași simțăminte, urmăriți de aceleași potere și năpăstuiți de aceeași soartă.

O pădure seculară, în mare parte neumblată, îi ferea de orice surprindere. Lupul, ursul, mistrețul și popândăul erau singurele vietăți ale pădurii – ființe mai puțin nedrepte și primejdioase decât omul. Le presimțeai vecinătatea, dar nimeni nu se neliniștea: curajoasele animale se

mulțumeau să sfâșie, azi o oaie, mâine un porc pe jumătate sălbatic și ocoleau pe om, neîntrecut în lăcomie de nici un dobitoc.

Tabăra surghiuniților poposise într-o pajiște încăpătoare, pe de margini cu ferigă. Mirosul de sulcină, adus de un vântuleț de prin vreo câmpie apropiată, o îmbălsăma. Dedesubt, drept în adâncuri, spumegosul Șoimul se năpustea cu furie în brațele fratelui său mai mare, Tazlăul, care-l primea șoptindu-i mustrări prietenești, în timp ce mierlele, necăjite că nu pot supune zgomotul torentului, ciripeau înfuriate.

Întreagă această lume de haiduci ne aștepta acolo de câteva zile. Apariția căpitanului nostru călărindu-și calul roib, fu salutată prin zvârlirea a două sute de căciuli către vârful pomilor:

— Trăiască Floarea Codrilor!

— Trăiască femeia-haiduc!

Groza, prietenul ei din copilărie și țârcovnicul Ioachim, dascălul lor la grecește, se îmbulziră primii ca s-o îmbrățișeze. Celelalte căpetenii făcură la fel, fără a-și mai cere voie, cum e obiceiul între haiduci. Floarea îi întâmpină pe toți cu elanuri de „soră pătimașe”, dar spre bunul Ioachim merseră mângâierile ei cele mai drăgăstoase:

— Prietenul meu! Iubitule! Ai îmbătrânit mult! Mai mă iubești așa ca altădată? Te-ai deprins cu viața de haiduc?

Țârcovnicul se tânguia:

— O, Floricico! Dragostele mele nu mai țin de lumea asta, iar haiducia mea nu-i decât un oftat al inimii! Trăiesc ca și copacii care nu stingheresc pasările Domnului. Seara și dimineața, mă minunez de ceea ce văd și lăcrimez întruna.

Furăm surprinși, când aflarăm că vestea loviturii noastre la mânăstirea Orbu ne-o luase înainte, dar, întăreau căpitanii, nu se cunosc făptașii și e bănuit Groza.

Această ispravă, socotită îndrăzneață pentru pumnul de oameni al cetei noastre, încunună pe Floarea de tot prestigiul de care avea nevoie spre a vorbi cu autoritate celor patru șefi și două sute de haiduci, din cei mai vestiți.

Ea răsturnă temeliile haiduciei primitive, mărturisindu-și dintr-odată disprețul dinaintea oricărui revoltat nedublat de un idealist și continuă să-și dezvolte principiile, fără sfială:

— E mult mai ușor să omori un om, decât să-l dumirești. Popoarelor, totdeauna, le-au trebuit puțină codeală, spre a se supune poruncilor șefilor

ce le trimeteau la măcel, căci ele nu se străduiesc a se pătrunde de adevărul unei vorbe sănătoase.

Aici zace răul de care suferă omenirea, însă de acest rău nimeni nu e vinovat și de-aceea trebuie să-l îngăduim. Trebuie să pricepem viața așa cum e, așa cum o vedem.

Sufletul omenesc e plăsmuit dintr-o materie foarte felurită: calitatea bună e rară și se află copleșită de cea rea. Plantele hrănitoare și florile sunt și ele înăbușite de bălării.

A cui e vina, dacă lumea e așa cum e? Zbirii ei n-au picat din lună ca s-o terorizeze, ci s-au ivit numai și numai din neamul omenesc. Ești sau rob sau tiran, iată cele două fețe ale realității, pentru cea mai mare parte dintre oameni. Mijlocia între aceste două limite crude ale vieții, *omul drept*, e atât de rară ca și diamantul printre pietricele.

Luați nouă sute nouăzeci și nouă de locuitori ai pământului, dintr-o mie, și priviți-i în ochi: ăștia sunt umilii. Pipăiți-le țeasta: o să descoperiți cucuiul tiranului.

Aproape că nu există pârlit care să nu chinuiască pe altul și mai pârlit, fie el nevasta, măgarul sau câinele său.

Să nu-mi pomeniți, deci, de-o omenire împărțită în două. Nu recunosc decât stănoaga ce separă pe *drept* de *nedrept*, pe *bun* de *rău*.

A împărți omenirea în *cei de sus* și *cei de jos*; a atribui primilor numai păcate, celorlalți numai părți bune și a încerca să nimicești pe unii, pentru a da pământul celorlalți, – n-ar schimba cu nimic viața de azi, deoarece e greu să găsești sugrumați care niciodată n-au voit să fie sugrumători. Cu toate astea, marii ucigași rămân, fără îndoială, cei care guvernează lumea și care nu-și îndeplinesc unica datorie: aceea de-a sili lumea la dreptate, fiind mai întâi ei înșiși drepți.

Aceștia sunt bandiții pe care haiducul trebuie să-i vâneze, fiindcă dacă omul nu este supus păcatului de a fi rău și hrăpăreț, câtă vreme este un exploatat, vina sa se transformă în crimă de Stat, în ziua când ia guvernarea unui popor, pentru a-l stoarce mai bine.

Haiduci! Așteptând ca haita lupilor să devie turmă de oi, să legăm nădejdea unei vieți mai bune, numai de oamenii care suferă. Ei sunt de două feluri: cei care trăiesc strâmtorați de nevoi și cei care se chinuiesc cu generozitatea inimii lor.

N-aș putea să vă spun care din doi ar fi mai de nestrămutat în bunătate, dar știu că, de vreme ce cineva suferă, poți să-i acorzi încrederea.

În schimb, război fără cruțare oricărui nesimțitor în fața suferinței de pretutindeni și îndeosebi aceluia care e în stare să exercite dreptatea și n-o face.

Pe acest nesimțitor trebuie să-l stârpim, oriunde s-ar afla și să-l socotim dușman, chiar atunci când ar fi propriul nostru frate, deoarece tiranii dăinuiesc mai ales din pricina nesimțirii nesimțitorilor.

Trebuie să pornim deopotrivă și în căutarea viteazului care se înfrățește cu năpăstuiții vieții, mai cu seamă când e un înstărit și chiar un puternic. Asemenea eroi nu sunt numeroși, dar există; am cunoscut câțiva și-i cred gata să-și pună la bătaie totul pentru izbăvirea patriei lor. Nu le faceți nedreptatea de a-i amesteca laolaltă cu hoarda amăgitoare a tiranilor ce-i înconjoară. Ar fi o nedreptate strigătoare la cer, să negi unui om mărinimia, bunătatea, dreptatea, fiindcă s-a născut, din întâmplare, printre sugrumători. Se naște cineva unde i-e pofta? Și care-i stratul social unde un om drept s-ar simți în apele lui?

Avem dinaintea ochilor un exemplu izbitor, pe tovarășul Jianu. S-a născut în boierie și bogății, cel mai tânăr dintr-un șir de frați, toți dușmanii noștri și ar fi trebuit să fie și el la fel, dacă sufletul lui de haiduc nu l-ar fi silit să-și ia valea. Azi, Jianu împarte cu noi aceeași viață și soartă; capul lui e pus la preț ca și al nostru și nu este de mirare s-o sfârșească la spânzurătoare, coșcogeamite fiu de mare boier cum e.

Ei bine! Jianu nu-i singurul boier cu inimă de haiduc. Dar nu oricine poate să ia calea haiduciei. De altfel, tare mă îndoiesc dacă cea mai bună haiducie o fi aceea care se pune în afara legii, pentru că, până acum, îmboldită de o tinerețe entuziastă, am lucrat întâi la Snagov, apoi la Constantinopole, mai folositor decât toți haiducii care operează în codru.

Mulțumită, în parte, legăturilor mele cu ambasadorii Franței și Angliei la Stambul, generalul Aupick și lordul Canning, a fost răsturnat hrăpărețul Mihai Sturdza, iar omenosul Grigore Ghica readus în scaunul Moldovei. Tot eu, în aceeași măsură, am protejat la Brussa pleiada de tineri boieri ce și-au încercat micul lor 1848 și se văzuseră surghiuniți în Anatolia. Am contribuit la repatrierea lor și sunt în strânsă legătură cu dânșii. Au o educație apuseană, asuprirea îi revoltă, fie ea făcută de străini sau de ai noștri, și primesc, pentru a o sfărâma, ajutorul oricărui patriot.

În fruntea lor se află un om pentru a cărui bună-credință îmi pun capul jos. O să vă încredințați chiar voi, deoarece l-am poftit să ia parte și el la

această consfătuire și n-o să întârzie să pice de la Iași: e hatmanul Miron, pe care l-am întărit în postul de conducător al miliției moldovene…

Un șopot de mirare acoperi ultimele cuvinte ale vorbitoarei.

Groza strigă:

— Un hatman printre haiduci!

— Chiar așa! întoarse vorba Floarea: un hatman, haiduc!

Jianu se sculă – boier cu figura delicat dăltuită, cu mișcări grațioase, înfățișarea mereu serioasă. Glăsui cu căldură:

— Să nu vă neliniștiți! Floricica nu prea se înșală ușor. Îl cunosc pe Miron. Mi-e chiar prieten. Ne-am instruit împreună la Paris și Lunéville. E într-adevăr un haiduc. Dacă-i hatmanul miliției moldovene, cu atât mai bine pentru patria pe care vrem s-o dezrobim.

— N-o să putem face nimic trainic, fără ajutorul acestei tinerimi, adaogă Floarea. Nu omorând, pe ici pe colo, când un grec, când un boier român, o să schimbăm cu vreo iotă halul țării noastre. Viața zbirilor nu ne atrage; moartea lor nu ne ține de cald. Ceea ce ne trebuie, este pământul răpit țăranului și legi bune pentru toată lumea. Așa ceva nu se poate înfăptui decât înlocuind absolutismul de azi printr-o stare de lucruri mai dreaptă, având la temelia ei însuși poporul.

Dar, unde-i voința populară în stare să pună oameni noi la lucru? Nicăieri. Poporul e ținut la obroc de orice mișcare de idei. Dacă n-ai poporul, cu cine începi? Cu voi, idealiștii, care veniți de jos și cu Mironi revoltați, care ne vin de sus?

Iată ce vă propun: farmecele unei femei nu sunt date pentru a vrăji copacii. Lăsați-mă să practic haiducia mea acolo unde se află oameni puternici, care se încovoaie ca o salcie în fața unei dezmierdări prefăcute. Cei care nu se încovoaie, se sparg ca sticla și asta e totuna pentru o îndrăgostită de felul meu.

La Snagov, lângă București și, mai abitir, lângă vestitul codru al Vlăsiei, unde atâția tirani și-au lăsat în același timp și punga și viața – mulți inși au îngenuncheat la picioarele „Domniței din Snagov”, alții s-au nimicit, iar câțiva bățoși în cruzimea lor s-au încredințat într-un chip jalnic că asprimea unei femei n-are pereche.

Mă voi înapoia la cuibul meu, care va deveni cuibul haiducilor. Vom deschide larg ușile și le vom închide, din când în când, în urma cutăror puternici, prea supărători; toate daraverile astea n-or să ne coste decât un

căluș și un bolovan; marele lac, în care se oglindesc, balcoanele și streașinele casei mele, se însărcinează cu restul.

Vom lingusi neghiobia mai-marilor, care ne vor scăpa printre degete. Cu cei care vor primi târgul, o să lucrăm pe față și o să plătim cinstit.

Dac-o trebui să-mi strecor degetele în vreo barbă simandicoasă, spre a scuti de spânzurătoare pe cutare tovarăș – cu dragă inimă mă supun.

Dar, mai ales, să fim sinceri cu sincerii, cinstiți cu cinstiții, drepți cu drepții, buni cu bunii, în acest cămin al haiducilor, care n-are decât o rațiune: *de-a obține dreptatea omenească pentru această sărmană țară sau chiar s-o smulgem*. Fiindcă toată tactica unui om de nădejde stă prin a începe să-și deschidă inima, de a se arunca chiar și asupra unei stânci, de-a o înfierbânta prin căldura sângelui său; dar dacă se pomenește întâmpinat cu un scuipat în față, să calce în picioare tot ceea ce este rău, deoarece nu *orice* om alcătuiește omenirea, ci *omul bun*.

Asta am învățat, trăind.

Am învățat, încă, să fiu îngăduitoare cu acel căruia îi lipsește pâinea, din cauza aproapelui său: foamea mistuie sufletul și atunci ființa umană cade mai prejos decât animalul.

Acest fel de om nu-i în realitate decât un stomac. Cum să te înțelegi c-un stomac? Cum să îmbii pe cel care adulmecă pământul ca să dea peste un ciolan: *Frate! ridică-ți fruntea și privește soarele!*

Vai! eu știu că lumea își împarte viața între a adulmeca, de nevoie, pământul și a privi soarele, din mândrie; dar, prefer pe vanitos, unui flămând, fiindcă noi suntem întocmai. Dovadă, haiducia noastră.

De asta vă spun: să lucrăm, mai întâi, cu animalul care *poate* să ne dea ascultare; la urmă, ne vom adresa și celui care *nu poate!*

*

În acea clipă, apăru statura delicată a hatmanului Miron, întovărășit de călăuza sa. Tânărul boier era îmbrăcat civil. Purta redingota, obișnuită pe atunci, și cizme din piele roșie. Se aruncă în brațele deschise ale lui Jianu, a căror strânsoare cât p-aci să-l înăbușe, apoi, întorcându-se spre Floricica, îi sărută prelung mâna și-i zise:

— Despre ce „animal” vorbeai?

— Vorbeam despre *două animale…*

— Și care-i cel ce te poate asculta?

— Tu, pentru că nu ești flămând.

— A! Ba să mă ierți: am o foame de lup!

— Ei bine! spuse căpitanul nostru, să ne potolim foamea; vom tăifăsui, după. Cred că tuturora le e foame.

Movilă mulțumi pe toată lumea, strigând:

— O clipă! *Ei* vor pocni îndată!

Era vorba de berbeci: nu mai puțin de vreo treizeci, care se coceau fiecare în gropița lui, încinsă ca un cuptor, fiecare în pielea lui și cu mormanul de spuză deasupra – șir prelung de morminte, asemănător unui cimitir de copii, dar a cărui dogoare era de nesuferit. Berbecul nu fusese supus nici unei pregătiri: ci tăiat, îndopat cu sare și piper, și culcat în acel pătuc fierbinte, unde, acoperit cu un morman de jeratic, pocnea după un timp, semn că poate fi mâncat. Asta se chema… *berbec fript haiducește!*

Pocniră unul după altul, zvârlind în sus neprietenoasa învelitoare. Fiecare bubuitură era întâmpinată cu strigăte de căpcăuni.

Și, desigur, întâile fripturi gata fură servite șefilor, pentru că, totdeauna și oriunde, ei sunt serviți primii, chiar și când sunt haiduci.

În timpul mesei. Floarea înștiință pe hatman de planurile ei. Miron o ascultă cu seriozitate. La urmă spuse:

— Minunat! Și poți să mă numeri și pe mine printre cei mai credincioși idealului nostru patriotic, dar cu o condiție: să nu se mai repete lovitura de la mânăstirea Orbu…

— Cum? A și ajuns vestea la Iași? întrebă Floricica.

— A ajuns ea la București, *unde capul acestei aventuriere necunoscute a fost pus la preț pentru zece mii de galbeni*, precum glăsuiește ordinul de urmărire îndreptat împotriva ta!

— Ăsta-i spiritul noii ordini cu care se împăunează tinerimea voastră generoasă? strigă Jianu, înăcrit.

Hatmanul replică:

— Frate Iancule, te știu pripit, nicidecum naiv; n-oi fi vrând ca întreg Divanul celor două țărișoare să fie format din haiduci! Și apoi, lasă-mă să-ți spun că nu văd scopul asasinatelor voastre individuale…

— Tu vezi poate mai bine urmările asasinatelor voastre în masă, în straturile poporului!

— Ho! țipă Floarea Codrilor. Aci eu sunt căpetenia voastră! Ei bine, vă opresc să mergeți mai departe pe calea asta! Toți sunteți însuflețiți de dorința de-a ne înțelege și de-a munci laolaltă în viitor: de ce oare să mai

trăncănim asupra lucrurilor trecute? Va avea dreptate, cine va lăsa o operă în urma lui. Deci, la fapte!

Apoi, sfredelind pe Miron cu o privire hotărâtă:

— Hatmane! Ceasul se apropie. Vin de la Constantinopole, cu credința că rușii vor pierde războiul Crimeei. Napoleon ne asigură de asta pentru anul viitor. Turcii, însă, vor pierde, de asemenea, prețul victoriei lor, măcar în ceea ce privește Principatele noastre: Franța și Anglia îi susțin pe „unioniști”. În străinătate, chestiunea e foarte înaintată. Trebuie ca și în Principate să fie barem la fel. În ce stare ne aflăm?

— Câștigăm teren, pe fiecare zi. Cei mai buni oameni, tineri sau bătrâni, sunt pentru Unire. Totuși separatiștii rămân destul de puternici, mai ales la noi, în Moldova, unde caimacamul uneltește pe față împotriva Unirii Principatelor și-și cumpără partizani, aci ca și la Stambul, năzuind să puie mâna pe scaunul Moldovei. Asta place dușmanilor noștri, rușii, turcii și austriecii.

— Bine! dar așa ceva displace prietenei noastre Franța; ea trebuie să fie învingătoarea. Așa că, nu mă tem de caimacam, cu toată imensa avere a nevestei sale, cea mai bogată moștenitoare din Moldova; nevastă-sa nutrește gânduri bune pentru ideea unirii; pe deasupra, am eu grijă să-l zugrăvesc în ochii Sublimei Porți ca vândut rușilor și partizan al înfrângerii turcilor.

De ceea ce mă tem este ușurința sau nepriceperea noastră, fiindcă s-o știți, ca să ne poată susține până la capăt, Franța ne cere să-i dăm dovada dorinței fierbinți a națiunii române. Ori, eu știu prea bine că biata noastră nație este redusă la câteva mii de intriganți egoiști și ambițioși.

Iată de ce, hatmane Miron, în ceea ce privește Moldova, îmi pun întreaga nădejde în tine și Alexandru Cuza, acest îndrăzneț de o sinceritate zguduitoare, senzual ca un câine, dar bun și dezinteresat. Dacă-și joacă bine rolul în armata caimacamului, în curând va fi colonel. Căznește-te să-i insufli puțină stăpânire, puțină fățărnicie. I-ai putea fi, într-o zi, prim-ministru…

— Ce visezi să faci din prefectul de Galați?

— *Primul Domnitor al unei Românii noi!*

Mulțimea de haiduci se sculă, ca unul. Auziseră vorbindu-se despre sinceritatea acestui nobil, necruțător cu cotropitorii clasei lui, simplu în apucături și generos până la disprețul oricărei situații demne de treapta sa. Era socotit ca singurul în stare „să taie în bucăți carnea boierului”.

Un „*ura*” măreț zgudui aerul. Douăzeci de fluiere începură să cânte bătuta, cel mai îndrăcit dintre jocurile noastre populare.

Târâți de acest entuziasm neașteptat, șefii renunțară deodată să mai prelungească tăifăsuiala și se prinseră în horă. Prima horă fu încercuită de-o a doua, mai resfirată, formată din stat-majoarele celor cinci căpitani și aceasta, la rândul ei, fu luată la mijloc de un al treilea lanț de haiduci. Pământul duduia sub răpăitul celor două sute de tălpi învrăjbite.

Bujor și Codreanu chiuiră cu vocile lor bărbătești:

Dat-a frunza fagului!
pus-am cruce satului,
și coadă baltagului;
că am gândul dracului,
asupra bogatului!
Bată-te crucea, bogat;
om bogat și fără sfat,
ce mă porți prin sat legat,
zici că birul nu ți-am dat!
Foaie verde de gutui!
Iancule, de unde vii?
— Ia, d-aci, de peste Jii.
— Iancule, ce-ai târguit?
— Dat-am aur și argint,
pe vreo cinci oca de plumb,
să duc la băieți în crâng;
că băieții-s cam zglobii:
trag la naiba, prin pustii,
nu ca mine-n cărnuri vii!

LA SNAGOV, ÎN CUIBUL HAIDUCILOR

I

Prietene care mă asculți, sunt un om de optzeci ani, a cărui inimă nu cunoaște însă bătrânețea. Dacă tu nu știi ce înseamnă asta, nu-ți mai pierde vremea în zadar, ascultându-mă! În furnicarul omenesc se găsesc inși cărora nu le e de-ajuns propria lor viață, suferința și durerea lor și care se simt trăind prin toate existențele de pe pământ; mii de fericiri nu-i împiedică să audă un geamăt; mii de dureri nu-i pot lipsi de-o singură bucurie.

Aceștia sunt *oamenii-ecou*: totul răsună în ei! Noaptea, ei aud strigătul cărnii mușcată de sălbăticia plăcerii; ziua, sar în sus, odată cu toate ființele sângerate de chinul animalic al muncii pe care n-o iubesc.

Sunt unul din acești oameni-ecou: sunt un haiduc!

Dacă tu, cititorule, nu ești; dacă te mulțumește viața ta, a părinților sau a prietenilor tăi, sau dacă te nemulțumește numai ce ți se întâmplă ție sau alor tăi, atunci n-ai să mă pricepi, deoarece, contrar felului tău de-a fi, îmi place să mă amestec în tot ceea ce-i omenesc și nu mi-e indiferent dacă semenul meu trăiește sub sceptrul dreptății, dacă are vreo durere sau e arătat cu degetul.

Oh! Nu trebuie să fiu luat drept un înger sau apostol! Nu! Pot să fac și rele, însă păcatul meu este dintre acelea pe care nu le poți înlătura în viață și nu-s niciodată o pacoste pe capul oamenilor. Și apoi, acolo unde însăși Bunătatea nu-i în stare de nimic, nici eu nu pot mai mult!

În această casă a haiducilor, a cărei amintire mi-e așa de dragă, am iubit și am fost iubiți. Numai de asta mi-amintesc! Ura… S-o ia dracu’! O alung din mintea mea.

Veniserăm acolo cu dorința de-a schimba fața lumii! N-am făcut decât puține lucruri și, în schimb, avurăm și partea noastră de pagubă. Așa-i bilanțul oricărei vieți care năzuie să îmbrățișeze pământul.

Dar câte ceasuri de neuitat petrecute acolo!

Mai întâi, ținutul Snagovului e oaza dragostei în această câmpie fără sfârșit a Dunării, în care Bucureștii se pierd ca într-un deșert. Codrul său, scăldat în zilele de vară de un soare nemilos, este prețuit cu atât mai mult cu cât i se știe singurătatea. Lacul său, care acoperă câteva sute de hectare, e semănat cu ostroave stufoase, ce se desenează șerpuitor în zare, ca niște

căciuli uriașe plutind în voia valurilor. Vânatul, peștele, racii, sunt din belșug. O fâșie lată de trestie, înaltă de zece picioare, tivește, aproape fără întrerupere, malul lacului, oferind adăpost iepurilor și umbrar miilor de broaște izgonite de arșița verii. Câteva sălcii plângătoare, plicticoase și iscoditoare, asemenea unui șirag de pustnici, se pleacă pe luciul apei, cu o îndărătnicie de adevărați duhovnici. Din loc în loc, nufărul, regele purității – ieșit la iveală cu alaiul lui de lopățele plesnind de sevă – veghează cu îngâmfare singurătatea lacustră.

Nu era o singurătate deplină, deoarece casa prieteniei, a dragostei și a luptelor generoase, umplea aerul cu strigătele sale, în timpurile când frumoasa ei stăpână se afla acolo.

Așezată pe un colnic care-i înlesnea o privire cât mai largă asupra lacului nesfârșit, părea că vrea să-și ia zborul, grație streșinilor ce se prelungeau ca niște aripi. Uși, ferestre, galerii, balcoane, totul era ferit de asprimea vremii. Și nici un zid împrejmuitor, nici chiar un gard sau o îngrăditură; nimic n-o apăra în afară. Chioșcuri, ici și colo, năpădite de hamei. Puțin, la o parte, bătătura gălăgioasă a robotelilor și a crescătoriilor de tot felul: cai, vaci, oi, porci și ograda cu nenumăratele găini, gâște, rațe, păuni, porumbei. Câini mari ciobănești erau singurii păzitori. O duzină de căsnicii țigănești, încincite prin puzderia de plozi, trăiau liberi, într-o vreme când robia era în floare. Ei fură primii țigani dezrobiți din țară. Floarea Codrilor, cumpărându-i ca pe vite, odată cu terenul, întocmi acte în regulă de dezrobire. Nu se lăudă nicăieri cu dezrobirea lor, dar se alese cu o adâncă mulțumire, deoarece țiganii îi deveniră prietenii cei mai credincioși. O parte din ei erau așa zișii „casnici”; ceilalți, de la sfârșitul lui aprilie și până în septembrie, cutreierau țara, practicând felurite meserii: ursari, căldărari, lăcătuși, meșteri primitivi ai lingurilor de lemn și cazanelor de rufe, spoitori, iar femeile lor ghicitorese.

Ironie a sorții: cel mai însetat popor de libertate de pe pământ a fost supus robiei de către reprezentanții celei mai îngenuncheate națiuni din câte apăsa Semiluna! La Stambul, tronurile Principatelor române se vindeau la mezaturi, tăinuite; boierul român, el însuși o raia disprețuită, își vindea țiganii la mezatele publice, ca și vitele. Totuși, acest popor, pe jumătate gol și asupra căruia se avea drept de viață și moarte, rămase neschimbat în

veselia sa. El fu acela care întâmpină sosirea noastră la Snagov, cu inima deschisă și entuziasm.

*

O trăsură cu opt cai venise ca să ne ia de la Galați, unde Floricica se anunțase, în treacăt fie zis, ca reîntoarsă direct de la Constantinopole. Numai noi doi, eu și ea, luarăm loc în trăsură. Cei optsprezece tovarăși de drum, transformați într-o gardă demnă de „Domnița din Snagov", ne urmară călări. Costumele lor naționale, din pânză albă brodată cu arnici, minunau pe trecători, ca să nu mai vorbesc de statura uriașului Trăznilă, țigan liberat de la mânăstirea Orbu, care băga în sperieți pe copiii satelor. Era într-adevăr înspăimântător, cu fața-i oacheșe de drac și trupul de uriaș, care deșăla, în mai puțin de un sfert de ceas, calul cel mai voinic, ceea ce-l silea să alerge pe jos, o bună parte din timp, trăgându-și animalul de dârlogi și asudând cu broboane mari. În acele clipe, spaima țăranilor dădea de haz. Floricica râse cu lacrimi tot timpul călătoriei.

Dar hazul cel mai strașnic al reîntoarcerii noastre fu apariția lui Trăznilă la Snagov. Droaia de țigani ieșise în păr, cu liota de copii, câini, pisici și chiar vreo câțiva purcei. Fețe oacheșe, lucioase și melancolice; dinți albi, piepturi dezgolite. Cu neputință să pricepi o iotă în furtuna de gesturi și strigăte. Era ceva vesel, o vedeai cât de colo, nu atât de clar și ușor de interpretat drept dușmănie. Vărsară donițe cu apă înaintea trăsurii, ne urară belșug. Jucară îndrăcitele geamparale. Rândașii se tăvăleau pe jos, dându-se de-a berbeleacul. Și toată adunătură asta dorea să atingă cu mâna veșmintele stăpânei lor.

Asta, înainte ca vesela societate să fi observat prezența lui Trăznilă, care ne urma ultimul.

Îndată ce alaiul se opri și fostul „încornorat" se înfățișă ochilor sălașului, uimirea sugrumă mai întâi toate gâtlejurile, apoi bairamul se asmuți mai vârtos și fără crutări asupra fericitului Trăznilă. Repede terminară cu el, cu puterea și costumul lui brodat. Veselia țigănească nu cunoaște marginile și cu greu se deosebește de agresiune. Într-o clipă – apucat de mâini, picioare și cap – uriașul nostru fu înghițit de valul acestei dragoste copleșitoare, îl pipăiau cu înverșunare și nu știam dac-o făceau ca să-l sărute sau să-l omoare. Răcnetele în țigănește te ajutau încă și mai puțin să deslușești ceva.

Floricica crezu c-o să-l linșeze și le strigă cu toată puterea:

— Nu-l omorâți! E de-al vostru!

— Drace! Vedem și noi, că-i de-al nostru! răspunse o femeie care privea furnicarul; de asta îl și mângâie! O așa „bucățică” de țigan merită osteneala ca s-o „guști” o țără!

Și iată-l pe Trăznilă, plin de praf de sus până jos, cu hainele în neorânduială, apărând înălțat deasupra unei gloate care-l ducea în triumf în fața Floricichii, strigând de-a valma:

— Domniță!… Domniță!… Îl vrem pe Trăznilă baș-bulibașă!

Stăpâna încuviință „ungerea”:

— Fie!

Și dispăru în casă, urmată de noi toți, în timp ce Trăznilă se trezi încercuit de o horă de jucăuși, fericiți că au putut să-și folosească libertatea, alegându-și un stăpân.

II

Nu știu de la cine avea fosta păstoriță de la Lipia încântătorul ținut al Snagovului. Cum, prin ce lovitură a norocului, fetișcana cu picioarele goale din satul cel mai deocheat din județul Buzău – prietena lui Groza, amanta feciorelnică a lui Cosma, Floricica, mama mea – izbutise ca să devină *Domnița din Snagov*?

Această lature a vieții sale îmi rămase totdeauna întunecoasă. N-am întrebat-o niciodată, din rușine și nici ea n-a deschis vorba.

Venind la Snagov, speram să întâlnesc pe mărinimosul care-o blagoslovise cu un dar, pe de-a-ntregul regesc. N-avui parte: în vreo zece odăi încăpătoare, simple dar plăcut mobilate, se lăfăiau două femei și un bărbat, pensionari pe viață, tustrei de-o vârstă nehotărâtă, umili ca înfățișare, săraci ca duh.

Fiecare își avea o poveste care-i lămurea prezența în casa haiducilor, și dintre ele două merită o scurtă istorisire. Cea de-a treia, nenorocita Evghenia, nu inspira decât milă: fiica mezină a unor părinți oarecum chiaburi, dar îngâmfați și haini, fusese sacrificată în hatârul unei surori mai mari și trimeasă la mânăstire, de unde se salvase la moartea cruzilor autori ai vieții ei și venise s-o sfârșească la Snagov. Obișnuiții casei o porecliseră *călugărița fără voie*. Sosită cam târziu într-o viață ce i se refuzase, Evghenia, așa ștearsă cum era, reuși să muște din fructul care este

slăbiciunea bărbăției noastre, „atâta vreme cât tâmplele ne zvâcnesc și urechile ne ard”, vorba lui Cosma.

*

Mult mai veselă era istoria celeilalte femei, voioasa Marinula de-altădată, poreclită *Călăreața*, din pricina pățaniei amoroase ce-o trântise dintr-al noulea cer al galanteriei în iadul zeflemelelor.

Mare boieroaică, măritată cu un bogătaș pe de-a-ntregul nătărău. Frumusețe de bujor, purtare de gâscă, minte de oaie și temperament în stare să dea gata un regiment într-o noapte.

Ca în cele mai multe case boierești ale timpului, ofițerii spilcuiți ai armatei rusești de ocupație găseau la Marinula, casă, masă și acel adaos care face ospitalitatea orientală de neuitat. Preafericitul soț al Marinulei nu se îngrijea de nimic. Doar Marinula se îngrijea de neplăcutul suvenir pe care irezistibilii cuceritori, stricați până-n măduvă, îl lăsau de obicei nesăbuitelor amante. De rest, nici ea nu se sinchisea.

Și într-adevăr, nenorocirea nu-i veni de pe urma nenumăratelor asalturi ce trebui să le suporte, ci din indiferența lingușitoare a unui colonel de cavalerie. Șmecherul se juca de-a fidelitatea, pe care spunea că o are față de nevastă-sa, apoi, într-o zi, cu o piruetă de cazac, răsuci capul bietului bujor, șoptindu-i:

— Da! Te vreau! Dar numai a mea! Cu totul a mea…

— Cum asta? bolborosi ea, pierdută de fericire.

— Foarte bine! mă vei urma! O să fugim peste trei zile. Țarul ne recheamă.

În dimineața plecării, colonelul găsi pe Marinula ghemuită în sania sa, la locul întâlnirii. Și alunecușul pe zăpadă începu după ce „călărețul” se încredințase mai întâi că Marinula luase cu ea aurul și giuvaericalele.

Călătoria nu fu lungă. Dumnezeul românilor nu putea îngădui răpirea unei părticele din pământul Moldovei.

O noapte de dragoste la Ungheni; un popas sincer dinaintea Prutului înghețat; o chelfăneală căzăcească, urmată de un furt, tot atât de cavaleresc și iat-o pe Marinula dezmeticită din vis! În fața ei, sfânta Rusie a curtenitorului colonel; în urmă, un bărbat dezbrobodit, care ceruse și obținuse divorțul.

Îndârjit de insulta suferită cu vâlvă, bărbatu-său o lăsă ca să se rostogolească în cea mai cruntă mizerie. Ca să poată trăi, își vându totul, până și blănurile și căciulița de astrahan pe care o purta semeață, așezată pe-o ureche. Prietenele sale virtuoase, cerându-i socoteală de jignirea bunelor moravuri, îi închiseră ușile în nas.

Târându-și picioarele prin zăpadă, cu capul înfășurat într-un șal, ea auzi cum ștrengarii ulițelor îi cereau socoteală, la rândul lor, de pierderea căciuliței:

Ma-ri-nu-lă! Ma-ri-nu-lă!
Ce-ai făcut cu-a ta că-ciu-lă!

Floricica o descoperi într-o zi în halul ăsta. Nu-i ceru nici o socoteală și-i oferi ospitalitatea ei, unde nimic nu-i lipsea.

*

Povestea celui de-al treilea pensionar al casei, Alecachi, era puțin tragică.

Într-o frumoasă dimineață de primăvară, aflându-se în trăsura pașei din Silistra, care-și inspecta pașalâcul, Floricica zări doi călăi turci și un agă, pregătindu-se ca să taie capul unui om. Îl trăseseră lângă o fântână, îi legaseră mâinile la spate și rânduiau barda și tăietorul.

Prietena noastră opri trăsura și coborî:

— Vreau să văd despre ce-i vorba! spuse ea bătrânului pașă.

— Despre ce-i vorba? miorlăi tiranul; se vede cât de colo, draga mea! Se taie capul cuiva. N-oi vrea să te oprești azi, pretutindeni unde se taie un cap, numai să afli *despre ce-i vorba!*

Era vorba totuși de sărmanul Alecachi, care, la cererea Floricichii, povesti din fir-a-păr cele ce urmează:

Vameș la Silistra, Alecachi trecea drept omul cel mai cinstit din regiune. Văduv, cei trei copii ai lui, un băiat și două fete, îl ajutau în meseria sa, care de mai bine de cincisprezece ani se mărginea în a sta turcește pe-o saltea și de-a încasa taxele asupra mărfurilor descărcate la debarcaderul său de la Dunăre. Nici o plângere nu fusese îndreptată împotriva lui. Sumele fixate dinainte și pe care le datora sultanului în

fiecare lună, aga le încasa cu regularitate. Din ziua când Alecachi nu mai fu solvabil, cumsecadele agă le încasă *în natură*. Și aici, ițele se încurcară.

Vameșul, binevoitor ca toți orientalii, își făcea veacul tăifăsuind la nesfârșit cu prietenii, pentru care avea oricând un locșor pe saltea. Sorbeau întruna ceșcuțe cu cafea. Fumau ciubuce. În acest răstimp, fetele și băiatul aduceau banii, îi încredințau părintelui și se reîntorceau la datorie. Alecachi sălta un colț al saltelei, strecura banii dedesubt și continua partida de trândăveală, care se isprăvea la miezul nopții. Disprețuia socotelile. Abia dacă se ostenea să pună gologanii sub saltea și să-i scoată pentru măruntele nevoi ale familiei.

Dar probabil că nu numai el era acela care-i scotea de-acolo, deoarece, la sfârșitul unei luni, când aga se înfățișe ca să-și ceară dreptul, fu degeaba, căci vameșul ridică salteaua, o întoarse pe dos, scotoci încăperea: cu mare greutate găsi câțiva piaștri și irmilici, ici și colo! Adânc mâhnit, explică omului stăpânirii:

— Ioc, afaceri! Ioc, galbeni, aga!

Aga, care era arab, se mulțumi să mormăie un singur cuvânt:

— *Malèche!* Adică: *nu-i nimic!*

Și se îndepărtă supus. Dar Alecachi observă într-o zi că aga zăbovea puțin cam mult cu glumele pe lângă fetele sale, lângă debarcader. Totuși, cum generosul funcționar continua să răspundă: *Malèche!* la fiece sfârșit de lună nenorocit, vameșul închise ochii asupra ceea ce aga își luă *în natură*, uită pocinogurile blestematei saltele și își dădu cu totul inima bunilor prieteni – până în clipa când fata cea mare veni să-i spună că aga o lăsase grea. Atunci, tatăl se aprinse și chemă pe făptaș, care răspunse domol:

— *Malèche!* Nu-i nimic!

Și drese paguba, silind pe un raia, băiat bun, să se însoare cu fecioara însărcinată.

Puțin timp după, a doua fată a vameșului călcă pe urmele celei dintâi. Urmă iarăși un *malèche* și un al doilea raia.

Acum, Alecachi trăia fericit: la pagubele lunare, aga răspundea recunoscător, de departe, printr-un *malèche* și mergea înainte. Fete, bietul părinte numai avea de unde da.

Dimpotrivă, aga avea și el vreo două. Și tocmai feciorul vameșului fu acela care, răzbunându-și surorile, le lăsă însărcinate. Apoi fugi în lume, fără pic de milă față de taică-său, rămas pe-o saltea ce luase foc.

Urmările acestei fapte necugetate sfârșiră prin a fi serioase. Aga – chiar în dimineața încântătoare când Floricica își făcea plimbarea – venise, însoțit de doi călăi, să-l înhațe pe Alecachi. Cum nu-i plăcea vorba lungă, zise simplu:

— Am venit să-ți tai capul!

Vameșul auzi bine, văzu barda și buturuga, și simți că i se albește părul de spaimă.

Totuși mai avu puterea să-l descoasă:

— Și de ce ții, să-mi tai capul, agă?

— Pentru că fi-tu mi-a însărcinat fetele!…

— Da ’ parcă tu nu le-ai lăsat grele pe-ale mele?…

— *Malèche!* Mi-erai dator.

— Dar, agă, nu spuneai tu că nu-i nimic?

— *Malèche!* scoală-te și urmează-ne!

Floricica rugă pe pașa din Silistra să ierte pe Alecachi – ceea ce bunul pașă încuviință, ridicând un deget – apoi prietena noastră plăti agăi sumele datorate sultanului, de Alecachi.

— Și cele două fete ale mele, grele? strigă arabul.

— *Malèche*, aga! chicoti Domnița din Snagov.

III

A doua zi de la sosirea noastră, primirăm vizita popii din Snagov și a enoriașilor lui, veniți să ne mărturisească, zgomotos, bucuria de-a se ști iarăși proteguiți de „buna Domniță Floricica”. După care fapt, casa haiducilor făcu primul pas în bătălie.

Fu un pas hazliu, și pentru mine neașteptat.

Două personagii simandicoase coborâră într-o zi dintr-o diligență și fură primite la masa de prânz, cu onoruri care sporiră caraghioslâcul acestor ființe, străvezii ca ploșnițele unei case părăsite, dezarticulați ca niște marionete și urâți de-ți venea să te prăpădești de râs.

Aproape că mă și prăpădisem, zărindu-i, dar Floricica mă trase îndată la o parte și-mi șopti:

— Ștrengarule! Învață-te să fii cuviincios. Știi tu cine-s ăștia?

— După câte văd, „sperietori de vrăbii”, de-ai lui Cosma!

— Dacă vrei tu, fie, dar află că cel ce poartă fes și ochelari e *hood-bey*, primul tâlmaci al Sublimei Porți și cel mai bun prieten al nostru. Tovarășul său este d. Isidor, evreu german, reprezentantul mai multor fabrici, care vor procura țării noastre tot ce-i trebuie, pentru ca locuitorii ei să nu mai mănânce cu degetele, să nu se mai culce pe pământul gol și să se îmbrace ca de-alde osmanii.

Am bănuit în *hood-bey* pe unul din puternicii care făcuseră averea Floricichii, dar care nu-și cunoșteau prietena cu de-amănuntul. Era putred de bogat și vorbea nouă limbi, dintre care patru orientale. Printre ultimele se număra și o română, ca vai de ea. Dimpotrivă, d. Isidor o vorbea cu ușurință, ca și germana, franceza și engleza.

Tâlmaciul Padișahului era, după mamă, și el evreu, iar prezența acestor doi inși în cuibul haiducilor își găsea explicația în planul femeii-haiduc, care-l dădu în vileag, îndată ce se isprăvi masa.

În odăița înțesată cu sofale și divane, rezervată prietenilor intimi, beyul englez se înțepeni ca o momâie, cu ciubucul în mână, ochelarii pe vârful nasului, privind în gol și nedeschizând gura decât pentru a rosti „da” și „nu”; dintre cei doi evrei, era acela care vorbea despre aur, adică de *lire sterline*.

Cealaltă prăjină de om – mai mult simpatică la înfățișare și mai plăcută prin temperamentul ei vioi – nu înceta o clipă să măsoare odaia în lung și lat. Fuma niște frumoase țigări și făcea haz de ciubucul beyului, poreclindu-l „scuipătoarea de nicotină”.

Zeflemisea, de altfel, tot ceea ce nu era occidental:

— Priviți acest interior de femeie cochetă și europenizată, zicea el: o cameră care te silește să șezi turcește. Nu vezi nicăieri un scaun ca lumea, un garderob, un bufet, o veselă convenabilă. Româncele și românii cei mai chiaburi, deși îndrăgostiți după limbile și culturile din Apus, păstrează totuși obiceiuri asiatice; se spală în fântâna, se luminează cu lumânări puturoase și-și culcă prietenii pe saltele trântite pe jos. Vorbesc franțuzește și poartă șalvari. Hăinăria și-o înghesuie în cufere neîncăpătoare. E caraghios! Și în halul ăsta zac tocmai românii, care au acest minunat proverb: *Vorbește după cum ți-e portul, sau îmbracă-te după cum ți-e vorba!*

— Sunt de aceeași părere cu dumneata, domnule Isidor! întări Floricica. Într-o oarecare măsură, dumneata ești un haiduc!

— Eu, haiduc? strigă Isidor. Auzit-ai vreodată vorbindu-se de un ovrei-haiduc? Oh! nu! Îmi pare rău; dacă nația mea ar fi știut să mânuiască armele, n-ar fi fost azi țapul ispășitor al tuturor belelelor sociale!

— Am spus „într-o oarecare măsură”, ceea ce-i adevărat! Nu te istovești dumneata răspândind în Orient arta de-a trăi și, prin urmare, bunăstarea? Asta-i haiducia. În sensul ăsta, chiar hood-bey este un haiduc, la rândul lui!

Beyul avu un tremur ușor și cât p-aci să scape jos ciubucul:

— Dumirește-mă, Floricica! Și oricum, ferește-te s-o spui cumva sultanului; s-ar putea să-mi pierd capul!

— Deloc, prietene. Haiducia voastră tot făcând *revoluții*, atrage aurul în casele de bani ale industriei puternice, fiindcă voi sunteți cei care îi înlesniți scurgerea produselor, deschizând credite negustorilor.

Cei doi „haiduci”, liniștiți astfel, nu mai avură decât să încheie afacerea pentru care veniseră. Isidor se însărcina cu instalarea mai multor categorii de negustori evrei, hood-bey furniza banii, iar Floricica lua pe seama ei transportul mărfurilor de la punctele de frontieră până la prăvăliile așezate în câteva centre ale Principatelor.

În acest chip, începu pe pământul românesc un comerț care – la început alcătuit în întregime doar de evrei – trebuia să constituie mai târziu un izvor de energie națională și să ajute reintrarea României în rândul țărilor civilizate.

Răsplata care căzu pe capul evreilor pentru faptul că fuseseră și la noi vehiculele progresului, ba chiar îl înlesniseră, fu cu totul alta decât aceea pe care o scontaseră inițiatorii.

*

Scopul Floarei Codrilor nu era câtuși de puțin negustoria. Profita însă de nevoia claselor înstărite de la noi de-a trăi după moda apuseană și de zorul năvalnic al industriei străine – care ținea morțiș să-și deschidă piețe de desfacere în țara noastră – ca să-și răspândească ideile ei haiducești, care erau: reîntoarcerea pământului la țărani, secularizarea averilor mânăstirești, desființarea robiei țiganilor și a pedepsei cu moartea, Unirea Principatelor și garanții constituționale.

Un congres european avea să poftească pe curând cele două țări, ca să-și formuleze aspirațiile, alegând Adunări naționale, de care depindea soarta poporului român. Trebuiau dejucate, cu orice preț, manoperele reacțiunii și de-a nu alege decât oameni simpatizanți cu programul tineretului.

În acest scop, Floarea Codrilor îndrăzni să înceapă lupta pe două tărâmuri deodată: jos, creînd o mișcare populară, de reazim; sus, demascând cruzimea boierească și rechiziționând toate energiile prielnice cauzei naționale.

Dar mai greu fu să punem în mișcare țărănimea, îndobitocită în patru secole de exploatare! Cât de greu este deci, să zgândări o fărâmă de omenie!

Ne-am înhămat la cucerirea maselor populare, cu credința misionarului. Sute de care cu boi și de căruțe cu cai începură să brăzdeze Principatele, fiece convoi în frunte cu un haiduc, gata să pună umărul pentru izbânda binelui sau să moară; fiecare haiduc având pe buze lozinca: „Fiți viteji! Cereți-vă drepturile! Sprijiniți pe bunul nostru *Vodă!*”

Ani în șir și fiecare la rând ne luptarăm cu ploaia, noroiul, zăpada, vânturile, arșița înăbușitoare, fiarele sălbatice, păduchii – dar ceea ce ne dădu mai mult de furcă fu îndărătnicia țăranilor.

Pentru omul simplu, puterea autorității oficiale e ceva ocult, divin sau drăcesc, nici el nu știe bine, dar înaintea căreia nu poate decât să se plece.

Frate al meu de suferință, vrăjmașul libertății mele, n-ai și tu un cap, două mâini, două picioare, ca toată lumea? Unde-i, oare, beteșugul tău? Pe ce cale trebuie să te iau, ca să lovesc cum trebuie în stânca prostiei tale, să-ți aduc ție un folos, iar mie viața de care mă lipsești?

*

Amară ca fierea fu viața haiducului, în răstimpul acelor zile de devotament forțat. Hărțuit din copilărie și certat cu cei care nu-s ca el, haiducul disprețuiește viitorul și moartea, pune preț pe clipa ce-o trăiește în libertate și își pierde răbdarea, oricât de puțin i s-ar cere să convingă pe un om de ceva. El știe că înainte de-a lua calea haiduciei, gura lui a risipit destul scuipat la toate răspântiile, că vorba i s-a lovit numai de surzi, că nu s-a izbit decât de ghearele autorităților din satul său. La urmă, și-a spus: te naști haiduc, așa cum te-ai naște cântăreț. Și a rupt cu legătura care-l zălogea de semenii lui.

Totuși, numeroși fură tovarășii care se oferiră de la sine meseriei noastre neplăcute. Devotamentul lor, deși silit, nu era cu nimic mai prejos iluminismului creștin.

Noaptea – când beznele biruiau licărele ochilor noștri – ne adresam, cu voce șoptită, căruțașilor care fumau în urma carelor ce scârțâiau. La vremea popasurilor tihnite, în câmp deschis, în timp ce ei moțăiau, dezmorțindu-și spatele, rezemați de boii care rumegau, noi îi băteam la cap.

Desigur, nu încercam ca să-i câștigăm cauzei, prin simpla putere a vorbelor: le arătam dragostea noastră, împărtășind, nesiliți de nimeni, toate necazurile lor, când carele se înnămoleau sau se răsturnau în vreun torent, când om și vită se istoveau la datorie. Pe drumurile bune, noaptea, rămâneam singurele călăuze ale convoaielor, îngăduind cărăușilor să se odihnească sub coviltirul căruțelor. Și, întotdeauna, le-am dăruit kilograme de vin, gustări și alte nimicuri, de dus acasă (bucățele de panglică și stofă, farfurii desperecheate, bricege).

Pretutindeni, eram mereu gata de frăție, de milă pentru iobagi. Și când le lipseau o vită de povară, un plug, o colibă sau bruma pentru măritișul vreunui copil, noi, care câștigam destui galbeni și n-aveam nici un chef de-a face avere, le săream într-ajutor.

Câteodată, în entuziasmul lor nesăbuit, căpitanii haiducilor și chiar Domnița din Snagov, dădeau buzna în vreun sat și cetele noastre se așezau la mese, se răspândeau pe la nunți sau botezuri, jucau cu turbare și azvârleau galbenii cu amândouă mâinile:

— Tovarășilor, fraților! strigam fețelor prăpădite de suferință; priviți cât de frumoasă ar fi viața pentru toată lumea, de n-ar exista asuprirea gospodarilor! Aveți un pic de curaj și loviți în călăi! Noi suntem gata să v-ajutăm!

IV

Paralel cu această luptă în straturile de jos, se ducea o alta, la Snagov, de mai multă însemnătate.

Pentru a da o pildă de primirea ce voia să se facă modelor apusene, Floricica își preschimbă interiorul casei. De la îmbrăcămintea și mobilele sale – mergând cu cochetăria până la introducerea cleștelui de zahăr în serviciul mesei – ea înlocui totul cu mărfuri trimise de la Viena, Paris, Dresda și Lipsca. Un bucătar-șef luă locul vestitului sufragiu țigan al

boierului român, biet rob care se ștergea la nas chiar cu degetele de care se folosea apoi la prepararea salatei stăpânului.

Aranjă dormitoare dichisite, ale căror paturi din lemn vârtos sau din tablă de fier lustruită purtau picturi reprezentând scene istorice, străine și românești. Dacă adăogați acestui interior împrospătat farmecul stăpânei lui, care știa să primească pe musafiri ca o adevărată Domniță și să poarte orice rochie la modă, cu o grație înnăscută, puteți să vă închipuiți faima ce și-o câștigă casa haiducilor, într-o țară unde nu lipseau nici bogătași, nici pofta de a străluci, ci numai oamenii de inițiativă și căile pentru împlinirea dorințelor, fără multă osteneală.

Floarea Codrilor deschise larg ușile casei, oricui dorea să-i pășească pragul și se arăta gata să facă interiorul casei oricărui boier, la fel cu al ei.

Musafirii, și odată cu ei comenzile, se revărsară din toate colțurile Principatelor. „Curtea” de la Snagov se întrecea în recepții cu cele ale celor doi prinți domnitori. Zi și noapte, echipaje cu șase și opt cai se opreau în fața casei; și vedeai bărbi mari, albe (purtate îndeosebi numai de boierii de mâna întâi sau înalți dregători publici cu plăpândele lor soțioare) catadicsind a primi ospitalitatea „neguțătoarei”, „intrigantei” sau „aventurierei”, cum o porecliseră în intimitatea boierească pe această gazdă care-i apropia prin avere și-i întrecea prin arta de-a trăi.

Floricica, cu zâmbetul pe buze, frumoasă și cochetă ca acele pariziene atât de invidiate de femeile epocii, – primea, călăuzea, arăta, dădea serbări strălucitoare și vrăjea pe toată lumea.

Dar tâlcul nu sta acolo.

*

Dacă – în plină serbare – vreuna din acele bărbi ale protipendadei greșise ușa, rătăcind prin casă, dăduse desigur peste barba patriarhală a lui Ilie înțeleptul, care, blând dar nestrămutat, aștepta, stând turcește, împlinirea Justiției pe pământ.

Aștepta și veghea: era paznicul obiceiurilor casei haiducilor.

Deloc sever, îngăduitor, Ilie înțelegea orice, ierta totul și paza lui se exercita liniștit, prin ochii-i blânzi, urechile-i tăinuitoare, fața-i senină.

N-are a face! Această blândețe, discreție, bunătate, ne reamintea cu atât mai bine prezența lui Ilie, foarte aproape de serbare, așa ca pe vremea când

Cosma făcea orice-i trăsnea prin minte, dar cădea regulat asupra liniștei „plicticoase” a haiducului-patriarh.

Desigur, Floarea Codrilor nu era un Cosma, și eu, Irimia, mă străduiam din răsputeri ca să-i fiu cât mai puțin un fecior aidoma. La Snagov ardeam să-l întrecem pe Cosma în haiducie, dar reușiserăm, mai abitir decât el, să ne mulcomim strigătele inimilor? Poți oare să năzui mai binele lumii, fără să guști toate plăcerile vieții? Cu alte cuvinte: poți fi un haiduc ursuz?

— Bucurați-vă și vă înveseliți! striga Floricica, haiducilor pelerini care se înapoiau de la datoria lor din mijlocul poporului. Mâncați, beți, iubiți și luptați-vă cu inima deschisă, ca să vă poată lua lumea de exemplu! Purtându-vă astfel, n-aveți ce să vă reproșați: cel care nu împiedică pe alții să trăiască și care luptă pentru fericirea universală, are dreptul la viață!

Puzderiei de fete tinere și flăcăi pe care-o îmbia cuibul dragostei noastre, fără putință de împotrivire, ea îi spunea:

— Rupeți cu trecutul! Nu călcați pe urmele părinților voștri! Acolo unde domnesc egoismul și ura, nu există morală – of! morala, acest cuvânt atât de scump bătrânilor. Cel ce se încăpățânează să nesocotească legile vieții, nu rămâne nepedepsit și are parte de fericire și mai puțină, deoarece traiul fără griji stârnește o plictiseală care, în mod sigur, duce la așa numita meteahnă sufletească: *nu știu ce să fac cu mine*.

Și pentru a dovedi că ea știa ce să facă cu ea, Domnița din Snagov arăta tuturor calea nouă de urmat.

Această „cale” nu era prea departe de casă și se croia pe apă. O duzină de bărci, cu policioarele capitonate, așteptau, ca din întâmplare, la îndemâna oricui, să i-o înlesnească. Și cum să nu uiți necazul? Cum să te împotrivești momelii acestui lac, într-o lună de august, cu nopți ca din basme?

În fiecare zi se adăugau oaspeților găzduiți la Snagov, alții care soseau de la București, în calești sau călare, pentru o după-amiază și o parte din seară. Discuțiile asupra chestiunilor curente încăierau pe bărbați și femei. Floricica lupta ca o leoaică, pentru a câștiga partizani puternici, apoi oboseala și căldura domolea zarva; glumele, idilele, luau locul ideilor. Bătrânii se cărăbăneau la culcare. Stăpâna casei apuca brațul voiosului hatman Miron și dispăreau împreună.

Ilie, de la geamul care se deschidea înspre lac, zărea prima barcă desprinzându-se de la mal, luându-și largul. Nu zicea nimic, dar gândea destule lucruri.

Alte perechi nu întârziau să-i urmeze. Una câte una, bărcile părăseau debarcaderul, lunecând pe fața netedă și lucioasă a lacului, afundându-se în bezna nopții, spre ostroavele tăcute, spre malul pustiu din față. Comesenii stingheri se reîntorceau acasă ultimii.

Atunci, țigăncile servitoare stingeau toate luminile. Casa haiducilor, cu ușile și ferestrele vraiște, se cufunda în întuneric, răspândind miresme răscolitoare, părând mai mare decât era.

De la locul lui, Ilie cuprindea totul și deci și urmarea care nu întârzia: era, poate, latura cea mai frumoasă a serii.

După dispariția șefilor conspirației populare, haiducii pe picior de pace țâșneau de pretutindeni, ca șoarecii. La țignalele lor înăbușite, șase țigăncuțe frumoase, slujnicele care stinseseră luminile, alergau în picioarele goale, cu ochii măriți în beznă, toate fremătând de plăcere. Dacă stocul de bărci nu se terminase, noua echipă de îndrăgostiți se îmbarca fiecare cum putea. De nu, fiindu-le cu neputință să ia calea apei, erau nevoiți s-apuce drumul spre pădure.

Trăznilă, baș-bulibașa, lua de obicei același drum, fără să i-l arate nimeni și din preferință: nu-i plăcea apa.

Devenit portarul unei locuințe care n-avea nici zid împrejmuitor, nici poartă principală, Trăznilă aștepta ca stăpâni și ajutoare s-o tulească, apoi, din chioșcul unde-mi fumam ciubucul, zăream ivindu-se statura sa neagră, alergând cu o păpușă zdravănă în brațe. O răsfăța, îi șușotea vorbe nedeslușite, cu o voce galeșă și zorea cu pași de urs spre nepătrunsul din pădure.

*

În toropeala nopții și la lumina lunii, cerul scânteietor părea mai înalt decât aievea. Clopotul, foarte îndepărtat, al micuței și bătrânei mănăstiri a Snagovului, strecura dangătul clar al bronzului său, pe care arborii, păpurișul și lacul îl ascultau într-o neclintire aproape religioasă.

Era clipa când Marinula părăsea fericită brațele iubitului, un țigan focos, înzestrat cu o voce frumoasă, vizitiul personal al Floricichii.

„Bujorul” însuși cânta cu talent. Și amândoi – mergând alături, cu capetele date puțin pe spate, piepturile în afară – risipeau în aer cântecul lor favorit:

Și dușmanii s-au vorbit,
Să ne prindă-n așternut.
Să ne lege cot la cot,
Să ne plimbe satul tot!

Râsete izbucneau din balconul unde Alecachi, fostul vameș, și Evghenia, „călugărița fără voie”, își treceau timpul, admirând clarul de lună.

Erau nedespărțiți, mai ales că Evghenia nu se sătura niciodată, tot descusându-l cum era să-și piardă capul.

Noaptea, o auzeam, pentru a suta oară, întrebându-și tovarășul de restriște:

— Ți-au clănțănit dinții de spaimă, Alecachi, în ziua aceea, la fântână?

Și celălalt răspundea, ca de obicei:

— Cum nu… Evghenio!

Uneori, după defilarea perechilor îndrăgostite, Evghenia se ducea să-l caute pe Ilie la fereastra lui și-l întreba fără răutate:

— Ilie, ce gândești tu despre toate *făpturile astea?*

— Pe legea mea, îmi spun că petrec… pentru binele poporului.

V

Când Ilie glăsuia că în cuibul haiducilor „se petrecea… pentru binele poporului”, strecura poate o fărâmă de ironie în cugetul omului cinstit.

Totuși, nu rostea decât adevărul.

Bucuria deschisă place oricui și, în intimitate, chiar prefăcuților, deoarece trebuie să crezi mai puțin în răutatea omului decât în prostia lui.

Dovadă că bunătatea inimilor înclinate spre plăcere se impune până și răutăcioșilor, e însemnătatea pe care o luă Snagovul, în doi ani, față de nobilimea înapoiată, dușmănoasă oricărei idei generoase.

La data victoriei Angliei și Franței în Crimeea, asupra Rusiei țariste – boierii, cei mai îndărătnici și îngâmfați, sfârșiseră prin a călca pragul casei noastre, recunoscând, cât de cât, că Floricica era „sinceră și dezinteresată”. Nu se arătau învinși, fiindcă setea de mărire („gărgăunii domniei”, cum se

spunea) îi stăpânea pe toți, dar înrâurirea noastră asupra spiritelor nobile din vremea aceea era de netăgăduit și printre acestea avurăm plăcerea să numărăm, într-o seară, doi recruți de mâna întâi.

Erau abatele Uhrich, franțuz de la Lunéville, educatorul înaltei nobilimi românești și consulul Franței, de curând sosit la București. Judecata acestor doi oameni atârna greu în balanța treburilor din lăuntrul țării noastre, stricând socotelile clicii reacționare.

Fericită de apariția lor, gazda le făcu cea mai încântătoare primire, fără a cădea în lingușire. Floarea Codrilor știa că cine-i sigur de dezinteresul său, își poate îngădui luxul de-a fi demn și a spune lucrurilor pe nume.

Nici în seara aceea Floricica nu-și înghiți vorbele.

*

Ne aflam în toiul iernii, ajunul Anului nou. Zăpadă până la genunchi, sănii cu zurgălăi și un crivăț de trosneau copacii. Lacul, o mare de cristal neacoperit.

În marea sală de primire, înțesată cu musafiri, *unioniștii* și *separatiștii* se hărțuiau cu ciudă. Abatele Uhrich, așezat într-un colț, arăta consulului pe „plătiții Rusiei” și-l încunoștiința de treburile românești:

— Suntem într-o țară, unde toată lumea vrea să domnească! îi șopti abatele. Puțin le pasă acestor inși, dacă luptele lor intestine înjosesc Principatele și aduc cele mai nefaste nenorociri sociale; principal fiind numai ca fiecare boier să se poată urca pe tron și să se mențină acolo barem șase luni. Asta se cheamă a fi *Vodă*. În aceste condițiuni, înțelege oricine că Unirea Principatelor nu le convine.

Floarea Codrilor cunoștea simțul de dreptate al abatelui Uhrich și ideile „unioniste” ale diplomatului francez, dar nu știa până la ce punct putea să conteze pe sprijinul lor. Iată pentru ce, înainte de-a deschide focul, ea se ținu puțin la o parte de toată manifestarea zgomotoasă și observă în tăcere pe abate și compatriotul său.

Acesta, ca orice diplomat, se plictisea, fără să arate. Curiozitatea privirii sale hoinare cerceta, mai curând, partea femeiască a adunării, care pe drept cuvânt scânteia printr-un mare număr de femei frumoase. Consulul, încă tânăr, părea zeflemitor.

Dimpotrivă, abatele Uhrich – om în vârstă, mic de statură și foarte slab – era cunoscut, de douăzeci de ani de când călătorea prin țările române,

drept un pătruns de credința creștină și înfocat apărător al popoarelor asuprite. Haiducii, care nu iubesc pe preoți, auziseră vorbindu-se despre bunătatea lui și, neputându-i reține numele, îl porecliseră *popa-haiduc*.

Fusei mulțumit că-l văd. Fața lui brăzdată de cute adânci îmi plăcu. Interesul ce-l arăta socotelilor noastre, îl crescu și mai mult în stima mea. Desigur, nu poți să nu respecți asemenea oameni, fie ei chiar preoți. Și cum în această după-amiază de sfârșit de an abatele Uhrich avea sa mă surprindă prin curajoasa lui intervenție în certurile noastre, sfârșii prin a-l iubi.

*

Ocazia se prezentă de la sine.

Tocmai se servea ceaiul. Prostia dușmanilor noștri fu înmărmurită de frumusețea serviciului din cel mai fin porțelan de Saxa. Bătrânul boier, Daniel Crăsnaru, vestit prin averea și deșertăciunea sa, fruntașul *separatiștilor*, găsi nimerit, în lipsă de argumente, să se agațe de bietele ceșcuțe de ceai, pentru a pune pe Floricica în contradicție cu ea însăși:

— Iată cum îți trădezi adevăratele dumitale simțăminte! tună el, cu ceașca în mână. Te pretinzi prietena poporului, dar luxul matale întrece cu mult pe al nostru: unde vezi vreo deosebire între ceea ce suntem noi și ești dumneata?

— Ba, cam văd una și chiar multe, răspunse Floricica, fierbând de mânie sub o masca de-un calm silit.

În tăcerea ce urmă, privirile tuturor musafirilor, prieteni și dușmani, se ațintiră asupra Floricichii.

— E adevărat că luxul meu întrece pe al vostru, care sunteți – în special dumneata, domnule Crăsnaru – de-o sută de ori mai bogați decât mine; într-adevăr, nu ești mata stăpânul absolut peste cincizeci de comune rurale, înglobate într-un singur ținut care cuprinde nenumărați kilometri pătrați, păduri, eleșteie, islazuri? Mii de robi salahoresc pentru ființa dumitale singură; n-au o cămașă să îmbrace și dumneata te plângi că n-ai o farfurie de porțelan!

Nu crezi că e aici o diferență? Unde-s robii care asudă pentru mine și s-ar putea jelui? Ce-mi aparține, în afară de această căsuță? Pământul? Pădurea? Lacul? Sunt ale țăranilor! Plătesc tot ceea ce consum. Și cu de unde bani? Din cei pe care dumneavoastră, boierii, îi dați „negustoresei” care sunt, pe care o disprețuiți, dar care totuși vă învață cum să trăiți.

Râsete, amestecate cu murmure dușmănoase, izbucniră în adunare. Crăsnaru încercă să riposteze. Floricica îl împiedică printr-un gest viguros:

— S-avem iertare! Am dreptul să mă apăr! Vă place să convingeți pe oamenii de bună-credință, că aș fi o jecmănitoare. Ei bine, nu! Ceea ce vedeți aici, aparține utilului și frumosului și oricine are datoria să lupte cinstit, ca să-și biruie hidoșenia vieții, însușindu-și frumusețea care-i convine. Dacă dumneata ai fi ținut morțiș numai la acest lux, robia n-ar fi existat, mizeria pălmașilor cu atât mai puțin.

Dar, în timp ce dumneata n-ai habar de confortul vieții și higiena trupului, te-am văzut la Constantinopole aruncând pungi cu bani în dreapta și stânga, ca să ți-se dea tronul propriilor dumitale țărișoare, așa cum ți s-ar da un catâr! Dumneavoastră, boieri, nu știți cum să vă spălați și vreți să fiți regi! Și ce-ați face, odată călare pe Principate? Ați vinde funcțiunile publice celor mai cruzi vampiri, celor mai grozavi chinuitori ai națiunii, aceia care au adus-o în halul de animalitate de azi!

Ești, dumneata, câtuși de puțin fericit, în felul ăsta?

Priviți înfricoșătorul bilanț al faptelor voastre: nu se află unul printre voi care să n-aibă vreun strămoș îngropat decapitat! Însuși Principele care domnește acum în Moldova, unul din cei mai buni, are pe bunicu-său asasinat de Poartă, iar taică-său doarme decapitat în Biserica Sf. Spiridon din Iași, în vreme ce căpățâna lui putrezește în nu știu ce canal din Constantinopole!

Unde vreți s-ajungeți pe drumul ăsta? Ce vă lipsește, ca să vă săturați de îngâmfare și averi?

Ehei! boierilor, fiți oameni! Fiți îndrumători buni și poporul o să vă înlesnească să mâncați și din farfurii de aur, dacă vi-e pofta!

*

În mijlocul strigătelor *separatiștilor*, Daniel Crăsnaru se sculă să plece. Abatele Uhrich îi puse mâna pe umeri:

— Primești, domnule Crăsnaru, mărturia unui străin? Mă cunoști cine sunt și, la drept vorbind, știi că după Franța a doua mea patrie e Țara Românească. Dar dacă fusei preceptorul românilor bogați, am rămas întotdeauna prietenul săracilor. Mai explicit: în speranța de-a putea aduce vreun folos ultimilor, mi-am dăruit toate puterile educației primilor.

Ei bine! trebuie să-ți mărturisesc nemulțumirea mea! Nu învinovățesc pe nimeni, dar nu pot să mă opresc de-a constata o stare jalnică! Am sacrificat un sfert din viață educației celor doi fii ai Prințului domnitor, pe care toată lumea-l știe. Unul din ei a ieșit un stricat; cealaltă beizadea a brodit-o mai bine. Poate pentru a aduce recunoștință unui abate preceptor, și-a pus în gând să plimbe în fiecare zi un vițeluș pe umeri! Și asta în dorința de-a continua acest exercițiu, până ce vițelușul va deveni bou, ca-n legenda lui Milon din Crotona.

De asemenea, simt scârbă când mă aud chemat câteodată „educatorul *beizadelei-vițel*[11]”. Ca să ajungi la un atare rezultat, nu merita osteneala ca să mă trambalez de la Lunéville! Și nicăieri ca-n Principate, înrâurirea apuseană n-a nimerit-o mai bine.

Se vorbește curent franceza. Toți tinerii sunt voltairieni. Bătrânii se întrec în daniile către biserici. Totuși, între un omagiu lui Voltaire și o pomană lui Christ, se lungește la pământ țiganul-bucătar, pentru cea mai neînsemnată vină și i se trage la spate cincizeci, o sută, două sute de lovituri de bici. Am văzut cotonogindu-se robi, numai pentru că boierul, la necaz, nu știa pe cine „să-și verse veninul”.

Dar problema robiei e mult mai gravă. Cred că nu vă fac o descoperire, spunându-vă că aproape toți boierii, tineri și bătrâni, „se folosesc” de țigăncile tinere și de *nevestele chiar cu cununie*, fără să-și dea seama de crima făptuită, fără să le pese de suferința morală a sărmanelor neveste și logodnice, care, pentru a fi roabe, nu mai sunt deloc ființe omenești. Mai mult: musafirilor pe care-i găzduiesc acești buni creștini, la țară, li se trimit, în fiecare seară, aceleași femei și fete, țigănci, cu îndatorirea *să frece picioarele boierului*, gata să adoarmă. Frumos frecuș!

Aceleași obiceiuri sunt în floare în toate mânăstirile noastre, locașuri de desfrânări publice, adevărate haremuri! Țiganii sunt socotiți ca o cireadă de vite: îi împărechează la date fixe, se folosesc de femeile, fetele și viața lor.

Cât despre țăran – acest iobag, care nu-i nici hrănit, nici adăpostit de către stăpân și care e liber să crape de foame – boierul nu-l cruță mai mult decât pe țigan, după ce l-a despuiat de pământ. Și fiecare și-aduce aminte că, acum douăzeci de ani, pe vremea instaurării Regulamentului organic, contele Kisseleff se arătă, în felul său, mai omenos decât toți patrioții români laolaltă: acest general rus, deși adjutantul unui țar absolutist, dar ca un adevărat voltairean ce era, se dădu peste cap să hotărască pe boierii latifundiari de a înapoia țăranilor ceea ce le răpise, dovedindu-le că la

origină strămoșii lor n-au fost decât niște *șefi* ai obștiilor sătești, *de a căror proprietate se bucură azi pe nedrept*. Nu reuși nimic: generosul și vizionarul *strein* se izbi de lăcomia *națională* a boierilor și se lăsă păgubaș.

Iată câteva adevăruri, domnilor! Întoarceți-le și pe-o parte și pe alta: rămân tot adevăruri!

Și acum, permiteți-mi să spun fățiș, că cinstesc această casă, pe socoteala căreia am auzit clevetindu-se atâtea lucruri urâte și mai deloc bune: sinceritatea gazdei mi-a înlesnit să fiu cinstit, la rândul meu și să rostesc cu glas tare, ceea ce am gândit totdeauna.

*

În fața acestui glas puternic al Apusului, dușmanii noștri bătură în retragere. Nimeni nu îndrăzni să ia cuvântul. Copleșit, Daniel Crăsnaru se așeză pe scaun. O stinghereală firească apăsa asupra tuturor. Se înnopta.

Deodată, un zgomot neașteptat în curte – strigăte de plugari, sunete de clopote, pocnituri de bici – zgudui pe cei de față.

Consulul care se afla lângă fereastră, scrută umbrele serii. Floricica, zâmbind, i se adresă:

— Nu te nelinişti, domnule consul! Nu trebuie să te aștepți numai la lucruri rele!

Tot privind pe fereastră, consulul răspunse:

— Pe legea mea, ceea ce văd, e într-adevăr curios: un plug pe zăpadă. Doi boi albi, minunați… Totul împodobit cu panglici… Apoi șase țărani, dintre care unul bălăngănește un clopot și vorbește de zor la ușă; trei pocnesc din bice și alți doi muștruluiesc o doniță, care scoate niște mugete aidoma unui taur.

Și întorcându-se cu fața spre gazdă:

— Ce-i cu comedia asta?

— Ei bine, tradiționalul nostru Plugușor… Suntem în seara Anului nou și în clipa asta țăranii colindă din casă în casă, urând tuturor plugarilor un an cu recoltă îmbelșugată. Omul „care vorbește de zor” povestește isprăvile plugărești ale *fratelui său mai mare, Traian*, în vârstă de o mie opt sute de ani, dar veșnic viu în mintea urătorului. Și numai pentru a pricepe surprinzătoarea lui poveste, lungă de cinci sute de versuri, merită cazna de-a învăța românește!

Consulul se pregăti de plecare, ca și abatele Uhrich. Dând mâna Floricichii, primul îi spuse:

— Sunteți un popor uimitor și ați merita o soartă mai bună. Îndepliniți-vă datoria: sprijinul Franței vă este asigurat!

VI

În valul de furie generoasă ce se ridica de pretutindeni, primăvara lui 1856 ne binecuvântă cu două biruințe frumoase: desființarea pedepsei cu moartea și dezrobirea țiganilor.

Domnița din Snagov hotărî să prăznuiască imediat și într-un fel nemaipomenit primirea celui mai vesel popor de pe pământ, printre oamenii liberi. Trimise prietenilor și chiar câtorva dușmani simpatici, următorul mesaj:

„Floricica dă, astăzi în opt, un prânz în cinstea dezrobirii țiganilor. Dacă acest fapt v-a bucurat, poftiți de uniți veselia voastră cu aceea a comesenilor ce vor lua parte”.

Se știe că deseori bogații mănâncă în cinstea săracilor, însă sărbătoriții nu iau parte niciodată la aceste mese date în onoarea lor.

La serbarea de la Snagov, obișnuința fu răsturnată. Masa stăpânilor număra douăzeci de tacâmuri. Cea a țiganilor o sută. Și amândouă se contopeau într-una singură, așezată lângă lac, pe iarba proaspăt răsărită.

Natural, înainte de-a sta la masă, țiganii trebuiră să se îmbăieze și să se dichisească, cât mai bine, deoarece un alt obicei silește până și pe cei mai buni boieri să nu poată suferi în apropierea lor pe omul care muncește, asudă și miroase. Și deși calicimea isprăvise tot săpunul din Snagov, în scopul de-a se putea face suferită timp de-o oră la masa stăpânilor, se găsiră totuși, în clipa supremei fericiri, nări sensibile care schițară strâmbătura milenară a oamenilor născuți în puf, luați prin surprindere.

Floricica (desigur din bunătate și fiindcă o dată nu înseamnă un obicei) se însărcinase ca să frece ea însăși labele lui Trăznilă și să-i taie unghiile murdare; acest gest, îndeplinit dinaintea întregului sălaș, îi aduse nemurirea în inimile neamului țigănesc. Apoi, la masă, îl așeză de-a dreapta sa și-l sfătui „să nu vorbească, nici să bea cu gura plină; să nu se aplece prea mult deasupra farfuriei, nici să plescăie limba și, mai ales, să nu-și vâre degetele în sos, pentru a le suge apoi” – ordine care-l deznădăjduiră pe vătaful curții, făcându-l să izbucnească sincer:

— D-apăi, Domnițo! Libertate-i asta?

Acest strigăt de năduf înveseli pe comesenii întristați de această nivelare trecătoare și le dădu ocazia să râdă din toată inima. De fapt, e în firea omului dorința de a-și întrece semenul, în orice, fie chiar în modul de-a rumega.

*

La sfârșitul mesei, Floarea Codrilor cuvântă:

— Ei, acum, Trăznilă! tare am vrea să auzim o poveste țigănească. Știi vreuna?

Trăznilă, voios și la largul său, răspunse:

— O poveste „țigănească”? Știu una, pe-a mea, dar mă tem că-i mai curând *omenească*.

— Ei, hai, spune-o p-asta!

— Iat-o, *prea cinstiți boieri*. Să nu v-așteptați, c-am să vă înveselesc. Țiganii sunt uneori buni la așa ceva. Nu-i însă cazul și nici vina mea.

Începutul istoriei mele îmi poartă gândul la cunoscutul proverb românesc: *Când țiganul ajunge împărat, spânzură întâi pe tat-su!*

Bietul împărat! Trebuie să fi avut un tată ca al meu. Dacă nu l-am spânzurat și eu, deh! pofta nu mi-a lipsit și de tron m-aș fi lăsat păgubaș.

Taica e un boier român de prin partea Calafatului. Trăiește și acum, gras și sănătos tun. Nu sunt singurul său fecior: eram o droaie de țigani, băieți și fete, care-i datoram viața, făr-să avem de ce să-i păstrăm recunoștință veșnică; deoarece, la fel cu toți stăpânii, nu făcea altceva decât să lase grele cele mai frumoase fecioare ale sălașului, al cărui satrap era, – lucru pe care-l fac și câinii, cu ceva mai multă dreptate.

Într-o zi ploioasă, mama îmi povesti despre dânsul că moștenise întreaga avere a lui tat-su, încă de tânăr, abia înapoiat de la carte; că nu vrusese să se însoare, în ruptul capului, din pricină că „muierile își înșală bărbații”; că se reîntorsese de lângă *franțușste*, scârbit de femeile parfumate și că se înnebunea numai după țigănci tinere.

Când deschisei ochii asupra robiei noastre, el era în puterea vârstei. Puțin mai târziu, pe la optsprezece ani, îl auzii strigând într-o zi, în curte, arătând cu degetul o țigancă frumoasă:

— Cin-s-o atinge de Profirița, va mânca o bătaie soră cu moartea. De azi încolo, ea va fi scutită de orice corvoadă!

Pricepurăm ce însemna asta. Crezui că-l pot înfrunta pe loc, scoțându-mi căciula:

— Stăpâne! Dea Domnul ca zilele fericite ale boieriei matale să fie fără sfârșit, ca și numărul de fete frumoase ce ai putea să le aibi oricând; dar nu-mi răpi pe Profirița. E a mea și o vreau cu tot dinadinsul!

Rostii astea într-o răsuflare și numaidecât întreg sălașul începu să se văicărească, așa cum îi e obiceiul la înmormântare. Femeile-și smulgeau părul. Bărbații scuipau cu ciudă:

— Ptiu! Țigan tâmpit! O să-l omoare!

Taică-meu, stăpânul, coborî treptele și mă măsură:

— Nu cumva te-i fi atins de Profirița?

— Nu!

— Din fericire, pentru tine!

Apoi, vătășelului:

— Să-i tragi cincizeci de bice.

Profirița se trânti la picioarele lui și-l rugă, cu toată duioșia celor cincisprezece ani ai ei, să fiu iertat; dar inima tatii nu se înduioșă și-mi primii răsplata. N-am simțit nici o durere, deoarece, cât mă bătură, putui barem s-o văd pe Profirița, ai cărei ochi aruncau flăcări.

N-aveam s-o revăd așa de curând: fu încredințată bătrânei țigănci care îngrijea de trupurile fetelor sortite patului stăpânului, iar eu, cu alți zece robi, femei și bărbați, plecai chiar de-a doua zi, sub paza unui zbir înarmat c-un harapnic. Eram dăruiți stareţului unei mânăstiri foarte îndepărtată de Calafat, și unde ajunsesem după-o săptămână de umblet.

Tata despărțise pe bărbat de femeie, pe mamă de copil, pe logodnic de logodnică, și rămase împietrit dinaintea văicărelilor și lacrămilor noastre, așa cum rămâi în fața behăielilor oilor despărțite de mieii lor.

Eh! „Cinstiți boieri!” Știți dumneavoastră că din toate pacostele ce le înduram – bici, lanțuri, coarne de fier, batjocorirea nevestelor – despărțirile astea ne erau cele mai grele?

Blestemați să fie pe veci, din tată-n fiu și până-n morminte, nelegiuiții care ne-au chinuit în felul ăsta!

Vreme de doi ani, mânăstirea nu ne slăbi din ochi! Nu era chip să te depărtezi un pas mai departe, afară, la munca câmpului, pentru firești nevoi,

ca să nu fii imediat oprit și bătut. Apoi, când simțiră că uitarea se așternuse pe sufletul noii turme, furăm lăsați în voia sorții, ca și alții.

Dar eu nu o uitasem pe Profirița. Zi și noapte, n-o vedeam decât pe ea. Pieptul mi-ardea, de parcă cineva plimba un făraș cu jeratic deasupra lui. Și, într-o seară, încălecai un cal zdravăn din grajd și dispărui ca o nălucă.

Galopai fără răgaz peste câmpuri și păduri, până dimineața, când sărmanul animal căzu trăsnit de oboseală. Îi scosei căpăstrul, îi sărutai potcoavele și-o pornii pe jos, cu toată nădejdea. Dar, nu departe, ieșii din încurcătură, într-o livadă, o herghelie frumoasă păștea, păzită de doi țigani care se jucau în arșice. Îmi zisei: *Cu atât mai rău pentru dânșii*; și apropiindu-mă tiptil, înhățai coama unei iepe, care crezu că i-a sărit dracul în cârcă și cât p-aci să mă omoare. Bieții țigani urlară:

— Stai, mă! O să ne omoare!

— Faceți la fel ca mine! le aruncai eu vorba, gonind lipit de spinarea calului.

Chiar în seara aia dam târcoale împrejurimilor curții câinelui de stăpân. Era pe vremea cireșilor. Profirița știa c-o strigam totdeauna imitând cucul. Îmi îndoii limba și strigai în noapte de câteva ori… Așteptare zadarnică… Șuierai iarăși… Nimic. *M-o fi uitat și se veselește acum cu boierul!* îmi spusei.

Cât p-aci să mor de inimă rea. Oboseala, lipsa hranei îmi doborâră limpezimea minții. Mă descurajai și slobozii căpăstrul iepei: du-te dracului!

Mă socoteam să dau foc conacului și apoi să m-azvârl într-un puț. Dar, Doamne! ce bine e să trăiești! Aveam douăzeci ele ani și iubeam viața, ca orice țigan. La urma urmei, de ce să cred atât de ușor că Profirița era fericită?

Această idee minunată îmi îngreună pleoapele și adormii buștean pe câmp.

Mă deșteptai cu mare greutate, cu fața scăldată de lacrămile Profiriței. De mult, ea se tânguia la pieptul meu.

Zăpăcit de somn, o strânsei în brațe. Nu se simțea bine; atunci îi pipăii mâinile și picioarele: erau crăpate.

— Nu mai ești cu boierul? o întrebai.

Sărmana se văietă:

— M-a trimes din nou la muncă, o lună după plecarea ta; dar nu de asta mă plâng, ci pentru că m-a betegit… Sufăr de pântece. Junghiurile m-au

cocoșat. Aseară credeam c-o să mor. Din cauza asta n-am putut să te întâmpin. Și tu? Ai fugit de la mânăstire… Lanțurile și coarnele de fier te așteaptă!

Tăcui. Bolnavă, încă mi-era dragă și nu mă săturam ținând-o în brațe.

Profirița plecă să-mi caute ceva de-ale gurii. O claie de fân ne adăposti, până ce Cloșca cu pui porni spre apus, apoi, mână-n mână, ne îndreptarăm spre Dunăre. În drum, regăsii iapa. Se lăsă apucată de căpăstru și-mi fu de folos pentru ultima oară, fiindcă p-ormă o dăruii luntrașului care ne trecu peste fluviu.

Ne aflam acum la Vidin. Pământ bulgăresc. Stăpână, tot Turcia.

Când zării, la lumina zilei, adevărata față a Profiriței, mă-nspăimântai. N-o mai recunoșteam: slabă, ochii în fundul capului, scuturată de fierbințeli, buzele albite, mersul târșâit, adusă de spate. La fiece o sută de pași, era nevoită să se odihnească pe marginea drumului.

Ori, tocmai într-una din aceste opriri, fuserăm zăriți și opriți în drum de chehaia Leonti, pușlamaua care avea să mă bage într-o belea, mai dihai ca oricând.

Era în trăsură. Lângă el, o bulgăroaică tânără și frumoasă, dar galeșă de ți se rupea inima. Pricepui că era vreo mărime de pe la Vidin. Se opri și-mi făcu semn să m-apropii.

Unchiașul, cu privirea sălbatică, cu fața mâncată de sifilis, mă dezgustă peste măsură.

— Cine ești? Ce făceați acolo? mă întrebă, pe turcește.

Avea tot dreptul să mă descoasă: ce puteau face doi țigani, așezați pe marginea drumului? Văzut-ați, cândva, măgari, boi, forfotindu-se de colo până colo, fără stăpân? Și chiar de-i vezi, pui laba pe ei, țigani sau vite de povara!

Ceea ce se și întâmplă, când îi istorisii despre ce-i vorba:

— Stam acolo, cam de azi-dimineață… Mi-e nevasta bolnavă…

— Urmați-mă înapoia trăsurii! îmi strigă răutăcios.

Trăsura se urni în pasul cailor. Urmând-o, șoptii Profiriței:

— Cred *c-am căzut acum din lac în puț*.

Chiar așa. Picasem în ghearele unui gâde: tată-meu, câinele, însărcina tinerele fete sau le beteșugea, apoi le azvârlea; chehaia Leonti le omora, dar cu mâna altuia.

O săptămână se scurse. Habar n-aveam care ne era soarta sau întrebuințarea. Intrând în curte, chehaia Leonti îmi arătase o colibă:

— Stați acolo. Nici o corvoadă. Îngrijește-ți femeia. P-ormă o să-mi faci un *servici* și sunteți liberi.

Crezui că m-a pălit norocul și-i sărutai pulpana hainei, dar în zilele următoare ne uluirăm de tristețea acestei curți, unde nu cânta nici un rob, nici nu juca și unde toate slugile se strecurau fără să-și arunce o vorbă de haz.

Când sosi ziua „serviciului”, Doamne! cât p-aci să leșin, așa, baritai țiganul, cum mă vedeți!

Mă chemă într-o seară, îmi puse în mână o pungă cu galbeni și o funie de mătase, apoi:

— În dosul ușii de colo se află fata pe care ai văzut-o cu mine în trăsură. Eu, astă-seară, plec și nu mă întorc decât mâine, pe vremea asta, când vreau s-o găsesc moartă pe această femeie! Ai s-o spânzuri. De nu…

Nu mai auzii nimic Ameții. Căzui lat pe dușumea, unde miezul nopții mă găsi năuc, fără nici un gând.

Prima mișcare fu s-o tulesc: nici o ușă sau fereastra deschisă. Atunci strigai:

— Mămuco-o-o-o! De ce nu m-ai lepădat? Sărac de mine! Sărăcuțul!

Vârâi sfoara și punga în buzunare, crăpai binișor ușa blestemată: o odaie mare, bogată; pe-o sofa, tânăra bulgăroaica. Sări în sus, dreaptă, frumoasă ca o Cosânzeană și-mi țipă pe turcește:

— Iubesc!

Acest cuvânt îmi săgeta inima, mai rău decât un pumnal. Îi privii gâtul și cugetai: *Tu iubești și eu trebuie să te spânzur!* Și apucând cu amândouă mâinile un drug de fier de la sobă, mă pălii cu toată puterea în frunte. Sângele-mi scăldă fața. Tânăra fată se apropie, căzu în genunchi și-și încrucișă brațele pe piept. Apoi plecă de se trânti pe sofa, hohotind întruna, c-un singur nume pe buze:

— Dimitri… Dimitri… Dimitri…

Mă așezai pe prag, lângă ușa dată de perete și-n halul ăsta mă găsi chehaia Leonti.

Intră în vârful picioarelor și-și aruncă ochii pe sofa: bulgăroaica, țeapănă; ședea cu fața-n jos, cu capul îmbrobodit într-o năframă, adormită, poate.

Mă ridicai. Chehaia mă privi cu ochi ce păreau a zice: *Ce, te-a pălit cumva, înainte de-a muri?*

În loc de răspuns, plecai capul în piept; însă, cum se îndrepta spre sofa și întindea mâna ca să pipăie dacă-i făcusem „serviciul”, îl culcai la pământ, c-un pumn zdravăn repezit în moalele capului.

Și cu asta, basta. Desigur, își găsise nașul.

Pe-o noapte întunecoasă, părăsii curtea, cu bulgăroaica leșinată în brațe. La Dunăre, înainte de-a ne despărți, ea ne povesti dragostea-i înfocată pentru Dimitri, răpirea și împotrivirea ei de-a se culca cu zbirul și-mi dădu ca amintire această „constantinată[12]”.

P-ormă trecui iarăși Dunărea cu Profirița și, timp de doi ani, trăirăm prin codru.

Aurul chehaiei îmi folosi ca să cumpăr arme. Ținteam să devin haiduc, să m-alătur cutărei cete, dar degeaba bătui munții ca să întâlnesc vreuna. Colac peste pupăză, avui pacostea să mă trezesc, nas în nas, c-o poteră, comandată de nepotul starețului mânăstirii de unde fugisem.

Ne-am apărat, pân-la ultima încărcătură. Profirița fu împușcată lângă mine. Ciuruit de răni, fusei dus la mânăstire, unde, în loc să fiu spânzurat, cum mă așteptam, mi se puseră coarne și un lanț la gleznă.

În halul ăsta m-a găsit domnița Floricica; m-a… răscumpărat și m-a pus azi la masă cu dumneavoastră.

VII

Dacă aș fi credincios, aș spune că Dumnezeu a pus necazul lângă veselie, ca să dovedească mai bine omului nimicnicia vieții și să-l împace cu gândul morții. Am reflectat adesea la asta, în timpul celor cinci ani trăiți la Snagov. Grosul amărăciunii îl sorbirăm însă cu prilejul întâmplării următoare.

Puțin înainte ca pedeapsa cu moartea să fie desființată, ea lovi în chipuri deosebite pe cei doi șefi haiduci: Jianu și Bujor, prinși și condamnați la spânzurătoare, cam în același timp.

Bujor – fecior de preot de la țară și dintr-o bucată – își plăti vitejește polița, mârșăviei omenești. Dimpotrivă, Jianu, crudul Jianu, fiu de mare boier, se îmblânzi dinaintea ștreangului *și se reîntoarse la ai săi, așa cum*

spune proverbul că: apa ieșită dintr-un râu, trebuie să se înapoieze la matcă.

Comedia fu ticluită cu istețime, spre dezonoarea haiducului. Se știe că o veche și sfântă datină românească acorda viața și libertatea celui condamnat la moarte, dacă o fecioară primea să se mărite cu el, chiar în clipa ispășirii. Un popă-i binecuvânta la piciorul spânzurătorii. Călăul le era naș.

Fecioara care se arătă gata să se mărite cu Jianu era domnișoara de onoare a unei domnițe, nu aceea din Snagov, ci una adevărată: fiica Prințului care domnea în Valahia.

Așa că Jianu reuși să-și încheie zilele, plimbându-și amintirile de haiduc într-un palat, în papuci de mătase și cămașă.

Nu-i este dat oricui să aibă umeri tari. Și românul mai spune că: *obrazul subțire cu mare cheltuială se ține!*

Aceste două pierderi, una mai sfâșietoare decât alta, produseră o mare descurajare în rândurile haiducilor, mai ales că Bujor pierise prin trădare. Încrederea în Snagov scăzu; tovarășii găsind că-i zadarnic să se ducă acolo, pe patru drumuri, spre a lovi în inima boierului. Mulți dintre ei dădură bir cu fugiții; cei doi prieteni viteji, Groza și Codreanu, întemeiară bande de jefuitori și prădau, pe buni și pe răi, orice le cădea în gheare.

De altă parte, negustoria noastră cu străinătatea luă o întorsătură neașteptată: noul fel de viață arunca pe drumuri bresle întregi de meșteșugari, care de secole confecționau cele trebuincioase vieții vechi.

Un vuiet de mânie izbucni și atinse proporții amenințătoare. Bandele, înarmate cu ciomege, cutreierau străzile orașelor, băteau pe evrei, arătați ca vinovați de desființarea meșteșugăriei și li se spărgeau geamurile dughenelor. Autoritățile, care ne eliberaseră autorizațiile de import, grație grelelor pungi cu galbeni, fură decretate antinaționale. Multe personalități oficiale demisionară.

În fruntea nemulțumiților se afla un oarecare Arghiropol, de origine grec, antisemit de meserie. El era susținut de o clasă nouă, de îmbogățiți fără scrupule și însetați de stăpânire, pe care poporul îi numea *ciocoi*, – foste slugi ale adevăraților boieri, ruinați de ele.

Ciocoii erau dușmanii noștri cei mai încarnați și puternica lor solidaritate se impuse curând tuturora. Umilința, disprețul ce-l întâlneau pretutindeni, îi sileau să se unească strâns împotriva stăpânilor de ieri. Aurul de care dispuneau le folosi să corupă și să se strecoare în toate funcțiunile publice. Primejdia acestui val de ploșnițe flămânde nu scăpa nimănui, dar nu puteai nimic împotrivă. O clasă de privilegiați, grea de sânge și exploatare, își da duhul; o alta, ceva mai josnică, o înlocuia. Ne găseam prinși între amândouă, deopotrivă de dușmăniți, deopotrivă de loviți. Între Arghiropoli și Danieli Crăsnaru se aflau puțini abați Uhrich, care să ne susțină. Țăranul era deci departe de ziua când și-ar fi putut zice: „Voi fi, în sfârșit, fericit!” Iar noi, care luptam pentru mai binele tuturor muncitorilor, luarăm o înfățișare de răi patrioți.

Desigur, progresul strivea numeroase categorii muncitorești; dar se poate închipui oare un lucru mai josnic decât exploatarea acestei realități nenorocite, cu scopul de-a trage un câștig personal? Și cine erau acei care ne pârau răzbunării nemulțumiților? Cine alții decât *ciocoii*, acești pungași care împământeniseră primii deprinderile civilizate aduse de noi. Pentru ei, Snagovul era „un cuib de *farmazoane*”, unealtă a „ovreimii”. Altceva nu bănuiau. Deocamdată.

Aveau să-l afle, grație bănuielilor ce trezi povestea lui Trăznilă.

Într-o seară din toamna lui 1858, Floricica dădea o masă în cinstea Franței, reprezentată prin consulul ei și abatele Uhrich. Întâmplări mari se petrecuseră cu puțin înainte, iar energia franceză ajutase să triumfe drepturile noastre.

Alegerile pentru cele două Divane, menite să desemneze un domnitor, același pentru ambele țări, se desfășuraseră în împrejurări din cale afară de rușinoase. Arghiropol, devenit comandantul miliției valahe și Daniel Crăsnaru, mare sforar moldovean, făcură pe dracul în patru, pentru a izgoni de la vot pe partizanii Unirii. Parodia „voinței naționale” care rezultă din aceste alegeri, înfurie pe colonelul Cuza. A doua zi după „consultare”, își dădu demisia, trântind ușile. Reprezentantul Franței la București, ca și abatele Uhrich și hood-bey, se însărcinară să denunțe Puterilor Apusene complotul. Napoleon interveni cu hotărâre la Constantinopole, amenință cu

rechemarea ambasadorului său și obținu de la Poartă anularea succesului țarist.

Rezultatul noilor alegeri fu acceptabil și puteai întrezări înfăptuirea idealului național: Unirea Principatelor. Era, de asemeni, și dorința Franței. Și pe bună dreptate, în acea seară se trecea în revistă personalitatea numeroșilor candidați la domnie.

Sorbeam cafeaua, când hatmanul Miron și Floricica observară un musafir necunoscut, care, pierdut în mulțimea de flecari, părea că trage cu urechea la cele ce se vorbeau. Nimeni nu putea spune cine-l adusese. Venise după cină, profitând de acea ospitalitate a românilor, care ține ușa deschisă oricui vrea să intre. Trăsăturile sale de ciocoi, mustața grecească și obrăznicia trădau repede pe una din acele iscoade, trimise adesea de Arghiropol la consfătuirile noastre, dar ăsta părea să fie „cineva”, deoarece se apropia fără sfială de cercul restrâns unde discutau Floricica și oaspeții francezi. De vârstă matură, tare oacheș și foarte îngrijit îmbrăcat „europenește”, necunoscutul da târcoale grupului nostru, răsucindu-și nervos mustața stufoasă, purtată după moda grecească de-atunci.

Nu ne așteptam să scoată o vorbă, când, la o întrebare a hatmanului Miron cu privire la candidatura sigură a lui Cuza, îl auzirăm strigându-ne cu o voce plină de sine:

— Cine-i acest Cuza? Probabil încă vreunul din acei haiduci ucigași?

Uimirea pricinuită de această apostrofare ne amuți, prilej ca Floricica să înăbușe o sudalmă a lui Miron. Abatele Uhrich, împăciuitor, se grăbi să răspundă:

— Pe legea mea, domnule, într-o țară de ucigași oficiali, nu cred ca haiducii să fie cei mai sângeroși.

— Cine ești dumneata, mă rog? întrebă Floricica.

— Teofil Kiriacos, căpitan de poteră!

— Și ce vânt te-aduce pe la *noi?*

— Deocamdată… nimic… Doamnă!

— Și mai târziu?

— Vom vedea…

Zâmbind cu nerușinare, căpitanul de poteră se retrase, pierzându-se printre cei de față. Chiar în acea clipă, Floricica fu chemată afară de Trăznilă. O însoții.

Țiganul, negru la față ca noaptea, avea ochii holbați:

— Domnițo! Am văzut aci pe omul care m-a arestat!… E cel cu mustața „muscă”…

— Nepotul starețului de la Orbu?

— Chiar el! Și m-a văzut când intra.

— Te-a recunoscut?

— Mai mă-ntrebi? Ba mi-a și spus: *„Aha! aci mi-erai? De când te cat!”*

*

Floricica îmi strânse brațul:

— Trimite, grabnic, cinci călăreți, cu Ilie în frunte, pe drumul spre București; alți cinci, cu Spilca și Movilă, pe cel spre Ploiești. Dacă Teofil Kiriacos e singur sau cu încă cineva, să le pârlească „musca”! Dacă-s numeroși… cu atât mai rău… *Vom vedea…* În orice caz, tovarășii noștri nu vor porni la pândă mai târziu de miezul nopții. Și înlăturați orice pază din curte, la plecarea mosafirilor.

Câteva clipe mai apoi, ordinul era îndeplinit întocmai și-mi reluam locul lângă abate, care-mi plăcea nespus.

Kiriacos, cu o mână în buzunar, fuma și privea o partidă de cărți. De două ori riscă un ludovic și câștigă. Vedeai cât de colo, că nimeni nu-l cunoștea. Ținui să-i surprind clipa plecării. Pișicherul se strecură afară, în noapte, neobservat.

Cam pe la ora zece, casa era goală, luminile stinse, toată lumea în pat. Toamna n-aveam oaspeți de găzduit.

Și acum, în balconul mângâiat de-o lună palidă, eu și Floricica așteptam reîntoarcerea haiducilor. Ea era gânditoare, ca și copacii desfrunziți care presimțeau asprimea iernii apropiate.

— Te temi c-o să fim trădați, dacă ne scapă Kiriacos? o întrebai.

— Trădați? Chiar și suntem… Și vom fi încă și mai mult, dacă scapă sau nu, în măsura în care vom proceda.

Floricica vorbea cu aerul unei ființe dezamăgite, ceea ce mă uimi, fiindcă o știam de un curaj în stare de orice. Voii să știu mai mult:

— Și-atunci?

— Și-atunci?… O să vedem. Vom sfârși-o ca haiduci. De asta nu mă îndoiesc o clipă; mai de vreme sau mai târziu, se va afla; vom fi prinși și condamnați. Aș vrea să văd măcar înfăptuindu-se Unirea și, dacă s-ar putea,

Cuza pe tron. Ar fi un mare salt înainte. Cred în sufletul acestui om. N-o să facă, desigur, tot ce râvnește, dar cine dintre noi își realizează visurile? O viață de om poate răsturna de-abia o căruță plină cu pământ. Pentru rest, timpul e marele meșter: încetul cu încetul, omorând oamenii, el îmbunătățește viața. O face și mai repede, dacă oamenii îl ajută. Noi, spre pildă, îi dăm acest ajutor și asta-i tot ceea ce datorăm vieții. O datorăm. Orice ins o datorează.

Priveam această mamă ciudată, pe care o iubeam pentru vitejia și tinerețea ei încă fragedă la treizeci și opt de ani și-mi spuneam: „Cu siguranță! Îmi ascunde ceva!”… O iscodii:

— Se aude c-ai de gând să fii nevasta unui Miron… prim ministru. Așa e?

Fața-i rămase nemișcată:

— Nu, Irimia, nu-i adevărat!… Ambiția mea este mult mai înaltă decât aceea de-a fi „nevasta lui X”. M-am născut generoasă, adică suferința aproapelui meu răsună în mine cu atâta încrâncenare, că nu pot fi fericită decât semănând binele. Ochii-mi sunt plini de mizeria animalică a poporului român, bun ca tot ce este popor și asta mă face să sufăr, ca și cum mi s-ar lua aerul pe care-l respir. Iată de ce, din ziua când m-am simțit în stare să-mi bat joc de tirania puternicilor, mi-am riscat tihna și chiar viața, numai să pot satisface această nevoie a sufletului meu: să-i micșorez aproapelui o parte din povara vieții.

Dacă cel puțin fiecare ar putea simți dulceața unei atari ambiții. Viața, și așa destul de bogată în suferință, prin ea însăși, ar fi oricum ferită de îngrozitorul adaos al egoismului omenesc!

*

Floricica încetă ca să privească fix undeva în desișul codrului; cerul era descotorosit de nori, puteai număra arborii, ca ziua-n amiaza mare și de departe zărirăm un ins, care nu putea fi altul decât Trăznilă. Ducea ceva în spate, un fel de legătură. Într-adevăr, era o legătură cu patru puști.

— L-ai trimes tu undeva? mă întrebă Floricica.

— Nu! De unde dracu’ o fi venind la ora asta?

Pășind în curte, țiganul ne văzu în balcon și strigă deodată:

— Domnițo… s-a făcut!… Le-am „pârlit musca!” Au fost doi!

— Cine? Unde? Cum?

— Dar… căpitanul poterei! Dumneata ai poruncit, doar… Și cum drumurile spre București și Ploiești erau supravegheate, am pândit, într-o doară, drumeagul ce duce spre Căldărușani, la mânăstire: câini de-ăștia iubesc mânăstirile. Și uite! Kiriacos a trecut cu însoțitorul său, amândoi călări, nepăsători. Din ascunzătoarea mea, ridicai pușca în urma lor; pac! pac! Caii au luat-o la goană, singuri.

Cavalerii încă nu muriseră, așa c-am fost silit să-mi apăs puțin călcâiul pe beregata lor…

Pe la revărsatul zorilor, Ilie și Spilca se reîntorceau cu oamenii lor, toți bosumflați. Îndreptându-se spre grajd, cei doi șefi bombăniră, unul după altul:

— Parșivul, n-a trecut pe drumul meu!

Floricica, cu gândurile aiurea, nu le răspunse nimic și-mi șopti, ducându-se la culcare:

— Și acum… *vom vedea*, vorba lui Kiriacos!

VIII

Ianuarie 1859: alegerile domnitorilor, în amândouă Principatele dunărene. Fierberea este în toi, de la un capăt la celălalt al țărilor române. În aceeași măsură și în casa haiducilor, unde cauza era dublă, deoarece emoției firești iscată de acest eveniment i se adăuga grija cercetărilor judiciare întreprinse de autoritățile din București, pentru a descoperi pe asasinii celor doi poterași uciși de Trăznilă. Ațâțătorul anchetei era, fără îndoială, Arghiropol, prieten cu căpitanul poterei.

Orice urmă de haiducie fu ștearsă la Snagov, imediat a doua zi după asasinat: armele, îngropate; mare parte din oameni, îndepărtați. Polițiștilor veniți să ancheteze, Floricica le arătă interiorul ei de „burgheză cumsecade”.

Afacerea era amenințătoare: deși puțin poticnită de fierbințeala alegerilor, putea fi reluată și să ne strivească, grație mijloacelor de corupție întrebuințate de Arghiropol, ca să dezlege limba câtorva slugi, țigani.

— Fie ce-o fi! spunea Floarea Codrilor; datoria noastră e să mergem până la capăt!

„Capătul” era alegerea lui Cuza; dar ca să fie ales trebuia mai întâi să-și pună candidatura la tron și acest colonel ursuz se încuiase în bârlogul său,

nemaidând nici un semn de viață. Așteptam, în prima săptămână a lui ianuarie, sosirea hatmanului Miron, prietenul său apropiat, care trebuia să ne aducă un răspuns hotărât.

Neobositul abate Uhrich, plecat cu două luni înainte la Paris, cu un raport amănunțit al consulului Franței asupra situației din Principate, tocmai se întorsese și se afla la noi, când Miron, pe jumătate degerat, apăru pe neașteptate:

— Ei, s-a făcut? întrebă nerăbdătoare Floricica.

— Încă nu! răspunse hatmanul, curățindu-și chiciura de pe mustăți. Zice că tronul nu-l interesează deloc; că nu-i în firea lui de-a se potrivi „zborului corbilor care dau târcoale unui stârv”, și că degeaba stăruim… Uite! mi-am pierdut o noapte întreagă, încercând să-i înduplec încăpățânarea: osteneală vană!

O clipă buimăcită, Floricica privi cum prietenul nostru se trânti pe sofa, rupt de oboseală, apoi izbucni:

— Această încăpățânare trebuie sfărâmată! Nimeni n-are dreptul să lenevească, când toată lumea asudă din greu! Refuzul lui Cuza îmi crapă obrazul de rușine față de abatele Uhrich, reîntors din patria sa, înarmat cu tot ceea ce ne trebuie ca să izbândim! Cum? Recunoaște că corbii sfâșie trupul națiunii și asta-l lasă rece?

Întorcându-se către abate, îi apucă o mână și-i spuse, rugătoare:

— Ai vrea, părinte, să dai poporului român o ultimă dovadă de iubire?

Viteazul om zâmbi și-și plecă pleoapele:

— Vorbește, fiica mea…

— Peste două ore, plecăm la Galați, ca să-l hotărâm pe Cuza să-și împlinească datoria, și-mi fuge gândul la neprețuitul sprijin ce ne-ar fi prezența dumitale plină de autoritate și bogată în documente…

— Vă însoțesc și cu atât mai bucuros, cu cât trebuie să merg la Iași, în misiune.

După-prânz, în două sănii, zburam, tuspatru, în același vârtej de zăpadă.

*

Această călătorie de cinci zile, în toiul iernii, mă făcu să gândesc, adesea, cât de blestemată este viața oamenilor și a animalelor, deopotrivă de

năpăstuite de acei pe care îi răsfață destinul. Pe bună dreptate, n-ai de ce să te bucuri, c-ai venit pe lume c-un suflet milostiv.

Natura neavând conștiință, este nepăsătoare față de durere. Omul, care, în treacăt fie spus, nu-i lipsit de conștiință, rămâne tot atât de nepăsător. Prins între aceste două indiferențe, săracul își blestemă părinții care i-au dat viață și pe Dumnezeu.

De-a lungul nesfârșitelor câmpii netezite de zăpadă, pustiite de crivăț, uitate de Dumnezeu, m-am întâlnit cu acest sărac lipit pământului, am poposit în bordeiul lui, am vărsat lacrimi pentru suferința lui, în timp ce ochi-i rămâneau secați de lacrimi. El știe că noaptea coliba îi va fi iarăși troienită de indiferența naturii. Atunci, singura lui grijă e să se închidă de cu seara în casă, cu lopata. Dimineața, își deschide ușa mormântului și-și croiește o pârtie, un tunel, în troianul de un alb nepătat, care-l copleșește cu generozitatea lui de gheață și iată apărând, de cealaltă parte a troianului, omul milenar, asemenea unei cârtițe, o cârtiță cu două picioare, care se sprijină în lopată, respiră aerul curat și contemplă cimitirul alb al vieții sale negre.

Mută, cârtița umană se îndreaptă apoi spre mormântul celor ce-l hrănesc: vaca, boul, calul, o oaie. Acolo, vai și amar: prin spărturile acoperișului zăpada a năpădit așa-zisul grajd. Țăranul scuipă în palme, și își dezgroapă comoara: niște arătări de animale, numai piele și os, pielea străpunsă de oase, ochii stinși. La auzul lopeții, ele se ridică cu zăpada pe spinare, se clatină și scurmă pământul cu copitele, ieslea e roasă și se împuținează, pe fiece zi; e drept că nu mai folosește la nimic.

Iobagul boierului român înșfacă un braț de coceni, îl aruncă dinaintea boturilor animalelor vlăguite, apoi se reîntoarce în vizuina sa, dă foc bălegarului în vatră și cugetă la îndurarea fără margini a Atotputernicului.

Nu prea are aerul atât de mohorât și dacă o să intri la dânsul cu pâine, rachiu și tutun, numaidecât o să înceapă a-ți îndruga o istorioară, ca asta de pildă:

„A fost odată un om sărac și împovărat de copii, ca și mine. Într-o zi, nevastă-sa blagoslovindu-l c-un nou făt și nemaiștiind de cin-să se roage să i-l boteze, cu copilul în brațe, apucă drumul pădurii, ca să cate un naș cu avere. Moartea-i ieși în cale, înfășurată într-un cearceaf alb, cu coasa în mână. Ea îi zise:

— Lasă-mă să-ți botez copilul și p-ormă te îmbogățesc!

— Prea bine, cumătră, na-ți-l!

Moartea i-l botează și spuse cumătrului:

— Acum, ia seama: am să picnesc cu boli grele pe toți bogații din țară. Nici un doctor n-o să-i vindece. Du-te la dânșii și spune-le că-n mai puțin de două zile, descântecul tău îi va pune pe picioare, dac-or să te plătească atât cât ceri. Și tu cere-le cât mai mult! Intrat în odaia bolnavului, ai să mă găsești acolo: șoptește câteva vorbe alandala; voi pleca și bolnavul se va scula îndată. Ți se va duce vestea și vei fi putred de bogat. Dar (este un «dar») dacă intrând la bolnav, mă vei vedea la picioarele lui, să știi că omul e al tău și-l poți scăpa. Dacă, dimpotrivă, o să mă afli așezată la capul lui, asta înseamnă că e al meu și că trebuie să moară; nu mai promite nimic și șterge-o. Fă cum te-am învățat și ai să te îmbogățești, văzând cu ochii.

Omul făcu așa cum îl sfătuise moartea și, în mai puțin de un an, deveni tot atât de bogat ca și un prinț: pământuri, cireadă de vite, slugi, trăsuri, de nu le știa numărul! Cumătră șezu la picioarele bolnavilor, cam cât socoti că cumătru-său s-a înstărit destul, apoi, într-o zi, iat-o proțăpită la căpătâiul unui muribund. E drept că era un bătrân boier, care promisese jumătate din averea sa cui l-o vindeca. Proaspătul îmbogățit, văzând moartea la capul celui mai bun client, se strâmbă de ciudă:

— Hai, cumătră, lasă-mi-l și p’ăsta, ultimul și m-am săturat! îi șopti încet.

— Cu neputință! făcu moartea din cap.

Cumătrul se oțărî la refuzul morții, cugetă o clipă și porunci slugilor:

— Ridicați patul cu bolnav cu tot și așezați-l cu picioarele acolo unde se află acum cu capul!

Moartea pricepu renghiul ce-i jucase cumătrul. Și cum de felul ei nu e răzbunătoare, îi cedă și ultimul bolnav, dar la ieșire adăugă: «Pe sărac, oricât l-ai îndopa, tot nesătul rămâne!»”

*

Îl găsirăm pe Cuza la gura sobei, curățindu-și pușca de vânătoare. Un ogar mare lătră prietenește, la intrarea noastră.

Floricica îmbrățișă frățește pe vechiul ei tovarăș de zile bune și rele.

— Hm! Cum poate abdica un haiduc de talia ta?

Într-adevăr, talia colonelului-haiduc era vrednică de respect, dar Floricica subînțelegea mai degrabă talia sufletului și aceasta, întipărită pe fața senină a lui Cuza, în ochii săi cristalini, privirea pătrunzătoare, mă

impresionă nespus: un suflet puternic, sprijinit tragic pe o inimă șovăitoare, inima pasionaților. Vigoare, dragoste, bunătate, slăbiciune, toate erau întipărite pe gura lui cu buze cărnoase, umbrite de-o mustață cuviincioasă, prelungită printr-un barbișon stufos.

Cuza nu răspunse dojenii prietenei sale. Ne ajută ca să lepădăm blănile, porunci ceai și frecă cu putere urechile abatelui Uhrich, care se albiseră de ger:

— E curată nebunie să vii de la București la Galați, pe-o așa iarnă! adăugă el, reluându-și locul lângă foc și curățitul armelor. Și apoi, ați nimerit-o rău: mâine în zori plec la vânătoare de mistreți. Veți rămâne singuri, timp de patru zile.

— Poți să te duci și la vânătoare de crocodili! îi tăie vorba Domnița din Snagov. Dă-ne mai întâi candidatura ta la tron și cât mai grabnic cu putință!

Calmul înșelător al colonelului pieri, ochii i se aprinseră, vocea-i tună:

— Eu, în târgul călăilor? Eu, să mă iau la întrecere cu ei pentru tron? Niciodată! Pare-mi-se c-am făcut rău, primind să fiu prefect și ofițer. Destul până acum! Poftele domniei – care au costat chiar un cap al familiei Cuza – sunt prea în afara vieții care mi-e dragă, pentru ca să mi-o risc azi…

— Viața, care ți-e dragă!

Floricica se adresă abatelui Uhrich:

— Nu-i lua în seamă nici o vorbă, domnule abate! Dumneata știi mai bine ca oricare altul să ierți unui generos o clipă de egoism. Cu siguranță că este așteptat să prânzească mâine cu vreo femeie frumoasă: să-l lăsăm să-și petreacă cele patru zile ce ni le cere pentru vânătoarea sa de mistreți!

Apoi, apropiindu-se de Cuza, care se întorsese cu spatele, ca să râdă pe furiș:

— Vezi, Alexandre: recunoaște și tu că arțagul ți-a venit, pentru că am picat noi, tocmai în clipa când te pregăteai de-o ștrengărie!

— Recunosc orice vrei tu și tot ce face plăcere dușmanilor mei, dar îmi mențin refuzul de-a mă înhăita cu pungași, care socotesc pe domn drept sfârleaza lor. Judecă și tu puțin: ales, prima mea mișcare va fi să împroprietăresc pe țărani și să curăț mânăstirile de satiri, după ce le voi fi secularizat averile șterpelite de la națiune. Ei bine! te poți încumeta împotriva haitei de javre bătrâne și tinere? Fiindcă, să nu vă pierdeți cumpătul: tinerii noștri „idealiști” ascund înapoia măștii liberalismului aceeași sete de mărire și lăcomie, ca și părinții lor. Nu degeaba a scornit poporul zicala: *Ce naște din pisică, șoareci mănâncă!* Nu! Nu sunt omul

potrivit acelor bande. Binele și dreptatea pot fi practicate și ca simplu cetățean. Puterea smintește și cele mai bune caractere…

— Dă-o dracului, virtutea asta de creștin! strigă Floricica. Noi știm că azi binele și dreptatea au nevoie de forță, pentru a sili pe om să devie om bun; trebuie impuse răutății umane care guvernează. Ori, tocmai pentru asta, cei buni trebuie să intre în luptă și să smulgă puterea răilor. Orice om drept și generos are dreptul să strige fățiș: *Și mie o parte din putere!* Nu trebuie să roșească, pentru că e dezinteresat. E singura scăpare care mai rămâne adevăraților idealiști, dacă vor să întoarne lumea spre regatul binelui și al dreptății. Nu trebuie să ne pese de felul în care e plăsmuită firea omului: Dumnezeu a făcut ce a vrut; să facem și noi, ceea ce ni se potrivește. Și dacă Dumnezeu rămâne nepăsător față de sângele care se risipește pe pământ, noi nu-l putem imita, fiindcă e pielea noastră în joc.

— Dar ce am izbuti noi, o mână de oameni dezinteresați, împotriva unei lumi învrăjbită de ură! exclamă Cuza.

— Mult, prietene! interveni abatele Uhrich. Fiul domnului a fost și el, la început, singur de tot. Și desigur, n-a reușit să schimbe înfățișarea lumii, dar credința lui a dovedit, cu prisosință, cât era de însetat sufletul omenesc după ideal. Așa a fost totdeauna… Și va fi mereu… Toate religiile au demonstrat această năzuință de puritate. Atât ne interesează: să știm că orice suflu de bunătate care străbate această omenire egoistă, o atinge totuși, o înnobilează și-o împinge spre progres. Vrei un mic exemplu? Uite-l lângă dumneata: e vorba de împotrivirea dumitale de-a recunoaște legalitatea alegerilor ce fuseseși însărcinat să supraveghezi. Ei bine! demisia dumitale, atât de curagios motivată, a înlesnit Franței și Angliei ca să dejoace mașinațiunea țaristă, care, fără gestul dumitale, ar fi izbutit să mențină, încă pentru multă vreme, nefasta dominație rusească în Principate. Nu-i asta un lucru frumos pentru sărmanele puteri ale unui singur om? Dar, nu-i totul! Răsunetul nobilei dumitale revolte a pătruns până-n inima poporului. Am vorbit despre dumneata cu atâția țărani moldoveni. Mi-au spus: „Cuza al *nostru?* E un haiduc!”…

Și acum ajung la punctul principal al însărcinării mele: haiducia dumitale place, în clipa de față, Franței, care vede în d-ta un braț puternic împotriva pretențiunilor rusești asupra Constantinopolului. Ea e gata să susțină oficial candidatura dumitale la tron; și, odată ales, să te recunoască Poarta. Am înștiințat de această hotărâre pe membrii Divanului muntean, care îngăimează că nu te cunosc. Mâine pornesc cu aceeași misiune la Iași.

Iată două scrisori din partea prietenilor dumitale, Lamartine și Edgar Quinet. Citește-le, fătul meu, și lasă-te dus acolo unde ți-e locul datoriei istorice.

*

A doua zi, dis-de-dimineață, după ce ne ceruse o noapte de gândire, Cuza apăru, pe când sorbeam ceaiul, după care toți aveam să plecăm, care încotro. Îmbrăcase costumul de vânătoare și ținea o hârtie în mâna-i înmănușată. Ah! frumosul, mândrul piept pe care poporul român trebuia să agațe, puțin mai apoi, cea mai cinstită dintre decorații: aceea a recunoștinței de neuitat față de singurul domnitor care a știut să rămâie haiduc până la sfârșit!

Trecând hârtia hatmanului Miron, Cuza adăugă, însuflețit:

— Aveți candidatura mea, dar nu voi merge să cerșesc glasul nimănui și-mi păstrez dreptul de-a demisiona, dacă voi fi ales numai într-unul din cele două Principate!

O oră mai târziu, trei sănii porneau pe trei drumuri diferite: Cuza, la vânătoare; abatele Uhrich și Miron zburau la Iași, cu candidatura; Floricica și cu mine ne întorceam la Snagov, ca să dăm un ultim ajutor împotriva îndărătniciei boierilor munteni.

La plecare, Floarea Codrilor strigă lui Cuza:

— Alexandre! Ia seama la mistreții pe care vrei să-i vânezi; au niște colți de temut și ar putea să te rănească de moarte!

IX

În timpul haltei, noaptea, la Buzău – jumătatea drumului între Galați și Snagov – Floricica scrise un bilețel tovarășilor noștri, Groza și Codreanu:

„*Coborâți cât mai repede cu putință. C… și-a pus candidatura și noi trebuie să folosim orice căi, spre a fi ales în amândouă țările. În acest scop, voi aduna la Snagov cât mai mulți boieri alegători. Veniți să le vârâți puțină spaimă în oase!*

Floarea Codrilor”

Vătaful Movilă, care fu șeful pazei noastre în cursul călătoriei, plecă să ducă în pripă scrisoarea lui Moș Manole, unul din mijlocitorii noștri cei mai credincioși, cârciumarul-haiduc care ne aprovizionase pe vremea iernării în Valea Neagră.

Ținea o crâșmă lângă satul Lopătari, chiar la poalele munților înalți ai Buzăului, în care ciobanul, hoțul și haiducul frecau coatele unul de altul, fără să-și adreseze o vorbă.

Moș Manole și fecioru-său erau ștafetele noastre și ne puteam informa, la orice oră din zi sau noapte, asupra locului unde se aflau tovarășii; dar s-ar fi lăsat mai ușor tăiați în bucăți, decât să ne divulge. Bineînțeles, această fidelitate din inimă nu era puțin răsplătită. Totuși, nu scăpam din vedere că autoritățile vrăjmașe puteau plăti încă și mai bine. Și chiar de am fi uitat asta, ele se însărcinau să ne-o reamintească, cu prisosință, cum fu cazul în ziua reîntoarcerii la Snagov, când aflarăm că doi haiduci, și nu dintre cei mai puțin turbați, dispăruseră în lipsa noastră.

Această veste neplăcută ne mâhni tare. Într-adevăr trebuie ca omul să fie mult mai neghiob decât o vită, s-o sfârșească astfel, după ce dăduse, ani în șir, dovadă de uitare.

Floricica îi compătimea:

— Nenorociții! Ce le lipsea aici? Și unde vor găsi mai multă afecțiune? Numai de-ar coborî tovarășii noștri cât mai repede și de-ar fi cât mai numeroși!

Cei doi căpitani sosiră destul de iute, pe-o noapte de dezgheț neașteptat și mocirlă groaznică, dar numărul oamenilor abia dacă se urca la patruzeci de puști.

Aveau niște mutre de plâns. De la încetarea comerțului nostru, care împlinea aproape doi ani, haiducii, nevoiți să fie cumpătați, trăiau șase luni pe an sub pământ, în hrube umede, nesănătoase, unde oameni și animale se încălzeau unele pe altele.

Groza, mai ales, avea fața buhăită și genunchii umflați. Totuși, vitejia îi rămăsese aceeași și suferea fără să crâcnească. La rugămințile Floricichii, care-l sfătuia să se îngrijească, răspundea:

— Eah! Nu mai merită osteneală! Azi sau mâine, într-un fel sau altul, voi fi vindecat de doctorul care-ți ia orice durere, fără să te oblojească. Dar, barem în ziua aia, n-o să am ce regreta: am trăit cum mi-a poftit inima, făcând mult bine și mult rău, amândouă la vremea lor. Copiii boierului or să rostească numele meu cu groază, până la al „nouălea neam”, în timp ce țăranul se va duce, poate, să înalțe o rugăciune pentru odihna sufletului meu, către Dumnezeul lui protivnic și nepăsător.

Trădarea celor doi haiduci cumpărați de Arghiropol, nu-l surprinse:

— Trebuia să te aștepți de la ei… Chiar și celei mai sănătoase păduri nu-i lipsesc uscăturile. Dar dacă v-o pica în gheară, fiți fără milă: jupuiți-i de vii. Mai vinovat decât boierul nu e decât haiducul trădător.

— Și tu, bunul meu Ioachim? strigă Floricica, îmbrățișând grumazul țârcovnicului și sărutându-l cu foc, de două ori, pe amândoi obrajii. Îmi pari cam trist! Ești nenorocit? Și de ce ai fi, pentru Dumnezeu? Suntem departe de vremea când boierii îți porunceau cântece serafice, te încărcau cu bijuterii greoaie și-ți refuzau dragostele pământești, după care jinduiai. Nu ți-ai scos pârleala, de-atunci? Încă n-ai întâlnit micuța prietenă, care să-ți îngăduie să-i săruți poamele tari ale pieptului? Spune-mi, bunule Ioachim, iubitul meu? Îți mai amintești de vremea când aveam abia cincisprezece ani și te lăsam să-mi mângâi sânii?

Bătrânul cântăreț începu să plângă. Avea un nas vânăt care curgea, fălci fleșcăite și ochi tulburi, ieșiți din orbite.

— Nu… Floricico… nu! bolborosi el. Nimic din toate astea… Sunt și azi, ca-n ziua când m-a născut mama… Orice gâză își găsește perechea și împreună cunosc viața. Eu, nu; trăiesc ca un porc scopit la șase săptămâni. Am trăit, am îmbătrânit și o să mor ca acest porc scopit! Chiar haiducia mi-a refuzat ceea ce Dumnezeu nu mi-a dat voie să gust.

Ioachim ridică brațele:

— Dar, Doamne! Tu, care ești în inima oricărei făpturi, tu știi că niciodată n-am vrut să iau cu de-a sila sau să cumpăr cu giuvaericale, ceea ce tu ai socotit că e drept să nu-mi dai! Și haiduc, în afara legii, nu mi-am întins mâna asupra femeii rătăcite în codru, după cum n-am atins flinta ca să dobor pe vreuna dintre creaturile tale! Așa ai vrut-o… Facă-se voia ta, Doamne, dar pătimesc amarnic, fiindcă n-am cunoscut viața întreagă, așa cum o îngăduiești și celor mai mici gâze ale pământului!

*

Tânguielile lui Ioachim, boala lui Groza, tristețea care biruia chiar pe Codreanu și ceata haiducilor ne făcuseră să presimțim că orice avânt omenesc ajunge, într-o bună zi, la capăt. Și-afară vremea era ca și sufletul nostru. O pădure de crengi negre, umede și desfrunzite, care picurau. Un cer plumburiu, apăsător… Corbi, cu miile.

Of! zădărnicia avânturilor noastre!

Aceeași învălmășeală domnea și în mintea oamenilor politici, prieteni și dușmani, hărțuiți și înnebuniți de puzderia de candidați, o duzină de prinți de toate mărimile și de boieri plesnind de grăsime, gata să-și vândă sufletul dracului, în schimbul a șase luni de domnie. Unirea Principatelor îi cătrănise oarecum, deoarece țintiseră, ca prin bună învoială, să se îmbucătățească țara în douăsprezece, douăzeci și patru, treizeci și șase de părticele, numai ca fiecare să-și poată avea un tronuleț!

Din fericire, interesul străinătății – îndeosebi al lui Napoleon III – nu se potrivea cu dorința haitei princiare. De asemenea, trebuie să recunoaștem, ca în orice lucru omenesc, că în ambele Adunări electorale se afla un mănunchi de boieri dezinteresați, patrioți cinstiți. Se solidarizau cu partea frumoasă a acțiunii și știau ce vor, în timp ce alții își schimbau părerile după argumentele partizanilor ce-i asaltau.

I-am văzut și pe unii și pe ceilalți, în decursul acelei mari întruniri care fu hotărâtoare și ultima în casa de la Snagov. Se ținu la două zile după sosirea haiducilor, chemați într-ajutorul cauzei noastre.

Dezbaterile, încurajările, durară până la miezul nopții. Numele lui Cuza era regulat îndepărtat prin aceleași argumente ale majorității alegătorilor șovăielnici.

— Habar n-avem cine e… Nu l-am văzut niciodată… Nu știm de ce este capabil să facă… Și apoi, se aude că-i cam flușturatic, cam autoritar, chiar brutal cu acei dintre noi care au mai multe proprietăți… Ar putea să treacă pe deasupra capetelor noastre și să ne despoaie de bunuri… Nu asta vrem… Trebuie mers ceva mai încetișor!…

Cum cei mai buni stâlpi ai noștri, abatele Uhrich și hatmanul Miron, se aflau la Iași, Floricica osteni combătând părerea rău-prevestitoare a acestor boieri, care nu voiau decât să-și păstreze cu orice preț privilegiile. Ea fu în acea seară de-o bunătate îngerească: nici o vorbă aspră, nici o jignire; numai rugăminți și rugăciuni fierbinți.

— Fiți puțin binevoitori în această împrejurare istorică! Profitați de ajutorul generos ce ne vine din afară și fiți la înălțimea datoriei: Independența și viitorul Principatelor atârnă de hotărârea ce-o veți lua săptămâna asta. În clipa de față, Cuza este singurul destoinic să amuțească toate certurile, să se ridice deasupra ambițiilor și intereselor personale, pentru a făuri România unită de mâine. Nu vă temeți c-o să vă secularizeze; e și el boier și proprietar totodată.

Desigur, va fi nevoie de sacrificii! Dar nu uitați că peticul de pământ din pricina căruia vă burzuluiți e al iobagului. Înapoindu-i-l, arătați cea mai cuminte judecată: țăranul are dreptul la o patrie!

Încurcați în neputința de-a opune un argument cinstit, boierii trecură de la vorbăria stearpă la o tăcere posomorâtă.

Miezul nopții ne surprinse astfel.

*

În acea clipă, zornăitul unui clopot cunoscut și oprirea bruscă a unui cal ne înștiință că trimisul de la Iași sosise, în mod excepțional.

Toată lumea sări în picioare. Un țăran chipeș, cu figura inteligentă, se ivi cu o scrisoare sigilată, în mână, își scoase căciula și strigă ca un scos din minți:

— Trăiască Cuza! Trăiască Moldova!

Floricica izbucni în lacrimi, strânse pe țăran în brațe și, desfăcând scrisoarea, citi printre sughițuri:

ALEXANDRU IOAN I CUZA
Domn al Moldovei
cu unanimitatea voturilor – 17 ianuarie 1859
Miron.

De-abia termină cititul și, în vreme ce prietenii noștri și o parte din boieri șovăiau să se arunce unii în brațele altora, ușa cea mare, cu două canaturi, se lovi cu putere de perete, iar Trăznilă zbieră:

— Groza! Codreanu! Haiducii!

Ceata celor în afara legii, în frunte cu cei doi șefi, năvăli în adunare, în mijlocul unei încremeniri generale. Până și noi fuserăm surprinși, lovitura nefiind prevăzută sau ticluită. Patruzeci de piepturi tunară:

— Trăiască Alexandru Ioan Cuza, *domnitorul României de mâine!*

Groza, plimbându-și o privire plină de fulgere, rosti apăsând cuvintele:

— Trăiască deopotrivă și boierii munteni, care, la rândul lor, vor alege pe Cuza! Iar cei care nu-l vor alege, vai de capul lor! Vai de copiii lor! Focul și sabia o să ne răzbune, cu vârf și îndesat!

Prieteni și dușmani, crezându-se pradă unui vis urât, făcură stânga împrejur, tăcuți, alergând spre cai și trăsuri. Noaptea umedă îi înghiți, împreună cu gândurile lor.

Ce avea să se întâmple? Îl vor alege pe Cuza?

N-aveam s-o știm decât abia după o săptămână și, vai, în ce împrejurări!

X

Încântată, Floricica se învârtea prin odaia plină de fum de tutun, săruta scrisoarea lui Miron și repeta:

— A fost ales… În sfârșit, a fost ales… Iașii și-au făcut datoria… Bucureștii vor urma, fără îndoială, exemplul moldovenilor… Dar… Încleștă pumnii și privi în gol: …Pe toți sfinții din cer! Dacă muntenii se vor adeveri niște bestii, atunci – ai spus-o bine, Groza – vai de ei! Voi vinde totul, mă voi vinde chiar pe mine și vom găsi miile de puști trebuincioase, ca să înecăm în sânge, într-o noapte, încăpățânarea acelora care, în nici o împrejurare a vieții, n-au nimic sfânt!

Nu eram de față decât șapte: Floricica, Groza, Codreanu, Ilie, Spilca, Movilă și eu. Ceata, după ce schimbase santinelele, se culcase.

Încetase orice vorbărie și, desigur, nimeni nu se gândea la ceva, când deodată ne pomenirăm zgâlțâiți de această întrebare neașteptată a lui Ilie:

— Ați putea voi să-mi spuneți, ce facem *acum, aici?*

Ne uitarăm unii la alții, mirați, buimăciți. Ilie reluă vorba și accentuă:

— Da! ce așteptăm *acum?* Cuza se va sui pe tron; prietenii noștri, boierii, se vor mulcomi la locurile lor. Iar noi, haiducii? Ni se pregătesc oare locuri de zapcii? Nu-i mai degrabă o săptămână a Pătimirii haiducești, ceea ce ne așteaptă? Și, în cazul ăsta, ce-ați zice de-o legiune a Prietenilor sfântului Petru, care ne-ar renega mai mult de trei ori, cu mâna pe conștiință, înaintea unei „justiții populare” din doisprezece *ciocoi?*

Din partea mea, tare țin să nu pun la încercare prietenia acestor boieri: judecătorul își are legea lui; haiducul, *codrul!* O să-mi iau catrafusele!

— Cred că și noi trebuie să facem același lucru! întregi Groza.

Și adresându-se Floricichii:

— Afară numai dacă Floarea Codrilor nu se simte cumva ocrotită de Domnița din Snagov?!

Zeflemeaua lui Groza puse degetul pe rană:

— Nu! prietene… Să nu te îndoiești de sinceritatea mea: la Snagov, ca și în codru, am rămas ceea ce mă știi: o haiducă. Și dacă într-o zi fi-vom nevoiți a ne înfățișa dinaintea „justiției populare”, de care glăsuiește Ilie, ai să vezi că Floarea Codrilor și Domnița din Snagov sunt una și aceeași dușmancă a nelegiuirii omenești și că această dușmancă nu va fi ocrotită de jurații ciocoilor, mai mult decât Trăznilă.

Ca să fiu de folos țăranului, m-am resemnat a face ceea ce timpurile îmi permit; dar sufletu-mi aleargă mai repede decât timpul. Dacă am preferat haiducia mea șireată celei din codru, e pentru că am observat că ultima nu aducea iobagilor decât schingiuirile și violurile poterelor.

Cât despre sinceritatea boierilor-prieteni, să nu v-așteptați ca ei să fie mai virtuoși decât sfântul Petru. Ba chiar ne vor renega până în pânzele albe, căci oamenii unei epoci socotesc scrântite sufletele care-și depășesc vremea. Dar nu de asta o să port doliu! Cu atât mai rău pentru vremea mea: adevărul îl port în inimă!

Groza merse să ia mâna prietenei sale:

— Iartă-mă Floricico! N-am vrut să fiu răutăcios cu tine…

— Nu-i nimic, prietene… Ceea ce-i sincer, e mai sfânt decât ceea ce-i divin: dumnezeii se schimbă de-a lungul veacurilor și de la o nație la alta; pe când sinceritatea vorbește aceeași limbă oamenilor de pe tot pământul și încă de la începutul lumii.

*

Putea să fie ora trei dimineața, când o santinelă intră și ne spuse:

— Bănuiți voi, ce-i afară? Ei bine, ia deschideți fereastra!

Floricica deschise cu vioiciune o fereastră: un nor de fum rece năvăli în casă. Era ceață.

— E atât de groasă, spuse tovarășul, s-o tai cu cuțitul! Nu se vede la un metru. Ne izbim de pomi. Ceea ce-i păcătos, e că ne dăm de gol de la o poștă, din pricina ceții care ne face să tușim ca niște măgari.

— Ei și?! spuse Groza, dacă voi tușiți, va tuși și dușmanul și se va da de gol și el, numai dacă nu cumva o fi având ascuns în sân vreun soare!

— Da! dar tușind, poate foarte bine să ne scuipe în plină față alicele flintei sale! mormăi un alt haiduc.

— Ai dreptate. Cheamă oamenii și pune-i de strajă înapoia ferestrelor galeriei. Ceața se va risipi poate în zori și atunci o ștergem.

Santinelele fură aduse înăuntru. Numai Trăznilă ținu morțiș ca să dea târcoale casei. Cu brațele bălăngăninde, ca două prăjini spânzurate, ne spuse:

— Am niște semne rele… De două zile îmi țiuie urechile, ochiul stâng mi se bate; se bate de mă bagă-n boale… Cred că, pe curând, o să ne sune ceasul… În lipsa voastră, niște domnișori, mereu aceiași, se fâțâiau încoace și încolo, scrutând împrejurimile, ca și cum ar fi vrut să cumpere casa. Ilie i-a văzut și el. Toată lumea i-a văzut. Ce mai vreți: ei ne cunosc acum; au aflat cine suntem. Astă noapte le-am strigat în nas: Groza! Codreanu! Haiducii! Nu-i destul?

*

Era destul, o știam cu toții și nimeni dintre noi n-avea gând să se mulțumească cu vorbe.

Ceea ce nu știam nici noi și nici Trăznilă, era prezența lui Arghiropol, în fruntea unei adevărate armate, pe meleagurile noastre.

Se aflau la Căldărușani, încă înainte de miezul nopții și, profitând de ceața binecuvântată, ne încercuia din depărtare, înaintând cu încetul, fără să tușească sau să strănute. Când prinserăm de veste, fu prea târziu și toate ieșirile tăiate.

Încercuirea se trăda, mai întâi printr-un vuiet înăbușit de potcoave de cai pe pământ desfundat. Îndată sărirăm la puștile noastre: patruzeci de oameni, coborâți din munți, plus douăzeci ai noștri, de la Snagov, plus alți douăzeci de țigani dezghețați, făceau în total optzeci de perechi de brațe, care aveau de apărat ceva, de pildă, libertatea nimic alta decât sfânta libertate! Alecachi, Marinula, Evghenia și o duzină de țigani servitori, stăteau în apropiere, gata să ne încarce puștile de rezervă, într-o odaie, singura pe care o lăsarăm luminată, ca un fel de redută.

— Tu, Ioachime, spuse Floricica țârcovnicului, ne vei cânta psalmi! Vei fi psalmistul ultimei noastre nopți la Snagov! Cântă, viteazul meu! Asta

prețuiește mai mult decât o pușcă! Și ferește-te de gloanțe!

Puțin mai apoi, în ceața groasă care se lipea de geamuri ca vata, auzirăm nechezături de cai și voci care nu-și dădeau nici o silință să vorbească încet. Cordonul ostașilor putea să fie cale de-o sută de metri și avea forma unei potcoave. Casa noastră era așezată pe creasta unui povârniș repede, ce ducea drept în lac; numai partea aceasta rămăsese neîncercuită; dar pe unde să scoți caii, fără să fie simțiți. Lanțul se strângea așa de aproape, că, ispitiți s-o ștergem, trăgând caii de căpăstru, ca pe orbi, am fi fost măcelăriți cu siguranță.

— Trebuie să fie ca la vreo patru sute! spuse Groza, după ce dăduse o raită pe-afară.

— Și nu-s măcar poterași-mercenari, adăugă Floricica, ci milițieni, ostași români! Ce trist… Aș vrea să mor prima în acest măcel…

— Ba, n-o să fie măcel și nimeni n-o să moară, fiindcă eu sunt acela care comandă prin ceață!

*

Acest răspuns, în mijlocul beznelor, pornea de la Ioachim. Mulțimea de haiduci, împrăștiată prin toate odăile, gata să deschidă focul împotriva năvălitorilor, așteptă tăcută o lămurire din partea cântărețului nevăzut. Flacăra unei lumânări tremură. Ioachim, îmbrăcat ca un popă, apăru: sutană jerpelită, patrafir pe piept și potcap murdar în cap.

Îl crezurăm nebun. Se opri și ne privi cu fața lui blândă:

— Nu! nici un măcel! Luați aminte, dar: toți caii voștri sunt colo, în dosul ușii… Așteaptă să fie primiți în saloanele voastre cu covoare scumpe, cum erau altădată boierii simandicoși și diplomații. Treceți-i prin acele încăperi frumoase și scoateți-i pe ușa care se deschide în fața povârnișului dinspre lac; încălecați-i și la drum, înot, spre scăpare, spre Dumnezeu care nu vrea deloc pieirea voastră!

În acea clipă, un zgomot asurzitor izbucni afară: în mijlocul răgetelor de vaci, viței, oi, toate slugile țigănești, cam vreo cincizeci de bărbați, femei și copii, urlau, așa cum numai țiganii sunt în stare:

— Foc! Foc! Fugiți! Arde casa!

— Tu ai dat foc, Ioachime? întrebă Floricica.

— Eu am dat foc dependințelor, ca să pricinuiesc zarvă și zăpăceală. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, profitați cât mai e vreme! Pe cai,

zbughiți-o! Dușmanul e în curte!

— Și tu?

— Mă duc la…

Nu mai auzirăm sfârșitul vorbelor sale: șuierături puternice ne sparseră auzul, apoi salve înspăimântătoare făcură geamurile țăndări. În scurtul răgaz ce ne despărți de-a doua descărcătură, vocea lui Arghiropol răsună:

— Au aprins casa din vicleșug! Atenție la lac! Trageți pe sus!

Alte șuierături și casa primi o nouă descărcătură.

Câteva gemete în întunericul odăilor ne înștiințară că aveam răniți. Furioși, Groza și Codreanu voiră să deschidă focul, dar Ioachim îi împiedică și aduse caii, țopăind ca un urs, cu lumânarea în mână:

— Sunteți pierduți, dacă răspundeți! La lac! Cu inimă! Eu mă duc…

Floricica strânse în brațe pe cântăreț:

— Îmbrățișează-mă cu putere, Ioachime! Și adio!

*

Haiducii săriră în apă, fiecare cu armele, calul și norocul său. Țiganii și celelalte slugi fură trimiși spre sălaș, care se salva mai bine decât noi, vârât în cireada de vite și răcnind laolaltă.

Vrăjmașii nu cutezară să pătrundă în casă și să ne ia cu asalt. Totuși, spre a întâmpina vreun atac întâmplător, șefii hotărâră să plece ultimii.

Ah! dureroasa reflecție care-mi străpunse cugetul în acel răstimp de așteptare, sub ploaia de împușcături din toate părțile! Mă gândeam la fratele nostru, oșteanul român, acest țăran pentru a cărui fericire ne aruncasem în gura lupului și care ne stropea cu gloanțe ucigătoare, plin de supunere către Arghiropoli și nemilos cu haiducii!

Mă trăgeam din neamul acestor făpturi care sfărâmă bolovanii în mâini, dorm pe zăpada goală ca pe puf, sparg sâmburii de măslină între fălci și ard să se culce cu toate țigăncile frumoase din lume. Nu ceream aproapelui nici să mă hrănească, nici să-i fiu animal de povară: cred că asta-i demnitatea. Ce frăție putea exista, deci, între mine și acest animal care ne împușca, spre a-i jertfi frumoasa mea viață? Ura mă îngenunche pe neașteptate, cât p-aci să trag în grămadă. Floarea Codrilor, care era de-a dreapta mea, mă opri, cu repeziciune:

— Nu… Zadarnic… *El* e silit s-o facă. Apoi, i-e teamă; e cu mii de ani în urma ta. Iartă-l!

Numai o duzină de tovarăși reușiseră să se strecoare printre primele împușcături îndreptate asupra lacului. Încă nu ne mișcasem de acolo, îngrijorați, pitiți pe povârnișul noroios, pe care casa îl ferea de gloanțe, când, deodată, șuierăturile încetară peste tot. Arghiropol întrebă:

— Cine-i acolo?

— Un popă din Snagov care spune că haiducii au fugit încă de ieri!

— Adu-l încoa!

Focul dependințelor nu risipise ceața, nici nu ajutase câtuși de puțin la deznegurarea împrejurimilor. Se formase totuși un cerc luminos, de culoare opală, destul de străveziu, și în jurul lui zăream umbre nedeslușite, mișcându-se călare sau pe jos, desigur comandanți.

Acolo, bunul Ioachim își găsi moartea.

*

În timp ce-l escortau, pe dibuite, el cântă acest psalmi și glasul său, deznădăjduitor de puternic, acoperi zgomotul fugii haiducilor înot.

— *Doamne! ascultă-mi ruga dreaptă; fii cu luare aminte la strigătul meu; pleacă-ți urechea, rugăciunii ce-o fac, fără a fi vreo înșelăciune pe buzele mele. Fie ca dreptatea mea să iasă la iveală în fața ta, ca ochii tăi să deslușească dreptatea cauzei mele. Tu mi-ai pătruns inima, ai cercetat-o noaptea, m-ai pus la încercare și n-ai descoperit nimic; cugetul meu nu trece dincolo de vorba mea. Pentru toate cele ce sunt fapte ale oamenilor, m-am ferit de căile nefirești, numai prin cuvântul rostit de buzele tale…*

— Nu mai zbiera așa tare, nătărăule! strigă Arghiropol. Nu se mai aude nimic! Ce dracu’ sporovăiești acolo? Ce ți s-a năzărit?

— *Doamne, sloboade-mă cu mâna ta de aceste creaturi din lumea bună, a căror împărțeală e pe lumea asta și cărora tu le umpli burta cu merindele tale, în așa măsură că și copiii lor sunt îmbuibați și mai au ce lăsa nepoților… Dar eu îți voi vedea fața la ziua judecății și voi fi mulțumit de asemănarea ta, când voi învia!*

— Popă tâmpit! Taci odată dracului și spune-mi îndată, la ce-ai venit?

— Am venit, glăsui Ioachim – și astea fuseră ultimele sale cuvinte – am venit ca să-ți rostesc acest proverb al lui Solomon, care sună: *Pământul se scutură de trei lucruri, ba chiar patru și nu le poate răbda:*

De slugă, când poruncește…

…Primul din cele patru lucruri de care se cutremură pământul și nu le poate răbda, singurul care te interesează: *De slugă, când poruncește.*… auzi tu, Arghiropol? De sluga-ciocoi, ca tine, când poruncește… Pământul se scutură!

Un pocnet. Floricica plânge.

Șuierături, salvele reîncepură, dar noi eram acum departe, în marea de ceață și în apa rece, deasupra căreia răsăreau piepturile noastre și greabănul cailor, ale căror căpățâni se lungeau ca boturi de balauri.

Puțin mai târziu, pe când urmam malul, dârdâind îngrozitor, o coloană înaltă de fum, străbătută de flăcări roșietice, urca drept în înaltul cerului, deasupra casei haiducilor, mărturie că Dumnezeu, în mărinimia lui, catadicsea să primească rugul jertfelor noastre.

DUPĂ SNAGOV, ÎN VOIA SORȚII

Chiar în același an, luna lui april, după o lungă boală care fu cât pe-aci s-o smulgă dintre noi, Floricica se înapoia în codrul preferat al Bârsei, cântând cât o ținea gura:

Hei, codrule, frunză subțire!
Lasă-mă să trec prin tine,
Cu paispre'ce după mine!

Haz de necaz… N-aveam de ce să fim atât de mulțumiți.

Mai întâi, sănătatea sărmanei femei era pe vecie primejduită; apoi, dezertările micșoraseră numărul haiducilor noștri, sub cei „paispre'ce", de care pomenea cântecul. Rămăseseră prea puțini, pentru trei căpitani ce număraseră fiecare cam douăzeci de puști în dimineața prăpădului de la Snagov, care de fapt nu ne costase nici un om, afară de sacrificiul voluntar al lui Ioachim.

Dar cea mai mare nenorocire a haiduciei e aceea de-a voi să cruți viața haiducului; dacă i-ar fi fost atât de scumpă, n-ar fi preferat în locul ei primejdia, și cine a sfârșit prin a-și străpunge inima cu disprețul morții, pierde cumpăna vieții și nu-i mai poate face hatâruri. Devine un disperat. Toate cruciadele se pornesc cu disperați; ele nu folosesc, însă, nici celor care se luptă, nici cauzei pentru care s-au încăierat, deoarece străvechiul pom al vieții, spre deosebire de pomii obișnuiți, nu rodește atunci când îl afumi, pasămi-te să-l cureți de omizi.

Floricica, fidelă metodei sale, cu schepsis învățată, năzuia să încerce curățirea de omizi a judecății omenești. Spunea haiducilor:

— În ura voastră împotriva asupritorului sunteți în stare să dați foc lumii și să ardeți împreună cu ea. Greșeală! E inutil să te omori sau să-ți petreci viața stârpind păduchii de pe trupul aproapelui, de vreme ce el îi lasă să revie, îndată ce i-ai întors spatele. Învățați-l mai degrabă cum să se spele cu propriile lui mâini. Veți vedea cum păduchii pier de la sine.

Avusese deseori ocazia ca să-i dădăcească astfel, în răstimpul boalei sale, o blestemată de pneumonie căpătată în noaptea fugii de la Snagov. Ne adăpostiserăm la o subprefectură prietenă, unde petrecurăm restul iernii, iar Floricica a fost îngrijită cu devotament. Tovarășii noștri, știind-o suferindă,

o ascultară cu îngăduință, o aprobară cu capul și se feriră strașnic să nu-și dezvăluie adevăratele gânduri. Dar, cum apărură mugurii în codru, patruzeci și cinci de haiduci o șterseră, într-o bună dimineață, fără să ne zică măcar adio. Plecaseră să tâlhărească în ținuturile Deltei. Am regretat mult pe unul din fugari, Buzdugan, om de-o violență nemaipomenită, dar a cărui bunătate încolțea îndată, ca să-i mulcomească furiile. Pe lângă asta, este înzestrat cu o voce frumoasă și știa ca nimeni altul să scoată dintr-o frunză de salcâm melodiile cele mai de necrezut. Fetișcanele se înnebuneau după el. Dealtminteri, băiat frumos și disprețuitor al banului.

Aveam să-l regăsesc cândva, dar în ce triste împrejurări!

Petrecurăm vara hoinărind pe Bâsca și în munții Penteleului. Floricica se întrema, sorbind cu sete aerul tare al brazilor, bea lapte crud de măgăriță și urmărea îndeaproape mersul evenimentelor politice. Nu mai rămăsese din ea decât umbra căpitanului de odinioară, care, acum cinci ani, în fruntea a douăzeci de oameni, cobora aceste coclauri. Trupul i se topise. Ochii-i mari, blânzi și mângâioși altădată, mistuiți acum de febră, răspândeau sticliri ciudate.

Pentru întâia dată de când o cunoșteam, simții născându-mi-se în suflet dragostea filială: o îndrăgii cu patimă. Știind că veștile de la București îi procurau clipe de plăcere, înjghebai un serviciu de curieri speciali, ce soseau de două ori pe zi cu scrisori, când de la Miron, când de la abatele Uhrich, uneori chiar de la Cuza. Citirea lor, cugetarea adâncă ce le urma, scurtele răspunsuri pe care le trimitea, o umpleau de bucurie:

— Nu mai am mult de trăit, șoptea, dar am văzut cel puțin realizarea, în parte, a speranței pentru care mă zbat de la douăzeci de ani: Principatele sunt unite sub domnia unui om care n-o să realizeze tot ce poftește, ci tot ce-i stă în putință! Miron este sfetnicul său și asta nu-i puțin; amândoi au destulă putere ca să răstoarne pe șovăielnici și, la nevoie, să treacă chiar peste ei. Cât privește restul, Dumnezeu mi-e martor, n-am visat nicicând raiul pe pământ!

După lovitura lui Arghiropol, care ne izgonise de la Snagov, Cuza și Miron oferiră numai Floricichii un adăpost sigur în București. Ea refuză să meargă într-acolo, temându-se să nu compromită într-un scandal public pe șeful statului și primul său ministru – și așa învinuiți de către ciocoi a fi la curent cu haiducia noastră și de-a fi ajunși la cârmă cu ajutorul bandiților. Cuvântul „*uzurpatorul*”, prin care aceste slugi îmbogățite îl denumeau pe

Cuza, spre sfârșitul scurtei sale domnii, fu aruncat încă de la urcarea pe tron.

„Uzurpatorul” nu se sinchisi dar, presimțind ce-l aștepta, muncea zi și noapte la întocmirea legilor care trebuiau să-i înscrie numele printre cei mai cinstiți domnitori, adorați de popoare de-a lungul veacurilor. Vor rămâne nemuritoare în amintirea țăranilor noștri, vestitele sale apariții travestite, prin cârciumi, piețe, bâlciurile satelor, unde, sub înfățișarea unui cioban sau geambaș, venea să se încredințeze personal de felul cum i se aplicau legile sau când cinstindu-se cu locuitorii cerea să le aducă o oca de-a lui Cuza. Vai de necinstiții *prinși cu ocaua mică!* Afară de amendă și închisoare, Cuza, descheindu-și numaidecât gheba jerpelită și arătându-și haina domnească, făcea pe vinovat de râsul satului, silindu-l să meargă în patru labe – cu greutățile false atârnate de gât – de la dugheană până la primărie, unde era încarcerat.

Dumnezeule drept! Dacă popoarele ar fi guvernate de atari caractere, fie ele domnitori, regi, împărați sau țărani, care-i omul ce s-ar mai văieta că nu știe unde îi e capul, de necazuri?

*

Către începutul lui septembrie, Cuza, însoțit de Miron, veni în taină la ascunzătoarea noastră.

Locuiam atunci la Lopătari, răcoarea timpurie silind-o pe Floricica să părăsească înălțimile Penteleului și să-și caute adăpost vremelnic în casa primitoare a lui moș Manole, prietenul hangiu, care, împreună cu fiu-său, ducea o viață de urs năzdrăvan la marginea unei păduri ce-ți da fiori. Îi fu la îndemână să ne găzduiască pe toți, deoarece nu număram mai mult de cinci capete: Floricica, Ilie, Groza, Movilă și eu. Codreanu și Spilca, întovărășiți de alți cinci haiduci, ținură cu orice preț să plece a-și potoli o răzbunare ce le stătea pe inimă. Porniră în iunie, se întâlniră cu o poteră la Dragosloveni și fuseră măcelăriți, până la unul. Nici Trăznilă nu mai era cu noi. Matahala, după iscodeli obositoare și numeroase capcane întinse, reuși să prindă un ursuleț drăgălaș, pe care-l dresă cu multă îndemânare, fără să-l blegească; apoi, amândoi, aproape tot așa de voios unul cât și celălalt, plecară „în lume” să-și câștige pâinea, omul jucând animalul și viața jucându-l pe om.

Plecarea lui Trăznilă înduioșase pe Floricica, mai mult decât celelalte. Iubea vigoarea și hazul țiganului:

— Ori de câte ori îmi vorbea, mă simțeam plină de viață, ca și el, ne spunea ea în ziua sosirii domnitorului, privind pe fereastră frunzișul îngălbenit al fagilor.

Fața ei pământie mișcă pe cei doi prieteni. N-o mai revăzuseră din ziua când, la Galați, sfătuise pe Cuza, la despărțire, să se ferească de colții mistreților. Ca să le gonească impresia urâtă, reveni la gluma-i de odinioară:

— Acum ai de-a face cu niște mistreți, într-alt chip primejdioși! Vai de tine! Iată-te la cuțite cu ciocoii, dușmanii pe care i-ai disprețuit atâta. Te compătimesc, dar asta e menirea ta. Abia începe. A mea, din fericire, s-a terminat.

Cuza și Miron, îmbrăcați ca simpli orășeni, înțepeniră pe scăunele și păreau să reflecteze mai degrabă la sănătatea ei, decât la ceea ce le îndruga. Domnitorul o certă:

— Sunt mâhnit că n-am alergat să te văd chiar de la începutul boalei. Te-aș fi trimis cu de-a sila în vreun sanatoriu din Elveția. Miron nu mi-a spus că erai atât de grav suferindă.

— N-am știut-o câtuși de puțin! se apără celălalt. În scrisori nu-mi vorbea decât de o răceală. Mă face să cred că ne iubește mai puțin, de la douăzeci și patru ianuarie încoace.

— Dimpotrivă, am vrut să vă las în pace, la treburile voastre, să vă scutesc de clevetelile posibile, de-o mare dandana politică, poate. Voi sunteți bărbați de stat. Eu, o ființă în afara legii.

— N-o să te judec după legea codului penal, ci a conștiinței mele; sunt liber să mă port în felul meu! întoarse vorba Cuza.

— Nici în ruptul capului, urmă Floricica, n-aș fi primit să părăsesc țara, într-o vreme când setea mea de știri era atât de mare. Și apoi, totdeauna, am crezut c-am s-o sfârșesc în codru. Nu-s decât două feluri de morminte demne să înghită inimile generoase: apa mărilor și desișurile pădurii.

*

Moș Manole, gătit de sus până jos cu costumul său național și în cămașă albă ca zăpada, intră cu o oca de vin, slănină afumată și pâine, le puse pe-o masă, turnă în pahare, voi să spună ceva și se fâstâci.

— Ce-i, moș Manole? întrebă Cuza.

— Apăi, ce să fie, Măria-ta, ia, călăuzele ce v-au adus aici nu și-au ținut gura decât pe juma’te.

— Nu-i nimic.
— Mulțumim matale pentru îndurare, dar o să aveți totuși o belea…
— Care?
— Moș Ion e colo. Îl știți? Moș Ion, ultimul nostru răzeș, unchiașul de la Lopătari. E cu fecioru-său, nepotu-său și strănepotu-său.
— Zi-le să intre!
Patru „haiduci” pășiră înăuntru, voinici ca niște stejari, cu inima pe buze și sufletul în ochi. Scoțându-și căciulile, așezate pe un păr a cărui culoare trecea de la castaniu la alb-argintiu, strigară într-un glas:
— Să trăiești, măria-ta!
— Vă mulțumesc pentru binețe. Să trăiți și voi, de asemenea. Și Cuza se sculă, ca să le strângă mâna; apoi, rămânând în picioare: Vorbește, moș Ioane! spuse el.
Bătrânul arcui sprâncenele; vorba-i fu tot așa de limpede ca și privirea:
— Măria-ta! Mă trag din oameni drepți… Taica se ferea să facă rău și unui câine… Asta-i toată moștenirea de care mă mândresc Și iacă-mă la nouăzeci și doi de ani pălmuit de un boier, un boier get-beget, dar ciocoit de când slugărnicia a fost ridicată în cinste. Omul care mi-a pălmuit obrazul, e proprietarul nostru, stă în Sfatul țării. E o lună de atunci, mă dusesem la el ca să mă jeluiesc de-o hoție, pe care arendașul său o făptuise în paguba mea și el m-a pălmuit. Măria-ta, îți cer să-mi faci dreptate!
Cuza înaintă un pas, luă capul răzeșului în mâini și-i sărută amândoi obrajii:
— Acolo unde a lovit ciocoiul, domnul țării sărută și spală ocara. Asta-i, moș Ioane, toată dreptatea ce ți-o pot face împotriva unor lăcuste, care vor fi în curând mai puternice decât mine și dreptatea!
— Să fii sănătos, măria-ta!
— Mergeți cu bine, dragii mei!

Pe înserate, Cuza și Miron se ridicară să plece. Feciorul hangiului se apropie sfios de domn:
— Măria-ta! fiindcă n-o să mai mă întâlnesc a doua oară în viață cu mărimea voastră, aș vrea să fiu dumirit asupra unui lucru, ce mă muncește…
— Despre ce e vorba?
— Iaca: din câte am auzit vorbindu-se de bătrânii noștri și ceea ce văzui chiar eu în timpul războiului Crimeei, am înțeles că totdeauna Marile

Puteri s-au încăierat pentru stăpânirea popoarelor mici, ca să le stoarcă, una după alta; dar neamurile strivite nu pier, totuși; dovadă: noi, românii. Ori, Marile Puteri, ca Turcia și Rusia în ultimul război, au fost mulțumite la urmă să rămână măcar așa cum erau înainte de-a se lupta. Atunci, la ce bun se războiesc?

Cuza chibzui o clipă, apoi:

— Fătul meu, m-ai băgat în încurcătură, dar mă descurc răspunzându-ți că Marile Puteri fac așijderea celor doi inși care au înghițit o broască. Cunoști povestea?

— Nu! Măria-ta! N-o știu!…

— Ascultă, dar! Doi țărani părăseau într-o dimineață satul lor, ca să meargă la târg, într-un oraș mare. Unul mâna o vacă, pe care dorea s-o vândă. Celălalt nu-și avea decât brațele, cu care nu prea știa ce să facă. Cum treceau de-a lungul unei bălți, omul cu vaca, un smintit, se adresă tovarășului, arătându-i o broască scârboasă:

— Uite, dac-o să îmbuci broasca de colo, îți dau vaca mea; să fie a ta!

Cum smintiților le place să zgândăre lumea, nimeresc întotdeauna peste alții și mai smintiți decât ei, care prind sfidarea în zbor. Tovarășul – un leneș care trăia cu ce-i pica din cer – se socoti: „Trebuie să fie groaznic să mănânci o broască vie, de vreme ce n-o mănânci nici friptă; dar, pentru o vacă, merită osteneala!” Și înhățând broasca, spuse celuilalt:

— Ai să-mi dai numaidecât vaca?

— Îndată ce-o să înghiți broasca!

Celălalt mușcă, mestecă iute și înghiți la repezeală, dar simți cum i-se întoarce inima pe dos: „Pentru numele lui Dumnezeu, o să fie greu!” La a doua înghițitură, gata-gata să-și verse măruntaiele și asudând de scârbă, se trânti pe iarbă.

Văzându-l ajuns aproape la jumătatea broaștei, proprietarul vacii își zise: „Am pățit-o! O s-o mănânce și voi pierde vaca!” Și se înnăduși, la rândul lui. În acest timp, celălalt, după a treia îmbucătură înghițită, se afla la capătul puterilor și-și dădea cu părerea: „Nu, n-am s-o pot termina, dar dacă arunc restul, o să-și râdă de mine și m-aleg cu paguba”.

— Știi, ce, prietene?! făcu el; dacă te încumeți să mănânci și tu jumătatea asta din broască, ei, fie! îți las vaca!

Păcătosul atât aștepta:

— Cum vrei tu, prietene; dacă-ți convine, primesc!

Și trebui să înfulece restul, cu aceeași greață; apoi, cei doi smintiți își urmară drumul, icnind tot timpul mersului, unul mânându-și vaca, celălalt neștiind ce să-și facă brațelor, – așa cum fuseseră înainte de împărțirea broaștei.

După plecarea celor doi prieteni, Floarea Codrilor putea să-și ia rămas bun de la „Domnița din Snagov”, înainte de-aș lua de la propria-i viață. Nu bănuia, dar vedeai cât de colo că asta-i era scris; se încăpățână, până la sfârșit, să nu primească îngrijiri potrivite cu boala, precum și un adăpost mai ca lumea, altul decât desișurile codrilor românești.

Chiar vru să-și petreacă iarna la moș Manole, care se dădu peste cap să nu lipsească nimic bolnavei sale. Și tocmai începusem să ne instalăm, când, într-o zi friguroasă și ploioasă de octombrie, furăm înștiințați că Arghiropol suia cu o poteră, ca să ne aresteze.

— Ei bine! spuse Floricica, să mergem… Țara românească e mare.

Da! pământul românesc era mare, dar pentru noi începea să se îngusteze. Valea Neagră și Peștera Urșilor, care acum șase ani ne văzuseră sosind tot într-o zi de octombrie, ne ofereau iarăși adăpostul lor, un adăpost aspru, nepotrivit unei bolnave.

Trei catâri fuseseră încărcați cu cele trebuincioase dichisirii celor două colibe ce trebuia să clădim, una pentru muribundă și alta pentru noi, patru inși. Toți aveam inima strânsă. Înșiși caii erau posomorâți. Floarea Codrilor, călare, părea strigoiul resemnării.

La despărțire, hangiul, luându-i amândouă mâinile și ducându-le la buze, se prăbuși în lacrimi:

— Ai vrut binele lumii ăștia și ea te izgonește de peste tot!

— Așa-i dreptatea, moș Manole; doară și eu am izgonit pe câțiva, chiar dincolo de viață!

Și se așeză în fruntea acestei biruitoare și jalnice cavalcade, murmurând, cu privirea țintă spre crestele încețoșate ale munților:

— Poate că acolo, sus, e încă singurul loc unde omul ar putea să rămâie bun…

Acestor cuvinte – ultimele care-i ieșiră din gură – urmară două ceasuri de urcuș, neîntrerupt, tăcut și posomorât, în timpul căruia ne simțeam la mii

de leghe unul de celălalt; apoi, în clipa când pâlcul trecea peste Bâsca, văzurăm pe Floricica bălăbănindu-se în șa și prăbușindu-se în apa murdară, fără un strigăt.

Sărirăm în albia stâncoasă a torentului, o ridicai și o dusei pe mal, strângând-o pătimaș la piept; dar nu mai strângeam decât o inimă care încetase să bată. Puțină spumă însângerată i se prelingea din colțurile buzelor vinete.

Îmi îngropai mama la rădăcina unui brad voinic, pe scoarța căruia scobii o cruce, semnul suferinței omenești și al milei pentru soarta ce ne-o făurim cu propriile mâini.

Se spune că motanul, când îi cad dinții, se călugărește. Haiducul nu prea are ocazia să-i îmbătrânească osul, dar atunci când steaua haiduciei sale apune pentru totdeauna – ceea ce se întâmplă câteodată – se face cioban.

E ceea ce ni se întâmplase și nouă, care, tuspatru, Groza, Ilie, Movilă și eu, devenirăm ciobani. Ne-am durat pe povârnișul transilvan al Carpaților o stânișoară cu puține oi, încă și mai puține griji, dar cu multe, multe amintiri duioase!

Groza le sorbea amărăciunea dulce, târându-și, vara la soare, iarna la gura sobei, picioarele înțepenite. Ilie și Movilă, mai stăpâni pe inima lor, băteau pășunile cu turmele, cântând din fluier și se însărcinară, ei singuri, cu toată roboteala stânii, în timp ce eu – ah! nevolnicie a sufletului omenesc! — mă cățăram pe muchea Penteleului și strigam celei care odihnea la rădăcina bradului însemnat cu o cruce:

— Of! Floricico! Maica mea frumoasă! Nu-i adevărat că oamenii care trăiesc în pustiul fermecător al munților sunt mai buni! Și chiar de-ar fi așa, mi-e silă de bunătatea lor, oh! viteaza mea Domniță din Snagov! Ei se retrag din lume, pentru că n-au ce-i da. Îndură singurătatea, fiindcă n-au nimic împotrivă. Sunt tăcuți, deoarece sunt muți sufletește. Pentru dânșii, pădurea este lemn de foc; vijeliosul torent, apă pentru spălatul rufelor; stânca ce-ngenunche deasupra prăpastiei o piatră mare, bună la nimic. Vreau să-ți mai spun, prietenă generoasă, că primul gând care li se năzare la vederea unui om ce suie spre cuibul lor, e acela de a-l lua drept răufăcător.

Ni se întâmplă și nouă, de asemeni, ca într-o după-amiază de iulie să primim vizita unui om ce se cățărase până la stâna noastră. Sângera din belșug, dintr-o rană mare, pricinuită de un pumn de alice, în spate, și

pricepurăm că aveam de-a face cu un hoț, împușcat de vreun binefăcător. Doi tovarăși, tot așa de puțin cinstiți ca și el, îl ajutau să-și târâie picioarele, cu una din mâini apăsându-l pe rana oblojită cu cârpe arse.

— Creștinilor! gemu el. Oricine ați fi, mă predau vouă! Dar dați-mi să beau ceva: sufăr de sete mai mult decât din pricina rănii. Urc de mai bine de trei ceasuri, fără să întâlnesc un strop de apă!

Cel care ne ruga astfel era Mândreanu, vestitul jefuitor de biserici, pe care-l cunoșteam din auzite. Gaura pricinuită de glonț, deasupra șalelor, era dintre acelea care fac să te întrebi: cum a putut să trăiască și să meargă, cale de-o jumătate de zi? Bău, căzu în agonie și în timpul nopții își dădu sufletul. Trupul său, scund și greu ca plumbul, plecă să putrezească în dosul stânii.

Povestea acestui om era mai curând veselă decât tragică. Nu ucisese niciodată, nici nu rănise, nu purtase măcar o armă de foc și dacă nu era pacostea serviciului militar de șapte ani, de care se temea, nu s-ar fi stricat niciodată cu autoritățile din sat. Dar iată că tinerețea-i fu otrăvită de blestematul arcan. Și tot ștergând-o în munți cu flăcăii din sat, la vremea arcanului, sfârși într-o zi prin a nu se întoarce decât să trăiască din hoțit. Victimele sale erau numai sfinții: îi jefuia de veșmintele de aur și argint. Lăcătuș de meserie, ușile casei Domnului nu i se puteau împotrivi. Cât despre martirii creștinismului se știe că totdeauna au răbdat orice, fără crâcnire.

Mândreanu nu avusese tovarăși, nici nu le simțise nevoia. Se descurca singur. Într-o zi, însă, soarta îi scoase în cale doi, și ce mai tovarăși! Erau chiar aceia care ni-l aduseseră pe jumătate mort și ne istorisiră peripețiile călătoriei lor nevrute în haiducie.

— Iacă, mai acum un an, eram cătane și făceam parte din garda unei închisori, când Mândreanu ne trase după dânsul. Fusese judecat și condamnat la zece ani de ocnă. Ne aleseră pe amândoi ca să-l escortăm cale de-o zi și pornirăm mulțumiți, fiindcă totdeauna ești fericit să hoinărești de-a lungul câmpiilor și, unde mai pui, Mândreanu era un flecar, care înveselise pe toți gardienii, în timpul celor două luni de prevenție. Ne distra de minune pe drum, cu istoriile sale bisericești, de popi și sfintele juvaieruri șterpelite:

— Desigur! lămurea dânsul, sfinții jefuiți nu mi-au purtat nici o pică; au trăit în zdrențe și au blestemat pe bogații care se împăunau cu podoabe. Atunci? Unde-i crima mea?

Și ne rugă să-i desfacem oleacă, fiarele de la mâini și picioare. Ne gândirăm: „Săracu’! Trebuie că-l canonește mult. Ei, hai, să-i slobozim o mână și un picior! Ce dracu! suntem doi inși, cu pușca în mână! Cum ar putea să ne scape?”. Și-l desferecarăm pe jumătate. Fu cuminte. Pe drum, toți hangii îl cunoșteau. Mâncarăm și băurăm… și-i scoaserăm lanțurile, pe care și le înfășură după gât. Apoi, cu capetele înfierbântate, ne oprirăm o țâră într-o porumbiște și aprinserăm țigări, trântind puștile în iarbă. Eram acum ca trei buni tovarăși, dar el rămânea tot Mândreanu și iute puse mâna pe armele noastre și începu să fugă de-a-ndărătelea.

— Glumești, mă Mândrene?! îi strigarăm.

— Ba deloc, prieteni! O șterg!

— Amar de noi, frate! N-oi vrea să putrezim în ocnă?!

— Nu! Nici nu-mi ține de cald!

— Atunci?

— Atunci… haideți după mine! Biserici sunt destule! O să vă învăț meșteșugul!

La urma urmei, ce vreți, eram chercheliți și ne-am dus cu el, uite, chiar acum un an, în luna asta. Niciodată nu ne-a îndemnat să furăm, stăteam numai la pândă și argintul fu totdeauna împărțit frățește. A fost un suflet drept și bun tovarăș. Acum, c-a murit, nu prea știm de ce să ne apucăm.

Un țăran, surprinzând pe Mândreanu tocmai când jefuia o biserică, îi trăsese la alice în spate, până ostenise și dăduse alarma. Fugarii însă izbutiseră să înșele pe urmăritori.

Oferirăm celor doi „vădani” – așa-i boteză Groza – ca mijloc de trai, roboteala în jurul fermei.

Și, de altfel, căzură tocmai la țanc, deoarece, dacă Movilă se trezise un bun păstor, Ilie nu fu decât unul ca vai de el, iar Groza și cu mine nici atâta. Nu iubești nepedepsit tot pământul și toată viața. Nu te simți cu pieptul clocotind de patimi, de dragoste și ură, nici cu ochii mereu însetați după alte imagini, ca să le înfunzi pe vecie într-un colț de lume, oricât de frumos ar fi el!

La capătul celor cinci ani de răbdare și nostalgii sfâșietoare, oile ce mițuiam și orizonturile de care ne săturasem privindu-le, ne dădură greață și ne hotărârăm să-l părăsim pe Movilă, într-o minunată zi de mai 1864. Atunci, Ilie, care nu degeaba era înțelept, rosti această vorbă cu tâlc:

— Noi știm ce părăsim, dar habar n-avem ceea ce ne așteaptă. Numai Dumnezeu o știe…

Dumnezeu…

Vrăjmașii noștri o știau și ei, căci ne căutau pretutindeni. O știau poate și bietele inimi ale celor două femei pe care soarta ni le scoase în drum, în ziua când, după ce ne vândusem turma de oi la târgul din Slobozia, ne duserăm, tustrei, să cerem adăpost la hanul lor, situat în împrejurimile comunei.

Nici pomeneală de cursă sau măcar răutate. Dar să fi fost acolo o sută de curse și mii de viclenii în care ne-am fi prăvălit d-a-n picioarele, cu mâinile și capul, ca orbii și surdomuți, și tot nu ne-am fi ferit – în așa chip ni se umplură inimile de bucurie, când, atingând văile și câmpiile valahe, după cinci ani de lipsă, auzirăm că Alexandru Cuza întrecuse – de la alegerea lui – speranțele ce și le pusese poporul român întrânsul. Înfăptuise marea proprietate țărănească, secularizase averile mânăstirești, curățase administrația de orice putregai și înzestrase țara cu o Constituție, după modelul celei din Belgia.

Oh! fericirea de-a descoperi un om bun și incoruptibil, oriunde s-ar afla! Zece secole de răutate nu pot nimici toată credința, pe care cinci ani de dreptate știu s-o împlânte în inima unui popor! Unde-s guvernanții drepți? O sută de națiuni sunt gata să le dea ascultare!

Ne îmbătarăm ca bețivii și pricepurăm că Lina, hangița și fiică-sa, Marița, erau făpturi care știau cum să se poarte dinaintea dorințelor, atâta vreme înăbușite. Cinci ani de post, la o mie două sute de metri înălțime! Deși de patruzeci ani, Lina avea niște sâni și șolduri tot așa de pietroși ca ai fi-sei; obraji, să-i tai cu un fir de păr și nu-i plăcea s-o chemi „mamă”, ci țațo. Groza se îndrăgosti numaidecât de fusta ei albă, scrobită și mereu curată, care se vedea de sub rochie, mai mult ca jumătate. La rându-mi, mă amorezai nebunește de ochii focoși ai Mariței, care nu era la primii pași în viață. Singur Ilie se mulțumi să ne sfătuiască:

— Băgați de seamă! Muierile astea sunt proaste și prostia dă de furcă, mai abitir decât deșteptăciunea.

Erau proaste? Pe legea mea, cu atât mai rău pentru deșteptăciunea care-și ține zaharicaua departe de nasul a doi haiduci lihniți. Preferam această sărăcime de spirit, care ne ușura, tocmai la timp. Mai ales că țața Lina era o cuzistă înfocată, slăvea opera domnitorului și dădea de băut oricui intra în

crâșmă strigând: „Trăiască Cuza!” Dealtminteri, asta ne-o apropiase, ajutând celor două femei să ne intre la iuțeală pe sub piele, căci, cu capul răsucit de patimă și vin, destăinuii Mariței într-o seară cine suntem și cât ne costase alegerea idolului.

Mândrie, tu ești pricina oricărui rău care cade pe capul omului! Și Ilie fu acela care, și de data asta, avusese încă o dată dreptate.

Nu îndată, pentru că prostia nu scapă niciodată ocazia, decât să dovedească mai bine, în felul ei, cât de nemărginită îi este întinderea. Astfel, profitarăm barem de răgazul de-a gusta timp de două luni fericirea, care-i atât de greu s-o întâlnești în pustiul munților și de-a ne alina, în serile cu clar de lună:

Hai, Lino, să trecem Oltu’!
Să schimbăm vorba și portu’,
Să trăim necununați,
Să zicem că suntem frați!

Într-o duminică de la sfârșitul lui iunie, crâșma țaței Lina era ticsită de lumea cea mai felurită: țărani, văcari, ciobani, popi, ofițeri și chiar un zapciu. Mulți prieteni și dușmani de-ai lui Cuza. Hangița, mai pilită decât oricând, înveselea pe mușterii, povestindu-le această snoavă despre Cuza:

Cuza se duse într-o zi ca să inspecteze o închisoare mică, din țară. Directorul își alinie în curte pensionarii, o duzină de derbedei, mare parte negustori, închiși pentru înșelătorie și domnitorul începu să-i descoasă:

— Ce-ai făptuit?

— Nimic, măria-ta!

— Măi, măi! Și tu?

— Nimic, vă jur!

— Măi, măi!

Continuă:

— Ia, spune-mi vina ta!

— Nici una!

— Și a ta?

— Sunt la fel de nevinovat!

Cam ăsta fu răspunsul de la un capăt la altul, când Cuza sosi la ultimul întemnițat:

— Și tu ce-ai făcut?

— Furat, măria-ta!
— Ai furat?
— Da! două găini!
— Și ce faci tu aici printre acești oameni cumsecade? Piei din ochii mei, ticălosule!
Și porunci directorului:
— Acest nelegiuit să fie azvârlit imediat afară pe poartă!

Prieteni și dușmani ai lui Cuza râseră împreună de această nostimadă, atribuită omului, pentru moment, cel mai iubit și mai hulit de întreaga Românie.
Da! râseră. Și crâșmărița strălucea de fericire, dar neghiobia ei nu aștepta decât acest prisos de fericire, pentru a se deschide ca o varză sub nasul zapciului; căci strecurându-se înapoia băncii unde stam tustrei, țața Lina, arătându-ne cu degetul mușteriilor, spuse cu ifose, bătându-ne pe umeri:
— Ah! vă cred că Alexandru Ioan Cuza e un om, dar dacă-l avem azi în fruntea țării… e mulțumită unor „haiduci” ca ăștia, pe care îi vedeți!
— Na-ți-o! murmură Groza. Tii! a scăpat-o!
Ilie începu să fluiere încet, scărpinându-se sub căciulă. Zapciului nu-i ardea de fluierat, și zbieră deodată:
— Pe ei, băieți!
„Băieții” erau, din întâmplare, cam o jumătate din consumatori. Nimic nu-i deosebea de obișnuiții hanului: țărani, văcari, ciobani, popi, ofițeri. Erau poterași sadea, adunați acolo în urma unei urmăriri iscusite, spre a ne demonstra, nouă și țaței Lina, că nu Cuza era totul în țară.
Fără arme și cai, nu puturăm să facem altceva, dinaintea celor douăsprezece pistoale ațintite spre piepturile noastre, decât să ne lăsăm legați, – spre marea disperare a celor două hangițe care urlau și se zbăteau să ne sară într-ajutor.
Erau sincere. Nu fusese nici pic de cursă sau răutate.
Dar prostia inimilor simple dă de furcă mai mult decât viclenia răilor.
De rest, se însărcinează mândria și bucuria nețărmurită.

Furăm duși la jandarmeria din Slobozia, unde petrecurăm noaptea.
A doua zi, în zori, Lina se afla în curtea închisorii și striga ca o nebună:

— O să-mi vând până și cămașa, dar îi voi scoate de-acolo! Ah! ciocoi blestemați! Vă arăt eu vouă!

Jandarmii ne ferecară mâinile și picioarele, ca să ne transporte în capitala județului. O priviră pe hangiță în albul ochilor și glumiră pe socoteala ei:

— Blestemații de haiduci! Toate crâșmărițele mor după ei!

— Dacă-s buni trăgaci!

Convoiul se urni la răsăritul soarelui și îndată căldura deveni înăbușitoare. Era secetă. Nici o picătură de apă, de aproape două luni. Semănăturile pârjolite nu mai dădeau nici o speranță. Doar porumbul putea să-și revină și să despăgubească oarecum pe țăran, dacă o ploaie ar fi sosit la timp. Iată de ce, pretutindeni, nu vedeai decât procesiuni cu drapele, icoane, tămâie, moaște.

Întâlnirăm pe drum o atare mascaradă. Era triumfătoare, fiindcă, într-adevăr, către prânz, o ploaie cu găleata se abătuse asupra neghiobiei omenești și a bietelor noastre trupuri, cătrănite de sudoare, amestecată cu noroi și țărână.

Procesiunea ne încrucișă în clipa când, escortați de șase jandarmi călări, târam, într-un hal de plâns, fierăria grea, picioarele sângerânde și soarta nerecunoscătoare. Popii, în frunte, își urlau rugăciunile de mulțumire. Trecură pe lângă noi, fulgerându-ne cu privirea. Mulțimea care-i urma, drojdia sfintei și frumoasei vieți pământești, se purtară mai josnic decât popii, ne tăie drumul, murmurând:

— Tâlharilor! Ucigașilor!

Groza răcni:

— Nu! nu! Pentru numele lui Dumnezeu! Nu suntem „tâlhari”, nici „ucigași”. Ci *haiduci!* Vitelor! Lepădăturilor! Bine că nu m-am bizuit niciodată pe ajutorul vostru, că altfel aveam de ce să-mi zbor creierii!

Beștelițiii plecară capul. Cortegiul se depărtă, molfăindu-și pomelnicul.

Se scursese mai mult de un an și jumătate din ziua arestării noastre și lâncezeam încă în lanțuri, ferecați fiecare în carcere umede, fără să fi fost judecați, fără să știm ceva despre soarta care ne aștepta: instrucția înainta cu pași înceți, îngrămădindu-ne în spinare toate crimele și jafurile, ai căror făptași, de-acum douăzeci de ani, rămăseseră necunoscuți.

Groza, devenit un morman fără formă, nu putea să mai deschidă ochii. A doua iarnă îi scurtă suferințele și se duse să-i povestească Domniței din

Snagov că luptele noastre nu fuseseră degeaba și că măcar Cuza se adeverise demn de încrederea haiducilor.

Îl scoase din fiare, într-o dimineață mohorâtă de la jumătatea lui decembrie și ne îngăduiră, mie și lui Ilie, să-l revedem pentru ultima dată în curtea închisorii, unde-l întinseseră cu fața în sus. Țăranii, sosiți ca să-și vândă produsele, deținuților, înconjurau trupul neînsuflețit al neîmblânzitului haiduc și se rugau, când, unul dintre dânșii, un unchiaș cu privirea blândă, scoase căciula și vorbi cu tărie:

— Fraților, creștinilor! Vedeți voi ăst om? Fără ajutorul pe care mi l-a dat cândva, de mult aș fi fost mort. Iacă-s zece ani, cel mai bun și mai chipeș dintre feciorii mei a fost luat cu arcanul. În cei șapte ani ai milităriei sale nu mă puteam bizui pe ajutorul nimănui, căci frații lui erau niște nerecunoscători. Așa că, bătrân și bolnav, mă stingeam în coliba mea, când, într-o zi, îmi încrucișai pașii cu omul ăsta – Dumnezeu să-i ierte păcatele! — și-mi ceru să-i istorisesc necazurile mele. Îi mărturisii nenorocirea mea. Venise înadins ca să mă ajute. Auzise de la oameni că un biet bătrân trăia părăsit, afară din sat, în pădure, și din ziua aceea îmi puse în mână cu ce să trăiesc timp de un an. Se reîntorcea de două ori pe an, câtă vreme feciorumeu nu fu lângă mine, din cauza blestematei cazarme; îmi lăsa de fiece dată atâția galbeni, că din prisosul lor trimisei chiar sărmanei cătane și, într-o vară, acest binefăcător răsări cu vreo treizeci de flăcăi, îmi dărâmară coliba dărăpănată și-mi ridicară, pân-la asfințit, o alta nouă. Acu-l găsesc aici! Fie-i deschise porțile cerului!

Moșneagul alergă la cantină și reveni cu o lumânărică, o aprinse la căpătâiul mortului, apoi îngenunche și-i sărută dreapta încrucișată pe piept.

Tocmai în ziua îngropării lui Groza, pe când inima-mi se tânguia de tristul lui sfârșit, îmi fu dat să simt o ciudată bucurie. Ciudată, pentru că dacă ne bucurăm oricând de regăsirea unui bun prieten, nu poți totuși să fii fericit văzându-l intrând pe poarta unei închisori! Avui totuși plăcere, revăzându-l pe viteazul Buzdugan, tovarășul zilelor luminoase de altădată, veselul cântăreț care știa să minuneze fetele cu o frunză de salcâm și care ne părăsise după prăpădul de la Snagov, ca să tâlhărească, Dumnezeu știe unde. Ori, chiar el ne fu adus, într-o zi, tot așa de vesel ca și atunci, deși în lanțuri.

— Aha! aici erați? ne strigă el, față cu gardienii, tolănindu-se rupt de oboseală pe caldarâmul curții.

Apoi, folosind un pic de neatenție din partea lor, ne șopti:

— O să fiți în curând liberi! Mi-a spus-o Lina, acum o lună…

Fuserăm băgați iarăși în carcere, – dar câte zile îngrozitoare, câte nopți fără somn trăii, gândindu-mă fără încetare la această speranță: *vom fi în curând liberi!* Ce putea să știe, biata de ea?

Fi-vom izbăviți? E o nebunie numai să te gândești la asta! Plănuiește ea oare să atace închisoarea cu o armata de haiduci închipuiți și să ne elibereze ca-n povești?

Mă istoveam în presupuneri, mai ales noaptea, cu ochii scurmând întunericul, în timp ce santinelele strigau, una după alta: „*Nu-mă-rul 1! E bi-ne!*”

Două săptămâni de chinuri urmară morții lui Groza; apoi, la întâi ianuarie 1866, ușa celulei mele se deschise. Ilie intră înăuntru și, odată cu el, un domn, proaspătul director al închisorii, sosit în ajun și în care recunoscui pe un boier tinerel, „cuzist”, cunoștință veche de la Snagov.

Ne strânse mâinile și ne șopti:

— O s-o zbughiți de-aci, îndată ce voi găsi o gardă pe gustul meu. Asta va fi peste câteva zile. Vom înscena atunci o mică evadare, ca să salvăm aparențele. Apoi, voi demisiona. Cuza m-a trimes să vă smulg din temnița pe viață ce vi-o pregătesc ciocoii, fiindcă aflați că tronul prietenului nostru se clatină de-a binelea. N-o să-l mai aibă multă vreme! Chestie de săptămâni.

Îi zisei:

— Mai e aici un tovarăș, pe care trebuie să-l lași să fugă împreună cu noi: Buzdugan!

— Buzdugan nu-i un haiduc!

— Ba da! A luptat cu noi, sub ordinele Floricichii. P-ormă s-a dedat, din disperare, tâlhăriei.

— Bine! Veți pleca tustrei. Și o să aveți răgaz cinci zile, ca să vă faceți de negăsit. După acest termen, o să vă declar evadați, și păzea! Nici Dumnezeu n-ar putea să vă mai scape!

Într-o noapte de crivăț, viscol și zăpadă, ieșirăm travestiți în mocani, cu capetele înfundate în căciuli mari și fiecare înarmat cu o flintă pe sub șubă.

Ger de crăpau pietrele. În pustietatea înfiorătoare se auzeau lupii urlând în depărtare. Pământul se croia în fața noastră, potrivnic, amenințător, gata să ne înghită.

Niciodată viața nu mi-a părut așa de frumoasă!

Dar, bunule Dumnezeu, de ce nu se deschide oare pământul, ca să înghită îndată pe omul egoist și de nimic?

Asta mi-am în zis, când, în teribila zi de iarnă, căzurăm – trei bieţi fugari, morți de frig – la stâna „haiducească” din Transilvania și fuserăm întâmpinați de un Movilă greoi, meschin, zgârcit!

Of! lume! Nu mă întristezi când ești urâtă. E dreptul tău și ți-l exerciți în nouă cazuri din zece. Dar când vrei să-ți întinzi urâțenia și asupra celei de-a zecea părți a vieții, atunci nu! Partea aceea e a mea, dă-i drumul! Are și ea dreptul la viață!

— Movilă, Movilă! Asta-i tot ce ai cerut tu vieții? Să ai mii de oi, ca să le mițuiești și să le mulgi? Zece rândași, calicește plătiți? O burtă mare, ceafă groasă, nevastă cu zestre, hârtii în regulă și să te vezi mare baci? Deci, de brânză, de oi, de lână ducea lipsă, după părerea ta, omenirea? Dar, atunci, ce dracu’ ai cătat în haiducie și de ce n-ai făcut totdeauna ceea ce, de când lumea, îmbuibații, dau voie acelor Movilă care nu cer vieții decât să devie mari baci?

Spre începutul lui aprilie, părăsirăm puturoasa stână și, străbătând Carpații, pășirăm în România. Încă din februarie, o lovitură de stat militară răsturnase pe Cuza. Ciocoii stăpâneau iarăși țara. Nici urmă de boieri, ci numai fostele lor slugi, deci, vai și amar! Iar Valea Bâscei hăuia din nou de proaspătul cântec haiducesc:

Frunză verde măr crețesc!
stau în drum și mă gândesc:
ce să fac? ce să muncesc?
Pâinea să-mi agonisesc,
copiii să-mi hrănesc?
Unde merg și orice fac,
eu de ciocoi nu mai scap!
De frica zapciului
și de groaza birului,
uitai drumul satului
și coarnele plugului;
luai drumul crângului,

și poteca codrului,
și flinta haiducului,
că decât în silnicie,
mai bine în haiducie:
Ce-o vrea Dumnezeu să fie!

Ne găseam la mormântul Floricichii și mă tânguiam:

— Domnițo din Snagov! Auzi tu aceste strigăte? Sosim din munți, de acolo unde omul a rămas așa cum l-a creat Dumnezeu și aici, în vale, totul o ia de la început! Acum treisprezece ani, chiar în locașul unde odihnesc oasele tale, ascultam balada haiducului Gheorghiță și tu grăiai că *în lumea asta totul sfârșește printr-un cântec haiducesc.* Da! totul sfârșește, dar și începe printr-un cântec haiducesc. Și aceasta e viața!

Buzdugan se duse, ca să caute vin, într-un sat vecin. Ilie se tolăni la umbra bradului Floricichii. În vremea din urmă, înțeleptul nostru nu mai scotea o vorbă, se închisese în sine. Îmbătrânise mult și de-abia se hrănea.

Îl părăsii, în căutarea unui vreasc uscat, fiindcă aveam de fript niște carne de berbec, dar nu făcui nici cincizeci de pași și, deodată, o bubuitură zgudui aerul, pironindu-mă locului. Orice îmi trăsni prin minte, afară de gândul sinuciderii omului care nu disperase niciodată în viață.

Făcui calea-ntoarsă, spunându-mi: „Desigur că Ilie a slobozit încărcătura din nebăgare de seamă!”

Nu! Nu era din nebăgare de seamă, pentru că îl găsii cu țeasta sfărâmată și trăgându-și sufletul, cu carabina între picioare.

În depărtare, Buzdugan se reîntorcea cântând dintr-o frunză de salcâm, cu două ploști în brațele sale bălăbăninde. Îi alergai înainte, mă aruncai de gâtul său și-i spusei:

— Frate Buzdugan! Iată-ne singuri acum! Dar suntem tineri și buni. Vom pleca amândoi să răspândim în lume bunătatea și mărinimia tinereții noastre.

Note

---

[1] Persoană gătită cu prea multe dresuri și podoabe.
[2] Subprefectul.
[3] Voluntar turc.
[4] Băieți creștini răpiți de turci.
[5] Monedă timpurie de aur sau argint, în valoare de 5 ducați.
[6] (În evul mediu, în Țară Românească și în Moldova) Slujbaș însărcinat cu încasări și cu execuții fiscale.
[7] Măciucă ghintuită, instrument de tortură sub dominația turcilor.
[8] Haiducul Gheorghiță este poate cel mai autentic dintre toți, deoarece este singurul care are un mormânt, atestat istoricește – cunoscut pe la 1885 de către toți ciobanii ținutului – precum și „notiță biografică”, foarte amănunțită, mai precisă decât baladele lui și care a fost comunicată istoricului de către directorul liceului din Buzău, capitala județului unde a trăit și a murit haiducul.
Ambele variante ale baladei haiducului Gheorghiță au împreună șapte sute de versuri. Din păcate ele nu pomenesc decât despre haiduc, inspirația populară neglijând în întregime pe viteaza lui amantă, tot pe atât de reală ca și el. Textele de mai sus reproduc pe cele din culegerea Poesii populare române de N. Dem. Theodorescu, 1885.
[9] Funcționar administrativ din fosta administrație austro-ungară (corespunzând pretorului sau primpretorului de mai târziu).
[10] Expresie populară: a avea de îndurat greutăți mari, a suferi mult.
[11] Prințul Grigore Sturdza era cunoscut, în chip popular, sub numele de „Beizadea Vițel”. Porecla îi venea de la faptul că beizadeaua [fiu de domn], fiind de o forță musculară foarte mare, făcea multe exerciții fizice, între altele obișnuise să ridice de la pământ, în fiecare zi, un vițel de lapte până ce a ajuns la o oarecare vârstă. Legenda spunea, apoi, că prințul era atât de puternic încât ridica chiar un bou. Beizadea Grigore era fiul lui Mihai Sturdza, fost domn al Moldovei. Când a fost ales Vodă Cuza domn avea contracandidați pe Mihai Sturdza și pe fiul său Grigore. Din rivalitatea acestora a izbutit Cuza.
[12] Amuletă de aur, cu efigia Sf. Împărați Constantin și Elena.